

LANDBOUWSTRUCTUURBELEID

Een institutioneel onderzoek
naar het handelen van de overheidsorganen
op het beleidsterrein
Landbouwstructuurbeleid
(1945-2000)

LANDBOUWSTRUCTUURBELEID

Een institutioneel onderzoek
naar het handelen van de overheidsorganen
op het beleidsterrein
Landbouwstructuurbeleid
(1945-2000)

PIVOT-rapport nr. 158

Dit rapport is een gezamenlijke uitgave van de Rijksarchiefdienst/PIVOT en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

's-Gravenhage, 2001/2002
Mei 2005

Tekst : drs. A. Mul, drs. S. Aarts, drs. E. Verheijen (DOXIS Informatiemanagers) en J.H. van Tol (ministerie van LNV)

Illustratie: W. Küller

Druk: Krips B.V.

ISBN: 9059090004

© Rijksarchiefdienst/PIVOT. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Rijksarchiefdienst/PIVOT

Project invoering verkorting overbrengingstermijn (PIVOT)

Voor u ligt het rapport waarin de uitkomsten van een onderzoek, gehouden in het kader van het Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn (PIVOT), zijn weergegeven. PIVOT is een projectorganisatie, die in mei 1991 door de Algemeen Rijksarchivaris, namens de minister van WVC belast met het beheer van de overgedragen archieven van de rijksorganen, in het leven is geroepen. De aanleiding daarvoor is de (voorgenomen) verkorting van de overbrengingstermijn in de nieuwe archiefwet van vijftig naar twintig jaar. Vanuit het oogpunt van de democratisering van het openbaar bestuur moet deze termijnverkorting positief worden beoordeeld, want eerder overgedragen archieven worden ook eerder openbaar en toegankelijk voor het publiek. Voor de Nederlandse archiefdiensten betekent de verkorting echter dat, wanneer er geen maatregelen worden genomen, zij overstroomd zouden worden met archiefmateriaal. De neerslag van dertig jaar overheidshandelen zou immers bij de invoering de nieuwe wet ineens moeten worden overgebracht naar de depots van de Rijksarchiefdienst. Voor de centrale rijksorganen wordt de omvang van deze stroom geschat op ongeveer vijfhonderd strekkende kilometer archief over de periode 1943-1973, en over de periode 1973-1990 op nogeens eenzelfde hoeveelheid. Omdat een dergelijke hoeveelheid archiefmateriaal niet beheersbaar en hanteerbaar is, en de opslag ervan te kostbaar, zal in het kader van PIVOT de Rijksarchiefdienst samen met de verschillende Hoge Colleges van Staat en de ministeries maatregelen treffen om deze vloed te kanaliseren.

Bij het uitvoeren van deze inhaaloperatie moeten tevens reeds bestaande problemen bij de archiefzorg van de rijksoverheid in versneld tempo worden opgelost. Al onder de oude wet zijn grote achterstanden geconstateerd in het selecteren van naoorlogs archiefmateriaal en overbrengen van archief van vóór 1940 naar de Rijksarchiefdienst. In inspectierapporten van deze dienst was daar al op gewezen, maar door het rapport 'Archiefbeheer en -behoud bij het Rijk' van de Algemene Rekenkamer uit 1988 is dit probleem pas in zijn volle omvang tot politiek Den Haag doorgedrongen.

PIVOT is mogelijk geworden door de inzet van extra financiële middelen die de minister van WVC heeft toegezegd: NLG 17 miljoen over een periode van tien jaar, de geschatte looptijd van het project. Daarnaast zullen de ministeries en de Hoge Colleges van Staat, zelf immers verantwoordelijk voor selectie en overdracht van hun archieven, elk eigen middelen inzetten om de operatie mogelijk te maken. Afspraken daarover worden vastgelegd in convenanten, die de verschillende secretarissen-generaal of vertegenwoordigers van de Hoge Collegese van Staat met de Algemeen Rijksarchivaris al hebben gesloten of nog zullen sluiten.

Selectie en bewerking van archieven

Om de hierboven beschreven papiervloed op een verantwoorde manier te kunnen beperken, heeft PIVOT een nieuw selectie-instrument ontworpen. Wat moet worden vernietigd en wat 'voor de eeuwigheid' door de Rijksarchiefdienst bewaard? De tot nu toe gehanteerde selectiemethoden zijn voor een operatie van deze omvang niet toereikend, in de eerste plaats omdat zij te arbeidsintensief en dus te kostbaar zijn en in de tweede plaats omdat de basis van de tot nu toe gevoerde selectie niet altijd duidelijk was geformuleerd.

Bij de selectie tot nu toe werden als criteria gebruikt: de inhoudelijke of informatieve waarde van documenten en de plaats die zij innemen in een geheel van een dossier, een archief of verzameling archieven. PIVOT hanteert als uitgangspunt dat de informatieve waarde van een document (zowel op papier als op andere informatiedragers) nauwelijks objectief te bepalen is, want de informatiewaarde varieert per persoon, afhankelijk van de gehanteerde vraagstelling. De selectie moet uitgevoerd worden vanuit het gezichtspunt van het overheidsorgaan of de organen die deze documenten in het kader van hun taak en het daaruit voortvloeiende handelen hebben ontvangen of geproduceerd. Niet de informatiewaarde van documenten vormt het uitgangspunt, maar de waardebeoordeling van taken van overheidsorganisaties. Het doel van de selectie moet ons

inziens zijn: het mogelijk maken van de reconstructie van dit overheidshandelen op hoofdlijnen. Wanneer het geselecteerde archiefmateriaal die hoofdlijnen weerspiegelt, is de selectie naar onze mening geslaagd.

Anders gezegd, PIVOT draait de vroeger gehanteerde methode 'archief (al dan niet geselecteerd) wordt gesignaleerd en aangeboden voor overname' - dus gericht op acquisitie - om: we gaan nu op basis van wet- en regelgeving en andere bestuurlijk-organisatorische bronnen na welke handelingen overheidsorganen verrichten, dus wat voor neerslag er zou **moeten** zijn, en brengen deze in kaart om de selectie over het gehele taakveld te kunnen uitvoeren.

PIVOT acht het dus niet langer wenselijk de archiefstukken zelf te selecteren. Geselecteerd moeten worden de handelingen van de overheid zelf. Met andere woorden: niet het archiefstuk, maar de context en grondslag van het archiefstuk worden gewaardeerd.

Uiteindelijk zal PIVOT de overdracht van het geselecteerde materiaal naar de depots van de Rijksarchiefdienst begeleiden. De rijksorganen zijn zelf verantwoordelijk voor de fysieke selectie en bewerking, die de archieven en andere gegevensverzamelingen moeten ondergaan om ze geschikt te maken voor overdracht. Zonodig zal PIVOT daarbij een adviserende rol spelen, bijvoorbeeld door het opstellen van een bewerkingsplan. Richtsnoer voor de bewerking na het institutioneel onderzoek en de institutionele selectie vormen de door de Permanente Commissie Documentaire Informatieverzorging (PCDIN) in september 1991 aanvaarde 'Normen voor goede en geordende staat'.

Institutioneel onderzoek

Om het voor de selectie noodzakelijke inzicht te krijgen in het handelen van de overheidsorganen, is PIVOT in eerste instantie institutionele onderzoeken gestart bij de verschillende ministeries. De onderzoekers worden ingezet door PIVOT zelf en door de verschillende ministeries. Zij zullen tezamen ongeveer 150 onderzoeksgebieden of beleidsterreinen voor hun rekening nemen, die globaal samenvallen met de huidige directoraten-generaal, of wanneer deze te groot zijn, delen daarvan. De onderzoeksperiode verschilt per beleidsterrein, maar bestrijkt in het algemeen de jaren 1940-1990.

Als uitgangspunt bij de onderzoeken wordt een door ons in samenwerking met medewerkers van enkele departementen ontworpen model gebruikt, het Logisch Model Institutioneel Onderzoek (LMIO). In het LMIO worden de te gebruiken begrippen en de te volgen onderzoeksmethode beschreven. Een aantal belangrijke begrippen zijn 'actor' en 'handeling'. Actoren zijn instellingen, binnen of buiten de rijksoverheid, die handelingen verrichten op een bepaald beleidsterrein.

Omdat de PIVOT-onderzoeken zich alleen uitstrekken tot handelingen van de rijks-overheidsorganen, worden de handelingen van de actoren daarbuiten niet nader onderzocht. Wel is het voor de beeldvorming van het geheel belangrijk ook deze actoren te signaleren, omdat zij een rol kunnen spelen in het werkproces van de rijksoverheidsorganen.

Handelingen zijn de eenheden waarin de werkzaamheden van overheidsorganen, verricht in het kader van de hun toegemeten taak, in de PIVOT-rapporten worden beschreven.

Als bronnen voor de beschrijving van deze handelingen gebruiken de onderzoekers de in de onderzoeksperiode vigerende wet- en regelgeving, interne instructies, administratieve handelingen, organisatierapporten, instellingsbeschikkingen van departementsafdelingen, commissies en andere organisatieonderdelen. Ten slotte bestuderen zij literatuur betreffende het beleidsterrein en interviewen zij (voormalige) ambtenaren en andere deskundigen die werkzaam zijn of waren binnen het beleidsterrein.

De beschreven handelingen worden gekarakteriseerd naar status en plaats in het geheel van handelingen en in het beleidsvormingsproces. Is een handeling beleidsvoorbereidend, vaststel-

lend, evaluerend of uitvoerend? Deze karakterisering is een belangrijk hulpmiddel bij de latere selectie, maar kan en mag niet als een absoluut criterium voor bewaren dan wel vernietigen van de neerslag van die handeling worden gebruikt. Zo zal de karakterisering 'beleidsuitvoerend' van een handeling niet altijd automatisch leiden tot het adagium 'vernietigen'. Per ministerie en per beleidsterrein zal, in overleg met de betreffende instelling(en), aan de hand van de PIVOT-rapporten moeten worden bezien welke archieven en andere gegevensverzamelingen moeten worden geselecteerd voor 'de eeuwigheid'. Dit rapport vormt daarmee tevens het handvat voor de acties **na** de selectie, de bewerking door de overheidsorganen van het geselecteerde bestand en de uiteindelijke overdracht aan de Rijksarchiefdienst.

Inspectie Nieuwe Stijl

Wanneer de inhaaloperatie eenmaal voltooid is, zijn we er nog niet. In de toekomst moet worden voorkomen dat nieuwe achterstanden ontstaan bij selectie en overdracht van archieven en andere informatieverzamelingen. Daarbij kunnen de PIVOT-onderzoeksresultaten een belangrijke rol spelen. Wanneer eenmaal inzicht is verkregen in de processen binnen de overheidsorganisatie en bepaald is welke neerslag van welke handelingen voorgoed bewaard moet blijven en welke niet, zal men daar voortaan al bij de vorming en het beheer van archieven rekening mee kunnen houden. Met de binnen PIVOT opgedane ervaring zullen wij dus adviezen kunnen geven over de toekomstige inrichting van de informatievoorziening bij de betreffende overheidsinstellingen. Dit betekent een wat andere invulling van de aloude inspectietaak, die aan de Algemene Rijksarchivaris is opgedragen krachtens de Archiefwet, artikel 19 ('De algemene rijksarchivaris oefent toezicht uit op de zorg voor de archiefbescheiden van de rijksorganen'). De Inspectie Nieuwe Stijl (INS), die momenteel door ons wordt opgezet, zal zich naast het al bestaande toezicht op de (materiële) kwaliteit van het archiefbeheer bij rijksoverheidsorganen meer gaan richten op het adviseren ten aanzien van de organisatie van het gegevensbeheer. Zo kan in samenwerking met de betreffende organen worden voorkomen dat zich in de toekomst nieuwe, onbeheersbare stuwmeren van archief en andere gegevensverzamelingen zullen vormen.

Volumevermindering archieven en vergroting opslagcapaciteit

Ook op deze terreinen onderzoekt PIVOT de mogelijkheden. Volumevermindering kan voor bepaalde archieven worden bereikt door middel van substitutie: het overzetten van de informatie op een andere drager, bijvoorbeeld microfilm, microfiches, in de toekomst wellicht beeldplaat. Uitbreiding van de opslagcapaciteit van bestaande depots kan worden bereikt door de installatie van verrijdbare stellingen (compactus).

Gewapend met de opgedane ervaring zal PIVOT ook over deze kwesties de rijksorganen kunnen adviseren, die daarmee dan bij het moderne gegevensbeheer weer hun voordeel kunnen doen.

Pivot bij LNV

Het voorliggende rapport is een product van het projectteam Pivot/LNV.

Het project

Met het oog op de nieuwe Archiefwet stelde de Rijksarchiefdienst in 1991 *Pivot* in: Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn. Het project is gericht op de selectie van overheidsarchieven vanaf 1945, en gaat uit van institutioneel onderzoek op alle beleidsterreinen waarbij het rijk betrokken is. *Pivot* is een interdepartementaal project dat vorm krijgt op basis van convenanten tussen de Rijksarchiefdienst en alle ministeries en Hoge Colleges van Staat. Zo sloot de secretaris-generaal van het ministerie van LNV op 9 december 1992 voor het institutionele onderzoek van de LNV-beleidsterreinen een convenant met de algemene rijksarchivaris.

Hoofdpunten van de gehanteerde methodiek van institutioneel onderzoek:

- a) De benadering van *beleidsterreinen* in plaats van organisaties. Ieder rapport bestrijkt een compleet beleidsterrein met alle relevante ontwikkelingen en alle daarop werkzame actoren;
- b) Wet- en regelgeving staan in principe centraal als bron, aangevuld met literatuur en interviews met beleidsambtenaren;
- c) De zelfstandig handelende partijen worden aangeduid als ‘*actoren*’;
- d) Daden die gebaseerd zijn op een zelfstandige bevoegdheid van een actor worden aangeduid als ‘*handelingen*’;
- e) De periode van onderzoek strekt zich in principe uit van 1945 tot heden, waarbij relevante ontwikkelingen of wetgeving van voor 1945 ook beschreven worden.

Onderzoeken door Pivot/LNV:

Reeds voltooid zijn Agrarische handelspolitiek en exportbevordering, Agrarisch onderwijs, Bosbouwbeleid, Diergezondheid en dierenwelzijn, Flora en fauna, Gewasbescherming, Landbouwstructuurbeleid, Landinrichting, Natuur- en landschapsbeheer, Meststoffenbeleid, Openluchtrecreatie en Pacht- en grondprijnsbeleid.

De lopende onderzoeken zijn Agrarisch markt- en prijsbeleid en voedselvoorziening, Binnenvisserij, Landbouwkwaliteitsbeleid en Zee- en kustvisserij.

Selectie van archieven op basis van het voorliggende rapport

Tot voor kort waren er voor de archiefselectie alleen negatieve criteria: vernietigingslijsten gaven per overheidsinstelling slechts aan welke bestanden *niet* in aanmerking kwamen voor overbrenging naar een Rijksarchief. Deze criteria werden toegepast op documentniveau. Afgezien van de bewerkelijkheid van deze microselectie bestonden de voornaamste nadelen van deze werkwijze uit de onoverzichtelijkheid van datgene dat wel overgebracht zou moeten worden, het gebrek aan inzicht in de grondslagen van het handelen waaruit die bestanden resulteren, en het gebrek aan inzicht in de samenhang tussen de taken van actoren die op eenzelfde beleidsterrein actief zijn.

Om deze bezwaren te ondervangen werd een nieuwe methode ontwikkeld, die een beschrijving geeft van de beleidsontwikkelingen en het handelen van alle relevante actoren over de hele bandbreedte van een beleidsterrein. Op deze basis kan een effectievere macroselectie plaatsvinden aan de hand van positieve criteria.

De selectiedoelstelling van de Rijksarchiefdienst/Pivot luidt: *het mogelijk maken van de reconstructie van het overheidshandelen op hoofdlijnen in relatie tot haar omgeving*. Het Convent van Rijksarchivarissen heeft deze doelstelling gespecificeerd als ‘het selecteren van handelingen van overheidsactoren om bronnen voor de kennis van de Nederlandse samenleving en cultuur veilig te stellen voor blijvende bewaring’.

Archiefbestanden met cultuurhistorische waarde of waarde voor recht- en bewijszoekenden komen dus in aanmerking voor bewaring. Deze waarde wordt bepaald aan de hand van zes algemene criteria, die in het volgende schema genoemd worden.

De selectie als zodanig richt zich niet meer op documenten, maar op handelingen. Een handeling die voldoet aan een van de onderstaande criteria wordt aangemerkt met **B** (bewaren). De neerslag van die handeling wordt dan volgens de archiefwettelijke normen van goede, geordende en toegankelijke staat overgebracht naar het Algemeen Rijksarchief. Daar blijven de archieven onder klimatologisch verantwoorde condities voor onbepaalde tijd bewaard als onderdeel van het nationale culturele erfgoed, openbaar voor raadpleging en historisch onderzoek.

Algemene selectiecriteria waarvan de neerslag in aanmerking komt voor overbrenging (B)

Selectie criterium	Toelichting
1. Handelingen die betrekking hebben op de voorbereiding en bepaling van het beleid op hoofdlijnen inzake het landbouwstructuurbeleid.	Agendavorming, analyse van informatie, beleidsadvisering, beleidsvoorbereiding of -planning, besluitvorming over de inhoud van beleid, terugkoppeling van beleid. Zowel de keuze als de specificatie van de doeleinden en instrumenten.
2. Handelingen die betrekking hebben op de evaluatie van het beleid op hoofdlijnen inzake het landbouwstructuurbeleid.	Beschrijving en beoordeling van de inhoud, het proces of de effecten van beleid, toetsing van en toezicht op beleid. Niet perse leidend tot consequenties zoals bij terugkoppeling van beleid.
3. Handelingen die betrekking hebben op de verantwoording aan andere actoren van de hoofdlijnen van het beleid inzake het landbouwstructuurbeleid.	Ook verslaglegging ten aanzien van de beleidsmatige hoofdlijnen.
4. Handelingen die betrekking hebben op de (her)inrichting van organisaties belast met beleid op hoofdlijnen inzake het landbouwstructuurbeleid.	Instelling, wijziging, opheffing en werkwijze van organen, organisaties of onderdelen daarvan.
5. Handelingen die bepalend zijn voor de wijze waarop beleidsuitvoering op hoofdlijnen plaatsvindt inzake het landbouwstructuurbeleid.	Onder beleidsuitvoering wordt de toepassing verstaan van instrumenten om de gekozen doeleinden te bereiken.
6. Handelingen die betrekking hebben op beleidsuitvoering op hoofdlijnen inzake het landbouwstructuurbeleid, voor zover die in direct verband staan met voor Nederland bijzondere tijdsomstandigheden en incidenten.	Zoals wanneer de ministeriële verantwoordelijkheid is opgeheven en/of in noodsituaties.

De handelingen die niet voldoen aan een van de bovenstaande selectiecriteria worden aangemerkt met **V**, wat staat voor: vernietigen.

De neerslag van zulke handelingen krijgt een vernietigingstermijn. De archiefvormende organisatie bepaalt daarvan zelf de lengte, die naar gelang van de belangen van verantwoording en bedrijfsvoering doorgaans uiteenloopt van 1 tot 20 jaar.

Resterend traject van dit onderzoek

Toetsing van het rapport en invullen van vernietigingstermijnen

Het concept-rapport wordt door de betrokken directies getoetst op herkenbaarheid, juistheid en volledigheid. Behalve de lopende teksten wordt speciale aandacht gevraagd voor de geformuleerde handelingen.

In het rapport staat bij iedere handeling een selectievoorstel: B voor handelingen met voldoende cultuurhistorische waarde, V voor de overige handelingen (de volgende rubriek gaat nader in op de selectiecriteria). Aan de V-handelingen voegen de betrokken directies vernietigingstermijnen toe. Hierbij gaat het om het evenwicht tussen de belangen van verantwoording en bedrijfsvoering. Bij het invullen van de termijnen kan overleg plaatsvinden met het team van Pivot/LNV en eventueel met de directie JZ.

Driehoeksoverleg

De vernietigingstermijnen worden besproken tijdens het zogenaamde driehoeksoverleg. De eerste partij bestaat uit beleidsmedewerkers van de betrokken directies, die deskundigheid leveren inzake de taakverdeling en organisatie binnen het beleidsterrein (doorgaans worden hiervoor beleidsmedewerkers aangewezen die in een eerder stadium interviews hebben gegeven).

De tweede partij van de driehoek vertegenwoordigt de deskundigheid inzake het archiefbeheer, en wordt eveneens geleverd door de betrokken directies. Het gaat hier om de belangen van bedrijfsvoering, verantwoording en voorlichting en de belangen van recht- en bewijszoekende burgers.

Als derde partij is er een vertegenwoordiger van de Rijksarchiefdienst, bijgestaan door een externe materiedeskundige die aangewezen wordt door het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap. Deze partij richt zich op het cultuurhistorisch belang.

Een verslag van het driehoeksoverleg wordt opgesteld door de vertegenwoordiger van de Rijksarchiefdienst en ter instemming voorgelegd aan de betrokken partijen. De externe historicus brengt afzonderlijk commentaar uit.

Aanpassing en publicatie van het rapport en vaststelling van de concept-selectielijst

De Pivot-onderzoeker verwerkt het commentaar in een nieuwe versie van het rapport. Tevens stelt hij een concept-selectielijst samen, compleet met de vastgestelde vernietigingstermijnen zoals overeengekomen in het driehoeksoverleg.

Vervolgens wordt het rapport in samenwerking met de Rijksarchiefdienst gepubliceerd in de Pivot-reeks, die de onderzoeksrapporten van alle ruim 200 beleidsterreinen van de overheid bevat.

Externe procedure

De Raad voor Cultuur adviseert de minister van OCW over de selectielijst, waarna deze gezamenlijk vastgesteld wordt met de betrokken zorgdragers (w.o. de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit). De vaststelling wordt bekendgemaakt in de Staatscourant, evenals de aanduiding van de eventueel bestaande vernietigingslijsten (of categorieën daarvan) die daarbij vervallen.

Selectie en overbrenging

Met de vastgestelde selectielijst vindt de selectie en bewerking van de archiefbestanden plaats. De resterende bestanden worden overgebracht naar de Rijksarchiefdienst, waar het gedrukte rapport op de studiezalen dient als inhoudelijke toegang op de archiefbestanden binnen het beschreven beleidsterrein.

Invoering van de selectielijst

De selectielijst blijft geldig tot twintig jaar na vaststelling. Inpassing in het lopende archiefbeheer is dan ook een noodzakelijke schakel om nieuwe achterstanden in selectie en overbrenging te voorkomen. Tevens wordt zo de aansluiting van informatiestromen op de werkprocessen bevorderd.

Onder invoering wordt verstaan dat de betrokken organisaties en organisatieonderdelen een relatie leggen tussen hun archiefbeheer en de selectiebepalingen uit de selectielijst. Daarbij spelen alleen de handelingen een rol die nog verricht (kunnen) worden.

Inhoudsopgave

Pivot bij LNV	vii
Het project	vii
Selectie van archieven op basis van het voorliggende rapport.....	viii
Resterend traject van dit onderzoek	x
Inhoudsopgave	xii
Inleiding	1
DEEL 1 - ALGEMENE CONTEXT.....	3
1. Omschrijving, doelstelling en afbakening van het beleidsterrein	
<i>Landbouwstructuurbeleid</i>	4
1.1 Omschrijving en doelstelling	4
1.2 Afbakening ten opzichte van andere beleidsterreinen	6
2. Ontwikkeling van het landbouwstructuurbeleid	10
2.1 Herstel, expansie en ontwikkeling (1945-1962)	10
2.2 Saneren en moderniseren; begin van een gemeenschappelijk	
landbouwstructuurbeleid (1962-1972)	11
2.3 De eerste grote omslag: sociaal-structurele richtlijnen (1972)	12
2.4 Aanvullende Europese regelgeving (1972-1985)	13
2.5 De tweede grote omslag (1985)	13
2.6 De Europese Akte (1987)	14
2.7 Structuurnota Landbouw (1990)	15
2.8 De MacSharry-hervormingen (1992)	17
2.9 Nota Dynamiek en vernieuwing (1995): het Stimuleringskader (1997)	17
2.10 Nota Kracht en Kwaliteit (1999)	18
2.11 Agenda 2000	18
2.12 Nota Voedsel en groen (2000)	19
2.13 Overige recente ontwikkelingen (2000-2001)	19
2.14 Conclusie	20
3. Lijst van actoren	21
3.1 Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit	21
3.2 Actoren die vallen onder de archiefzorg van de Minister van Landbouw, Natuur	
en Voedselkwaliteit	27
3.3 Overige (overheids)actoren	35
3.4 Particuliere actoren	42
4. Algemene handelingen.....	44
4.1 Nationaal	44

4.2 Internationaal	49
4.2.1 Niet-EU	49
4.2.2 EU.....	49
DEEL 2 - FINANCIERING LANDBOUWSTRUCTUURBELEID.....	54
5. Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)	55
6. Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)	60
7. Algemene handelingen en Kaderwet LNV-subsidies	66
8. Stimuleringskader.....	67
9. Fiscale aspecten van herstructurering in land- en tuinbouw	70
10. De Europese Structuurfondsen.....	72
10.1 Inleiding.....	72
10.2 Algemene handelingen voor de Structuurfondsen	73
10.3 EOGFL-O	76
10.4 EFRO.....	78
10.5 EOGFL-O en EFRO na de hervorming van de Structuurfondsen	81
DEEL 3 - SECTOROVERSTIJGENDE ONDERWERPEN.....	87
11. Onderzoek en voorlichting	88
11.1 Inleiding: het OVO-instrumentarium	88
11.2 Onderzoek.....	90
11.2.1 Context en geschiedenis, algemeen.....	90
11.2.2 Coördinatie van het onderzoek.....	92
11.2.3 Fundamenteel en toegepast onderzoek.....	96
11.2.4 Praktijkonderzoek.....	103
11.2.5 Innovatiegerichte Onderzoeksprogramma's (IOP's)	114
11.2.6 Europese onderzoeksprogramma's	116
11.3 Voorlichting	117
11.3.1 Organisatie van de agrarische voorlichting (actueel).....	118
11.3.2 Geschiedenis.....	120
11.3.3 Het voorlichtingsapparaat van het ministerie van LNV, algemeen	125
11.3.4 Rijkslandbouwconsulenten.....	126
11.3.5 Landelijke en provinciale landbouwvoorlichtingsraden / Raden voor de Bedrijfsontwikkeling.....	126
11.3.6 Agrarisch-sociale voorlichting	128
11.3.7 Sociaal-economische voorlichting	128
11.3.8 Voorlichting op het gebied van het milieu	131
12. Aanpassing van de landbouwstructuur: modernisering, bedrijfsbeëindiging en samenwerking.....	133
12.1 Modernisering van de landbouwbedrijven.....	133
12.2. Bedrijfsbeëindiging	141
12.3. Vorming van samenwerkingsverbanden.....	143
13. Sociaal beleid	146

13.1	Bedrijfsverzorging.....	146
13.1.1	Bedrijfsverzorging tot de jaren '70	146
13.1.2	Bedrijfsverzorging tijdens de oliecrisis.....	147
13.1.3	Bedrijfsverzorging in de jaren '80 en '90.....	148
13.1.4	Europees beleid ten aanzien van de bedrijfsverzorging	148
13.2.	Indirecte en directe inkomensondersteuning.....	151
13.2.1	Algemeen	151
13.2.3	Uittreding en afvloeiing	153
13.2.4	Combinatiebanen.....	156
13.2.5	Tijdelijke rechtstreekse inkomenssteun	158
13.3	Verbetering van de arbeidsomstandigheden	160
13.3.1	Algemeen	160
13.3.2	Werksituatie melkveehouderij.....	161
13.3.3	Bijdragen voor investeringen in de landbouwsector	161
13.3.4	Arbo-projecten	162
14.	Regiobeleid en plattelandsontwikkeling	167
14.1	Algemeen.....	167
14.1.1	Regiobeleid.....	167
14.1.2	Plattelandsontwikkeling	168
14.1.3	Afbakening	168
14.2	Regiobeleid.....	169
14.2.1	Nationaal regiobeleid	169
14.2.2	Europees regiobeleid	175
14.3	Plattelandsontwikkeling.....	179
14.3.1	Algemeen	179
14.3.2	Eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer	181
14.3.3	Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied.....	183
14.3.4	Europese steun voor de ontwikkeling van het platteland.....	186
15.	Milieu	191
15.1	Algemeen.....	191
15.2	Landbouwmilieuverordening (EEG) nr. 2078/92.....	191
15.3	Milieucoöperaties	192
16.	Biologische landbouw	194
16.1	Omschrijving	194
16.2	Ontwikkelingen.....	195
16.3	Europees beleid.....	196
16.4	Nationaal beleid	196
16.5	Extensivering	199
16.6	Bevordering van omschakeling	200
17.	Landbouwherstel en incidentele schade	201
17.1	Algemeen.....	201
17.2	Rijksdienst voor Landbouwherstel.....	202

17.3	Watersnoodramp 1953.....	204
17.4	Incidentele schade	208
17.5	Schadeverzekeringen	209
DEEL 4 -	PLANTAARDIGE PRODUCTIE	212
18.	Plantaardige productie.....	212
18.1	Onderverdeling plantaardige sector.....	212
18.2	Context en geschiedenis plantaardige productie, algemeen.....	212
18.3	Akkerbouw.....	215
18.4	Tuinbouw - Erkenningen.....	217
18.5	Glastuinbouw	220
18.5.1	Omschrijving	220
18.5.2	Ontwikkelingen	220
18.5.3	Oliecrisis jaren '70	223
18.5.4	Milieu en energie.....	224
18.5.5	Specifieke regelingen	226
18.6	Overige tuinbouwsectoren.....	230
18.6.1	Vollegrondsgroenteteelt	230
18.6.2	Fruitteelt	231
18.6.3	Bloembollen- en bolbloementeelt	232
18.6.4	Boomteelt	234
18.6.5	Paddestoelenteelt	234
DEEL 5 -	DIERLIJKE PRODUCTIE.....	236
19.	Dierlijke productie, algemeen	237
19.1	Ontwikkelingen dierlijke productie.....	237
19.2	Advisering dierhouderij en veehouderij	238
19.3	Ruwvoederverzekering	240
19.4	Beëindiging van bepaalde intensieve veehouderijbedrijven.....	243
19.5	Flankerend beleid.....	244
19.6	Overige ontwikkelingen	245
20.	Rundveehouderij	248
20.1	Rundveehouderij, algemeen	248
20.2	Melkveehouderij.....	249
20.3	Vleesveehouderij.....	253
21.	Varkenshouderij	257
21.1	Ontwikkelingen tot 1997	257
21.2	Herstructurering (1997).....	259
21.3	Flankerend beleid.....	265
22.	Pluimveehouderij	267

23. Schapen- en geitenhouderij	271
24. Overige dierlijke sectoren	272
24.1 Bijteelt	272
24.2 Pelsdierenhouderij	274
DEEL 6 - VERWERKING EN AFZET VAN AGRARISCHE PRODUCTEN	275
25. Verwerking en afzet van agrarische producten	276
25.1 Omschrijving	276
25.2 Beleidsdoelstelling	278
25.3 Afbakening van bevoegdheden	279
25.4 Geschiedenis en context	280
25.4.1 Ontwikkelingen tot in de jaren '70	280
25.4.2 Ontwikkelingen vanaf de jaren '80.....	284
25.5. Europese regelgeving voor verwerking en afzet.....	286
25.5.1 Rol van het EOGFL.....	286
25.5.2 De Europese verordeningen betreffende afzet en verwerking	286
25.6 Handelingen verwerking en afzet	292
25.6.1 Algemeen	292
25.6.2 Nationaal beleid.....	293
25.6.3 Uitvoering van EU-beleid	305
25.6.4 Verordening (EEG) nr. 159/66 e.v. inzake telersverenigingen	310
25.7 Overzicht van instrumenten.....	312
25.7.1 Structuurversterking per sector	312
25.7.2 Financiële versterking van individuele bedrijven	313
25.7.3 Innovatie.....	314
26. Afkortingen en begrippen.....	316
26.1 Afkortingen	316
26.2 Begrippen	320
27. Lijst van geraadpleegde wet- en regelgeving	323
28. Lijst van geraadpleegde bronnen en literatuur	334

Inleiding

Dit contextrapport vloeit voort uit het op 9 december 1992 gesloten convenant tussen de secretaris-generaal van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de Algemeen Rijksarchivaris betreffende de overdracht van de na 1940 gevormde archieven. In dit convenant zijn onder meer afspraken gemaakt over het verrichten van institutioneel onderzoek.

In dit rapport worden de handelingen van de overheidsorganen op het gebied van het landbouwstructuurbeleid op een rij gezet en geplaatst in de context van de ontwikkelingen op dit terrein. Dit is noodzakelijk om uiteindelijk - in de fase van het opstellen van de op dit rapport gebaseerde selectielijst - de geformuleerde handelingen te kunnen waarderen en daarmee te bepalen wat er met de uit die handelingen voortvloeiende neerslag dient te gebeuren (bewaren of vernietigen).

Met het bovenstaande is de insteek van dit rapport geschetst: het geeft een beeld van het handelen van de overheidsorganen op het beleidsterrein *Landbouwstructuurbeleid* en beschrijft welke (institutionele) ontwikkelingen zich op dit gebied hebben voorgedaan. Dit geeft tegelijk ook de opzettelijke beperking van dit document aan: het is geen alomvattend overzicht, maar een document dat ertoe dient de uiteindelijke selectiedoelstelling (het reconstrueren van het overheidshandelen op hoofdlijnen) te ondersteunen.

De indeling van dit rapport is als volgt. Na een beschrijving van de ontwikkelingen op het gebied van het nationale en gemeenschappelijke landbouw- en landbouwstructuurbeleid en een uitgebreid actorenoverzicht in deel 1 volgt in deel 2 een uitwerking van de wijze van financiering van het landbouwstructuurbeleid. Dit deel is te beschouwen als de ‘technische’, instrumentele invalshoek: de verschillende financieringsinstrumenten worden ingezet in alle verdere in dit rapport behandelde sectoren. Deel 3 gaat over een aantal sectoroverstijgende thema's als bedrijfsverbetering, sociaal beleid, biologische landbouw en watersnoodschade. De delen 4 en 5 geven een uitwerking aan de ontwikkelingen in respectievelijk de plantaardige en de dierlijke productie, waarbinnen naar sector is uitgesplitst. Als stelregel voor onderbrenging in deel 3 of in een van de delen 4 of 5 gold: algemeen, sectoroverstijgend in deel 3, waar het sectorspecifiek kan in deel 4 of 5. Deel 6 betreft de afzet en verwerking van agrarische producten. Dit deel is te zien als een min of meer op zichzelf staand gedeelte, waarin dan ook apart nog eens een aantal in deel 2 weergegeven handelingen voor deze sector ingevuld zijn herhaald. In het laatste deel wordt een overzicht gegeven van afkortingen en begrippen, alsmede van de geraadpleegde wet- en regelgeving en de gebruikte literatuur.

De handelingen worden beschreven in zogenoemde *handelingenblokken*. Een dergelijk blok ziet er als volgt uit:

(nr.)	Dit is het volgnummer van de handeling. Dit nummer is uniek voor de betreffende handeling. Het komt terug in de selectielijst.
Actor	Hier staat het orgaan dat formeel verantwoordelijk is voor de uitvoering van de handeling. Het heeft de bevoegdheid tot het zelfstandig verrichten van handelingen op grond van attributie of delegatie.
Handeling	Dit is een complex van activiteiten die een actor verricht ter vervulling van een taak of op grond van een bevoegdheid. In de praktijk komt een handeling vaak overeen met een procedure of een werkproces.
Periode	Hier staat het tijdvak vermeld waarin de handeling wordt verricht. Wanneer er geen eindjaar staat vermeld, wordt de handeling op het moment van het verschijnen van het rapport nog steeds uitgevoerd.
Grondslag	Dit is de wettelijke basis op grond waarvan de actor de handeling verricht. Wanneer er geen wettelijke grondslag voor een handeling bestaat, kan de <i>bron</i> worden genoemd waaruit de betreffende handeling is herleid.
Product	Hier staat het product vermeld waarin de handeling resulteert of zou moeten resulteren. De gegeven opsommingen van producten zijn niet altijd uitputtend. Vaak wordt volstaan met een algemeen omschreven voorbeeld.
Opmerking	Hier wordt aanvullende informatie gegeven die met het oog op de handeling van belang is of kan zijn.

De Europese regelgeving wordt in dit rapport anders behandeld dan de Nederlandse. Alleen de handelingen van actoren die onder de werking van de Archiefwet vallen worden in detail beschreven, waarvan de voornaamste actor *de lidstaat* is (in dit rapport vertaald als *de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*). De handelingen van Europese actoren worden alleen in grote lijnen beschreven, zonder specificatie van grondslagen, perioden en producten.

Dit contextrapport bestaat uit verschillende delen, waarvan het grootste deel nieuw is. De hoofdstukken 1 t/m 10 en 19 t/m 23 zijn hoofdzakelijk van de hand van A. Mul. Voor de hoofdstukken 11 en 15 t/m 18 is S. Aarts verantwoordelijk, terwijl E. Verheijen heeft getekend voor de hoofdstukken 12 t/m 14. Deel 6 (verwerking en afzet) was voor een groot deel (tot circa 1997) al geschreven door J.H. van Tol; dit deel is voor het maken van dit contextrapport bewerkt, bijgewerkt tot 2000 en geïntegreerd in het geheel. Veel basismateriaal was reeds, in rudimentaire vorm, op grond van vooronderzoek vervaardigd door J. van Tol. Ook P. Baak heeft voorbereidend werk verricht, en wel voornamelijk betreffende het O&S-fonds.

DEEL 1 - ALGEMENE CONTEXT

1. Omschrijving, doelstelling en afbakening van het beleidsterrein *Landbouwstructuurbeleid*

1.1 Omschrijving en doelstelling

Omschrijving

Landbouwstructuurbeleid is een van de pijlers van landbouwbeleid, samen met markt- en prijsbeleid. Om inzicht te krijgen in wat *landbouwstructuurbeleid* inhoudt, moet eerst duidelijk zijn wat wordt verstaan onder *landbouwstructuur*.¹ Een definitie daarvan luidt als volgt: de ordening van het geheel van productiefactoren dat ten behoeve van de voortbrenging van land- en tuinbouwproducten wordt aangewend². *Landbouwstructuurbeleid* is dan aan te merken als de door de overheid met bepaalde middelen en in een bepaalde tijdsvolgorde nagestreefde directe en doelgerichte beïnvloeding van de landbouwstructuur³. Dit gebeurt door ondersteuning van en ingrijpen in de structuur van de agrarische productie, verwerking en afzet.

Doelstelling

Een EEG-verordening uit 1964 noemt onderwerpen die door het landbouwstructuurbeleid worden bestreken:

- a. de aanpassing en verbetering van de productievoorwaarden in de landbouw (het bevorderen van een doelmatig samenwerken van de productiefactoren in de landbouw, teneinde een optimaal gebruik daarvan mogelijk te maken in het kader van de algemene economie);
- b. de aanpassing en oriëntatie van de landbouwproductie (de kwantitatieve aanpassing van de productie aan de afzetmogelijkheden, de kwalitatieve verbetering van de producten);
- c. de aanpassing en verbetering van het in de handel brengen van landbouwproducten (verbetering van de opslag en bewaring, het tot waarde brengen van landbouwproducten, verbetering van de handelskanalen, een betere kennis van de gegevens inzake de prijsvorming op de landbouwmakten);
- d. de ontwikkeling van de afzet van landbouwproducten (acties van de Gemeenschap ter verhoging van het verbruik van bepaalde landbouwproducten).

In de landbouwbegroting van 1971-1972 meldde de minister dat het structuurbeleid “een krachtige ontwikkeling” had doorgemaakt. Het landbouwstructuurbeleid richtte zich, zo staat in de nota, op de volgende hoofdpunten: a.) begeleiding van afvloeiing, omscholing, bedrijfsbeëindiging, en b.) begeleiding van de ontwikkeling van potentieel gezonde bedrijven (innovatie, ontwikkeling, marktstructuur). Deze tweedeling is altijd terug te vinden geweest, al is de ontwikkelingskant van het landbouwstructuurbeleid sterk dominant geworden.

¹ De opvattingen over grenzen en doelstellingen van het agrarisch structuurbeleid zijn in de loop der tijd veranderd en ook in de literatuur lijkt hierover eenduidigheid te ontbreken. In dit hoofdstuk is ervoor gekozen een combinatie van een aantal min of meer met elkaar overeenkomende opvattingen tot een enkele, hanteerbare omschrijving om te smeden. Daarbij zal opvallen dat de economische invalshoek voor de begripsbepaling overheerst. In het verdere contextverhaal wordt die als vanzelf aangevuld c.q. genuanceerd.

² Van den Brink 1990.

³ Idem.

Het nationale landbouwstructuurbeleid houdt zich concreet bezig met de volgende onderwerpen:

1. bevordering van de technische ontwikkeling door:
 - onderwijs;
 - onderzoek;
 - voorlichting.
2. verbetering van de allocatie van productiefactoren:
 - ruilverkaveling;
 - landinrichting (vaak regionaal en geïntegreerd met andere belangen);
 - saneringsmaatregelen (bijv. bedrijfsbeëindiging);
 - investeringssubsidies ten behoeve van modernisering;
 - ontwikkelingsprojecten in (voormalige) landbouwregio's;
 - verwerking en afzet van agrarische producten.

Een aantal van deze onderwerpen is 'slechts' zijdelings bij het eigenlijke landbouwstructuurbeleid betrokken (landinrichting) en/of is reeds in een ander contextrapport aan de orde gekomen (zie paragraaf over afbakening).

Het gaat bij structuurbeleid dus om de manier waarop de productiefactoren ondernemerschap (incl. kennis), arbeid, grond en kapitaal optimaal kunnen worden gecombineerd en gericht op de functies die het landbouwbeleid te vervullen heeft.⁴

Het complex van technische overheidsmaatregelen met betrekking tot de landbouw die rechtstreeks zijn gericht op de productiefactoren of productiemiddelen⁵ beoogt in eerste instantie de volgende hoofddoelstelling te verwezenlijken: het creëren van een concurrerende landbouw⁶. Dit is het geval wanneer er is gezorgd voor:

- een voldoende grote, maar niet te grote productie-omvang;
- zo laag mogelijke reële kostprijzen / zo hoog mogelijke productiviteit;
- een redelijke beloning voor werkers in de landbouw.⁷

Deze oorspronkelijke functie van productiebeheersing en inkomenswaarborging is in de loop van de tijd aangevuld met een aantal nevendoelestellingen, die liggen op het gebied van onder andere milieu, landschapsbeheer en regionale ontwikkeling (zie ook hoofdstuk 2).

Invulling

Het EU-beleid hanteert op dit gebied vooral richtlijnen en daarom is de precieze invulling van het landbouwstructuurbeleid in principe vooral een nationale aangelegenheid. Er is in Nederland echter weinig specifieke wetgeving op dit gebied. De Landbouwwet (Stb. 1957, 342) kan worden beschouwd als kaderwet voor de vele nationale structuurmaatregelen en tevens als juridische grondslag voor de implementatie van Europese regelgeving ten aanzien van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Sinds 1997 geldt dat ook voor de Kaderwet LNV-subsidies. In toenemende mate passen de nationale regelingen in de EU-kaders of zijn ze rechtstreeks gebaseerd op Europese afspraken.

⁴ Structuurvisie landbouw 1977, blz. 21.

⁵ Een andere definitie van *landbouwstructuurbeleid* (Horring 1970).

⁶ Brochure *Landbouw en de wereld* (ministerie van LNV). Al in 1958 sprak de toenmalige minister van een structuurbeleid op langere termijn, gericht op het scheppen van een gezonde bestaansbasis voor de Nederlandse landbouwbedrijven (Nota betreffende het landbouwprijsbeleid (onderdeel van rijksbegroting 1959)).

⁷ Horrings 1970.

1.2 Afbakening ten opzichte van andere beleidsterreinen

Het beleidsterrein *Landbouwstructuurbeleid* heeft raakvlakken met veel andere beleidsterreinen.

Afbakening ten opzichte van andere beleidsterreinen wordt bemoeilijkt door enkele factoren. In de eerste plaats bestaat er geen geïnstitutionaliseerd landbouwstructuurbeleid, in de zin dat er een duidelijk omschreven en afgepaald beleidsterrein met een uitgewerkt wettelijk kader is. De keuze van wat onder *landbouwstructuurbeleid* valt, is derhalve niet altijd een eenvoudige zaak. In de tweede plaats is het landbouwstructuurbeleid nauw verweven met andere beleidsterreinen. Zo zullen maatregelen die vanuit een beleidsterrein als Landinrichting worden uitgewerkt, van invloed zijn op de landbouwstructuur. Hetzelfde kan worden gezegd van het mestbeleid, dat consequenties heeft voor de omvang van bijvoorbeeld de varkenshouderij. Andere maatregelen, zoals braakleggings- en rooipremieregelingen, kunnen worden opgevat als onderdeel van landbouwstructuurbeleid of als onderdeel van markt- en prijsbeleid. Leidraad zal in principe moeten zijn de motivering en de doelstellingen van de instrumenten. Als die overeenkomen met de hoofddoelstelling van het landbouwstructuurbeleid, dan zal het onderwerp in dit rapport worden behandeld. Een andere complicerende factor is dat de doelstellingen van het landbouwstructuurbeleid in de loop der tijd zijn verbreed. Het gaat niet alleen meer om productiviteitsverhoging en (daarmee) inkomenswaarborging, maar ook om milieubehoud, beheer van landschap en natuur, enz..

Feitelijk grijpen de verschillende beleidsterreinen dus steeds meer op elkaar in en bestaat 'het' beleidsterrein *Landbouwstructuurbeleid* uit een groeiend aantal deelbeleidsterreinen. Voorzover er met betrekking tot een van de hierboven bedoelde beleidsterreinen al een contextrapport is verschenen, zal dat niet meer aan de orde komen in dit rapport.

Agrarisch onderwijs

Een van de pijlers van het landbouwstructuurbeleid is lang de OVO-driehoek geweest (onderwijs, voorlichting, onderzoek). Voor wat betreft het onderdeel *onderwijs* wordt verwezen naar Pivot-rapport nr. 26, *Agrarisch onderwijs*.

Bosbouw

De bosbouw heeft raakvlakken met het landbouwstructuurbeleid, bijvoorbeeld als het herbeplanting van landbouwgronden betreft. Dit onderwerp komt niet ter sprake in dit rapport, aangezien bosbouwbeleid al is behandeld in Pivot-rapport nr. 44, *Bomen met beleid*.

Gewasbescherming

Bestrijdingsmiddelen zijn productiemiddelen voor de landbouwer en dienen ter bescherming van de gewassen. Ten aanzien van de gewasbescherming is er apart beleid tot stand gekomen. Dit is beschreven in het contextrapport terzake. Het onderwerp is wel van belang voor het landbouwstructuurbeleid, daar de consumenten ten aanzien van de productie van voedsel steeds veeleisender zijn geworden. Dit heeft consequenties voor de teelt van gewassen (bijvoorbeeld ten aanzien van toelating van bestrijdingsmiddelen), maar dat is al terug te vinden in het rapport *Gewasbescherming*. Het voorliggende rapport gaat wel in op de biologische landbouw.

Gezondheid en welzijn van dieren

Het welzijn en de gezondheid van dieren zijn items die direct en indirect gevolgen hebben voor de landbouwstructuur, maar niet zelf tot het landbouwstructuurbeleid kunnen worden gerekend. Zo behoren maatregelen naar aanleiding van besmettelijke dierziekten niet tot het landbouwstructuurbeleid. Datzelfde geldt voor de opkoopregelingen van varkens tijdens de varkenspest, de ruimingen van dieren en de voorschriften voor veemarkten naar aanleiding van de mond- en klauwzeercrisis. Deze maatregelen zijn bedoeld voor het bestrijden en voorkomen van dierziekten en worden daarom beschreven in het contextrapport betreffende de gezondheid en het welzijn van dieren (nr. 107).

In 1998 is de Wet herstructurering varkenshouderij goedgekeurd. Deze wet voorziet onder andere in invoering van de zogenoemde *varkensheffing*. Dit onderwerp, dat wordt geregeld bij wijziging van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren, zal worden beschreven bij actualisering van het bovengenoemde rapport.

Grondprijsbeleid

De grondprijs is een belangrijke productiefactor, die van invloed is op de mogelijkheden van de bedrijfsvoering. In die zin is een relatie te leggen met het landbouwstructuurbeleid. Het grondprijsbeleid staat beschreven in Pivot-rapport nr. 35, *Pacht-en grondprijsbeleid*.

Landinrichtingsbeleid

Een van de instrumenten voor de landbouwstructuurmaatregel van schaalvergroting in de landbouw is ruilverkaveling of landinrichting. Dit onderwerp komt uitvoerig aan de orde in Pivot-rapport nr. 59, *Met rede gekaveld*, dat gaat over het landinrichtingsbeleid. In dat rapport wordt ook uitgebreid ingegaan op het landbouwstructuurbeleidsaspect van de bedrijfsbeëindiging, waarvoor ruilverkaveling een belangrijk instrument is.

Markt- en prijsbeleid

Het markt- en prijsbeleid vormt samen met het landbouwstructuurbeleid het landbouwbeleid. Lange tijd is het markt- en prijsbeleid, dat zich richt op de marktordeningsaspecten, dominant geweest. Toch verschuift de aandacht van prijzen e.d. naar structuur van de landbouw. Beide onderwerpen blijven in hun effecten nauw aan elkaar verwant, getuige ook het volgende citaat: “Elke maatregel aangrijpend bij de **producten** via prijs of hoeveelheid (bijv. bietencontingentering) [markt- en prijsbeleid], evenals elke maatregel aangrijpend bij de **productiemiddelen** [landbouwstructuurbeleid], heeft invloed op de omvang van productie, inkomen en productiviteit”⁸. Over het agrarisch markt- en prijsbeleid is een afzonderlijk LNV/Pivot-rapport in voorbereiding.

Meststoffenbeleid

Mest kan worden gezien als productiemiddel en het verband met het landbouwstructuurbeleid is daarom van meet af aan duidelijk. Er heeft zich in de jaren '70 een omslag voorgedaan in de opvattingen over mest: in plaats van als productiemiddel werd mest steeds meer gezien als milieuprobleem. Terugdringing van het landelijke mestoverschot is hoofddoelstelling geworden. Er is een afzonderlijk Pivot-rapport (nr. 109) over dit onderwerp, getiteld *Het mestbeleid*, dat de periode tot 1997 bestrijkt.

Eind jaren '90 werden stelsels van rechten voor maximaal te houden aantallen dieren ingevoerd. De introductie van de varkensrechten is de bekendste maatregel, maar ook in de pluimveesector is een dergelijk stelsel ingevoerd. Deze stelsels volgen de systematiek van de

⁸ Horring 1970.

mestproductierechten. Deze drie stelsels beogen alle een plafond te creëren voor het aantal te houden dieren en daarmee (onder andere) het potentiële volume aan dierlijke mest op landelijk niveau aan banden te leggen.

Er is voor gekozen om de invoering van beide stelsels als structuurmaatregel te beschouwen en daarmee om de wet- en regelgeving rond beide stelsels 0 (zoals de Wet herstructurering varkenshouderij en de Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten) in dit rapport op te nemen. Het gaat er immers om dat de overheid ingrijpt en regels stelt met betrekking tot de omvang van de veestapel, in eerste instantie vanuit verschillende overwegingen. Met een ‘technische’, landbouwstructurele maatregel worden verschillende doelen nagestreefd.

In deze rij kunnen ook de mestproductierechten, voor andere diersoorten (runderen, schapen, vossen, nertsen, geiten, eenden en konijnen), worden genoemd. Deze rechten zijn echter niet gelieerd aan een stelsel van rechten voor het houden van een bepaald aantal dieren en zijn rechtstreeks verbonden met de mestproductie. De mestproductierechten behoren dan ook aan de orde te komen in het Pivot-rapport betreffende het meststoffenbeleid. Overigens zal de hele mestproblematiek moeten uitlopen op een stelsel van mestafzetovereenkomsten in 2002, waarmee op dit gebied sprake zal zijn van een integrale benadering van alle veehouderijsectoren. Dit stelsel zal dan het enige volume-instrument zijn, waarmee het stelsel van rechten voor alle sectoren zal gaan verdwijnen.

Milieubeheer

Over het milieubeleid in brede zin, dat ook de landbouwstructuur beïnvloedt (zie ook de algemene inleiding), gaan twee Pivot-rapporten: *Milieubeheer band 1* en *Milieubeheer band 2* (nrs. 94-1 en 94-2).

Natuur- en landschapsbeheer

Aspecten van het natuur- en landschapsbeheer zijn steeds meer integrerend deel gaan uitmaken van het landbouwstructuurbeleid (bijvoorbeeld: braaklegging, boeren als landschapsbeheerders). Het beleid ter zake van natuur- en landschapsbeheer is behandeld in Pivot-rapport nr. 79 (*Natuur- en landschapsbeheer en Relatienotabeleid*).

Pachtbeleid

Met het pachtbeleid kan de overheid invloed uitoefenen op de verdeling en de prijs van de beschikbare landbouwgronden. In 1958 wordt de zogenoemde *landbouwkundige toetsing* ingevoerd “om de structuur van het afzonderlijke bedrijf, om het behoud van structuurverbeteringen als gevolg van ruil- en herverkaveling [...] en om het tegengaan van ontwikkelingen die tot versnippering leiden of aan structuurverbeteringen in de weg staan” (uit Pivot-rapport nr. 35, *Pacht-en grondprijnsbeleid*). Pachtbeleid wordt niet behandeld in het voorliggende rapport.

Relatienotabeleid

Het zogenoemde *relatienotabeleid* richt zich op de relatie tussen bescherming van natuur en landschappelijke waarden en de uitoefening van de landbouw, hetgeen van invloed kan zijn op de landbouwstructuur. Zie Pivot-rapport nr. 79 (*Natuur- en landschapsbeheer en Relatienotabeleid*).

Visserij

De visserij kent een eigen structuurbeleid, met o.a. een eigen Ontwikkelings- en Saneringsfonds en Brussels beleid. Dit is beschreven in het nog te verschijnen Pivot-rapport *Zee- en kustvisserij*.

Voedselveiligheid

De eisen ten aanzien van de voedselveiligheid hebben een grote rol gespeeld in de verandering van de landbouw en daarmee de structuur ervan. Over dit onderwerp zal een apart Pivot-rapport verschijnen (*Landbouwkwaliteit en voeding*).

Overige afbakening

Sommige productschappen, waaronder het HPA, hebben op de eigen taak en organisatie gerichte rapporten institutioneel onderzoek. Op basis daarvan zijn eigen selectielijsten gemaakt.

2. Ontwikkeling van het landbouwstructuurbeleid

In dit hoofdstuk wordt in grote lijnen een overzicht gegeven van de ontwikkelingen op het gebied van het landbouwstructuurbeleid. Deze ontwikkelingen zijn verweven met het Europese landbouwbeleid, zodat in dit hoofdstuk gesproken kan worden van een geschiedenis van het landbouw(structuur)beleid.

Zoals reeds in het vorige hoofdstuk is opgemerkt, kunnen het landbouwstructuurbeleid in Nederland en dat in Europees verband niet los van elkaar worden gezien. In dit hoofdstuk, waarin de geschiedenis van het landbouwstructuurbeleid in enigszins chronologische volgorde wordt weergegeven, zullen beide niveaus dan ook door elkaar lopen.

2.1 Herstel, expansie en ontwikkeling (1945-1962)

Na de Tweede Wereldoorlog stond het landbouwbeleid in het teken van herstel. Prioriteit lag bij het veiligstellen van de voedselvoorziening en het bevorderen van de export van agrarische producten. Daarvoor was nodig dat de productie werd verhoogd en de prijzen werden verlaagd. De instrumenten voor de hiervoor benodigde verbetering van de Nederlandse landbouwstructuur waren: schaalvergroting, ruilverkaveling, rationalisatie en mechanisatie. Bij de ruilverkaveling werd overigens een belangrijke rol gespeeld in het in die tijd gevoerde landbouwstructuurbeleid, dat nog sterk was geënt op het model uit de jaren '30, met ook aandacht voor ontginningen en inpoldering. Bij dit alles werd een aandrijvende rol gespeeld door het drieluik landbouwonderwijs, -voorlichting en -onderzoek (de zogenaamde OVO-driehoek), de klassieke beleidsinstrumenten van de overheid tot verbetering van de productie. Er bleven echter te veel kleine boeren voor wie in de landbouw geen toekomst was door achterblijvende productie en daarmee te lage inkomsten: het zogenoemde *kleine-boerenvraagstuk*. Aan de kleine boerenbedrijven werden – al dan niet in het kader van streekverbeteringsplannen – premies en voorschotten verleend ter bevordering van de rationalisatie. Daarnaast stimuleerde de overheid emigratie en overloop naar de industrie, waarin vanwege de beginnende welvaartsgroei grote behoefte was aan arbeidskrachten. De boeren die bleven, werden geholpen met premies. Hierbij vormde ook het in 1951 ingestelde Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF) een nuttig instrument. Het fonds, ingesteld voor het beheren van de Marshall-gelden, moest boeren in staat stellen om investeringen te doen voor herstel of aanpassing van hun bedrijf.

De economie bleef groeien en buiten de landbouw was de werkgelegenheid voortdurend hoog. Binnen de landbouwsector bleef het kleine-boerenvraagstuk nog steeds bestaan, terwijl de nog steeds noodzakelijk geachte schaalvergroting juist bedrijfsbeëindiging vereiste. Er was dus ruimtegebrek voor grotere bedrijven, alsmede een overschot aan arbeidskrachten in de landbouw. Om toch een hogere productiviteit te bereiken, werd de landbouw geïntensiveerd. De verlaging van de prijzen had negatieve gevolgen voor de financiële positie van de boeren. Intensivering werd ook in dit verband gezien als oplossing om toch een aanvaardbaar inkomen te kunnen verwerven.

2.2 Saneren en moderniseren; begin van een gemeenschappelijk landbouwstructuurbeleid (1962-1972)

Europese samenwerking op landbouwgebied werd al meteen in het EEG-oprichtingsverdrag vastgelegd. In 1957 werden in artikel 39 van het Verdrag van Rome de doelstellingen van een Europees landbouwbeleid als volgt bepaald:

- het bevorderen van de productiviteit in de landbouw;
- het verzekeren van een redelijke levensstandaard van de landbouwbevolking;
- het stabiliseren van de landbouwmarkten;
- het veiligstellen van de voedselvoorziening;
- het garanderen van redelijke prijzen voor gebruikers.

Het belangrijkste doel van het gemeenschappelijke Europese landbouwbeleid was het creëren van een stabiele landbouwmarkt, zowel voor landbouwers als voor gebruikers. Dit werd met name nagestreefd door middel van een gemeenschappelijk prijsbeleid, inhoudende dat er in Europees verband een minimum productprijs aan de boer werd betaald, ook in geval van export. Later zou blijken dat dit beleid het ontstaan van overschotten veroorzaakte, doordat het voor boeren aantrekkelijk bleef om veel te produceren.

De bovengenoemde doelstellingen waren algemeen en konden nog niet worden aangemerkt als inzet van een gemeenschappelijk Europees landbouwstructuurbeleid. Dit kon pas vanaf 1962, toen de Europese Raad voor de formulering en coördinatie van het Europese landbouwstructuurbeleid het Permanent Comité voor de Landbouwstructuur (CPSA) in het leven riep⁹, dat in 1965 met zijn werkzaamheden begon. Met het oog op een echte Gemeenschappelijke Markt werd de Europese Commissie belast met de coördinatie van de nationale structuurmaatregelen. De lidstaten konden hun eigen structuurbeleid voortzetten indien dat was afgesteld op door de Commissie vastgestelde gemeenschappelijke hoofdlijnen. Voor de financiering van de individuele structuurverbeteringsprojecten kon een tegemoetkoming worden verstrekt uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), ingesteld bij Verordening nr. 25 van de EEG-Raad inzake de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid.

In 1963 werd op nationaal niveau het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw in het leven geroepen, dat moest voorzien in de geldelijke middelen voor sanering en voor innovatieve ontwikkeling in relatie tot onderzoek en voorlichting. Door de toenemende welvaart en de daarmee gepaard gaande hogere lonen, waren arbeidsintensieve, kleine boerenbedrijven niet rendabel te houden. De noodzaak werd gezien om structurele maatregelen te nemen ter vermindering van het aantal agrarische bedrijven. Het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw voorzag hierin. Naast 'negatieve' aandacht (sanering) werd ook gevraagd om een 'positieve' component, hetgeen in de naamgeving van het fonds tot uitdrukking werd gebracht. De ontwikkeling sloeg vooral nog vooral op modernisering van bedrijfsgebouwen. Het Ontwikkelingsfonds gaf middels een groot aantal bestuursbesluiten (eerst op grond van Verordening 17/64/EEG, later onder andere ter uitvoering van Europese structuurrichtlijnen) een krachtige impuls aan het nationale landbouwstructuurbeleid. Daarin bleven overigens infrastructuurverbetering ten behoeve van de landbouw en ruilverkaveling een rol spelen, waarbij zij opgemerkt dat deze laatste al vanaf

⁹ Meteen al in art. 1 van de instellingsbeschikking (d.d. 4 december 1962) werd opgemerkt dat er rekening mee moet worden gehouden dat het structuurbeleid in de landbouw enerzijds samenhangt met het regionale ontwikkelingsbeleid en anderzijds met het marktbeleid in de landbouw en de ontwikkeling van de landbouwmarkten.

de jaren '50 steeds meer een instrument was geworden voor de algehele ontwikkeling van plattlandsgebieden.

2.3 De eerste grote omslag: sociaal-structurele richtlijnen (1972)

In 1968 verscheen het zogenoemde *plan-Mansholt*. Dit EEG-document, genoemd naar de uit Nederland afkomstige Europees Commissaris Sicco Mansholt, was vooral gericht op het verminderen van het aantal arbeidskrachten in de landbouw en op bedrijfsvergroting. Dit moest het marktevenwicht herstellen (er waren, bijvoorbeeld, toen al overschotten in de zuivelsector) en daarmee het landbouwbevestigingssysteem betaalbaar houden. Het rapport stelde dat het noodzakelijk was om een echt gemeenschappelijk beleid voor de aanpak van de problemen in de landbouw (daling landbouwberoepsbevolking, daling productiviteit, probleemgebieden) te ontwikkelen en dus niet langer alleen maar individuele projecten te ondersteunen. Voortaan zouden slechts door de Raad vastgestelde gemeenschappelijke acties worden gefinancierd.

Het rapport resulteerde in 1972 in de vaststelling van drie sociaal-structurele richtlijnen:

- Richtlijn 72/159/EEG betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (investeringssteun voor de modernisering van bedrijven);
- Richtlijn 72/160/EEG ter bevordering van de bedrijfsbeëindiging in de landbouw en de aanwending van cultuurgrond tot verbetering van de structuur (premies om landbouwers aan te sporen hun activiteiten te beëindigen);
- Richtlijn 72/161/EEG betreffende de sociaal-economische voorlichting en scholing van personen die in de landbouw werkzaam zijn (programma's voor de financiering van beroepsopleiding en omscholing, waarbij ook sociaal-economische voorlichtingsdiensten in het leven werden geroepen die de landbouwbevolking algemene informatie moesten verschaffen over de mogelijkheden om haar sociaal-economische positie te verbeteren en in individuele gevallen advies geven over met name de mogelijkheden om binnen of buiten de landbouw werkzaam te zijn).

Deze richtlijnen vormden de basis voor een aantal nationale regelingen.

De oliecrisis van 1973 vormde een belemmering van de uitvoering van de internationale en nationale regels en luidde een periode van economische kentering in, maar er was geen sprake van stagnatie in de regelgeving. In 1975 werden de drie basisrichtlijnen aangevuld met Richtlijn 75/268/EEG betreffende de landbouw in bergstreken en sommige probleemgebieden. Deze richtlijn, ook wel aangeduid als de *Bergboerenregeling*, behelsde een aantal meer gerichte maatregelen voor bergstreken en andere probleemgebieden, teneinde permanente natuurlijke handicaps te compenseren en daarmee de landbouw in die streken in stand te houden en ontvolking van het platteland te voorkomen. Hierdoor kwam er naast rentesubsidie de mogelijkheid tot inkomenssteun aan boeren.¹⁰ Dit kan worden gezien als het concrete begin van een meer regionale aanpak in het Europese landbouwstructuurbeleid.

¹⁰ In Nederland werd de eerste bergboerenovereenkomst gesloten op 7 december 1979 in het Dinkeldal (gemeente Losser). De regeling wordt toegepast in gebieden die tevens als beheersgebieden in het kader van de Relatienota zijn aangewezen. In deze gebieden is het veelal gewenst bijzondere kenmerken omwille van het natuur- en landschapsbehoud in stand te houden, hoewel het vanuit de agrarische bedrijfsvoering gezien natuurlijke handicaps zijn. (Bron: Stcrt. 1979, 241.) De handelingen met betrekking tot de Bergboerenregeling zijn opgenomen in het contextrapport betreffende het Relatienotabeleid.

Ondertussen kwam er op nationaal vlak meer aandacht voor ‘milieu, natuur en landschap’. Zo waren de ruilverkavelingen meer gericht op multifunctionaliteit van het landelijk gebied (naast landbouw ook natuur en openluchtrecreatie) en presenteerde de Nederlandse regering in 1975 de Relatienota, over de verhouding tussen enerzijds landbouw en anderzijds natuur en landschap. In dit verband werden beheersregelingen tot stand gebracht, waarbij de bedrijfsvoering mede werd afgestemd op het natuur- en landschapsbeheer. De Structuurvisie Landbouw uit 1977 legde de nadruk op “selectieve groei”, gericht op een zuinig omgaan met grondstoffen en energie.

2.4 Aanvullende Europese regelgeving (1972-1985)

In 1977 werd Verordening (EEG) nr. 355/77 inzake een gemeenschappelijke actie op het gebied van afzet en verwerking van landbouwproducten vastgesteld. Hiermee moest de afzet- en verwerkingsstructuur worden verbeterd en werd steun alleen verleend voor concrete programma’s. Halverwege de jaren ‘70 werden ook maatregelen goedgekeurd voor de aanpassing en verbetering van de productiestructuur van sommige sectoren (bijvoorbeeld Verordening (EEG) nr. 794/76 betreffende rooipremies ter sanering van de fruitproductie en Verordeningen (EEG) nr. 1078/77 en 1080/77 betreffende maatregelen tot herstel van het evenwicht op de zuivelmarkt). In 1978 en 1979 kwamen enkele gemeenschappelijke op een aantal buitenlandse regio’s gerichte acties tot stand waarbij een meer geïntegreerde aanpak werd nagestreefd: niet alleen structuurverbetering van productie, afzet en verwerking, maar ook aandacht voor infrastructuur, toerisme, de ambachtelijke sector en industrie.

Het gevoerde beleid kon niet voorkomen dat de structurele problemen in de landbouw bleven aanhouden, al veranderden ze van karakter. Door de schaalvergroting en de vooruitgang in de techniek, gecombineerd met gegroeide welvaart en blijvende subsidies in het kader van het markt- en afzetbeleid, waren er bijvoorbeeld enorme overschotten ontstaan (“melkplas”, “boterberg”, “graanberg”). Ondanks de genomen maatregelen (o.a. melkquoteringsregeling, 1984 – voor suiker was er al in 1968 een dergelijke regeling), bleek het gekozen landbouwstructuurbeleid niet te kunnen leiden tot evenwicht op de landbouwmarkt. Dit nog afgezien van het feit dat daarvoor het gemeenschappelijke markt- en prijsbeleid het eerst aangewezen instrument vormde; het structuurbeleid speelde daarin een relatief geringe rol. De noodzaak werd echter wel gevoeld om het roer van het communautaire landbouwstructuurbeleid om te gooien.

2.5 De tweede grote omslag (1985)

1985 kan worden aangemerkt als het jaar waarin een nieuw landbouwstructuurbeleid werd ingezet. In 1983 diende de Europese Commissie nieuwe beleidsvoorstellen in bij de Raad om te komen tot vervanging van de richtlijnen van 1972. Er kwam een verordening (797/85) die de doeltreffendheid van de landbouwstructuur moest verbeteren. In de voorbereidende documenten van de Commissie werd gesteld dat het markt- en prijsbeleid niet los mocht worden gezien van andere inspanningen van de Gemeenschap om bij te dragen tot het oplossen van de problemen van de plattelandsgebieden. Er moest een sterker accent worden gelegd op structurele maatregelen op lange termijn dan op marktinterventie en prijsondersteuning. Op 13 maart 1985 werd de verordening vastgesteld; zij is verschillende malen gewijzigd.

De belangrijkste punten van deze verordening waren de volgende:

- het verschaffen van een redelijk inkomen en een redelijke levensstandaard en het verbeteren van de werk- en productieomstandigheden;
- het intensiveren van maatregelen in bepaalde probleemgebieden en ecologisch kwetsbare gebieden;
- het behouden van de werkgelegenheid in de landbouw;
- het stimuleren van de productiviteit (mits dat niet leidt tot een toename van producten waarvan er een overschot bestaat).

Enkele in het oog springende veranderingen waren enerzijds de verruiming van steun aan energiebesparende of milieuvriendelijke projecten, en anderzijds een beperking van de steun aan de zuivel- en de varkenssector. Ook kon aan jonge landbouwers steun verleend worden, evenals aan het creëren en functioneren van samenwerkingsverbanden en gezamenlijke diensten en voorzieningen.

Naast de ‘traditionele’ doelstellingen van productiviteitsstijging en inkomenswaarborging werd hiermee ook op Europees niveau de milieucomponent een formeel onderdeel van het landbouwstructuurbeleid. Al in het Groenboek van de Commissie uit 1985¹¹ was de belangrijke rol van de landbouw voor de bescherming van het milieu – vooral de instandhouding en verzorging van het landschap – over het voetlicht gehaald. De negatieve effecten van de technologische ontwikkeling in de landbouw (bijv. de toenemende intensivering) zouden moeten worden tegengegaan, terwijl de positieve effecten die de landbouw kan hebben op het milieu, zouden moeten worden gestimuleerd.

Verordening (EEG) 797/85 werd een aantal malen gewijzigd, onder andere in 1987, het ‘Europese Jaar van het Milieu’. Verordening (EEG) 1760/87 voegde een nieuwe titel toe, die betrekking heeft op een extensiverings- en omschakelingsprogramma, eerst alleen voor de sectoren graan, rundvlees en wijn. Een latere wijziging van Verordening (EEG) 797/85 (bij Verordening (EEG) 1094/88) zette het uit productie nemen van bouwland, ook wel *set-aside* genoemd, duidelijk op de kaart.

2.6 De Europese Akte (1987)

In 1987 trad de Europese Akte in werking. Deze leidde met ingang van 1989 tot uitbreiding van het Verdrag van Rome met vijf prioritaire doelstellingen ten aanzien van het structuurbeleid. Voor het gemeenschappelijk Europees landbouwstructuurbeleid zijn vooral de doelstellingen 1, 5a en 5b relevant.¹²

¹¹ Com. (85)33 def.: Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Parlement, Perspectieven voor het gemeenschappelijk Landbouwbeleid.

¹² Verordening (EEG) nr. 2052/88 (PbEG L 185), art. 1.

	<u>Doelstelling</u>	<u>Financiering</u>
1.	Het bevorderen van de ontwikkeling en structurele aanpassing van regio's met een ontwikkelingsachterstand (een bruto nationaal product per inwoner dat lager is dan 75% van het communautair gemiddelde).	EFRO, ESF, EOGFL-O
2.	Het omschakelen van regio's en steden die zwaar door de achteruitgang van de industrie worden getroffen.	EFRO, ESF
3.	Het bestrijden van langdurige werkloosheid.	ESF
4.	Het vergemakkelijken van de inschakeling van jongeren in het arbeidsproces.	ESF
5a.	Het aanpassen van de productie-, verwerkings- en afzetstructuur in de land- en bosbouw.	EOGFL-O
5b.	Het bevorderen van de ontwikkeling van het platteland.	EOGFL-O, ESF, EFRO
	(Doelstellingen 5a en 5b passen in het kader van de hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid.)	

Deze doelstellingen werden vastgelegd in de zogenaamde kaderverordening (EEG) 2052/88. De uitvoering werd geregeld in een vijftal EEG-verordeningen: 4253/88 (coördinatie), 4254/88 (EFRO), 4255/88 (ESF), 4256/88 (EOGFL) en 2080/93 (FIOV). De verordening met betrekking tot het EOGFL maakte onder andere delegatie van bevoegdheden mogelijk, waardoor de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wat betreft zijn regionale structuurbeleid de provinciale besturen kon inschakelen.¹³

In de nieuwe opzet stonden niet langer afzonderlijke projecten centraal, maar programma's die als kader voor projecten dienden. Tegelijk konden de lidstaten nationale, regionale of lokale autoriteiten aanwijzen die rechtstreeks met de Europese Commissie in contact mochten treden inzake de programma's en projecten. De werkwijze ging als volgt. De lidstaten of de lokale autoriteiten begonnen met het opstellen van meerjarenplannen; de Europese Commissie stelde na overleg met de lidstaten prioriteiten vast in zogenaamde communautaire bestekken. Deze bestekken bevatten gegevens over de samenhang met het sociaal-economisch beleid van de lidstaat, een overzicht van de vormen van bijstandsverlening en een geraamd financieringsprogramma. Ook in de uitvoeringsfase was er rechtstreeks contact tussen de aangewezen autoriteiten en de Europese Commissie. Toezicht op en evaluatie van de uitvoering gebeurde gezamenlijk door de lidstaat en de Commissie.

Tot 1985 gingen Europese subsidies voornamelijk naar individuele projecten die waren ingediend door lidstaten; daarna werd het nieuwe stelsel van programma's geleidelijk geïntroduceerd, om vanaf 1989 als enige basis voor Europese steunverlening te resteren.

2.7 Structuurnota Landbouw (1990)

De tendenzen die in de Europese regelgeving zichtbaar waren, weerspiegelden zich in het nationale landbouwstructuurbeleid. De *Structuurnota Landbouw* uit 1990 van het ministerie van landbouw ging in op de technologische, economische en maatschappelijke veranderingen in relatie tot de structurele ontwikkeling van de landbouw en het landbouwbeleid. Op grond van een aantal vitale ontwikkelingen kwam men tot een algemene doelstelling voor het Nederlandse landbouwbeleid in de jaren '90.

¹³ Brief van 23-6-1995, DL 952970 (bijlage bij *Opzet beheers- en controlestructuren van Structuurfondsen*).

De ontwikkelingen waarvan de *Structuurnota Landbouw* spreekt, zijn de volgende. De Nederlandse land- en tuinbouw is economisch gezien nog steeds een zeer belangrijke sector. Het aantal landbouwbedrijven neemt echter af, terwijl er een toenemende vergrijzing valt te constateren. Daarnaast neemt het nevenberoepsbedrijf relatief in betekenis toe. Afgezien van de akkerbouw- en de boomkwekerijsector hebben de verschillende landbouwsectoren een omvangrijke schaalvergroting gekend.

Voor wat betreft de milieuproblematiek geldt dat de landbouw zowel ‘dader’ als ‘slachtoffer’ is. Belangrijke thema’s zijn: mest, verzuring en gewasbescherming. Deze hebben bijgedragen aan een nivellering en verarming van de flora en fauna en van het landschap. Daarnaast is het ruimtebeslag van de landbouw door de opkomst van niet-agrarische bestemmingen (recreatie, wonen, industrie, verkeer) sinds 1960 fors afgenomen.

De ontwikkelingen in de biotechnologie en de micro-elektronica kunnen positief uitpakken voor de landbouw. De biotechnologie opent gunstige perspectieven voor milieu, productiviteit en geïntegreerde bedrijfsvoering, terwijl de micro-elektronica met name voor procesbeheersing en informatievoorziening van belang is.

De wensen van de consument beïnvloeden in toenemende mate de productiewijzen in de landbouw. Zo is er een groeiende vraag naar diervriendelijk voortgebrachte producten. Hieraan ligt een groeiende belangstelling voor vragen van moraal en ethiek ten aanzien van de productiesystemen ten grondslag. De ontwikkeling van de biologische landbouw hangt hiermee samen.

Voor wat betreft de Europese dimensie wordt geconstateerd dat de Europese markt slechts weinig zal groeien. De afzetperspectieven zijn met name gunstig voor kennisintensieve producten, specialiteiten en producten die niet sterk afhankelijk zijn van exportrestituties. Daar de EG (nu: EU) een netto-exporteur van landbouwproducten is geworden, zijn er grote budgettaire lasten en spanningen op handelspolitiek gebied ontstaan. Een belangrijke beleidswijziging in dit verband is de zuivelquoteringsregeling van 1984 (de “superheffing”) en de instelling van zogenoemde *stabilisatoren*. Dit alles is echter ontoereikend. Daarom moet het beleid worden aangevuld met het uit productie nemen van grond, het geven van tijdelijke aflopende bedrijfssteun en het stimuleren van beëindiging van weinig perspectief biedende bedrijven. De betekenis van het landbouwstructuurbeleid op EG-niveau verandert daardoor enigszins in de richting van flankerende maatregelen die bedrijven de kans geven zich aan te passen aan de hervormingen van het markt- en prijsbeleid en die een beperking van de productie-omvang tot doel hebben, zoals de braaklegregeling. Tot zover de samenvatting¹⁴ van de nota.

De geschetste ontwikkelingen noopten de regering tot het formuleren van de volgende algemene doelstelling van het landbouwbeleid: “Het bevorderen van een concurrerende, veilige en duurzame landbouw”. De landbouw is een economische activiteit in de (internationale) markteconomie, waarbij zowel de productveiligheid als de veiligheid van de omgeving en de werkers in de landbouw moet worden nagestreefd en de instandhouding van de natuurlijke hulpbronnen en de sociaal-economische positie van de werkenden in deze sector niet uit het oog worden verloren.

¹⁴ Van den Brink, in artikel *Minderen en bezinnen* (1990).

2.8 De MacSharry-hervormingen (1992)

Dat de landbouw opereert in een internationale markteconomie werd eens te meer duidelijk toen de EU in het kader van de GATT-onderhandelingen kwam met een drastische hervorming van het Europese landbouwbeleid, dit om de productie en prijzen binnen de EU in overeenstemming te brengen met die op de wereldmarkt.

Tot dan toe werd voor producten een minimumprijs gegarandeerd, hetgeen de productie stimuleerde en zo oneerlijke concurrentie met de boeren buiten de EU in de hand werkte, waardoor dezen weer slecht toegang hadden tot de Europese markt. In 1992 werd, onder leiding van commissaris MacSharry, besloten om van een prijssteun over te gaan naar rechtstreekse inkomenssteun. Dit om de prijzen in de EU te verlagen in de richting van de veel lagere prijzen op de wereldmarkt. Belangrijkste onderdeel was het vervangen van een groot deel van de prijssteun voor de granensector door een beleid gebaseerd op hectaretoeslagen. Voor rundvlees werd een prijsdaling met compensatie in de vorm van dierpremies overeengekomen. Daarnaast werd met deze maatregelen beoogd de productie te beperken door braaklegging.

2.9 Nota Dynamiek en vernieuwing (1995): het Stimuleringskader (1997)

In de nota *Dynamiek en vernieuwing* werd aangekondigd dat er meer nadruk zou worden gelegd op het versterken van de markt en concurrentiekracht van de landbouw, bosbouw en visserij en op de vernieuwing van het landelijk gebied. De minister wilde zijn subsidies inzetten voor de vernieuwers en koplopers in de agrarische sectoren en het landelijk gebied, waarbij werd gestreefd naar beleidsmatige en financiële ontschotting. Daartoe werden ruim twintig subsidieregelingen omgevormd tot een nieuw overkoepelend subsidie-instrument: het Stimuleringskader. Hierin werden alle LNV-regelingen voor eenmalige of tijdelijke subsidies (maximaal drie jaar) opgenomen. Zo moest het mogelijk worden effectief steun te geven aan initiatieven die de dynamiek en vernieuwing van de agrarische sectoren en regio's zouden bevorderen.

Het Stimuleringskader valt uiteen in twee hoofdonderwerpen: *Markt en concurrentiekracht* en *Vernieuwing van het landelijk gebied*.

Het hoofdspoor *Markt en concurrentiekracht* is onderverdeeld in een innovatieprogramma en een verspreidingsprogramma, waarmee respectievelijk stimulering van het innovatievermogen en stimulering van de verspreiding van vernieuwingen en beleidsmatig gewenste ontwikkelingen worden beoogd. Het *Innovatieprogramma markt en concurrentiekracht* is ervoor bedoeld de agrosectoren in Nederland te versterken door middel van het stimuleren van de innovaties van praktijkexperimenten op bedrijfsniveau (dit geldt ook voor een nieuwe of verbeterde toepassing van een technologie). Hiertoe is de Stimuleringsregeling innovatie markt en concurrentiekracht opgesteld.

Onder het *Verspreidingsprogramma* vallen onder andere de Stimuleringsregeling investeringen markt en concurrentiekracht, de Subsidieregeling demonstratie- en kennisoverdrachtsprojecten, de Regeling stimulering biologische produktiemethoden en de (tijdelijke) Bijdrageregeling ARBO-projecten.

2.10 Nota Kracht en Kwaliteit (1999)

Aan het eind van het millennium ging de Nederlandse nota *Kracht en kwaliteit : Het LNV-beleidsprogramma 1999-2002* op de door eerdere nota's ingeslagen weg voort. Centraal staan de economische betekenis van de land- en tuinbouw, de betekenis ervan voor natuur en landschap en de veranderde maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van de wijze van voedselproductie (volksgezondheid, milieu en dierenwelzijn). De strategie is enerzijds gericht op de productie (specialisatie en schaalvergroting) en anderzijds op de zogeheten *verbrede landbouw* (het verder verwerken en verkopen van producten op het eigen bedrijf, het opzetten van minicamping of zorgboerderij en het zorgdragen voor natuurbeheer). Daarnaast wordt stimulering en bevordering van de biologische landbouw als belangrijke stimulans voor de toekomst gezien, dit met name ook vanuit het oogpunt van maatschappelijk verantwoord ondernemerschap (later uitgewerkt in: *Een biologische markt te winnen : beleidsnota biologische landbouw 2001-2004*).

Vanwege de hervorming van het Europese landbouwbeleid, de liberalisering van de wereldhandel en de ontstane knelpunten op het gebied van milieu, welzijn en ruimtelijke ordening zullen de verschillende sectoren wel moeten worden geherstructureerd, in het bijzonder de intensieve veehouderij, de melkveehouderij en de glastuinbouw.

2.11 Agenda 2000

In 1999 werd in EU-verband een politiek akkoord bereikt over Agenda 2000, een actieprogramma dat voornamelijk tot doel heeft de communautaire beleidslijnen te versterken en de Europese Unie een nieuw financieel kader te geven voor de periode 2000-2006. In deze nieuwe programmeringsperiode kennen de structuurfondsen drie communautaire doelstellingen:

<u>Doelstelling</u>	<u>Financiering</u>
1. Het bevorderen van de ontwikkeling en structurele aanpassing van regio's met een ontwikkelingsachterstand.	EFRO, ESF, EOGFL-O
2. Het ondersteunen van de economische en sociale omschakeling van de in structurele moeilijkheden verkerende zones.	EFRO
3. Het ondersteunen van de aanpassing en de modernisering van het beleid en de systemen op het gebied van onderwijs, opleiding en werkgelegenheid.	ESF

Een van de belangrijkste onderdelen van Agenda 2000 is de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Besloten is tot voortzetting van de hervorming die in 1992 was ingevoerd. In dit deel van het beleid spelen twee verordeningen een grote rol. Verordening (EG) nr. 1257/1999, de zogenoemde *Kaderverordening plattelandontwikkeling*, en Verordening (EG) nr. 1259/1999, ook wel *Horizontale verordening* genoemd. In de Kaderverordening werden maatregelen voor plattelandontwikkeling geïntegreerd in de maatregelen ter bevordering van de ontwikkeling en de structurele aanpassing van de regio's met een ontwikkelingsachterstand. De in dit kader te verlenen steun moest verband houden met landbouwactiviteiten en de omschakeling daarvan. De verordening geeft een opsomming van de verschillende facetten van plattelandontwikkelingen waarvoor steun wordt verleend: investeringen in landbouwbedrijven, vestiging van jonge landbouwers, opleiding, vervroegde uittreding, probleemgebieden, milieumaatregelen in de landbouw, verbetering van de

verwerking en afzet van landbouwproducten, bosbouw, bevordering van de aanpassing en de ontwikkeling van plattelandontwikkelingen.

Verordening (EG) nr. 1259/1999 is van toepassing op rechtstreekse betalingen aan landbouwers op grond van steunregelingen in het kader van het GLB. Onder andere is de verplichting opgenomen om passende milieuvorwaarden te verbinden aan rechtstreekse betalingen (*cross-compliance*). Van de mogelijkheid om de rechtstreekse betalingen aan boeren te differentiëren, is geen gebruikgemaakt.

2.12 Nota Voedsel en groen (2000)

In juli 2000 verscheen de nota *Voedsel en groen*, waarin de koers van het landbouwbeleid voor de komende jaren werd geschetst. Centraal daarin staan de drie pijlers waar de toekomst van het Nederlandse agrofoodcomplex op zou moeten rusten: innovatie, maatschappelijk verantwoord ondernemen en internationale markten. Er zou een cultuuromslag nodig zijn. Niet langer zou het ministerie een belangenbehartiger van voedselproducenten moeten zijn. Alles rondom het voedsel – van landschappelijke waarde van het platteland tot de veiligheid van genetisch gemodificeerde voeding – moest onder het ministerie gaan vallen. In de nota *Een biologische markt te winnen* (september 2000) werd deze omslag als volgt verwoord: “het gaat niet uitsluitend om de primaire landbouw, maar over het agrofood-complex, de hele keten van consument tot primaire sector. Een agrofood-complex dat zich kenmerkt door maatschappelijk verantwoord ondernemerschap, een hoog kennisniveau, innovatieve kracht en dat daarmee behoort tot de top van de wereldmarkt. Een vraaggerichte benadering staat daarbij centraal: de wensen van burgers en consumenten sturen het agrofood-complex aan”.

2.13 Overige recente ontwikkelingen (2000-2001)

In de financiële verantwoordingen over het jaar 1999¹⁵ wordt nogmaals expliciet het duurzame-landbouwbeleid verwoord: “In overleg met diverse maatschappelijke organisaties is gewerkt aan de ontwikkeling van een samenhangend concept van duurzaamheid in de landbouw, waarin actuele thema’s een plaats krijgen. In de dierlijke sectoren varkens-, pluimvee- en melkveehouderij gaat het voorsnog om ammoniak, mest/mineralen, dierenwelzijn, diergezondheid, energie en natuur. In de plantaardige sector (akkerbouw, opengrondsgroente-, fruit-, bloembollen- en boomteelt, glastuinbouw en champignonteelt) krijgen in ieder geval gewasbescherming, mineralen en voor de energie-intensieve sectoren ook energie de aandacht”. Hieruit blijkt eens te meer dat het concept *landbouwstructuurbeleid* feitelijk steeds meer wordt uitgewerkt via verschillende andere beleidsterreinen.

In september 2000 adviseerde de Raad voor het Landelijk Gebied de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de toekomst van de dierhouderij in Nederland. Dit advies ging in op de voorwaarden waaraan de dierhouderij moet voldoen om op maatschappelijk gewenste wijze te produceren en om toekomst te hebben.

In dezelfde lijn ligt een naar aanleiding van de MKZ-crisis van 2001 door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gevraagd advies van de denkgroep-Wijffels over de perspectieven voor duurzame veehouderij in Nederland, de daaraan verbonden transitievraagstukken en mogelijke oplossingsrichtingen. Het advies werd in juni 2001 door de minister aangeboden aan de Tweede Kamer.

¹⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 27 127, nr. 46. Vastgesteld op 31 mei 2000.

Beide documenten leggen nadruk op ecologische, sociale en economische aspecten en concluderen dat de noodzakelijke vernieuwing van de veehouderij grote en structurele inspanningen zal vergen. Feitelijk wordt hiermee aansluiting gevonden met de nota *Voedsel en Groen*, waarmee LNV in 2000 zijn missie herformuleerde.

2.14 Conclusie

Het landbouwstructuurbeleid heeft sinds 1945 een gecompliceerde ontwikkeling doorgemaakt. Ook nu nog blijft de nadruk op productie, productiviteit en inkomenspositie van de producenten belangrijk, maar daarnaast is er een toenemende aandacht voor aspecten van milieu, natuurbeheer, dierenwelzijn en consumentenbelangen. Het landbouwstructuurbeleid heeft bovendien bijzondere aandacht voor de (benadeelde) regio's en de plattelandsontwikkeling. Sinds 1964 is er een alsmaar groeiende interactie tussen nationaal en Europees beleid. Daarbij komt dat het internationale speelveld zich ook steeds verder buiten Europa uitstrekt (GATT/WTO, enz.).

Samenvattend: er is sprake van een steeds verdere integratie van de verschillende aspecten van het landbouwbeleid en daarmee ook een steeds grotere verwevenheid van het landbouwstructuurbeleid met beleidsterreinen als milieubeheer, voedselveiligheid en natuurbeheer. Vanuit een ander standpunt bezien kan worden gesteld dat het landbouwstructuurbeleid als zodanig steeds meer wordt 'uitgekleed' – en daarmee steeds verder verdwijnt - en dat de aspecten ervan worden ingepast in andere beleidsterreinen, hetgeen samenhangt met de ontwikkelingen van het GLB in de laatste decennia richting integratie van het milieubeleid in de overige EU-beleidsterreinen en de vorming van een integraal plattelandsbeleid.

3. Lijst van actoren

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de actoren die in dit rapport voorkomen. Hoewel sommige van de onderstaande actoren alleen zijdelings in beeld komen, zijn ze ter informatie toch in dit overzicht opgenomen. Het overzicht streeft geen volledigheid na.

In paragraaf 3.1 wordt de actor *Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit* uitgewerkt: het kerndepartement, inclusief de verschillende organisatie-onderdelen. In paragraaf 3.2 worden de actoren genoemd die vallen onder de archiefzorg van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, zoals (advies)commissies. Overige actoren zijn terug te vinden in paragraaf 3.3. Paragraaf 3.4, ten slotte, benoemt en indiceert de particuliere actoren.

3.1 Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De primaire actor op het beleidsterrein *Landbouwstructuurbeleid* is de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, die regelgeving van diverse aard en voor diverse sectoren heeft doen uitgaan. Echter, zoals ook in hoofdstuk 1 reeds is aangegeven, spelen ook andere ministers in toenemende mate een belangrijke rol, die te maken heeft met de inbedding van het beleidsterrein in het werkkterrein van andere ministers.

Met de actor *Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit* wordt niet alleen deze bewindsman bedoeld, maar tevens het ondersteunende ambtelijke apparaat. Hoewel dit een aantal ambtelijke functionarissen met zelfstandige bevoegdheden bevat, zoals de directeur I&H, de directeur LNO en de secretaris-generaal, worden ze niet als zelfstandige actoren beschouwd: ze staan immers onder gezag van de minister. Wel worden deze organisatie-onderdelen in voorkomend geval onder het handelingenblok genoemd, indien zij belast zijn met de uitvoering van de handeling.

Na de Tweede Wereldoorlog kende het ministerie verschillende benamingen:

1945-1960	:	Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening
1960-1990	:	Ministerie van Landbouw en Visserij
1990-2003	:	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
2003-	:	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

In dit document wordt steeds de aanduiding *Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit* gebruikt, waarmee dus ook de taakvoorgangers onder andere benamingen worden bedoeld.

Juridische Zaken en Voorlichting

In algemene zin zijn de directie Juridische Zaken en de directie Voorlichting betrokken bij **alle beleidsterreinen** waarop het ministerie van LNV verantwoordelijk is. Ook bij het landbouwstructuurbeleid, derhalve.

De directie Juridische Zaken (en taakvoorgangers) behandelt alle juridische aangelegenheden op het gebied van wetgeving, rechtsbescherming e.d. Taakvoorgangers van de directie Juridische Zaken zijn:

1946-1949	afdeling Juridische Zaken
1949-1957	afdeling Wetgeving en andere Juridische Zaken
1957-1995	directie Juridische en Bedrijfsorganisatorische Zaken
1995-	directie Juridische Zaken

De directie Voorlichting (en taakvoorgangers) is belast met de interne en externe voorlichting en communicatie (zowel beleid als activiteiten) van het kerndepartement. Taakvoorgangers van de directie Voorlichting zijn:

1946-1957	afdeling Voorlichting
1957-1968	hoofdafdeling Voorlichting
1969-1971	hoofdafdeling Voorlichting en Externe Betrekkingen
1971-1995	directie Voorlichting en Externe Betrekkingen
1995-	directie Voorlichting

Voor wat betreft het **landbouwstructuurbeleid** spelen verschillende directies een rol. De centrale coördinatie lag steeds bij een algemene directie (directoraat-generaal van de Landbouw en de Voedselvoorziening) en taakvoorgangers, sinds 1995 bij de directie Landbouw.

Complicerende factor vormen de vele reorganisaties en de verschuiving van taken. In onderstaande schema's wordt - zonder pretentie van compleetheid - in grote lijnen aangegeven welke organisatie-onderdelen voor verschillende aspecten van het landbouwstructuurbeleid verantwoordelijk zijn geweest.

Landbouwvoorlichting en onderzoek

De OVO-onderdelen 'voorlichting' en 'onderzoek' zijn altijd belangrijk geweest, zij het dat het karakter ervan aan veranderingen onderhevig is geweest. Voorlichting is lang geïntegreerd geweest in het takenpakket van verschillende directies en niet afzonderlijk bij een directie ondergebracht. Vanaf 1963 is er een directie die het toegepaste en strategische onderzoek coördineert. Dit neemt echter niet weg dat de afzonderlijke vakdirecties voorlichting en praktijkonderzoek als taakonderdelen blijven houden.

De volgende organisatie-onderdelen zijn in de loop der tijd belast geweest met landbouwvoorlichting en onderzoek:

1946-1947	afdeling IV, Veeteeltaangelegenheden afdeling V, Akker- en Weidebouw
1947-1950	afdeling Veeteeltaangelegenheden afdeling Akker- en Weidebouw
1950-1957	afdeling Veeteeltwezen afdeling Akker- en Weidebouw
1957	directie Veeteelt directie Zuivel directie Akker- en Weidebouw
1957-1963	directie Veeteelt en Zuivel directie Akker- en Weidebouw
1963-1968	directie Algemene Voorlichtingszaken & directie Coördinatie Onderzoek (onderdeel van hoofddirectie Landbouwvoorlichting en Onderzoek)
1968-1971	directie Landbouwkundig Onderzoek vakdirectie Veehouderij en Zuivel vakdirectie Akkerbouw afdeling Voorlichtingszaken (onderdeel van de directie Bedrijfsontwikkeling)
1971-1976	directie Landbouwkundig Onderzoek directie Veehouderij en Zuivel directie Akkerbouw en Tuinbouw (beide onderdeel van de hoofddirectie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet)
1976-1989	directie Landbouwkundig Onderzoek directie Veehouderij en Zuivel, Rijkslandbouwvoorlichting directie Akker- en Tuinbouw, Rijkslandbouwvoorlichting hoofdafdeling Landbouwvoorlichting (1983-1984) (onderdeel van de directie Bedrijfsstructurele Aangelegenheden)
1989-1995	Dienst Landbouwvoorlichting (tot 1993) directie Wetenschap en Technologie
1995-	directie Wetenschap en Kennisoverdracht

Met ingang van augustus 1993 is de Dienst Landbouwvoorlichting (DLV) geprivatiseerd en omgezet in de Stichting Landbouwvoorlichting DLV.

Verwerking en afzet van agrarische producten

Tussen 1946 en 1976 kende het ministerie steeds een aparte afdeling of directie voor agrarische handel en nijverheid. Om de belangen van deze bedrijfstak in nauwere samenhang met de primaire landbouwproductie te kunnen behartigen, werden in 1971 de directies Agrarische Handel en Nijverheid (AHN) en Bedrijfsontwikkeling samengevoegd in de directie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet (APVA). In 1976 werd de agrarische handel en industrie weer afgezonderd van de primaire productie, dit keer onder toevoeging van de exportbevorderende activiteiten. Zo ontstond de directie Verwerking en Afzet van Agrarische Producten (VAAP), die in 1991 de naam Industrie en Handel (I&H) kreeg.

Sinds 1945 hebben de volgende organisatieonderdelen van het ministerie van LNV taken uitgeoefend met betrekking tot de verwerking en afzet van agrarische producten.

1945-1946	afdeling Handel (onderdeel van directie van de Voedselvoorziening)
1946-1949	afdeling Handel en Nijverheid (onderdeel van directie van de Voedselvoorziening)
1949-1951	afdeling Handel en Industrie (onderdeel van directie van de Voedselvoorziening)
1951-1963	afdeling (vanaf 1958 directie) Handel en Nijverheid (onderdeel van Directie van de Voedselvoorziening)
1964-1976	directie Agrarische Handel en Nijverheid (AHN) (1964-1970 onderdeel van directoraat-generaal van de Voedselvoorziening en Visserijen; 1971-1976 onderdeel van directie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet (APVA))
1976-1991	directie Verwerking en Afzet van Agrarische Producten (VAAP) (onderdeel van directoraat-generaal voor de Landbouw en Voedselvoorziening)
1991-	directie Industrie en Handel (I&H) (tot 1995 onderdeel van directoraat-generaal van de Landbouw en Voedselvoorziening)

Uitvoering regelingen

De uitvoering van ministeriële regelingen werd tot de jaren '90 intern gecoördineerd. Daarna zijn daartoe aangewezen verzelfstandigde instanties daarmee belast.

Met de uitvoering van landbouwstructurele regelingen waren binnen het ministerie van LNV vanaf eind jaren '60 achtereenvolgens de volgende organisatie-onderdelen expliciet belast:

1968-1971	afdeling Ontwikkelingsregelingen en Financiering (onderdeel van directie Bedrijfsontwikkeling)
1971-1976	hoofddirectie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet
1976-1983	hoofdafdeling Regelingen (onderdeel van de directie Bedrijfsstructurele Aangelegenheden)
1983-1984	hoofdafdeling Landbouwfinanciering en -maatregelen (onderdeel van de directie Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, opgeheven 1984)
1984-1988	hoofdafdeling Landbouwmaatregelen (onderdeel van de directie Algemene Zaken / Landbouw en Voedselvoorziening)
1988-1995	directie Uitvoering Regelingen

In 1995 was het de Dienst Uitvoering Regelingen (DUR) die zich bezighield met de uitvoering regelingen. Deze dienst ging in 1996 over in LASER, dat in 1999 een agentschap is geworden.

De DUR nam in 1995 eveneens uitvoerende taken over van de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie die tot het Provinciaal apparaat Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie (LNO) behoorde. Sindsdien voerde de DUR investeringsbijdrageregelingen uit die de modernisering en verbetering van de landbouwstructuur tot doel hadden.

Bureau Heffingen

(geen handelingen)

Ingesteld op grond van de Uitvoeringsregeling overschotheffing (Stcrt. 1987, 81).

Het Bureau Heffingen valt onder de Directie Financieel-Economische Zaken van het ministerie van LNV. Het bureau is sinds 1997 een agentschap van het ministerie van LNV en stelt vast welke heffingen namens de minister worden opgelegd. Ook zorgt het ervoor dat deze heffingen worden geïnd. Voor wat betreft het landbouwstructuurbeleid is dit agentschap van belang voor de registratie van de varkens- en pluimveerechten.

Het bureau is in Assen gevestigd en heeft drie regionale afdelingen.

Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)

Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO) bestaat vanaf 1990.

De directie Landbouwkundig Onderzoek (DLO) waar de dienst uit ontstond, is voortgekomen uit de Hoofddirectie Landbouwvoorlichting en Onderzoek. Per 1-1-1989 is de directie DLO opgesplitst in de Dienst Landbouwkundig Onderzoek en de Directie Wetenschap en Technologie (DWT).

Veel onderzoeksinstellingen van het ministerie van LNV werden onder de koepel van de dienst DLO gebracht. In de loop van 1999 zijn de DLO-instituten verzelfstandigd. Deze instituten maken thans deel uit van de WUR (Wageningen Universiteit & Researchcentrum). De archieven vallen tot medio 1999 onder de archiefzorg van LNV.

DLO heeft de volgende taken:

- ontwikkelen, integreren en coördineren van het departementale onderzoek en het daarop betrekking hebbende beheersbeleid;
- beheren van de onderzoeksinstellingen belast met voornamelijk het middellange termijn-onderzoek (strategisch onderzoek) en de centrale dienstverlening;
- bewaken van de kwaliteit en vernieuwen van het departementale landbouwkundig onderzoek; afstemmen van het departementale onderzoeksbeleid op het nationale en internationale landbouwbeleid;
- inbreng van het departementale onderzoekbeleid in nationale en internationale organen voor onderzoekbeleid (ministerie verantwoordelijk voor het wetenschapsbeleid, andere vakministeries, EG, OESO, FAO);
- afstemmen van het departementale onderzoekbeleid met het beleid van andere instellingen en organisaties op het gebied van landbouwkundig onderzoek;
- bevorderen van de introductie van nieuwe onderzoeksmethoden en van nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen in de basis- en hulpwetenschappen in het landbouwkundig onderzoek.

De instituten van DLO in Wageningen en enkele instituten van de Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO) voeren vooral toepassingsgericht strategisch onderzoek uit. Het onderzoek tracht antwoord te geven op vragen vanuit de plantaardige en dierlijke productie, de agro-industriële productie en het landelijk gebied. Werkzaamheden betreffen het opstellen en uitvoeren van onderzoeksprogramma's, het uitvoeren van onderzoeksopdrachten en het verrichten van contractonderzoek.

Zie voorts de beschrijvingen onder § 11.2.3 en 11.2.4.

Dienst der Rijkslandbouwproefstations

Deze proefstations werden ingesteld op grond van het KB tot regeling van den dienst der Rijkslandbouwproefstations (Stb. 1915, 387). Ze waren onderdeel van het ministerie van landbouw. Bij KB van 26 april 1926 ontstonden er twee soorten Rijkslandbouwproefstations (Stb. 1926, 109). Er waren proefstations voor landbouwkundig onderzoek (Groningen en Hoorn) en voor controle-onderzoek (Wageningen en Maastricht).
Zie voorts de beschrijvingen onder § 11.2.3 en 11.2.4.

Dienst Uitvoering Regelingen (DUR)

(geen handelingen; valt onder actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit)

Deze dienst was vanaf 1995 de opvolger van de directie Uitvoering Regelingen, toen een fusie was voltooid van veertien verschillende onderdelen van het ministerie, waarmee werd beoogd een duidelijke beheerseenheid voor de uitvoering van het LNV-beleid te creëren. DUR nam onder andere de uitvoeringsregelingen over van het provinciale apparaat Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie (LNO).

De feitelijke uitvoering van regelingen vond plaats op de vijf regionale vestigingen; in Den Haag zetelde de centrale eenheid, waarbij de staf en ondersteuningstaken waren ondergebracht.

DUR zorgde voor de uitvoering van tientallen verschillende nationale en Europese regelingen op het landelijk gebied, zowel stimuleringsregelingen (subsidies) als beperkende maatregelen (vergunningen). Bijvoorbeeld: subsidies voor innovatieve ontwikkelingen in de land- en tuinbouw, alsmede O&S-fondsregelingen.

Bij regeling van 20 december 1995 (Stcrt. 1995, 250) werd de tenaamstelling van de verzelfstandigde uitvoerende dienst *DUR* vervangen door de de voor de Dienst Landelijke service bij regelingen te voeren naam *LASER* (per 1 januari 1996).

LASER - Dienst Landelijke Service bij Regelingen / Agentschap LASER

(geen handelingen; valt onder actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit)

LASER is sinds 1996 de uitvoeringsdienst van het ministerie van LNV, als opvolger van de Dienst Uitvoering Regelingen (DUR). Per 1 januari 1999 is LASER een agentschap.

LASER voert meer dan honderd nationale en internationale regelingen uit op het gebied van de primaire landbouw, de visserij, de verwerkende industrie, de bosbouw, de recreatie en natuur- en landschapsbeheer. De beleidsdirecties van LNV zijn de grootste opdrachtgevers van LASER. Het O&S-fonds heeft beslissingsbevoegdheid gemandateerd aan LASER. Het werk van LASER betreft merendeels financiële regelingen, zoals heffingen, subsidies en inkomensondersteunende regelingen. Verder zijn er regulerende regelingen, zoals heffingen en vergunningen. Het agentschap is erkend Europees betaalorgaan, waarmee controle op en een juiste afwikkeling van betaling van gemeenschapsgelden worden gegarandeerd.

3.2 Actoren die vallen onder de archiefzorg van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

De in deze paragraaf opgenomen actoren zijn zowel organisatorische eenheden die namens de minister de verschillende handelingen verrichten, als onder de minister ressorterende organen die zelfstandige bevoegdheden hebben.

Adviescommissie Milieuvriendelijke Agrificatie

Deze commissie van deskundigen uit het bedrijfsleven en onderzoeksinstituten adviseerde de minister over toekenning van bijdragen krachtens de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (in 1990 ingesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Stcrt. 1990, 118).

Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied

In 1997 ingesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De commissie geeft sindsdien advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het beslissen op aanvragen voor subsidies voor de uitvoering van innovatieprojecten (het geheel van landbouwkundige vernieuwingen en vernieuwingsprocessen in het landelijk gebied).

Beoordelingscommissies investeringsprojecten

Door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ingestelde commissies die de minister sinds 1997 adviseren over het beslissen op aanvragen voor een bijdrage in de kosten van investeringen ter modernisering van de landbouw-, de visserij- en de bosbouwsector.

(Stichting) Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)

Het Borgstellingsfonds voor de Landbouw is in 1951 in het leven geroepen als uitvloeisel van de Marshall-hulp. De stichting (sinds 1965) stelt zich garant, onder de in het Besluit borgstellingsfonds voor de Landbouw opgenomen voorwaarden, voor rente en aflossing van door banken aan landbouwbedrijven verstrekte kredieten, met name als de ondernemer het bedrijf wil verbeteren of overnemen. Het fonds maakt gebruik van de organen van het ministerie van LNV voor het realiseren van zijn doelen. Pas vanaf 1963 (decentralisatie van activiteiten) was dit feitelijk het geval.

In het kader van de ambtelijke begeleiding waren de volgende organisatie-onderdelen (van Landbouw/Voedselvoorziening) voor behandeling van aangelegenheden betreffende het Borgstellingsfonds verantwoordelijk: Afdeling Algemene Zaken (1951-1957), de directie Akker- en Weidebouw (1957-1963), begin 1963 overgegaan in de hoofddirectie Landbouwvoorlichting en Onderzoek, de directie Bedrijfsontwikkeling (1968-1970), de hoofddirectie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet (1971-1976), Stafbureau Lavo (secretariaatsvoering) en directie Uitvoering Regelingen (uitvoerend secretariaat) (1988-1995). Daarna is LASER belast met de afhandeling van aanvragen voor een borgstelling.

Met betrekking tot de ambtelijke begeleiding, specifiek de financiële kant, is er steeds een afdeling Kredietzaken, later Financiering, geweest, achtereenvolgens ondergebracht bij directies Akker- en Weidebouw en Tuinbouw, directie Beheerszaken, directie Algemene Zaken, directie Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, directie Uitvoering Regelingen.

Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland (CvTPOP)

Het CvTPOP werd in 2001 door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ingesteld. Het comité ziet sindsdien toe op de tenuitvoerlegging van het Plattelandsontwikkelingsplan Nederland (POP). Het POP is een maarjarig plan dat aangeeft welke maatregelen Nederland inzet ter realisatie van de plattelandsontwikkeling. Het CvTPOP doet ook voorstellen tot wijziging aan de samenstellers van het POP zoals de minister van VROM, de minister van V&W, de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provinciale besturen.

Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur

De minister van Landbouw stelde in 1964 de Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur in (Stcrt. 1964, 67), met als doel hem te adviseren over de toepassing van Europese Verordening 17/64/EEG. Het ging om steunverlening aan projecten die de aanpassing en verbetering van de commercialisatie van de landbouw bevorderden, of die de afzetstructuur van agrarische producten verbeterden. Aanvankelijk werd de commissie ook gevraagd om criteria op te stellen waaraan de projecten zouden moeten voldoen. Voorzitter was de DG van de directie Voedselvoorziening. De commissie bestond verder uit de voorzitters van een vijftal productschappen en leden die benoemd werden door centrale organisaties van het bedrijfsleven. Daarnaast waren er adviserende leden van de departementen van Landbouw, Economische Zaken, Buitenlandse Zaken en Financiën. De commissie is later 'opgevolgd' door de zogenoemde *Projecten Advies Commissie* (PAC) (zie desbetreffende actorbeschrijving).

Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Commissie-Koopmans)

In het jaar 2000 stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Commissie Herstructurering Melkveehouderij in (Stcrt. 2000, 166). De commissie adviseerde de minister over stimulerende maatregelen in het kader van de herstructurering van de melkveehouderij.

Commissie Herstructurering Slachthuiswezen (Commissie-Franke)

Deze commissie was de opvolger van de Commissie Organisatie Slachthuiswezen. Het eindrapport van de commissie werd uitbracht in 1976 (Stcrt. 1976, 134). De conclusie luidde dat de openbare slachthuizen niet meer door de lokale en andere overheden gesubsidieerd zouden moeten worden en overgenomen dienen te worden door het bedrijfsleven. Verder zou het aantal slachthuizen drastisch moeten worden verminderd.

Commissie Organisatie Slachthuiswezen

Ingesteld in 1969 door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Volksgezondheid om advies uit te brengen over herstructurering van het slachthuiswezen als gevolg van voorgenomen afschaffing van de nadere keuringsplicht uit art. 8 Vleeskeuringswet. In 1975 (Stcrt. 1975, 41) werd de commissie opgevolgd door de *Commissie Herstructurering Slachthuiswezen* (Commissie-Franke).

Denkgroep-Wijffels

Deze groep adviseerde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in 2001 naar aanleiding van de MKZ-crisis over de ontwikkelingen in de dier- en veehouderij.

Dienst Landbouwvoorlichting (DLV)

(geen handelingen)

De Dienst Landbouwvoorlichting (DLV) werd in 1990 opgericht, nadat in 1989 het besluit was genomen de landbouwvoorlichting te privatiseren. Tot 1993 functioneerde DLV als verzelfstandigde overheidsorganisatie. In 1993 werd DLV een zelfstandige onderneming (Stichting DLV). De Stichting DLV is in 1998 opgeheven en overgegaan in de DLV Adviesgroep NV.

De DLV Adviesgroep NV geeft (evenals haar voorgangers) op commerciële basis, vanuit sectorgerichte teams, technische en economische adviezen, voorlichting en begeleiding aan ondernemers in de agrarische sector. Dit gebeurt zowel individueel als in groepsverband.

Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw

Ingesteld bij beschikking nr. J 2558 van 4 oktober 1968 van de minister van Landbouw en Visserij.

De raad heeft als taak zich in het bijzonder te beraden over de wijze waarop de activiteiten van de overheid en het georganiseerde bedrijfsleven op het terrein van de voorlichting en het praktijkonderzoek, de activiteiten van het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw en de activiteiten van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw, zowel ieder voor zich als in hun onderlinge samenhang, een zo groot mogelijke bijdrage kunnen leveren aan de bedrijfsontwikkeling in de landbouw. Andere taken zijn de minister van Landbouw, organisaties uit het bedrijfsleven en de besturen van bovengenoemde fondsen te informeren en adviseren, en richtlijnen geven aan de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling. De raad is ingevolge de Aanpassingswet herziening adviesstelsel (Stb. 1997, 63) per 1 januari 1997 van zijn landelijke beleidsadviestaak ontheven.

Vanuit het landbouwministerie waren verschillende organisatie-onderdelen belast met aangelegenheden rond de landelijke raad: van 1971 tot 1976 de hoofddirectie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet, van 1976 tot 1984 de directie Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, van 1984 tot 1995 het Stafbureau Lavo (secretariaatsvoering), later opgegaan in de Directie Landbouw.

Landelijke Raad voor de Rijkslandbouwvoorlichting

In 1953 en 1955 werden respectievelijk de Landelijke Raad en de Provinciale Raden voor de Rijkslandbouwvoorlichting ingesteld. De raden adviseren de minister en voeren overleg met het georganiseerde bedrijfsleven over de (overheids)voorlichting. Vanaf 1969 zijn de raden overgegaan in de Raden voor de Bedrijfsontwikkeling, ressorterend onder de directie APVA. De Landelijke Raad is in 1997 opgeheven. De Provinciale Raden in 1995.

Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO)

De NRLO is een van de zogeheten sectorraden: adviesorganen voor de beleidsvoering inzake onderzoek en ontwikkeling op diverse beleidsterreinen. De NRLO is onafhankelijk van het Ministerie van LNV - hoewel ze daar wel door bekostigd wordt - en ook onafhankelijk van de kennisinstellingen.

De NRLO is een samenwerkingsorganisatie van alle bij het landbouwkundig onderzoek betrokkenen: onderzoeksorganisaties, maatschappelijke organisaties en overheidsorganisaties. De raad heeft als opdracht een optimale ontwikkeling van het landbouwkundig onderzoek te bevorderen.

De taken zijn het verrichten van verkenningen van maatschappelijke, wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, en de Minister van Landbouw en andere deelnemende organisaties desgevraagd of eigener beweging adviseren over de beleidsinvoering inzake onderzoek en ontwikkeling op het werkerrein van de NRLO.

De Stichting Landbouwkundig Onderzoek was de voorganger van de NRLO. Zij had tot doel het verrichten, doen verrichten of op andere wijze bevorderen van wetenschappelijk onderzoek in het belang van de landbouw.

De NRLO maakte aanvankelijk deel uit van TNO, totdat de TNO-wet van 1985 bepaalde dat de NRLO als onderzoekscoördinerende organisatie niet meer paste binnen de hoofdtaak van TNO. Daarom werd met ingang van 1987 een NRLO-nieuwe stijl ingesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Stcrt. 1986, 208), in 1994 gewijzigd door de Regeling NRLO (Stcrt. 1994, 251). De ministers van VROM en OCW benoemen ieder een lid (vanaf 1994 alleen een adviserend lid); de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit benoemt de overige leden en voorziet in een secretariaat.

De NRLO draagt sinds 2001 de naam Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is feitelijk zorgdrager voor dit archief, gedelegeerd aan de voorzitter.

(Stichting) Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)

Het O&S-fonds werd in 1963 (overigens zonder wettelijke grondslag) opgericht en heeft tot doel de ontwikkeling en sanering van de landbouw te bevorderen. In het bestuur hebben ambtenaren zitting; de voorzitter is de DG Landbouw.

Het O&S-fonds is een stichting die in het kader van het structuurbeleid een aantal (met name ook uit Europese regelgeving - zoals de sociaal-structurele richtlijnen uit 1972 - voortvloeiende) overheidsmaatregelen verder uitwerkt. Zij maakt gebruik van de organen van het ministerie van LNV voor het realiseren van haar doelen.

De taakomschrijving was: allocatie van gelden voor het stimulerings-, sanerings- en herstructureringsbeleid voor de verschillende landbouwsectoren. De gelden worden door de stichting uit eigen hoofde verstrekt aan individuele bedrijven. Zij richtte zich aanvankelijk vooral op sanering, d.w.z. bedrijfsvergroting door beëindiging van niet-levensvatbare landbouwbedrijven. Vanaf de tweede helft van de jaren '70 werd de tweede taak, modernisering en innovatie, belangrijker. Al met al kan worden gesteld dat het O&S-fonds een van de belangrijkste actoren is op het beleidsterrein *Landbouwstructuurbeleid*. Alle bestuursbesluiten zijn integraal terug te vinden in de (bijlagen bij) de jaarverslagen van het O&W-fonds, reden waarom in de meeste gevallen daarnaar wordt verwezen.

Tal van directies zijn in de loop der tijd belast geweest met aangelegenheden betreffende het O&S-fonds. Tot 1971 was de directie Algemene Zaken van het directoraat-generaal voor de Landinrichting en de Visserijen verantwoordelijk voor aangelegenheden betreffende het fonds, met dien verstande dat het ontwikkelingsgedeelte onder de hoede stond van de directie Bedrijfsontwikkeling (1968-1970). De directie Algemene Zaken, Milieu en Planologie (AMP) – hetzelfde DG - hield zich daar van 1971 tot 1983 mee bezig, terwijl ook de directie Agrarische Productie, Verwerking en Afzet dossiers van O&S-projecten had. In 1984 was het de directie Algemene Zaken/Lavo die fondszaken in portefeuille had. Van 1988 tot 1995 waren met O&S-taken belast het Stafbureau Lavo (secretariaatsvoering) en de directie Uitvoering Regelingen (rapportering, financieel beheer en administratie). LASER is in 1997 gemandateerd (Stcrt. 1997, 12) om namens het O&S-fonds beslissingen te nemen ten aanzien van een groot aantal regelingen, waaronder het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven, het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden en de Stimuleringsregeling grote innovatieprojecten.

Programmacommissies IOP

In 1979 kwam het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen met de nota Technologische Innovatie (*Innovatie. Het overheidsbeleid inzake technologische vernieuwing in de Nederlandse samenleving*), waarin een nieuw instrument werd geïntroduceerd: het innovatiegerichte onderzoeksprogramma (IOP). Het doel van die programma's was het ontwikkelen van technische en wetenschappelijke achtergrondkennis en expertise ten behoeve van de consolidatie en groei van vooral de Nederlandse industrie, landbouw en dienstverlening. Er werd een interdepartementale stuurgroep Innovatiegerichte Onderzoeksprogramma's ingesteld, waarin de ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en Economische Zaken vertegenwoordigd waren.

Programmacommissie Landbouw Biotechnologie (PcLB) (geen handelingen)

Op advies van het Centraal Instituut voor Industrieontwikkeling (CIVI) stelde de minister van OW - in overeenstemming met de ministers van EZ, LNV en VROM - een Programmacommissie biotechnologie in (PCB; Stcrt. 1981, 178). Deze commissie kreeg de taak om een meerjarenprogramma te ontwikkelen op basis van de CIVI-voorstudie en de standpunten daaromtrent van de betrokken ministers, binnen de financiële ruimte die door de ministers werd aangegeven.

Programmacommissie IOP-Koolhydraten

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit stelde in 1985 samen met de minister van EZ de Programmacommissie IOP-Koolhydraten in. Deze stelt meerjarige werkplannen en stimuleringsmaatregelen voor de koolhydraatchemie op.

Projecten Advies Commissie (PAC)

(geen handelingen)

De in 1964 ingestelde Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur (zie desbetreffende actorbeschrijving) werd in 1968 gesplitst in een zogenaamd 'gesprekcentrum met landbouw, handel en industrie' en een *Commissie voor Marktstructuur*. In het eerste bespreken vertegenwoordigers van het bedrijfsleven structurele ontwikkelingen met het ministerie van Landbouw, terwijl de Commissie voor Marktstructuur zich alleen richtte op de advisering over ingediende projecten ter verbetering van de agrarische marktstructuur. Deze commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van de overheid en van productschappen, is naderhand *Projecten Advies Commissie* (PAC) gaan heten.

Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling

Zie: Landelijke Raad voor de bedrijfsontwikkeling. De provinciale raden, in 1962 voortgekomen uit de Provinciale Landbouwvoorlichtingsraden, adviseerden het bestuur van het Borgstellingsfonds vanaf 1963 over aanvragen. Een provinciale raad was samengesteld uit vertegenwoordigers van de landbouworganisaties, de banken en een vertegenwoordiger van de minister van Landbouw (de HID –Hoofd-ingenieur directeur- voor de Bedrijfsontwikkeling en taakopvolgers).

Vanaf de jaren '70 gaven de provinciale raden eveneens advies aan bij de uitvoering van het sociaal beleid en bij de uitvoering van het moderniseringsbeleid betrokken LNV-directeuren (vanaf 1971 de directeur Agrarische productie, Verwerking en Afzet en diens taakopvolgers). Het advies van de provinciale raden had onder meer betrekking op het beslissen op aanvragen voor een bijdrage voor de ontwikkeling van bedrijfsverzorgingsverenigingen en het beslissen op aanvragen voor een bijdrage voor investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur.

De Provinciale Raden zijn in 1995 opgeheven.

Provinciale Adviescommissie (PAC) voor het O&S-fonds

Deze door het O&S-ingestelde commissies (meteen al bij Bestuursbesluit nr. 1 van 10 maart 1964) zijn belast met het uitbrengen van adviezen over ingediende aanvragen voor een bijdrage uit het O&S-fonds. Een PAC kan een aanvraag afwijzen of ter goedkeuring voorleggen aan de betreffende directeur, die namens het O&S-bestuur beslist.

Raad voor het Landelijk Gebied (RLG)

In 1997 werd de Raad voor het Landelijk Gebied officieel bij wet ingesteld. Het werkterrein van de raad betreft het hele beleidsveld van het ministerie van LNV. De leden van de raad zijn onafhankelijk en de raad heeft een eigen secretariaat. In de jaren '90 gaf de Raad voor het Landelijk gebied onder meer advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over plattelandsontwikkeling.

De Raad voor het Natuurbeheer valt onder de archiefzorg van de RLG.

Rijksdienst voor Landbouwherstel

De Rijksdienst voor Landbouwherstel werd in 1945 ingesteld en in 1954 opgeheven. Aan de dienst werd de behandeling van alle materiële agrarische defensie-, oorlogs- en bezettingsschaden opgedragen. Het betrokken organisatieonderdeel bij het ministerie van Landbouw was de Afdeling Landbouwherstel (1947-1957). Deze afdeling hield zich bezig met aangelegenheden betreffende het herstel van de landbouw inzake oorlogsschade en de watersnoodschade 1953.

Rijkslandbouwproefstations

In 1915 werd een Dienst der Rijkslandbouwproefstations ingesteld (Stb. 1915, 387; opgeheven bij Stb. 1979, 484). In het Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations werd een onderscheid gemaakt tussen *proefstations voor landbouwkundig onderzoek* en *proefstations voor controle-onderzoek*. Tevens was er een *bodemkundig instituut*, dat onder de Dienst der Rijkslandbouwproefstations ressorteerde. De minister werd in de regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations bijgestaan door een *Commissie van advies voor de proefstations voor landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut*. Actoren van de Rijkslandbouwproefstations waren de directeuren, de raad van bestuur, etc. De proefstations vielen onder de directies AT en VZ, afdeling Coördinatie Onderzoek. In 1979 werden de proefstations stichtingen, in 2001 werden deze onderdeel van DLO onder de paraplu van Wageningen-UR. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (DWK) geeft nog steeds financiële ondersteuning. Zie voorts de beschrijvingen onder § 11.2.3 en 11.2.4.

STULM - Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen

STULM 1963

In 1963 richtte de minister van Landbouw de Stichting tot uitvoering van landbouwmaatregelen (STULM) op ter uitvoering van maatregelen op agrarisch gebied, getroffen door hemzelf of door een PBO en vastgelegd in overeenkomsten. Ook behulpzaamheid bij de voorbereiding van zulke maatregelen was een taak van de STULM. Drie van de zeven bestuursleden werden benoemd door de minister en de overige vier door de deelnemende productschappen gezamenlijk.

Behalve het bureau in Den Haag beschikte de stichting in iedere provincie over gewestelijke

(later: provinciale) bureaus en over districts-bureaus (later: districtskantoren); de leiding beruiste bij respectievelijk een landelijk directeur, een aantal gewestelijke directeurs en een aantal districts-bureauhouders. Als gewestelijke directeurs fungeerden de provinciale voedselcommissarissen, en als hun plaatsvervangers fungeerden de plaatsvervangende provinciale voedselcommissarissen. STULM 1963 was dus werkzaam binnen het provinciale apparaat van Landbouw en Voedselvoorziening (LaVo).

In 1978 werd het hele STULM-apparaat onder organieke verantwoordelijkheid geplaatst van het hoofd van de Hoofdafdeling Regelingen van het ministerie, die daartoe tevens benoemd werd als directeur STULM. Na een grondige statutenwijziging in 1980 nam de invloed van de minister sterk toe en bestond de doelstelling nog slechts uit medewerking aan de uitvoering van landbouwmaatregelen, zoals opgedragen aan de inmiddels opgerichte STULM 1974. STULM 1963 is in een slapende toestand geraakt, maar nog niet formeel opgeheven.

STULM 1974

In 1974 richtte de minister van Landbouw naast de STULM 1963 ook nog de STULM 1974 op, met als doel het uitvoeren van landbouwmaatregelen door middel van:

- het ten behoeve van de minister van Landbouw verrichten van werkzaamheden ter uitvoering van diens maatregelen in het kader van het landbouwbeleid, waaronder voorlichting;
- het verlenen van medewerking bij de voorbereiding van bovengenoemde maatregelen;
- het ten behoeve van PBO's verrichten van werkzaamheden.

Het bestuur bestond uit vertegenwoordigers van minister van Landbouw en van productschappen, en de organisatie kende drie niveaus: centraal, provinciaal en per district (op dit niveau geleid door districts-bureauhouders).

STULM 1974 was een overheidsstichting zonder personeel, werkzaam binnen het provinciale apparaat van Landbouw en Voedselvoorziening (LaVo) en bemand met rijksambtenaren die grotendeels afkomstig waren van STULM 1963. De werkzaamheden stonden onder leiding van een directeur, een dubbelfunctie van de directeur van de directie Uitvoering Regelingen. Bij de statutenwijziging van STULM 1974 uit 1980 werd de inbreng van de minister vergroot. Als directeur kwam er voortaan een ambtenaar van het ministerie en naast het bureau in Den Haag werden gewestelijke (vanaf 1984: provinciale) bureaus ingesteld. De functie van gewestelijk directeur werd uitgeoefend door de provinciale hoofdingenieurs-directeur voor de bedrijfsontwikkeling (vanaf 1984: de provinciale directeurs Landbouw en Voedselvoorziening).

In 1993 werd de stichting aangewezen als ZBO, althans als bestuursorgaan onder de WOB en de wet Nationale Ombudsman (Stb. 1993, 535). STULM 1974 is in een slapende toestand geraakt, maar nog niet formeel opgeheven.

Stuurgroep Arbo-convenant Agrarische Sectoren

Gezamenlijk ingesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de minister van SZW en de sociale partners in de agrarische sector. De stuurgroep houdt sinds de oprichting in 1994 onder andere toezicht op de naleving van de in het Arbo-convenant Agrarische Sectoren gemaakte afspraken. Het Arbo-convenant Agrarische Sectoren is een contract waarin de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de minister van SZW en de sociale partners in de landbouwsector zich verplichten tot de uitvoering van gezamenlijk gemaakte afspraken ten aanzien van de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouw.

Stuurgroep Heroriëntatie Pluimveehouderij (Commissie-Alders)

De Commissie-Alders adviseerde in 1999 de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over maatregelen in het kader van de herstructurering van de pluimveehouderij.

Tijdelijke Begeleidingscommissie herstructurering veehouderij

Deze in 1999 in het leven geroepen commissie (Stcrt. 1999, 235) diende de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van advies over vraagstukken op het terrein van het flankerend beleid in het kader van de herstructurering van de veehouderij. Het rapport kwam in 2000 uit.

Werkgroep Arbo-projecten

In 1995 ingesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De werkgroep adviseerde de minister over het beslissen op aanvragen voor een LNV-bijdrage voor de uitvoering van arbo-projecten. Een arbo-project is in dit kader het geheel aan activiteiten gericht op de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouwsector.

3.3 Overige (overheids)actoren

College van Beroep voor het Bedrijfsleven

De organisatie van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven is geregeld in de wet van 16 september 1954 (Stb. 1954, 416). Het college is belast met de administratieve rechtspraak met betrekking tot de organisatie van het bedrijfsleven. Het college oordeelt over:

- besluiten en handelingen van de Sociaal-Economische Raad en de bedrijfslichamen;
- besluiten en handelingen van de Kamers van Koophandel en Fabrieken;
- de in zo'n 60 wetten omschreven besluiten respectievelijk beschikkingen, o.a. op het gebied van handel, verkeer en vervoer en openbare voorzieningen.

Het college behandelt derhalve ook beroepen van betrokken ministers of van uitvoerende instellingen op het gebied van landbouwstructuurbeleid.

Commissie industriële ontwikkeling probleemgebieden (CIOP)

(geen handelingen)

De CIOP werd ingesteld door de minister van Economische Zaken; de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit was hierin vertegenwoordigd.¹⁶

¹⁶ De commissie moet waarschijnlijk in de jaren '60 geplaatst worden. Vermelding in begroting 1964, MvA, blz. 5.

Gedeputeerde Staten van provincies

Sinds 1973 zijn de provinciale besturen betrokken bij het op zwakke regio's gerichte landbouwstructuurbeleid doordat zij samen met de minister van EZ, de minister van VROM, de minister van V&W en de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Integrale Structuurplannen Noorden des Lands (ISP's) opstellen. De besturen voeren de ISP's eveneens uit. Sinds 1989 stellen de provinciale besturen bovendien programma's op ter uitvoering van de regionale ontwikkelingsplannen die door de Europese Commissie zijn goedgekeurd. Regionale ontwikkelingsplannen zijn mede door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit opgestelde plannen met maatregelen ter verbetering van de landbouwkundige structuur in zwakke regio's. Sinds 1999 dragen de provinciale besturen ook bij aan het op zwakke regio's gerichte landbouwstructuurbeleid middels inbreng bij de totstandkoming van het Plattelandsontwikkelingsplan Nederland (POP) en vanaf 2001 door uitvoering van dit plan.

In de systematiek van het Institutioneel Onderzoek voor het Pivot-project worden de handelingen van de provincie niet meegenomen. In dit rapport worden ze ten behoeve van het overzicht wel genoemd, maar zonder nummering.

Interdepartementale Commissie voor Economische Structuurverbetering (ICES)

(geen handelingen)

Deze onder Economische Zaken ressorterende commissie heeft in 1994 het Platform Ketenkennis ingesteld en stelde daaraan 30 miljoen gulden beschikbaar, mits het bedrijfsleven mee zou doen. LNV voegde er eenzelfde bedrag aan toe. Deze commissie werkt ook op het gebied van de verwerking en afzet.

Interdepartementale stuurgroep-Eureka

(geen handelingen)

In het Eureka-verdrag wordt sinds ca. 1983 samengewerkt door overheden, instellingen en bedrijfsleven uit negentien Europese landen bij de ontwikkeling van nieuwe producten en nieuwe toepassingen van moderne technologieën. In de stuurgroep zijn onder andere de ministers van LNV en Economische Zaken vertegenwoordigd. Als een project de Eureka-status krijgt, kan het in aanmerking komen voor aanvullende EZ-subsidies zoals het Besluit subsidies bedrijfsgerichte technologiestimulering internationale programma's (Btip).

Interdepartementale stuurgroep agrificatie

In de Toelichting Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (1989) en in de *Notitie Agrificatie* (1993) werd de oprichting aangekondigd van een interdepartementale stuurgroep milieuvriendelijke agrificatie. Deze moest functioneren als overlegkader voor agrificatie binnen de overheid, in het bijzonder tussen de departementen van LNV, VROM en EZ. De stuurgroep zou moeten adviseren en de inzet van overheidsinstrumentarium coördineren, mogelijke belemmeringen ten aanzien van agrificatie onderzoeken, buitenlandse ontwikkelingen signaleren en fungeren als aanspreekpunt voor bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Landbouwschap

Ingesteld bij KB van 16 februari 1954 (Stb. 1954, 54). Het Landbouwschap is een samenwerkingsorgaan van de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond (KNTB), het Koninklijk Nederlands Landbouw Comité (KNLC), de Nederlandse Christelijke Voedingsbond (CNV) en de Voedingsbond FNV. Het heeft tot taak een goed en rendabel werk-en leefklimaat voor alle ondernemers en werknemers in de agrarische sector te bevorderen. Uit dien hoofde was het ook betrokken bij de bestuurssamenstelling van het Borgstellingsfonds.

Eind jaren '90 zijn de voorheen aan het Landbouwschap toebedeelde overheidstaken naar de productschappen overgeheveld en werd de belangenbehartiging ondergebracht bij de nieuwe instelling LTO-Nederland. De formele opheffing van het Landbouwschap trad medio 2001 in werking (Stb. 2001, 92).

De in dit rapport opgevoerde handelingen waarbij het Landbouwschap als actor optreedt, gaan onder meer over het verlenen van vergunningen voor de uitoefening van een landbouwbedrijf, regelingen bij incidentele schade en het opleggen van heffingen in verband met exploitatietekorten van onderzoekscentra.

Maatschappij voor Industriële Projecten (MIP)

(geen handelingen)

In 1981 werd, op aanraden van de Adviescommissie inzake het industriebeleid, de MIP ingesteld voor het verstrekken van risicodragend kapitaal ten behoeve van grote nieuwe projecten. Deze inmiddels opgeheven naamloze vennootschap werd aangestuurd door de minister van Economische Zaken.

Minister van Economische Zaken (EZ)

Vanaf eind jaren '60 was de minister van EZ betrokken bij het op de zwakkere regio's gerichte landbouwstructuurbeleid doordat hij stimuleringsmaatregelen opstelde ter bevordering van de economische structuur van de noordelijke provincies. De minister van EZ stelde de maatregelen op in samenwerking met de minister van VROM, de minister van V&W en de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Vanaf 1973 raakte de minister van EZ nauwer betrokken bij het regiobeleid omdat de minister toen de Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands instelde. Deze stuurgroep stelt de Integrale Structuurplannen Noorden des Lands (ISP's) op. In de ISP's wordt het regiobeleid voor de noordelijke provincies toegelicht en worden beleidsafspraken vastgelegd die VROM, EZ, V&W, LNV en de provinciale besturen van het noorden ten aanzien van het regionaal beleid hebben gemaakt. De minister van EZ stelt sinds 1973 de ISP's vast.

Minister van Financiën

Deze minister is verantwoordelijk voor diverse fiscale faciliteiten en instrumenten. Daarnaast coördineert de minister de kredietverstrekking door de Nationale Investeringsbank (NIB), die binnen het ressort valt van een interdepartementale commissie. De minister heeft tevens de rol van penningmeester van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw vervuld.

De minister verleende na de watersnoodramp van 1953 bijdragen aan getroffen en van deze ramp en riep rampschadebureaus in het leven.

Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

De sociale aspecten van herstructureringsmaatregelen vallen onder competentie van de minister van SZW. Zo is de minister van SZW sinds de jaren '70 betrokken bij het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid dat in inkomensondersteuning aan landbouwers voorziet. De minister van SZW draagt vanaf 1994 eveneens bij aan de totstandkoming en uitvoering van het Arbo-convenant Agrarische Sectoren. Dit convenant is een contract waarin de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de minister van SZW en de sociale partners in de landbouwsector zich verplichten tot het nakomen van gezamenlijk gemaakte afspraken ten aanzien van de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouw.

Minister van Verkeer en Waterstaat (V&W)

Vanaf eind jaren '60 was de minister van V&W betrokken bij het op de zwakkere regio's gerichte landbouwstructuurbeleid doordat deze minister stimuleringsmaatregelen opstelde ter bevordering van de infrastructuur van de noordelijke provincies. De minister van V&W stelde de maatregelen op in samenwerking met de minister van EZ, de minister van VROM en de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Vanaf 1973 stelt de minister van V&W in samenwerking met EZ, VROM, LNV en de noordelijke provinciale besturen de Integrale Structuurplannen Noorden des Lands (ISP's) op. Sinds 1999 draagt de minister van V&W eveneens bij aan de totstandkoming van het Plattelandsontwikkelingsplan Nederland (POP) en vanaf 2001 aan de uitvoering van dit plan.

Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM)

Vanaf eind jaren '60 was de minister van VROM betrokken bij het op de zwakkere regio's gerichte landbouwstructuurbeleid doordat hij stimuleringsmaatregelen opstelde ter bevordering van de infrastructuur van de noordelijke provincies. De minister van VROM stelde de maatregelen op in samenwerking met de minister van EZ, de minister van V&W en de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Vanaf 1973 stelt de minister van VROM in samenwerking met EZ, V&W, LNV en de noordelijke provinciale besturen de Integrale Structuurplannen Noorden des Lands (ISP's) op. Sinds 1999 draagt de minister van V&W eveneens bij aan de totstandkoming van het Plattelandsontwikkelingsplan Nederland (POP) en vanaf 2001 aan de uitvoering van dit plan. De minister van VROM speelde ook een

rol in de afwikkeling van de schadevergoedingen voor onroerend goed aan getroffen van de watersnoodramp van 1953.

Voor wat betreft het beleidsterrein *milieubescherming* heeft de minister van VROM sinds de opkomst van dit beleidsterrein in de jaren '70 een inbreng in het landbouwstructuurbeleid, inclusief de agrarische handel en industrie.

Daarvoor speelde de minister ook al een rol bij watersnoodrampen, toen nog onder de benaming *minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting*.

NEHEM

De Stichting Nederlandse Herstructureringsmaatschappij (NEHEM) werd in 1972 door de regering opgericht om bijdragen te leveren aan de structuurverbetering van het Nederlandse bedrijfsleven. Het is een privaatrechtelijk orgaan, dat nauw gelieerd is aan de overheid; zo heeft de minister van Economische Zaken aanwijzings- en schorsingsbevoegdheid.

Vanaf 1975 werd de NEHEM verantwoordelijk voor alle van overheidswege gesubsidieerde structuuronderzoeken voor het bedrijfsleven. De NEHEM begeleidt in principe het hele traject van herstructurering: de te onderzoeken onderwerpen, de in te schakelen onderzoeksbureaus, de algehele planning en begroting, enz. Daarnaast kan de stichting initiatieven nemen ter uitvoering van de aanbevelingen uit structuuronderzoeken.¹⁷ Inmiddels luidt de naam NEHEM Consulting Group.

Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisaties (PBO's)

PBO's zijn zelfstandige bestuursorganen met zowel publiekrechtelijke als privaatrechtelijke taken. PBO's kunnen zowel bedrijfsschappen als productschappen zijn. Bedrijfsschappen zijn horizontale organisaties waarin uitsluitend gelijksoortige bedrijven zijn vertegenwoordigd. Hoofdbedrijfsschappen vertegenwoordigen de bundeling van bedrijfsschappen die raakvlakken hebben met elkaar. Productschappen zijn verticale organisaties met verordenende bevoegdheden. In de productschappen zijn de verschillende groepen van ondernemers vertegenwoordigd die met een bepaald product te maken hebben, zoals de producent (teler), handel en industrie en de werknemers uit de groepen. Hoofdproductschappen overkoepelen verschillende productschappen die op een terrein werken.

Bovenstaande organisaties hebben tot taak een voor het belang van het Nederlandse volk dienende bedrijfsuitoefening door de ondernemingen waarvoor zij zijn ingesteld, te bevorderen, alsmede het gemeenschappelijk belang van die ondernemingen en van de daarbij betrokken personen te behartigen. De taken van de productschappen zijn o.a. het uitbrengen van adviezen, taken in medebewind en autonome taken. In sommige gevallen geven ze (mede) vorm aan herstructurering in de verschillende landbouwsectoren, zoals de VG-industrie. Het Landbouwschap speelde ook een rol bij de benoeming van leden van het bestuur van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw.

De rol van met name de productschappen is in dit rapport gering. Zij kunnen in ieder geval op de achtergrond gesprekspartners zijn in de beleidsvoorbereiding. De schappen treden daar expliciet naar voren waar er raakvlakken zijn met het agrarisch markt- en prijsbeleid (bijv.

¹⁷ Economische structuurnota, 243-245; Sectornota, 28 en 68; brief minister van EZ (Stcrt. 1978, 203).

erkenning van telersverenigingen). Het gaat met name om het (huidige) Productschap Tuinbouw (voorheen Produktschap voor Groenten en Fruit (PGF, Stb. 1954, 446) en het Produktschap voor Siergewassen (PVS, Stb. 1954, 447)).

Sommige productschappen, waaronder het HPA, hebben op de eigen taak en organisatie gerichte rapporten institutioneel onderzoek. Op basis daarvan zijn eigen selectielijsten gemaakt.

Stichting Industrieel Garantiefonds (IGF)

(geen handelingen)

Dit fonds, ingesteld in 1961, verstreekte risicodragend kapitaal ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf, eventueel met overheidsdeelneming. Het werd beheerd door de Nederlandse Investeringsbank en is opgeheven in 1993.

Stichting Zeldzame Huisdierrassen

Deze in Groningen gevestigde stichting is, samen met ambtenaren van LNV, belast met de uitoefening van toezicht op de handhaving van de Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen.

Structuurcommissies

De minister van Economische Zaken was doorgaans degene die zulke commissies instelde voor het opstellen van herstructureringsplannen en voor de bevordering van de uitvoering ervan. Voor de agrarische industrie gebeurde dit vanaf het eind van de jaren '70; de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit was in die sectoren betrokken bij de instelling en samenstelling van de commissies. Overigens zijn er ook structuurcommissies ingesteld door het bedrijfsleven, zoals in 1974 door het PGZP ten behoeve van de broodbakkerij.

De voorzitter werd geleverd door de NEHEM, verder waren erin onder andere vertegenwoordigd: werkgevers en werknemers van de bedrijfstak, ministers van Sociale Zaken en Economische Zaken en minister(s) die betrokken waren bij steunverlening aan de desbetreffende bedrijfstak. Wanneer er een herstructureringsovereenkomst gesloten werd tussen overheid en bedrijfsleven, moest de structuurcommissie daarmee instemmen. Aangezien een structuurcommissie geen rechtspersoon was, werden contracten en andere verbintenissen gesloten door de NEHEM.

In de agrarische bedrijfstakken zijn er bijvoorbeeld structuurcommissies geweest in de sectoren bloembollen, slachtpluimvee, varkensvlees en in de draf- en rensport.

Stuurgroep energiebesparingsprojecten in de glastuinbouw

Ingesteld in 1981 (Str. 1981, 175). De stuurgroep adviseert de ministers van Economische Zaken en LNV over de wijze waarop gelden, beschikbaar gesteld voor stimulering van energiebesparing in de glastuinbouw, ten behoeve van investerings-, onderzoeks- en demonstratieprojecten kunnen worden aangewend.

Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands

De Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands werd in 1973 ingesteld door de minister van Economische Zaken en had als taak periodiek een Integraal Structuurplan Noorden des Lands (ISP) op te stellen. In het ISP wordt het regiobeleid voor de noordelijke provincies toegelicht en worden beleidsafspraken vastgelegd die VROM, EZ, V&W, LNV en de provinciale besturen van het noorden ten aanzien van het regionaal beleid hebben gemaakt. Een andere taak van de stuurgroep bestaat uit het adviseren van de minister van EZ over de toewijzing van de financiële middelen aan de bij de uitvoering van de ISP's betrokken ministeries en provinciale besturen.

Toezichtcomités communautair bestek, enkelvoudig programmeringsdocument of operationeel programma

Deze comités (Verordening (EG) nr. 1260/1999) houden zich, zoals de naam al zegt, bezig met het uitoefenen van toezicht op een communautair bestek, enkelvoudig programmeringsdocument of operationeel programma. Hierover wordt gerapporteerd aan de Europese Commissie.

Werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw

Deze door de staatssecretaris van Financiën ingestelde werkgroep (Stcrt. 1999, 44) had tot taak het inventariseren en beoordelen van opties voor het wegnemen van eventueel bestaande fiscale belemmeringen voor landbouwstructurele maatregelen op bedrijfsniveau.

3.4 Particuliere actoren

Een aantal particuliere actoren zijn hieronder voor de volledigheid en het begrip van de context opgenomen. Van deze actoren zijn in dit rapport geen handelingen geformuleerd.

Branche-organisaties

GNV: Groep van Nederlandse Veemarkten

NDL: Nederland Distributieland, met de LNV/DNL klankbordgroep Agri-Districten

Stichting Procesautomatisering Voedings- en Genotmiddelenindustrie

Stichting Studiecentrum voor de Zoetwarenindustrie

VBA: Verenigde Bloemenveilingen Aalsmeer

VBN: Vereniging van Bloemenveilingen in Nederland

Centrale organisaties van het bedrijfsleven

AGV: Agrarisch Groothandelsverbond (tot 1984 AOV: Algemeen Orgaan Voedselvoorziening)

CBL: Centraal Bureau Levensmiddelenhandel

CBT: Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen in Nederland

Overkoepelend orgaan van de Nederlandse groenten- en fruitveilingen, opgericht 1917. Behartigt belangen, ook op internationaal niveau, en geeft bindende voorschriften aan de leden.

CLO: Centrale landbouworganisaties

(KNBTB: Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond,

NCBTB: Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond,

KNLC: Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité)

Industrie- en Voedingsbond CNV

LTO-Nederland: Federatie van land- en tuinbouworganisaties

In 1995 opgericht als opvolger van CLO. Bestaat uit 7 regionale landbouworganisaties en sectorale en vaktechnische organisaties. Vervult na opheffing van het Landbouwschap de rol van centrale belangenbehartiger voor agrariërs.

MKB-Nederland: Midden- en Kleinbedrijf

NAV: Nederlandse Akkerbouw Vakbond

NCR: Nationale Coöperatieve Raad voor land- en tuinbouw

NCW: Nederlands Christelijk Werkgeversverbond (voorheen Raad van Nederlandse Werkgevers Verbonden)

RMKB: Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf

VAI: Verenigde Nederlandse Voedsel- en Agrarische Industrie (vanaf 1997: Nederlandse Voedingsmiddelenindustrie)

VNO: Vereniging van Nederlandse Ondernemers

Voedingsbond FNV

Europese belangenorganisaties

De voedingsmiddelenindustrie is in internationaal verband verenigd in de CIAA, waarvan de Nederlandse VAI lid is. De coöperatieve ondernemingen komen bij elkaar in de COGEGA.

De

COPA is het grote koepelorgaan waarin de belangenorganisaties van de primaire landbouwbedrijven in de EU zijn vertegenwoordigd; nationale standpunten ten aanzien van het gemeenschappelijk landbouwbeleid worden hier gecombineerd tot gezamenlijke standpunten, die onder de aandacht gebracht worden van de EU-instellingen. In 1959 stelden COPA en COGEGA een gezamenlijke groenten- en fruitcommissie in.

4. Algemene handelingen

Onder *algemene handelingen* wordt verstaan handelingen die hun grondslag hebben in algemene wet- en regelgeving. De algemene handelingen omvatten ook handelingen die niet zijn toe te delen aan een enkel specifiek deelbeleidsterrein/onderwerp.

In een aantal gevallen kan een algemene handeling worden gezien als 'vangnethandeling': de algemene handeling geldt dan alleen voorzover die niet al elders in het document in specifiekere vorm voorkomt (beleids-, wet- en regelgevingshandelingen, handelingen betreffende advisering, enz.).

Voor wat betreft de periodisering van de meeste algemene handelingen in dit hoofdstuk is als aanvangsjaar 1945 gekozen. Hoewel het landbouwstructuurbeleid als zodanig rond 1964 is ontstaan, zijn er zeker ontwikkelingen en maatregelen geweest die met terugwerkende kracht kunnen doorgaan voor landbouwstructurele ontwikkelingen en maatregelen; de mogelijkheid daartoe is niet pas ontstaan na 1964.. Deze redenering is ook gevolgd voor de algemene handelingen aan het begin van elk hoofdstuk waarin een specifiek (deel)onderwerp aan de orde is.

4.1 Nationaal

Beleidsontwikkeling en -evaluatie

Wetgeving

(1.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden van de totstandkoming, wijziging en intrekking van wet- en regelgeving betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode	1945-
Opmerking	Het gaat hierbij om wet- en regelgeving die niet valt onder specifieke handelingen als geformuleerd in volgende hoofdstukken.

Advisering

(2.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het instellen van commissies voor advisering over het beleid, de uitvoering daarvan en wet - en regelgeving ten aanzien van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode	1945-
Opmerking	Deze handeling betreft de commissies die niet reeds in andere handelingen zijn benoemd.

(3.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van leden van adviescommissies ten aanzien van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-
Opmerking Deze handeling gaat ook over plaatsvervangende leden, secretaris en adjunct-secretaris.

(4.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het deelnemen aan advies- en overlegcommissies op het gebied van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid waarvan het voorzitterschap en/of secretariaat bij het ministerie berust
Periode 1945-

(5.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het deelnemen aan advies- en overlegcommissies op het gebied van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid waarvan het voorzitterschap en/of secretariaat niet bij het ministerie berust
Periode 1945-

(6.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het deelnemen aan (het bestuur van) niet als overheidsorgaan aan te merken instellingen op een deelgebied van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(7.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van subsidies aan instellingen die een adviserende of uitvoerende taak hebben op het terrein of een deelterrein van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

Verantwoording van beleid

(8.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden van overleg met en informeren van (leden van) de Staten-Generaal over (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(9.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beantwoorden van Kamervragen en het anderszins op verzoek incidenteel informeren van leden of commissies uit de kamers der Staten-Generaal ter zake van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(10.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verstrekken van inlichtingen aan (de Commissie van de Verzoekschriften van) de Staten-Generaal naar aanleiding van klachten van burgers betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(11.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het informeren van de Nationale Ombudsman naar aanleiding van klachten over de uitvoering of de gevolgen van het beleid betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(12.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het behandelen van bezwaarschriften naar aanleiding van beschikkingen betreffende het beleidsterrein
Periode 1945-

(13.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voeren van verweer in beroepschriftenprocedures voor administratiefrechtelijke organen
Periode 1945-
Opmerking Te denken valt met name aan het CBB en de Raad van State.

(14.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voeren van verweer in strafrechtelijke of civielrechtelijke procedures ter zake van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

Informatieverstrekking

(15.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het informeren van belanghebbenden over beleidsontwikkelingen, subsidiemogelijkheden en overheidsfaciliteiten betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-
Bron Begrotingen

(16.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beantwoorden van vragen van individuele burgers, bedrijven en instellingen betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

Onderzoek

(17.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van opdrachten en van de resultaten van interne (wetenschappelijke) studies met het oog op de beleidsontwikkeling betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(18.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het (mede) voorbereiden en begeleiden van externe (wetenschappelijke) studies betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(19.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van subsidies voor onderzoeksprojecten op het terrein of een deelterrein van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(20.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verzamelen en bewerken van gegevens ten behoeve van beleidsvoorbereiding of -evaluatie, dan wel ten behoeve van intern (wetenschappelijk) onderzoek op het gebied van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

Machtigingen

(21.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het machtigen van personen tot het nemen van beslissingen en het ondertekenen van stukken namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voor wat betreft aangelegenheden in relatie tot het landbouwstructuurbeleid
Periode	1945-
Product	machtigings- en mandaatbesluiten

4.2 Internationaal

4.2.1 Niet-EU

(22.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het mede voorbereiden van het vaststellen, wijzigen en intrekken van internationale regelingen betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid en het presenteren van Nederlandse standpunten in intergouvernementele organisaties, uitgezonderd de EU
Periode	1945-
Opmerking	Het betreft o.a. de Benelux, de VN, de FAO, de WHO.

4.2.2 EU

Raadsbesluiten

(23.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden van bijdragen aan expertgroepen van de Europese Commissie inzake (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode	1958-
Opmerking	Hieronder valt expliciet ook het opstellen van verslagen over de geleverde bijdrage.

(24.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van concept-informatiefiches over voorstellen, mededelingen en Groenboeken van de Europese Commissie ter zake van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode	1958-
Product	concept-fiches
Opmerking	De interdepartementale WBNC stelt de informatiefiches vast (deze handeling is opgenomen in het concept-RIO ' <i>Gedane Buitenlandse Zaken</i> ').

(25.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden van vergaderingen van Raadswerkgroepen met betrekking tot (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Opmerking - Als onderdeel van de departementale standpuntbepaling kan overleg gevoerd worden met maatschappelijke groeperingen, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.
- De handeling leidt bij het eerstverantwoordelijke ministerie met name tot instructies; bij de overige betrokken ministeries tot departementale standpunten.
- Hieronder valt expliciet ook het opstellen van verslagen over de geleverde bijdrage.

(26.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden van vergaderingen van ad hoc groepen Raden/Attachés met betrekking tot (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Opmerking - Als onderdeel van de departementale standpuntbepaling kan overleg worden gevoerd met maatschappelijke groeperingen, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.
- De handeling leidt bij het eerstverantwoordelijke ministerie met name tot instructies; bij de overige betrokken ministeries tot departementale standpunten.
- Hieronder valt expliciet ook het opstellen van verslagen over de geleverde bijdrage.

(27.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden van vergaderingen van het Coreper met betrekking tot (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Opmerking - Als onderdeel van de departementale standpuntbepaling kan overleg gevoerd worden met maatschappelijke groeperingen, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.
- De instructies voor de Nederlandse vertegenwoordiger in het Coreper (de PV) worden vastgesteld in interdepartementaal overleg onder leiding van het ministerie van Buitenlandse Zaken.
- De handeling leidt bij het eerstverantwoordelijke ministerie met name tot concept-instructies; bij de overige betrokken ministeries tot departementale standpunten.
- Hieronder valt expliciet ook het opstellen van verslagen over de geleverde bijdrage.

(28.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden van vergaderingen van ad hoc High Level-groepen met betrekking tot (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958 -
Opmerking - Als onderdeel van de departementale standpuntbepaling kan overleg gevoerd worden met maatschappelijke groeperingen, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.
- De handeling leidt bij het eerstverantwoordelijke ministerie met name tot concept-instructies; bij de overige betrokken ministeries tot departementale standpunten.
- Hieronder valt expliciet ook het opstellen van verslagen over de geleverde bijdrage.

(29.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van departementale standpunten inzake agendapunten van Raadsvergaderingen met betrekking tot (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Opmerking - Nationale standpunten en onderhandelingsposities inzake agendapunten van Raadsvergaderingen komen tot stand in de Coördinatiecommissie voor Europese Integratie- en Associatieproblemen (CoCo).
- Hieronder valt expliciet ook het opstellen van verslagen over de geleverde bijdrage.

(30.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van departementale standpunten inzake algemene en op langere termijn spelende zaken van EU-belang inzake (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1993-
Opmerking Overleg hierover in de Coördinatiecommissie op Hoog Ambtelijk Niveau (CoCoHan) leidt tot algemene rapporten aan de betrokken ministers.

Uitvoeringsbepalingen van de Europese Commissie

(31.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het rapporteren over de implementatie van Europese (of internationale) regels in bestaande of nieuwe wet- en regelgeving op nationaal niveau op het gebied van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(32.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen en wijzigen van standpunten inzake door de Europese Commissie voorgestelde uitvoeringsbepalingen met betrekking tot (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid, die besproken worden in een raadgevend comité, een beheerscomité of een reglementeringscomité
Periode 1958-
Opmerking - Als onderdeel van de departementale standpuntbepaling kan overleg gevoerd worden met maatschappelijke groeperingen, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.
- Wanneer meerdere departementen betrokken zijn leidt het eerstverantwoordelijke ministerie het coördinatieoverleg
- Onder deze handeling valt ook het opstellen van instructies voor de Nederlandse vertegenwoordiging in de comités, alsook het opstellen van verslagen van vergaderingen van deze comités.

(33.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen en wijzigen van standpunten over door de Europese Commissie voorgenomen besluiten, maatregelen en onderhandelingen met derde landen ter zake van (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid, voorzover deze niet zijn vastgelegd in Raadsbesluiten en worden besproken in commissies en werkgroepen
Periode 1958-
Opmerking Hieronder valt ook het opstellen van verslagen van vergaderingen van de commissies en werkgroepen.

Implementatie van Europese regelgeving

(34.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het geven van aanwijzingen aan uitvoeringsorganen over de toepassing van internationale verdragen of verordeningen inzake (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Product circulaire

(35.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voordragen van personen voor benoeming in een raadgevend comité, beheerscomité of reglementeringscomité inzake het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Opmerking De Raad benoemt de leden van de comités.

(36.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voordragen aan de Europese Commissie van deskundigen belast met de controle op de naleving van de bepalingen van communautaire besluiten betreffende het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-
Grondslag richtlijnen

(37.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aanwijzen van regeringsvertegenwoordigers in commissies of werkgroepen van de Europese Unie inzake het landbouwstructuurbeleid
Periode 1958-

(38.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van een plan ter implementatie van een door de Raad vast te stellen besluit op het gebied van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1993-
Grondslag Aanwijzing voor regelgeving (Stcrt. 1992, 230), nr. 334
Product implementatieplan
Opmerking Het betreft hier plannen ter implementatie van richtlijnen en verordeningen die onderworpen zijn aan de samenwerkingsprocedure of de medebeslissingsprocedure (co-decisie) van Raad en Europees Parlement. Het implementatieplan moet binnen een maand nadat de Raad het gemeenschappelijk standpunt heeft vastgesteld voorgelegd worden aan de Werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen.

DEEL 2 - FINANCIERING LANDBOUWSTRUCTURBELEID

Toelichting:

In dit deel van het rapport komen aan de orde de financieringsinstrumenten in algemene zin die kunnen worden ingezet voor realisering van landbouwstructurele maatregelen. Deze maatregelen kunnen op velerlei onderwerpen betrekking hebben, maar toch door eenzelfde financieringsinstrument worden ondersteund.

5. Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)

De Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw is in 1951 in het leven geroepen als uitvloeisel van de Marshall-hulp. De stichting stelt zich met eigen middelen garant, onder de in het Besluit borgstellingsfonds voor de Landbouw opgenomen voorwaarden, voor rente en aflossing van door banken aan landbouwbedrijven verstrekte kredieten, met name als de ondernemer het bedrijf wil verbeteren of overnemen. Artikel 3, lid 2, van genoemd besluit preciseert sinds 1979 de doelstelling als volgt: de stichting tracht haar doel te bereiken door het stellen van zekerheden voor de betalingen van rente en aflossing op leningen en kredieten die met het oog op de verhoging van de productiviteit en rentabiliteit aan ondernemers van landbouwbedrijven, van bedrijven die agrarische producten be- of verwerken, afzetten of aanwenden, en van agrarische loonwerkbedrijven worden verstrekt.

De borgstelling door het fonds was vooral gericht op financiering van investeringen, hoewel er in de periode 1951-1964 ook bijzondere kredietregelingen zijn geweest in verband met bijvoorbeeld misoogsten door hagelschade en wateroverlast of in verband met lage opbrengstprijzen. Tot 1964 was er een objectmatige benadering, met een limitatieve opsomming van objecten/plannen nodig voor rationalisatie van het bedrijf of verhoging van de productie. Daarna heeft de bedrijfsbenadering ingang gevonden: aanvragen konden vanaf toen worden ingediend voor verbetering van het bedrijf, het overnemen van een bestand of het stichten van een nieuw bedrijf. Andere voorbeelden van borgstellingen waarop het fonds van toepassing is (geweest): uitbreiding en/of modernisering van glasopstanden, aanleg van verwarmingsinstallaties, bouwen van veestallen en aanschaf van vee.

Tot 1989 voerde de minister van Financiën het penningmeesterschap van het fonds en benoemde deze minister de penningmeester ervan. Daarna vervulde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit deze rol. Het secretariaat lag vanaf het begin bij LNV.

Artikel 4 van de statuten bepaalt dat het Borgstellingsfonds ter uitvoering van zijn taak zoveel mogelijk optreedt door middel van andere door de overheid al in het leven geroepen instellingen en organen. Daartoe zijn er verschillende mandaatbesluiten genomen. Van 1951 tot 1964 werden aanvragen centraal behandeld. Daarna was sprake van gemandateerde beslissingsbevoegdheid in de provincie. De Hoofdingenieur Directeur voor de Voorlichting resp. Bedrijfsontwikkeling (HID) besliste namens het bestuur over toe- of afwijzing van een aanvraag, waaraan een bedrijfsfinancieringsrapport ten grondslag moest liggen. Vanaf 1984 was het de directeur Landbouw en Voedselvoorziening (LaVo) en sinds 1986 de directeur Landbouw, Natuur en Openlucht recreatie (LNO) die mocht beslissen namens het bestuur van de stichting. In bepaalde gevallen bleef het bestuur beslissingsbevoegd.

Voor elke borgstellingsaanvraag wordt een vertrouwelijk rapport opgesteld over de aanvrager en zijn bedrijf.¹⁸ Van 1951 tot 1963 werd dit rapport opgesteld door de consultantschappen Akker- en Weidebouw en Tuinbouw. Door de afdeling Kredietzaken, tevens ondersteuning van het secretariaat van het fonds, werd centraal voor het bestuur een advies opgesteld. De afdeling Kredietzaken, later Financiering, is na 1963 ondergebracht onder verschillende organisatie-onderdelen van het ministerie van LNV: directie Beheerszaken, directie Algemene Zaken, directie Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, directie Uitvoering Regelingen.

Vanaf het begin konden aanvragers om borgstelling na afwijzing van hun aanvraag in beroep gaan bij het bestuur van het fonds. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit kan een besluit van het fondsbestuur herzien (art. 9, statuten). Deze bepaling werd in 1980 in de statuten opgenomen naar aanleiding van de in 1979 aangenomen Wet Administratieve Rechtspraak Overheidsbeslissingen.

Voorafgaand aan de beslissing moest de aanvraag worden besproken in een adviescommissie. In 1954 stelde het bestuur van het Borgstellingsfonds drie sectorale adviescommissies in, afzonderlijk voor aanvragen uit de akker- en weidebouw, voor aanvragen uit de tuinbouw en voor aanvragen uit de agro-industrie. Daarnaast was er vanwege het grote aantal aanvragen uit Noord-Brabant een afzonderlijke provinciale adviescommissie, die later geheel zuidelijk Nederland bestreek. Na de deconcentratie van activiteiten in 1963 waren het de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling die als adviserende instantie optraden. Ook over beleidsaspecten werd het bestuur van het fonds geadviseerd. Dit gebeurde door de sectorale adviescommissies voor de akker- en weidebouw en voor de tuinbouw. Toen deze commissies in 1963 werden opgeheven kwam er tijdelijk een adviescommissie Borgstellingsfonds, die in 1968 weer werd opgeheven. In dat jaar kreeg de uit de Landelijke Raad voor de Voorlichting voortgekomen Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling mede de functie van adviescollege voor het bestuur van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw.

In alle adviescommissies is ook altijd het landbouwbedrijfsleven vertegenwoordigd geweest.

Sinds 1997 beslist LASER namens het Borgstellingsfonds over garantiestellingen en behandelt het bezwaarschriften.

(39.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het instellen van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
Periode	1951-
Opmerking	Bij opheffing van het fonds beslist de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in overeenstemming met de minister van Financiën, de bestemming van het liquidatiesaldo. Na opheffing blijven de boeken en bescheiden van de stichting berusten onder de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

¹⁸ Niet alle borgen zijn gelijk, blz. 29.

- (40.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het goedkeuren van een besluit van het bestuur van het Borgstellingsfonds tot wijziging van de statuten van het fonds of tot opheffing van het fonds
 Periode 1951-
 Grondslag statuten Borgstellingsfonds, art. 15
- (41.)
 Actor Minister van Financiën 1951-1989
 Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1951-
 Stichting voor de Landbouw 1951-1955
 Landbouwschap 1955-2001
 Handeling Het benoemen van bestuursleden van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw alsmede van de secretaris en (vanaf 1990) de secretaris-penningmeester
 Periode 1951-
 Grondslag statuten Borgstellingsfonds, art. 5
 Opmerking De minister van Financiën benoemde (tot 1989) de penningmeester, terwijl de voorzitter werd benoemd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Benoeming van de secretaris en de secretaris-penningmeester (adviserend) geschiedt door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- (42.)
 Actor Minister van Financiën 1951-1989
 Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1989-
 Handeling Het beheren van de gelden van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
 Periode 1951-
 Bron boek *Niet alle borgen zijn gelijk*
- (43.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het ambtelijk begeleiden van het bestuur van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
 Periode 1951-
 Bron boek *Niet alle borgen zijn gelijk*
 Product o.a. rapporten
 Opmerking Het betreft , afgezien van de secretariaatsvoering, met name het begeleiden en rapporteren in het kader van de financiële aspecten, o.a. door de afdeling Kredietzaken en taakopvolgers, maar ook de meer beleidsmatige inbreng vanuit andere organisatieonderdelen.

- (44.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het goedkeuren van de jaarrekening en verantwoording van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
 Periode 1951-
 Bron statuten Borgstellingsfonds, art. 13, lid 2
- (45.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Handeling Het opstellen van regelgeving voor het verlenen van borgstelling voor financiering van landbouwstructurele maatregelen
 Periode 1951-
 Bron begrotingen
 Product Besluit Borgstellingsfonds voor de Landbouw (verschillende malen gewijzigd en vervangen, bijv. Stcrt. 1993, 54)
- (46.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Handeling Het instellen van commissies voor het uitbrengen van adviezen over beleidsaspecten en individuele aanvragen
 Periode 1954-
 Bron boek *Niet alle borgen zijn gelijk*
- (47.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Handeling Het benoemen van leden van door het Borgstellingsfonds ingestelde adviescommissies
 Periode 1954-
- (48.)
 Actor Sectorale adviescommissies 1954-1964
 Adviescommissie Borgstellingsfonds 1964-1968
 Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling 1968-
 Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling 1963-1995
 Handeling Het adviseren van het bestuur van het Borgstellingsfonds over beleidsaspecten
 Periode 1954-
 Bron boek *Niet alle borgen zijn gelijk*
 commentaar RBD's
- (49.)
 Actor Sectorale adviescommissies 1954-1964
 Noordbrabantse/Zuidelijke adviescommissie 1955-1964
 Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling 1963-1995
 Handeling Het adviseren van het bestuur van het Borgstellingsfonds over individuele aanvragen tot borgstelling
 Periode 1954-
 Bron boek *Niet alle borgen zijn gelijk*

- (50.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beslissen over aanvragen tot borgstelling voor rente en aflossing van aan landbouwbedrijven verstrekte kredieten ter verbetering of overname
 Periode 1951-
 Grondslag Vaststelling Besluit Borgstellingsfonds voor de Landbouw, art. 2 en art. 10
 Opmerking Alleen in bijzondere gevallen beslist het bestuur van het fonds.
- (51.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Handeling Het mandateren van andere organen tot het namens het bestuur van het Borgstellingsfonds nemen van beslissingen en ondertekenen van stukken
 Periode 1951-
 Grondslag statuten Borgstellingsfonds
 Product bestuursbesluiten betreffende mandaatverlening
 Opmerking Deze handeling werd pas vanaf 1963 feitelijk toegepast, na decentralisatie van de activiteiten.
- (52.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Handeling Het behandelen van bezwaarschriften tegen beslissingen van het fonds
 Periode 1951-
 Bron boek *Niet alle borgen zijn gelijk*
- (53.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het herzien van een bestuursbesluit van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
 Periode 1980-
 Grondslag statuten Borgstellingsfonds, art. 9, lid 2
- (54.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het vaststellen van de financiële bijdrage aan het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
 Periode 1951-
 Grondslag begrotingen
- (55.)
 Actor Borgstellingsfonds voor de Landbouw (SBF)
 Handeling Het vaststellen van periodieke verslagen over de werkzaamheden van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw
 Periode 1951-
 Product jaarverslagen

6. Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)

De Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (1963) heeft als doelstelling de ontwikkeling en sanering van de landbouw te bevorderen (art. 2, Statuten). Zij doet dit door te bevorderen dat maatregelen worden genomen die ertoe kunnen bijdragen a) dat de exploitant van een landbouwbedrijf tijdig een juiste beslissing neemt tot verbetering van de structuur van zijn bedrijf dan wel tot beëindiging van de exploitatie, b) dat voorzieningen worden getroffen ten dienste van de exploitant van een landbouwbedrijf die de structuur van zijn bedrijf wil verbeteren dan wel zijn bedrijf wil beëindigen en c) dat de onroerende goederen van een beëindigd bedrijf worden toegevoegd aan een of meer andere landbouwbedrijven die uitbreiding behoeven dan wel voor andere doeleinden worden bestemd (art. 3, Statuten).

Ten behoeve van bovenstaande doelstelling subsidieert de stichting initiatieven voor de ontwikkeling en sanering van de landbouwsector. De geldmiddelen bestaan uit het Stichtingskapitaal, door het Rijk verstrekte subsidies en andere wettige baten. Het bestuur van de stichting heeft in het kader van de doelstelling een heel arsenaal aan bestuursbesluiten doen uitgaan. Een aantal daarvan kan worden ondergebracht op een ander beleidsterrein dan landbouwstructuurbeleid, bijvoorbeeld die welke betrekking hebben op landinrichting (zie contextrapport nr. 59, *Met rede gekaveld*) of mestbeleid.

De meeste regelingen zijn bijdrageregelingen gericht op (experimentele) **ontwikkeling** van de landbouw in de zin van stimulering van de aanpassing van landbouwbedrijven aan gewijzigde omstandigheden ten aanzien van vooral milieu en welzijn van dieren, maar ook van markt en kwaliteit. Bij dit soort regelingen is, door de mogelijkheid van inschrijving, niet van tevoren bekend wie de begunstigden zijn. Andere regelingen zijn stimuleringsregelingen, die in meerderheid individuele bedrijfssteun in de vorm van investeringssubsidies behelzen. Bij dit soort regelingen is de begunstigde meestal al bij de besluitvorming bekend. Het gaat bij deze laatste soort regelingen met name om de Bijdrageregeling machtiging kleine ontwikkelingsprojecten, op grond waarvan het O&S-fonds jaarlijks aan de provincies gelden verstrekt voor investeringen in de sfeer van experimentele ontwikkelingen die passen in de bedrijfsstructuur van het land- en tuinbouwbedrijf in algemene zin. Voor deze regeling komen ook in aanmerking experimentele ontwikkelingen in het kader van de verticale integraties die passen in de bedrijfsstructuur van het land- of tuinbouwbedrijf (bijvoorbeeld handelsfirma's, verwerkende industrieën). Deze bijdrageregeling stond open van 1973-1976, maar ook daarna is het mogelijk gebleven om rechtstreeks bij het O&S-fonds projecten met een experimenteel karakter in te dienen.

De **sanerings**regelingen zijn in de loop der jaren vrijwel alle afgeschaft.

Uitvoering

Artikel 4 van de statuten bepaalt dat het O&S-fonds ter uitvoering van zijn taak zoveel mogelijk optreedt door middel van andere door de overheid al in het leven geroepen instellingen en organen.

Bij de beoordeling van aanvragen spelen de Provinciale Adviescommissies (PAC's) van het O&S-fonds een belangrijke rol. In een dergelijke commissie heeft ook een vertegenwoordiger van het ministerie van LNV zitting.

De wijze van afdoening van een aanvraag is in grote lijnen steeds gelijk gebleven. De ondernemer diende de aanvraag in bij de desbetreffende districtsbureauhouder van de Stichting Uitvoering Landbouwmaatregelen (STULM), vanaf 1995 bij de Dienst Uitvoering Regelingen (DUR), later LASER, die als 'postbus' fungeerde. Deze zond de aanvraag aan de Hoofdingenieur-Directeur, vanaf 1984 de directeur, van de desbetreffende (provinciale) directie van het ministerie, die onderzocht of de aanvrager voldeed aan de voorwaarden. Was dat laatste niet het geval, dan was hij bevoegd de aanvraag af te wijzen. Anders zond hij de aanvraag met zijn bevindingen aan de Provinciale Adviescommissie, die een advies over de aanvraag formuleerde, formeel aan het bestuur van het fonds, feitelijk echter aan de adviesaanvragende directeur, die vervolgens namens het bestuur van het O&S-fonds een beslissing mocht nemen. Slechts wanneer de directeur niet tot een besluit kon komen, besliste het bestuur van het fonds zelf. Onderdeel van de bijdrageverlening was vervolgens het opstellen van een overeenkomst met de begunstigde, waarin een en ander formeel werd geregeld (in dit rapport hoort deze activiteit dus bij de handeling betreffende het verlenen van een bijdrage). Uitbetaling en controle waren eveneens in handen van de directeur.

Het O&S-fonds, dat overigens geen *wettelijke* bevoegdheid heeft om subsidie te geven, heeft LASER in 1997 gemandateerd om stukken met betrekking tot vijftien regelingen te ondertekenen namens het O&S-bestuur.¹⁹ Onderstaand schema verschaft hiervan een overzicht.

Regelingen die LASER sinds 1996 uitvoert namens het O&S-fonds	Situatie 1997
Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 83 en 89)	gesloten sinds 1985; vervangen door Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven
Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven (Stcrt. 1985, 188, Stcrt. 1989, 221)	gesloten; vervangen door twee onderstaande (Stcrt. 1996, 57)
Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven (Verordening 797/85 en Stcrt. 1989, 221)	gesloten; vervangen door twee onderstaande (Stcrt. 1996, 57)
Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (Stcrt. 1996, 57)	gesloten; opgegaan in Stimuleringskader
Besluit stimulering investeringen varkenshouderij (Stcrt. 1996, 57)	opgegaan in Stimuleringskader
Bijdrageregeling voor investeringen in loonwerkbedrijven	gesloten
Mestopslagbesluit 1991	gesloten sinds 1992

¹⁹ Bestuursbesluit O&S-fonds, nr. 497 (Stcrt. 1997, 12).

Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw (Stcrt. 1988, 114 en 236, Stcrt. 1994, 47, Stcrt. 1995, 12)	nog open; gaat <u>niet</u> naar Stimuleringskader
Stimuleringsregeling voor vernieuwingen in de akkerbouwsector	gesloten
Vergoedingsregeling referentiehoeveelheden melk 1993	gesloten
Vijfde regeling opkoop referentiehoeveelheden	gesloten
Bijdrageregeling praktijkprojecten mestproblematiek	gesloten, vervangen door Bijdrageregeling innovatieprojecten
Stimuleringsregeling grote innovatieprojecten	gesloten, vervangen door Bijdrageregeling innovatieprojecten
Bijdrageregeling kleine innovatieprojecten	gesloten, vervangen door Bijdrageregeling innovatieprojecten
Bijdrageregeling innovatieprojecten (Stcrt. 1991, 241 / Stcrt. 1994, 47 / Stcrt. 1995, 12)	gesloten sinds 1997; opgegaan in Stimuleringskader

De steunverlening door het O&S-fonds heeft betrekking op een breed scala aan onderwerpen die zijn te relateren aan het landbouwstructuurbeleid. De handeling als zodanig is echter uniform. In de verschillende regelingen en besluiten wordt dan ook steeds ongeveer hetzelfde bepaald: steunverlening door het O&S-fonds is mogelijk voor een bepaald initiatief, echter onder gedefinieerde voorwaarden. Zoveel mogelijk is geprobeerd om – voor wat betreft het opstellen van regelgeving en het beslissen op een steunaanvraag - in de verschillende deelhoofdstukken van dit rapport waar van toepassing handelingen van het O&S-fonds betreffende het in dat deelhoofdstuk behandelde onderwerp op te nemen. Voor de ‘restcategorie’ zijn hieronder de ‘vangnethandelingen’ van het vaststellen van regelingen en het beslissen op een steunaanvraag door het O&S-fonds opgenomen.

(56.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van het O&S-fonds voor de Landbouw
Periode 1963-

(57.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van bestuursleden van het O&S-fonds, alsmede van de secretaris
Periode 1963-
Bron statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

(58.)
Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het mandateren van andere organen tot het namens het bestuur van het O&S-fonds nemen van beslissingen en ondertekenen van stukken
Periode 1963-
Grondslag statuten O&S-fonds
Product bestuursbesluiten betreffende mandaatverlening, bijv. Bestuursbesluit nr. 497, Mandaatverlening O&S-fonds voor de Landbouw (Stcrt. 1997, 12)

(59.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vernietigen van een besluit van het bestuur van het O&S-fonds en het eventueel zelf nemen van een besluit betreffende de zaak in kwestie
Periode 1963-
Grondslag statuten O&S-fonds, art. 6, lid 2, onder a

(60.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het besluiten tot wijziging van de statuten van het O&S-fonds
Periode 1963-
Grondslag statuten O&S-fonds, art. 10, lid 2

(61.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van de financiële bijdrage aan het O&S-fonds
Periode 1963-
Grondslag Begrotingen

(62.)
Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het opstellen van bijdrageregelingen voor de ontwikkeling of sanering van de landbouwsector
Periode 1963-
Bron begrotingen
Product regelingen
Opmerking - Het bestuur is hierbij dikwijls bijgestaan door de Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling.
- In de verschillende hoofdstukken van dit rapport wordt deze handeling steeds herhaald voor de daarin aan de orde komende sectoren/onderwerpen, waarbij de regelingen met name worden genoemd. Deze handeling dient daarom enkel als vangnet.

(63.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het vaststellen van richtlijnen of instructies betreffende de uitvoering van regelingen voor de ontwikkeling of sanering van de landbouwsector
Periode 1963-
Bron begrotingen
Opmerking Eind jaren '80 werden de uitvoeringsrichtlijnen uitvoeringsinstructies, met als gevolg minder beleidsspeelruimte voor de uitvoerende instantie.

(64.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het behandelen van bezwaarschriften ingediend tegen door het O&S-fonds genomen beslissingen
Periode 1963-
Bron begrotingen, mandaatsbesluiten O&S-fonds (bijv. Stcrt. 1997, 12)
Opmerking In 1997 werd LASER hiertoe gemandateerd.

(65.)

Actor Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling
Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling
Handeling Het adviseren van het bestuur van het O&S-fonds of de uitvoerende beleidsdirectie betreffende het opstellen van O&S-regelingen of de uitvoering ervan
Periode 1963-
Bron begrotingen LNV, jaarverslagen O&S-fonds
Opmerking Dit gebeurde waarschijnlijk mondeling, of de adviezen werden rechtstreeks in de subsidiedossiers bij de Provinciale Directie v.d. Bedrijfsontwikkeling of STULM gedaan. In de PR-archieven is hier niets over te vinden.

(66.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van (kader)besluiten van het O&S-fonds
Periode 1963-
Bron toelichting bij Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden; e.a.

(67.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het beslissen op een aanvraag voor subsidies voor initiatieven betreffende de ontwikkeling en sanering van de landbouwsector
Periode 1963-
Grondslag statuten O&S-fonds, art. 3 en 4
Product bestuursbesluiten
Opmerking Alleen in bijzondere gevallen beslist het bestuur van het fonds zelf.

- (68.)
- Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
- Handeling Het instellen van Provinciale Adviescommissies
- Periode 1964-
- Bron bestuursbesluiten
- Product Bestuursbesluit nr. 1 van 10 maart 1964, O&S-fonds, Instellingsbesluiten Provinciale Adviescommissies (o.a. 1976, 1982)
- (69.)
- Actor Provinciale Adviescommissie
- Handeling Het adviseren van het bestuur van het O&S-fonds betreffende te nemen bestuursbesluiten
- Periode 1964-
- Grondslag Instellingsbesluit Provinciale Adviescommissies, art. 10
- Opmerking
- Feitelijk wordt niet het bestuur maar de gemandateerde beslissingsbevoegde autoriteit van advies gediend. Het is zelfs zo dat de PAC eigenlijk beslist, daar alleen een positief advies wordt doorgestuurd naar bovenbedoelde autoriteit.
 - Voor wat betreft advisering over een aanvraag inzake bedrijfsbeëindiging of uittreding, zie de desbetreffende handeling in het Pivot-rapport over landinrichting.
- (70.)
- Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
- Handeling Het vaststellen van periodieke verslagen over de werkzaamheden van het O&S-fonds
- Periode 1963-
- Product jaarverslagen
- (71.)
- Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
- Handeling Het periodiek vaststellen van het referentie-inkomen in het kader van het verlenen van bijdragen ter ontwikkeling of sanering van de landbouw
- Periode 1973-
- Grondslag Bijdrageregelingen, bijv.: Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, art. 8, lid 1b, Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, art. 6, lid 1b; Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven, art. 7, lid 2a; Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven, art. 7, lid 2
- (72.)
- Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- Handeling Het vaststellen van formulieren voor bijdrageregelingen van het O&S-fonds
- Periode 1963-
- Grondslag Bijdrageregelingen, bijv.: Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven, art. 16; Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven, art. 14, lid 2

7. Algemene handelingen en Kaderwet LNV-subsidies

Tot 1997 was er geen formeel wettelijke basis voor veel ministeriële regelingen en de bestuursbesluiten van het O&S-fonds. Om een wettelijke basis voor alle LNV-subsidies te krijgen, is de Kaderwet LNV-subsidies (Stb. 1997, 710) tot stand gebracht. Hierin staan bepalingen over de subsidies die de minister kan verstrekken voor activiteiten die passen in het beleid inzake landbouw, bosbouw, natuur, landschap, visserij en openluchtrecreatie.

Uit de kaderwet vloeien handelingen voort die overigens al op grond van individuele regelingen wel werd toegepast. Deze handeling komt vaak terug in de afzonderlijke op de kaderwet gebaseerde subsidiebesluiten.

Daarnaast zijn er nog meer algemene handelingen verbonden aan het verlenen van geldelijke bijdragen door de minister, welke handelingen ook al lang gemeengoed waren in individuele regelingen.

(73.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het periodiek vaststellen van het referentie-inkomen in het kader van het verlenen van subsidies
Periode	1963-
Grondslag	o.a. Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 6.5, lid 2

(74.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het vaststellen van subsidieplafonds voor subsidieregelingen die betrekking hebben op landbouwstructurele maatregelen, alsmede van perioden gedurende welke een subsidie kan worden aangevraagd
Periode	1963-
Grondslag	Kaderwet LNV-subsidies, art. 4, lid 4; Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 1.3, art. 7.1, art. 12.1
Product	bijv. Wijziging investeringslijst en subsidieplafond Stimuleringskader (Stcrt. 1997, 229); besluiten betreffende openstelling/sluiting van een aanvraagperiode
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- Deze handeling is niet van toepassing wanneer de minister van Financiën heeft ingestemd met het achterwege laten van een subsidieplafond.- Hieronder vallen ook de besluiten om een regeling op enig moment voor gesloten te verklaren.

(75.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het vaststellen van formulieren voor subsidieregelingen
Periode	1945-
Grondslag	vele regelingen, bijv. Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 7.2, lid 1

8. Stimuleringskader

In de Nota Dynamiek en Vernieuwing heeft de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een aantal subsidie-instrumenten omgevormd tot het zogenaamde Stimuleringskader. Alle LNV-regelingen voor eenmalige of tijdelijke subsidies (maximaal drie jaar) vallen onder het Stimuleringskader. Concreet betekent dit dat meer dan 20 regelingen in het Stimuleringskader zijn opgegaan. De Kaderwet LNV-subsidies vormt de wettelijke grondslag van het Stimuleringskader.

Tot 1997 werd steeds door de minister aangegeven welke soorten projecten konden worden gesubsidieerd. Voor wat betreft het Stimuleringskader worden voortaan de ingediende projecten beoordeeld op de mate waarin ze vernieuwende of anderszins beoogde effecten kunnen sorteren. Daarbij spelen ook de jaarlijks door de minister vast te stellen prioriteiten een rol. Van de ingediende projecten maakt LASER een analyse aan de hand van de per regeling geldende criteria, waarna een beoordelingscommissie van onafhankelijke deskundigen de mate van vernieuwing van de projecten bepaalt. In dit zogenaamde tendersysteem krijgen de projecten een rangorde, volgens welke ze volgens de commissie moeten worden gesubsidieerd. De aanvragen worden hierbij onderling vergeleken en gerangschikt naar de mate waarin wordt voldaan aan de gestelde doeleinden en prioriteiten. Het is eveneens mogelijk dat er subsidie wordt toegekend op basis van het principe "wie het eerst komt, die het eerst maalt" (volgtijdelijke toewijzing). De minister beslist over subsidietoewijzing en hanteert het tevoren per regeling vastgestelde budget. Is het subsidieplafond bereikt, dan kan geen geld meer worden verstrekt.

De regelingen gerelateerd aan het Stimuleringskader zijn onderverdeeld naar *innovatie markt- en concurrentiekracht*, *verspreiding markt- en concurrentiekracht* en *vernieuwing landelijk gebied*. In onderstaand schema wordt aangegeven welke bestaande regelingen een plaats krijgen of opgaan in het Stimuleringskader. Bepaalde regelingen worden mede gefinancierd door de EU.

Overzicht Stimuleringskader:

STIMULERINGSKADER	
Markt- & Concurrentiekracht	Vernieuwing Landelijk Gebied
<u>Innovatie markt- en concurrentiekracht</u>	<u>Vernieuwing landelijk gebied</u>
- <i>stimuleringsregeling innovatie markt- en concurrentiekracht</i>	- <i>stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied</i>
<u>Verspreiding markt- en concurrentiekracht</u>	
- <i>investeringsregelingen</i>	
- <i>verwerking en afzet</i>	
- <i>landbouwproducten</i>	
- <i>verwerking en afzet visserijproducten</i>	
- <i>verwerking en afzet bosbouwproducten</i>	
- <i>investeringen gericht op de primaire landbouw (investeringslijst)</i>	
- <i>demonstratieregeling/EU-demo-regeling</i>	
- <i>biologische productiemethoden</i>	
- <i>(arbo-regeling, gesloten)</i>	

Overzicht van regelingen (deels) vallend onder het Stimuleringskader:

1. INNOVATIE MARKT- EN CONCURRENTIEKRACHT	
Stimuleringsregeling innovatie markt- en concurrentiekracht	(in 1996 goedgekeurd door de Europese Commissie)
Bijdrageregeling innovatieprojecten (Stcrt. 1991, 241 / Stcrt. 1994, 47 / Stcrt. 1995, 12)	(O&S-regeling; ingetrokken 1-1-1997)
DLV-bijdragen (subsidie St. Landbouwvoorlichting, op basis van Wet St. Landbouwvoorlichting (Stb. 1992, 619)	(deels; ondertussen ingetrokken)
Stimuleringsmiddelen onderzoek	(deels; begrotingspost?)
Doelgroepenbeleid (m.u.v. emancipatie)	(deels; begrotingspost, NAJK e.d.)
Subsidieregeling diergezondheid (Stcrt. 1996, 91)	(deels)
2. VERSPREIDING MARKT- EN CONCURRENTIEKRACHT	
Stimuleringsregeling investeringen	
Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (SDL) (Stcrt. 1996, 57)	(O&S-regeling)
Besluit stimulering investeringen varkenshouderij (SIV) (Stcrt. 1996, 57)	(O&S-regeling)
Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (Stcrt. 1989, 248 / Stcrt. 1992, 249 / Stcrt. 1995, 149)	Regeling in 1996 gesloten.
Bijdragen aan het bedrijfsleven ten behoeve van verbetering marktstructuur	(begrotingspost)
Verwerking en afzet landbouwproducten (Verordening 866/90)	(EU-regeling, die niet door het Stimuleringskader verdwijnt)
Verwerking en afzet visserijproducten (Verordening 4042/89 en 3699/93)	(EU-regeling, die niet door het Stimuleringskader verdwijnt)
Regeling bijdragen werkgelegenheid in de bosbouw 1984-1985 (Stcrt. 1983, 250 / Stcrt. 1984, 103 en 214)	
Bijdrageregeling innovatieprojecten (Stcrt. 1991, 241 / Stcrt. 1994, 47 / Stcrt. 1995, 12)	(O&S-regeling)
DLV-bijdragen (subsidie St. Landbouwvoorlichting, op basis van Wet St. Landbouwvoorlichting Stb. 1992, 619)	(deels)
Stimuleringsmiddelen onderzoek	(deels)
Doelgroepenbeleid (m.u.v. emancipatie)	(deels)
Subsidieregeling diergezondheid (Stcrt. 1996, 91)	(deels)
Bijdrageregeling kwaliteitsprojecten agrarische producten en productieprocessen (Stcrt. 1992, 61 / Stcrt. 1994, 99 / Stcrt. 1995, 111)	(gesloten in 1995)
Stimuleringsregeling demonstratieprojecten	
Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-Verordening 2078/92 en Stcrt. 1994, 217 / Stcrt. 1995, 18 / Stcrt. 1996, 223)	
Overige demo-projecten landbouw	

Regeling stimulering biologische produktiemethode (Stcrt. 1994, 96 / Stcrt. 1995, 82 / Stcrt. 1996, 192 en 243)	(bestaande regeling; opvolger van Beschikking extensivering akker- en tuinbouwprodukten (1991))
Tijdelijke bijdrageregeling arbo-projecten (Stcrt. 1995, 174 / Stcrt. 1996, 68 en 251)	(bestaande regeling; vervallen in 1998)
3. VERNIEUWING LANDELIJK GEBIED	
Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied	
Cluster III-gelden	(deels)
Besluit inzake modernisering van vissersvaartuigen en de aquacultuur (Verordening 4062/86 en Stcrt. 1987, 42)	sinds 1991 alleen nog open voor aquacultuur
Subsidiereregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer 1996 (Stcrt. 1995, 251 / Stcrt. 1997, 2)	(deels; verlengd tot en met 1998)
Regeling Subsidie extra impuls natuur- en milieu-educatie (Stcrt. 1996, 52)	(bestaande regeling, gebaseerd op samenwerking tussen LNV, OCW, V&W, OS, VWS en VROM. Vooral gericht op scholen)

De regelingen, voorzover van toepassing op de landbouwstructuur, komen naar onderwerp aan de orde in dit rapport.

9. Fiscale aspecten van herstructurering in land- en tuinbouw

Overeenkomstig de Wet op belastingen van rechtsverkeer (WBR) is overdrachtsbelasting verschuldigd bij het verkrijgen van in Nederland gelegen onroerende zaken of zakelijke rechten daarop. De WBR kent onder meer een vrijstelling van deze belasting voor landerijen. Een van de voorwaarden is dat het verkrijgen van een landerij in het belang moet zijn van een verbetering van de landbouwstructuur. Daarbij speelt mee dat wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk inzet van de (schaarse) productiefactor grond. In dit geheel past een situatie waarin zoveel mogelijk grond dicht bij de bedrijfsgebouwen ligt, met de overige grond op een zo klein mogelijk afstand. Dit is dan ook een van de beoordelingscriteria.

De voorwaarde van verbetering van de landbouwstructuur wordt beoordeeld door LASER, dat een *Verklaring verbetering van de landbouwstructuur* afgeeft wanneer aan die voorwaarde wordt voldaan.

(76.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het in het kader van vrijstelling van overdrachtsbelasting beoordelen van de voorwaarde van verbetering van de landbouwstructuur
Periode	1970-
Bron	Wet op belastingen van rechtsverkeer, art. 15, lid 1, onder q
Product	Verklaring verbetering van de landbouwstructuur (in geval van een positieve beoordeling)

Begin 1999 werd door de staatssecretaris van Financiën de Instellingsbeschikking werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw goedgekeurd. De werkgroep had tot taak "om de opties voor het wegnemen van eventueel bestaande fiscale belemmeringen, met het oog op bespoediging van de gewenste herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw, te inventariseren en te beoordelen" en eventueel aanbevelingen te doen. De belemmeringen lagen met name op het gebied van de inkomsten- en overdrachtsbelasting.

(77.)

Actor	Minister van Financiën [staatssecretaris]
Handeling	Het instellen van de werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw
Periode	1999-
Grondslag	Regeerakkoord 1998, hfdst. IV (Ruimtelijk-economische inrichting en milieu), paragraaf 7 (Plattelandsbeleid, land- en tuinbouw, bio-industrie), als geciteerd in rapport 'Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw'
Product	Instellingsbeschikking werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw (Stcrt. 1999, 44)

(78.)

Actor Minister van Financiën [staatssecretaris]
Handeling Het benoemen van leden van de werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw
Periode 1999-

(79.)

Actor Werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw
Handeling Het inventariseren en beoordelen van opties voor het wegnemen van eventueel bestaande fiscale belemmeringen voor landbouwstructurele maatregelen op bedrijfsniveau
Periode 1999-
Grondslag Instellingsbeschikking werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw
Product rapport 'Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw'

10. De Europese Structuurfondsen

10.1 Inleiding

Structuurbeleid is al sinds de jaren '60 een belangrijk instrument om bepaalde doelstellingen binnen de Gemeenschap te realiseren. Daartoe zijn er Europese structuurfondsen in het leven geroepen.

Het *Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL)*, dat in 1962 is ingesteld (bij Verordening nr. 25 inzake de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid), bestaat sinds 1964 uit twee afdelingen. De afdeling Oriëntatie financiert de uitgaven ten behoeve van het landbouwstructuurbeleid: zij moet bijdragen tot de verbetering van de productie- en afzetstructuur en financiert de uitvoering van de sociaal-structurele richtlijnen. Het EOGFL-O is wel omschreven als "het voornaamste instrument voor de financiering van de aanpassing van de landbouwstructuur en de ontwikkeling van het platteland"²⁰.

De afdeling Garantie is belast met de financiering van het markt- en prijsbeleid. Deze afdeling heeft tot doel de Europese landbouwprijzen te regelen en de landbouwers te verzekeren van een redelijk inkomen. Elk jaar bepalen de landbouwministers de bodemprijzen van agrarische producten. Komen de prijzen onder dat minimumniveau, dan kunnen de boeren hun producten tegen een garantieprijs aan interventiebureaus verkopen. In bepaalde gevallen worden directe subsidies aan de producenten verleend.

Naast het EOGFL-O zijn er in de loop van de tijd nieuwe structuurfondsen ingesteld. In 1970 het Europees Sociaal Fonds (ESF), voor bevordering van de werkgelegenheid. In 1973 het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), met name gericht op subsidiëring van infrastructurele projecten in economisch minder ontwikkelde regio's. In 1992 het Cohesiefonds, dat de verschillen in regionaal ontwikkelingsniveau en de regionale achterstanden moest verkleinen. Deze fondsen vormen tezamen de ruggengraat van het structuurbeleid van de Gemeenschap.

Als het gaat over financiële steun uit de Structuurfondsen, zijn in het kader van het landbouwstructuurbeleid het EOGFL-O en het EFRO van belang. Vrijwel altijd is er sprake van cofinanciering: het desbetreffende fonds vergoedt een deel van de kosten die zijn verbonden aan een nationale regeling of een nationaal project. De handelingen in deze paragraaf hebben betrekking op de handelingen die Nederland, als lidstaat, dient te verrichten om in aanmerking te komen voor Europese steun, alsmede de handelingen die daarmee samenhangen. Voor de handelingen die voortvloeien uit nationale wetgeving, dus vanuit het perspectief van de nationale overheid, wordt verwezen naar de verschillende hoofdstukken elders in dit document.

Zoals hierboven aangegeven, zijn het EOGFL-O en het EFRO van belang in het licht van het landbouwstructuurbeleid van de Europese Gemeenschap. Tussen de instellingsdata van beide fondsen ligt meer dan tien jaar. Voor beide fondsen zijn daardoor weliswaar aan elkaar verwante maar toch gescheiden procedures ontstaan. In 1988 echter, bij de grote hervorming van de Structuurfondsen, zijn de fondsen in een verordening samengekomen en lopen de procedures voor bijstandsverlening voor beide fondsen gelijk.

²⁰ Verordening (EEG) nr. 2052/88, overwegingen.

Voor de te formuleren handelingen heeft dit als consequentie dat tot 1988 de echt specifieke fondshandelingen apart worden weergegeven in onderscheiden paragrafen. Daarna volgt een paragraaf waarin de 'gezamenlijke handelingen' vanaf 1988 zijn opgenomen. Eerst echter de algemene handelingen in het kader van de fondsenstructuur.

10.2 Algemene handelingen voor de Structuurfondsen

Benoeming van leden in (raadgevende) comités van de Structuurfondsen

(80.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voordragen of benoemen van nationale vertegenwoordigers in (raadgevende) comités van het EOGFL en het EFRO die een rol spelen in het Europese landbouwstructuurbeleid
Periode	1964-
Bron	Beschikking van de Raad van 4 december 1962 betreffende de coördinatie van het structuurbeleid in de landbouw, art. 1, lid 3; Verordening (EEG) nr. 729/70, art. 12; Verordening (EEG) nr. 4253/88, artt. 27 en 29; e.a.
Opmerking	Het betreft met name de volgende comités: <ul style="list-style-type: none">- Comité van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (Comité van het Fonds, 1964-1988)- Comité van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (Comité van het Fonds, 1975-1988)- Permanent Comité voor de Landbouwstructuur (1962-1988)- Comité landbouwstructuur en plattelandontwikkeling (vanaf 1988)- Comité voor de ontwikkeling en omschakeling van de regio's (vanaf 1988)

Organisatie: betaalorganen

Al meteen in Verordening 17/64/1964 (EOGFL-O) en in Verordening (EEG) nr. 724/75 werd voorzien in de aanwijzing van wat later is aangeduid als *betaalorganen* of *betalingsautoriteiten*: instanties die door de lidstaat zijn aangewezen voor het opstellen en toezenden van de betalingsaanvragen, voor het ontvangen van de betalingen van de Commissie en voor het zorgdragen voor de uitbetaling daarvan aan belanghebbenden. Op grond van Verordening (EG) nr. 1258/1999 wordt, in geval van erkenning van meer dan één betaalorgaan, een van deze organen als *coördinerende instantie* aangewezen, die ermee is belast de ter beschikking van de Commissie te stellen gegevens te centraliseren en die te verstrekken, alsmede om een geharmoniseerde toepassing van de communautaire voorschriften te bevorderen.

(81.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aanwijzen van organen die belast zijn met het aanvragen, beheren en uitbetalen van Structuurfondsgelden ter aanwending voor landbouwstructurele maatregelen
Periode 1964-
Grondslag Verordening nr. 17/64/EEG, art. 22, lid 1; Verordening (EEG) nr. 729/70, art. 4, lid 1; Verordening (EEG) nr. 724/75, art. 8, lid 4; Verordening (EG) 1258/1999, art. 4, lid 1 en lid 6; e.a.
Opmerking Onder deze handeling valt ook het informeren van de Europese Commissie met betrekking tot de administratieve en boekhoudkundige voorschriften voor de betalingen.

(82.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van betalingsaanvragen in het kader van cofinanciering door het EOGFL-O van landbouwstructurele maatregelen
Periode 1964-
Grondslag Verordening nr. 17/64/EEG, art. 20; e.a.
Opmerking Deze handeling (uitgevoerd door de betaalorganen) vindt in de regel achteraf plaats.

(83.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie aanvragen van overboeking van verzoeken om cofinanciering door de Structuurfondsen van Nederlandse projecten in het kader van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1977-1989
Grondslag Verordening (EEG) nr. 355/77, art. 21; e.a.
Opmerking Overboeking van een project kan gebeuren wanneer de beschikbare subsidiemiddelen voor het lopende jaar tekort schieten, dit is slechts eenmaal mogelijk.

Toezicht, controle, evaluatie

(84.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van stukken voor de financiële verantwoording, aan de Europese Commissie, van de uitgaven van de Structuurfondsgelden
Periode	1964-
Grondslag	Verordening nr. 17/64/EEG, art. 22, lid 2; Verordening (EEG) nr. 729/70, art. 4, lid 1; e.a.
Product	voortgangs- en eindrapporten, rekeningen
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit doet deze stukken aan de Europese Commissie toekomen. Hierbij kunnen ook rapporten van de bevoegde controlediensten worden gevoegd.- Op grond van Verordening (EG) nr. 1258/1999 wordt, in geval van erkenning van meer dan één betaalorgaan, een <i>coördinerende instantie</i> aangewezen, die ermee is belast de ter beschikking van de Commissie te stellen gegevens te centraliseren en die te verstrekken.

(85.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van stukken voor de Europese Commissie betreffende de te verwachten uitgaven van Structuurfondsgelden
Periode	1970-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 729/70, art. 5, lid 1; e.a.
Product	staten betreffende de kaspositie, ramingen van de financiële behoeften
Opmerking	Op grond van de ingeleverde stukken kan de Europese Commissie voorschotten toekennen.

(86.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van stukken voor de Europese Commissie betreffende de nationale handhavings- en controlemaatregelen ter zake van de uitgaven van de Structuurfondsgelden
Periode	1970-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 729/70, artt. 8 en 9; Verordening (EG) 1258/1999, art. 8, lid 1; e.a.
Opmerking	Deze stukken kunnen onder andere betrekking hebben op de regelmatigheid van de uitvoering van regelingen, terugvorderingen en administratieve en gerechtelijke procedures.

(87.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het bijdragen aan de evaluatie in Europees verband van acties van de Gemeenschap op het gebied van het landbouwstructuurbeleid
Periode	1988-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 26

10.3 EOGFL-O

Aanvankelijk waren de structuurmaatregelen beperkt tot de verplichting voor lidstaten om hun nationale steunmaatregelen in Brussel te melden, terwijl voor sommige projecten medefinanciering door de EEG mogelijk was (productie- en afzetstructuur). Uit het Plan-Mansholt (1968) kwam een nieuw type regelgeving voort, de zogenaamde *gemeenschappelijke acties*, die golden voor de hele gemeenschap en het principe vervingen van de terugbetaling van nationale steunmaatregelen. Hoewel de meeste acties binnen het landbouwstructuurbeleid indirect waren (richtlijnen), zijn er ook directe acties (verordeningen) ingevoerd, zoals voor de verwerking en afzet van landbouw- en visserijproducten.²¹

Iedere gemeenschappelijke actie die gefinancierd wordt door de afdeling Oriëntatie van het EOGFL, moet per afzonderlijk besluit van de Europese Raad worden vastgesteld. Voor acties van de overige structuurfondsen is dat niet nodig, evenmin als voor de afdeling Garantie van het EOGFL. De vaststelling kan de vorm krijgen van een verordening, een richtlijn of een beschikking, en bepaalt de aard van de actie, de werkingssfeer en de toe te wijzen kredieten. Deze vaststellingen kunnen indirecte acties zijn, waarin bijstand wordt verleend aan lidstaten (die dan verantwoordelijk zijn voor het beheer van de toegewezen middelen), of directe acties, waarbij begunstigden rechtstreeks worden gesubsidieerd.

Bij *directe* acties wordt Europese subsidie rechtstreeks toegekend aan investeringsprojecten; deze aanpak werd al gehanteerd in de tijd voordat er een uitgewerkt structuurbeleid bestond. Een voorwaarde is wel dat de betrokken lidstaat de projecten goedkeurt, indient en medefinanciert. Sinds 1977 zijn alle directe acties ingekaderd in nationale programma's met betrekking tot sectoren of gebieden. De toegezegde steun voor een project wordt pas vastgesteld wanneer dit volgens plan wordt uitgevoerd. Na afloop van het project dient de lidstaat een aanvraag tot betaling in met bijsluiting van de relevante en zelf goedgekeurde documenten in bij de EC, en een bevestiging van de nationale deelneming. De eigenlijke betaling kan in tranches gebeuren, en in uitzonderingsgevallen zijn voorschotten mogelijk. Directe acties worden ingezet wanneer het aantal betrokkenen niet al te groot is en een communautaire beslissing over ieder project gewenst is. Een voorbeeld van een directe actie is die ter verbetering van de afzet van landbouw- en visserijproducten, Verordening (EEG) nr. 355/77.

Wanneer er van projecten een zeer groot aantal is, wordt doorgaans een *indirecte* actie ingezet, bijvoorbeeld bij steunverlening voor investeringen in landbouwbedrijven. De aanvraag tot goedkeuring en de betaling wordt overgelaten aan de betreffende lidstaat, die eveneens uitvoeringsbepalingen vaststelt. De Commissie stelt als grondslag voor de steunverlening een alleen tot de lidstaat gerichte beschikking of richtlijn op, evenals uitvoeringsvoorschriften.

Een EC-beschikking tot goedkeuring van nationale maatregelen dient te worden gepubliceerd in de Staatscourant. De beschikking houdt in dat op grond van het EG-Verdrag geen bezwaar tegen de steunmaatregel bestaat. Zonder de goedkeuring kan geen steun worden verleend. Verder zijn er in de Staatscourant regelmatig lijsten gepubliceerd met projecten die steun uit het EOGFL-O zouden ontvangen (bijv. Stcrt. 1969, 145).

²¹ EU-landbouwpolitiek, blz. 107-108.

De verschillende verordeningen betreffende de EOGFL-O-procedure

Om in aanmerking te komen voor steun van het EOGFL-O, dient de nationale overheid zich te houden aan in verordeningen vastgelegde procedures.

Verordening 17/64/EEG

Verordening 17/64/EEG beschrijft de voorwaarden voor het verlenen van bijstand door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw. In hoofdstuk 1 is al geschetst voor welk soort projecten het EOGFL-O steun kan verlenen.

Op grond van Verordening 17/64/EEG subsidieerde het EOGFL-O individuele, in communautaire programma's ingebedde projecten (van overheid, semi-overheidsorgaan of particulier) voor verbeteringen van de landbouwstructuur. Deze programma's werden door de Raad vastgesteld. De lidstaat diende de aanvraag om bijstand uit het fonds in bij de Europese Commissie, samen met een gunstig advies over het verzoek. De Commissie besliste daarna over de steunaanvraag, na over de financiële aspecten advies te hebben ingewonnen bij het Comité van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (verder: *Comité van het Fonds*) en met inachtneming van het advies van het Permanent Comité voor de Landbouwstructuur (ingesteld bij de beschikking van de Raad van 4 december 1962 betreffende de coördinatie van het structuurbeleid in de landbouw). De bijstand werd verleend door tussenkomst van een daartoe door de lidstaat aangewezen instantie. In deze verordening stonden tevens controlevoorschriften.

Verordening 17/64/EEG heeft langs verschillende sporen een vervolg gekregen, waarbij opgemerkt wordt dat de procedure in grote lijnen gelijk is gebleven. Enerzijds kreeg zij een plaats in verordeningen betreffende de financiering van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (Verordening (EEG) nr. 729/70 en Verordening (EG) nr. 1258/1999). Anderzijds kwam de verordening terug in algemene verordeningen betreffende de verschillende Structuurfondsen (vanaf 1988). Deze laatste categorie komt aan de orde in

Verordening (EEG) nr. 729/70

De verordening uit 1964 werd op een belangrijk punt gewijzigd en vervangen door Verordening (EEG) nr. 729/70 betreffende de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Cofinanciering werd niet langer gerealiseerd voor individuele projecten die pasten binnen programma's van de Gemeenschap. In plaats daarvan werd voortaan bijstand verleend in het kader van zogenoemde *gemeenschappelijke acties*. De gemeenschappelijke acties vormen derhalve het Europese kader voor nationale steunverlening. De steun kon worden verleend in de vorm van globale subsidies, medefinanciering van nationale steunmaatregelen en (vanaf 1988) steun aan operationele programma's.

Verordening (EG) nr. 1258/1999

Verordening (EEG) nr. 729/70 werd ingetrokken bij en vervangen door Verordening (EG) nr. 1258/1999 betreffende de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. In deze verordening wordt geformuleerd dat het EOGFL-O maatregelen financiert voor plattelandontwikkeling in het kader van de programma's van doelstelling 1. Hiermee worden landbouwstructurele maatregelen feitelijk onder een andere noemer geplaatst. De procedure

voor het aanvragen van bijstand blijft gelijk. Deze verordening bepaalt ook de aanwijzing van een *coördinerende instantie*, een betaalorgaan dat als centraal aanspreekpunt fungeert.

(88.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van specifieke programma's voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de voortbrenging van landbouwproducten, waarbinnen projecten mede door de EU gesubsidieerd kunnen worden
Periode 1964-1977
Bron begrotingen
Opmerking Het formuleren en wijzigen van prioriteiten of criteria voor steunverlening maakt deel uit van deze handeling.

(89.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het, met het oog op bijstandsverlening door het EOGFL-O, bij de Europese Commissie indienen van verzoeken om subsidie voor (individuele) Nederlandse projecten in het kader van specifieke programma's voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de voortbrenging van landbouwproducten
Periode 1964-1979
Grondslag Verordening 17/64/EEG, art. 20, lid 2

(90.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het, met het oog op cofinanciering door het EOGFL-O, bij de Europese Commissie indienen van verzoeken om bijstand aan nationale landbouwstructurele steunmaatregelen
Periode 1970-
Bron Verordening (EEG) 729/70; e.a.

10.4 EFRO

Bij Verordening (EEG) 724/75 werd in 1975 het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling ingesteld. De gelden uit het Fonds moesten vooral gericht zijn op het opheffen van het gebrek aan evenwicht dat voortvloeit uit een overwicht van de agrarische sector, uit industriële veranderingen en structurele tekorten aan werkgelegenheid. In de verordening werd ten aanzien van de agrarische sector vermeld dat in bepaalde agrarische probleemgebieden moet worden bijgedragen aan het scheppen van voldoende collectieve voorzieningen om de voortzetting van de landbouwactiviteit en de handhaving van een minimale bevolkingsdichtheid te waarborgen. Te denken valt in dat verband ook aan steun aan investeringen voor omschakelings- of herstructureringsprogramma's en voor toerisme als dienstverlenende activiteit.

Om in dit kader bijstand van het EFRO te kunnen verkrijgen, moe(s)ten de lidstaten de daartoe voorgeschreven procedures volgen. Gedeeltelijk zal de procedure overeenkomen met die voor het verkrijgen van EOGFL-O-bijstand.

De verschillende verordeningen betreffende de EFRO-procedure

Verordening (EEG) nr. 724/75

Uit Verordening (EEG) nr. 724/75 blijkt dat lidstaten aanvragen voor bijstand uit het Fonds kunnen indienen bij de Europese Commissie. Als bijlage bij de aanvraag diende een regionaal ontwikkelingsplan te worden meegestuurd waaruit moest blijken welke regionale ontwikkelingsdoelen de lidstaat voor ogen had en welke middelen daarvoor nodig werden geacht. Afzonderlijk van de aanvraag om een bijdrage uit het Fonds verstrekte de lidstaat periodiek gegevens over onder andere de economische en sociale toestand van de bij de bijstandsverlening betrokken regio's en een overzicht van de nationale middelen die de regio's al ontvingen. Daarnaast verstrekte de aanvrager periodiek een overzicht waaruit duidelijk werd welke resultaten het door het Fonds en de aanvrager zelf gefinancierde regionale beleid had gehad. Tot slot stelde de lidstaat alle voor een goede werking van het Fonds noodzakelijke gegevens ter beschikking en nam de lidstaat alle maatregelen die eventuele, voor het beheer van het Fonds noodzakelijke geachte controles konden vergemakkelijken.

De Europese Commissie beoordeelt het regionale ontwikkelingsplan, waarbij het Comité voor regionaal beleid moet worden geraadpleegd, en neemt het besluit al dan niet een bijdrage uit het EFRO te verlenen.

Wanneer de Europese Commissie besluit tot het verstrekken van een bijdrage uit het Fonds wordt deze pas gestort nadat de lidstaat de betalingen in het kader van de uitvoering van het desbetreffende project al heeft verricht. Dat de lidstaat daadwerkelijk uitgaven heeft gedaan aan regionaal beleid blijkt uit de (kwartaal)overzichten die zij aan de Europese Commissie voorlegt.

Verordening (EEG) nr. 1787/84

In 1984 werd Verordening (EEG) nr. 724/75 vervangen door Verordening (EEG) nr. 1787/84 inzake het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling. De verordening, die in 1985 in werking trad, besteedde net als Verordening (EEG) nr. 724/75 aandacht aan de doelstelling en de werking van het EFRO. Een belangrijk nieuw element was het *communautaire programma*, dat op initiatief van de Europese Commissie (en in samenwerking met de betrokken lidstaat of de betrokken lidstaten) of op initiatief van de lidstaat tot stand kon komen. Het communautair programma bestond uit een geheel van meerjarige regionale acties die in het kader van het regiobeleid konden worden ondernomen en tot doel hebben bij te dragen aan het oplossen van sociaal-economische problemen in één of meerdere regio's. Een dergelijk communautair programma is daarmee vergelijkbaar met een gemeenschappelijke actie in het kader van het EOGFL-O.

Doordat de communautaire programma's die in Verordening (EEG) nr. 1787/84 ter sprake kwamen, betrekking hebben op regiobeleid dat zich uitstrekt over meerdere jaren, onderscheidden de programma's zich van de slechts op een korte periode (en vaak op projecten) van toepassing zijnde regionale ontwikkelingsplannen die tot dan toe bij de Europese Commissie werden ingediend en nog steeds ingediend worden. Hiermee liep het in Verordening (EEG) nr. 1787/84 bepaalde vooruit op het jaar 1988, waarin de Europese structuurfondsen worden hervormd om doeltreffender te kunnen worden ingezet. Een van de resultaten van deze hervorming was dat in de nieuwe opzet het gemeengoed is geworden dat

lidstaten regionale plannen indienen waarin het beoogde regiobeleid voor meerdere jaren is vastgelegd.

(91.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het, met het oog op bijstandsverlening door het EFRO, bij de Europese Commissie indienen van programma's voor regionale ontwikkeling
Periode 1975-(1988)
Grondslag Verordening 17/64/EEG, art. 20, lid 2
Opmerking Deze voor het EFRO specifieke handeling werd voortgezet als algemenere handeling voor verkrijging van bijstand in het kader van de prioritaire doelstellingen 1 en 5a en 5b.

(92.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het, met het oog op cofinanciering door het EFRO, bij de Europese Commissie indienen van verzoeken om bijstand aan nationale programma's van communautair belang
Periode 1985-
Bron Verordening (EEG) nr. 1787/84, art. 11
Opmerking Het betreft hier derhalve cofinanciering van nationale steunmaatregelen.

(93.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het, met het oog op bijstandsverlening door het EFRO, bijdragen aan de totstandkoming van communautaire programma's
Periode 1985-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 1787/84, art. 10

(94.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van stukken die de Europese Commissie gebruikt om te kunnen beoordelen of een plattelandszone als doelstelling 5b-gebied kan worden aangemerkt
Periode 1988-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 4, lid 3

10.5 EOGFL-O en EFRO na de hervorming van de Structuurfondsen

Verordening (EEG) nr. 2052/88

Verordening (EEG) nr. 2052/88 betreffende de taken van de Fondsen met structurele strekking plaatste de steun uit de Structuurfondsen in het kader van opheffing van de belangrijkste regionale onevenwichtigheden en versterking van de economische en sociale samenhang binnen de Gemeenschap, met speciale aandacht voor regioverschillen (verkleining van de achterstand van de minst begunstigde regio's) en plattelandontwikkeling. Hiertoe moesten de structuur en de regels inzake het functioneren van de Structuurfondsen worden gerationaliseerd en gepreciseerd. In dat kader werden de vijf zogenoemde *prioritaire doelstellingen* geformuleerd (zie hoofdstuk 2). Het EOGFL-O richtte zich op de doelstellingen 1 (regiobeleid), 5a (verbetering productie, verwerking en afzet) en 5b (plattelandontwikkeling). Bijstand uit het Oriëntatiefonds moest nadrukkelijk passen binnen een van die doelstellingen.

De bijstandsverlening van het EOGFL-O had, in de formulering van deze kaderverordening, onder andere betrekking op: de landbouwstructuur (met inbegrip van de structuur voor afzet en verwerking van landbouw-, visserij- en bosbouwproducten), de omschakeling van de landbouwproductie en ontwikkeling van bijkomende activiteiten voor de landbouwers, een redelijke levensstandaard voor de landbouwers, en de ontplooiing van het platteland op sociaal gebied, de bescherming van het milieu en het behoud van de landelijke ruimte. Hierin zijn de aandachtspunten voor het landbouwstructuurbeleid in brede zin, zoals geschetst in hoofdstuk 1, te herkennen.

Verordening (EEG) 2052/88 duidde nog eens expliciet aan dat gemeenschappelijke acties moeten worden gezien als aanvulling op overeenkomstige acties van de lidstaten zelf en dat zij in nauw overleg ("partnerschap"²²) tussen de Commissie, de lidstaat en de aangewezen lagere overheden tot stand moesten worden gebracht.

Van de verschillende vormen van financiële bijstandsverlening van de Structuurfondsen zijn voor de doelstellingen 1 en 5a/5b, die immers van belang zijn voor het landbouwstructuurbeleid, de volgende relevant: medefinanciering van operationele programma's en van nationale steunregelingen. Verordening (EEG) nr. 4256/88 noemt ook nog de globale subsidies, welke vorm door Nederland echter niet is gekozen.

De procedure was in grote lijnen dat de lidstaat bij de Commissie haar plannen voor regionale ontwikkeling of voor plattelandontwikkeling indiende, eventueel vergezeld gaande van de daaronder vallende operationele programma's. Na beoordeling van de plannen (o.a. op passendheid binnen de doelstellingen) stelde de Commissie, met instemming van de betrokken lidstaat, een communautair bestek vast. De beoordeling van de aanvragen en het vervolg daarop bleven onveranderd.

²² Dit omvat de voorbereiding, de financiering en de beoordeling vooraf van, het toezicht op en de evaluatie achteraf van de acties.

Verordening (EEG) nr. 4256/88

In Verordening (EEG) 2052/88 werd al een afzonderlijke verordening aangekondigd voor de uitvoering ervan. Dat is Verordening (EEG) nr. 4256/88 geworden. De gemeenschappelijke acties ter versnelling van de aanpassing van de landbouwstructuur konden onder andere het volgende behelzen: begeleidende maatregelen in het kader van een hernieuwd evenwicht tussen productie en marktcapaciteit, ondersteuning van de landbouwinkomens en instandhouding van een leefbare landbouwgemeenschap in berg- en probleemgebieden, milieubescherming en natuurbehoud, bevordering van de vestiging van jonge landbouwers, verbetering van de bedrijfsstructuren (met name gericht op het drukken van de productiekosten, het verbeteren van de levens- en arbeidsomstandigheden van de landbouwers, het diversifiëren van hun activiteiten en het verbeteren en in stand houden van de natuur) en verbetering van de afzet en verwerking van landbouw-, bosbouw- en visserijproducten. Met dit laatste punt (verwerking en afzet) wordt de oorspronkelijk van Verordening 17/64/EEG afgesplitste Verordening (EEG) nr. 355/77 weer in het grote geheel van de steunverlening van het EOGFL-O opgenomen. Intrekking van de verordening uit 1977 werd in de uitvoeringsverordening aangekondigd.²³

Verordening (EEG) nr. 4253/88

Verordening (EEG) 2052/88 werd ook nog in een andere verordening uitgewerkt: Verordening (EEG) nr. 4253/88 tot vaststelling van toepassingsbepalingen van de kaderverordening. Deze toepassingsverordening ging met name over procedurele zaken.

De plannen in het kader van de prioritaire doelstellingen konden op grond van de verordening worden opgesteld door de territoriale eenheid (op nationaal, regionaal of plaatselijk niveau) die het meest geschikt werd geacht²⁴, waarna de lidstaat verantwoordelijk was voor de indiening ervan bij de Europese Commissie. Deze stelde op grond van een akkoord met de lidstaat een communautair bestek voor de bijstandsverlening vast. Bijstand in dit kader vond overwegend plaats in de vorm van medefinanciering van operationele programma's, die in een geïntegreerde vorm (d.w.z. in samenhang met steun uit andere Structuurfondsen) ten uitvoer konden worden gelegd. Middels een beschikking maakte de Europese Commissie haar goedkeuring van maatregelen bekend. De financiële bijstand werd aan een door de lidstaat aangewezen instantie uitbetaald. De verordening bevatte verder nog bepalingen ten aanzien van voortgangsrapporten en eindverslagen voor de Commissie, op te stellen door een daartoe door de lidstaat aangewezen autoriteit.

Verordening (EEG) nr. 4253/88 voorzag in de oprichting van het Comité landbouwstructuur en plattelandontwikkeling, waarvan de vertegenwoordigers door de lidstaten moesten worden aangewezen. Dit comité kwam in de plaats van het Permanent Comité voor de landbouwstructuur. Het had onder andere advies uit te brengen over de ontwerp-beschikkingen van de Commissie inzake de gemeenschappelijke acties uit hoofde van doelstelling 5a en inzake de communautaire bestekken uit hoofde van doelstelling 5b. Ook werd een Raadgevend Comité voor de ontwikkeling en omschakeling van de regio's in het leven geroepen, dat advies gaf over de ontwerp-beschikkingen van de Commissie betreffende onder andere communautaire bestekken en periodieke verslagen.

²³ Zie *Verwerking en afzet*.

²⁴ Zie ook het hoofdstuk over plattelandontwikkeling.

De verordening is bij Verordening (EEG) nr. 2081/93 herzien. Nog meer nadruk kwam te liggen op inpassing van de gemeenschappelijke acties in de prioritaire doelstelling van plattelandsontwikkeling.

Verordening (EG) nr. 3669/93

Verordening (EG) nr. 3669/93 behelsde maatregelen voor een snellere aanpassing van de productie-, verwerkings- en afzetstructuur en borduurde voort op de hiervoor genoemde verordeningen. De verordening van 1993 wijzigde onder andere Verordening (EEG) nr. 866/90 betreffende de verwerking en afzet. Bepaald werd onder andere dat voor de verwerking en afzet sectorplannen moesten worden ingediend, dit terwille van de samenhang tussen de ontwikkeling van de sectoren afzet en verwerking en het communautaire beleid. Een ander belangrijk element in dit kader was de invoering van de mogelijkheid een *enig* (of *enkelvoudig*) *programmeringsdocument* (EPD) in te dienen, waarin de in de plannen en bijstandsaanvragen te vermelden gegevens bij elkaar werden gebracht. Dit vereenvoudigde de aanvraagprocedure aanzienlijk.

Verordening (EG) nr. 1260/1999

Verordening (EG) nr. 1260/1999 verving Verordening (EEG) 2052/88 en Verordening (EEG) nr. 4253/88. In deze verordening uit 1999 werden in de eerste plaats de vijf prioritaire doelstellingen van de verschillende Structuurfondsen teruggebracht tot drie (zie ook hoofdstuk 1). Daarnaast komen in deze verordening de lijnen van voorgaande verordeningen bij elkaar. Met name is overzichtelijk bij elkaar gezet op welke wijze de interactie tussen lidstaat en Europese Commissie verloopt als het gaat om Europese cofinanciering uit het EOGFL-O. De lidstaat dient (eventueel door een regionale autoriteit opgestelde) plannen in bij de Commissie, die een communautair bestek opstelt. Vervolgens dient de lidstaat een in het communautair bestek passend operationeel programma in, waarna de Europese Commissie over de bijdrage van de Fondsen een beschikking geeft. Steun kan worden verleend in de vorm van steun aan operationele programma's, globale subsidies, cofinanciering van nationale steunmaatregelen en medefinanciering van passende projecten.

Om het onderzoek van de aanvragen en de uitvoering van de programma's te bespoedigen, kan de lidstaat haar plannen vergezeld doen gaan van ontwerpen van operationele programma's; dit pakket vormt het enig programmeringsdocument. Nieuw is dat de lidstaat uiterlijk drie maanden na de goedkeuring door de Commissie een zogenoemd programmacomplement²⁵ aan de Commissie doet toekomen. Verder wordt gesteld dat de verschillende fondsen binnen een bijstandspakket ook grote projecten (meer dan 50 miljoen euro) kunnen financieren

Een betalingsorgaan dient achteraf de concrete betalingsaanvragen in (voorzien van een gecertificeerde verklaring betreffende de daadwerkelijk verrichte uitgaven) en ontvangt de toegewezen gelden van het fonds. Jaarlijks dient de lidstaat bij de Commissie een geactualiseerde raming van de betalingsaanvragen voor het lopende en het komende begrotingsjaar in. De verordening voorziet verder in de aanwijzing van een beheersautoriteit, die verantwoordelijk is voor het beheer van het bijstandspakket. De beheersautoriteit is daarmee het centrale aanspreekpunt voor de Europese Commissie op het gebied van uitvoering en daarmee samenhangende aspecten (boekhouding, verzameling van gegevens,

²⁵ Document voor de uitvoering van de strategie en de prioritaire zwaartepunten van het bijstandspakket; dit document wordt ter informatie aan de Europese Commissie toegezonden.

voorlichting en publiciteit) van de programma's. Voor wat betreft het toezicht worden er voor elk communautair bestek, enkelvoudig programmeringsdocument en operationeel programma een comité ingesteld²⁶. Verder bevat de verordening bepalingen over voortgangs- en eindverslagen en evaluaties.

(95.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het, in het kader van verkrijging van bijstand van het EOGFL-O en het EFRO, bij de Europese Commissie indienen van plannen voor regionale ontwikkeling of voor plattelandontwikkeling
Periode 1988-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2052/88, art. 8, lid 4, en art. 11, lid 3
Opmerking - Het opstellen van dergelijke plannen (feitelijk steunaanvragen, waarin acties worden voorgesteld) gebeurt door instanties die daartoe op nationaal, regionaal, plaatselijk of ander niveau zijn aangewezen.
- Eventueel kunnen ook buiten genoemde plannen vallende acties met een bijzonder belang voor de Gemeenschap voor steunaanvraag in aanmerking komen.

(96.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bijdragen aan de totstandkoming van een communautair bestek op basis van ingediende plannen voor regionale ontwikkeling of voor plattelandontwikkeling
Periode 1988-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2052/88, art. 8, lid 5; e.a.

(97.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van operationele programma's in het kader van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1988-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2052/88, art. 8, lid 4; e.a.
Opmerking Het gaat hierbij feitelijk om aanvragen voor steun voor dergelijke programma's.

²⁶ Zie hierover ook: rapport van de Rekenkamer: *EU-structuurfondsen: geld voor ontwikkeling en achterstand*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 27 546, nrs. 1-2.

(98.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van enkelvoudige programmeringsdocumenten in het kader van het landbouwstructuurbeleid
Periode 1988-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2052/88, art. 8, lid 4; Verordening (EG) nr. 3669/93, art. 10bis; e.a.
Opmerking Deze handeling is van toepassing wanneer een plan voor regionale ontwikkeling of voor plattelandsontwikkeling tegelijk met een (bijstandsaanvraag voor een) operationeel programma wordt ingediend.

(99.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van programma's complementen in het kader van bijstandsverlening door het EOGFL-O en het EFRO
Periode 1999-
Grondslag Verordening (EG) nr. 1260/1999, art. 15, lid 6

(100.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aanwijzen van een beheersautoriteit voor het beheer van een bijstandspakket van het EOGFL-O of het EFRO
Periode 1999-
Grondslag Verordening (EG) nr. 1260/1999, art. 34

(101.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van toezichtcomités voor elk communautair bestek, enkelvoudig programmeringsdocument en operationeel programma
Periode 1999-
Grondslag Verordening (EG) nr. 1260/1999, art. 35, lid 1
Opmerking De toezichtcomités vallen onder de bevoegdheid en de jurisdictie van de lidstaat.

(102.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van nationale vertegenwoordigers als leden van toezichtcomités
Periode 1999-
Grondslag Verordening (EG) nr. 1260/1999, art. 35, lid 1
Opmerking De toezichtcomités vallen onder de bevoegdheid en de jurisdictie van de lidstaat. Naast de nationale vertegenwoordigers hebben ook vertegenwoordigers van de andere partners in een programma zitting in een dergelijk comité.

(103.)

Actor	Toezichtcomité
Handeling	Het aan de Europese Commissie rapporteren over een communautair bestek, enkelvoudig programmeringsdocument of operationeel programma
Periode	1999-
Grondslag	Verordening (EG) nr. 1260/1999, art. 37, lid 1
Product	jaarverslag, eindverslag

DEEL 3 - SECTOROVERSTIJGENDE ONDERWERPEN

11. Onderzoek en voorlichting

11.1 Inleiding: het OVO-instrumentarium

Bij de kennisvoorziening voor de landbouw spelen van oudsher de door LNV gefinancierde organisaties op het gebied van onderzoek, voorlichting en onderwijs de belangrijkste rol: het OVO-drieluik. Onderzoek, voorlichting en onderwijs maken essentieel onderdeel uit van het structuurbeleid. Zij waren gericht op bevordering van de productiviteit en verbetering van de concurrentiepositie, en sinds de laatste decennia van de vorige eeuw ook op andere beleidsdoelstellingen, zoals milieu, melkquotering, welzijn van dieren, en gewasbescherming.

Algemene en aan structuurbeleid gerelateerde context en handelingen op gebied van landbouwkundig onderzoek en landbouwvoorlichting worden in dit rapport behandeld. Voor specifieke handelingen, op beleidsterreinen als landbouwkwaliteit en voeding en biotechnologie, wordt verwezen naar de desbetreffende contextrapporten. Voor agrarisch onderwijs is een specifiek contextrapport gemaakt: Pivot-rapport nr. 26.

De ontwikkeling van het OVO-instrumentarium is gestart rond 1885.²⁷ In die tijd heerste er in West-Europa een diepe landbouwcrisis. Import van met name graan uit Amerika had geleid tot een dramatische daling van de prijzen van land- en tuinbouwproducten. Nederland heeft toen de keuze gemaakt om het in gang zijnde ontwikkelingsproces van de land- en tuinbouw te versterken. Onderwijs, onderzoek en voorlichting hebben van toen af aan een belangrijke stimulans ondervonden van de overheid.

De ontwikkeling van onderzoek, voorlichting en onderwijs door de overheid leidde ertoe dat kennis min of meer een collectief goed werd. Het was niet het eigendom van deze of gene groep in de maatschappij, maar een eigendom van allen. Dit leidde ertoe dat voordelen die gerealiseerd werden op producentenniveau, snel ten gunste van de consumenten kwamen. Nieuwe productietechnieken leidden niet - zoals in de industrie - gedurende lange tijd alleen tot verbetering van de rendementen in bedrijven. De voordelen werden middels het open kennissysteem snel onderling uitgewisseld. Dit leidde tot verlaging van de producentenprijzen en daardoor tot voordelen voor de consument.

Dit proces, het doorgeven van productievoordelen in een hoog tempo aan de consument, was een van de drijfveren van de overheid om het OVO-drieluik een eeuw lang krachtig te stimuleren.

Mede door de hoge productiviteit en de sterke concurrentiepositie is de Nederlandse landbouw sterk exporterend geworden. Na de Tweede Wereldoorlog droeg ze door de deviezen sterk bij aan de wederopbouw van ons land.

Tot de jaren '90 werden scholen, onderzoeksinstellingen (waaronder proeftuinen) en voorlichtingsdiensten gefinancierd op basis van de opgestelde begroting. De overheid gaf aan de instelling het geld dat deze nodig had (hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk). Indien de centrale overheid de begroting accepteerde, verschaftte hij de noodzakelijke middelen. Er was dus geen directe relatie tussen de omvang van de organisatie, de kosten en de te verschaffen middelen.

²⁷ Historische schets gedeeltelijk overgenomen uit: A.J. Vijverberg, *Ontwikkelingen bij Onderzoek Voorlichting en Onderwijs (OVO)*

In de jaren '90 is een einde gekomen aan de groei van die financiële middelen; er zijn bezuinigingen doorgevoerd op het gebied van onderzoek, onderwijs en voorlichting. In dezelfde periode werd het profijtbeginsel, met name in de voorlichting, geïntroduceerd. De Wageningen Universiteit (WU), de agrarische hogescholen (AHS) en de agrarische opleidingscentra (AOC) krijgen thans middelen afhankelijk van de geleverde prestatie: het aantal geslaagde studenten.

Kennisinstellingen zijn voor hun financiering meer afhankelijk geworden van niet-publieke middelen. De overheid streeft ernaar onderzoeksinstellingen te financieren afhankelijk van bepaalde programma's. De financiering is niet langer primair gericht op de instandhouding van het apparaat, maar op de geleverde prestatie. Kennis, verworven in instellingen van fundamenteel georiënteerd onderzoek (fundamenteel, lange termijn), wordt niet altijd meer gratis doorgegeven aan het toegepast onderzoek en boeren betalen voor gevraagde voorlichting.

LNV financierde in de loop der tijd verschillende OVO-activiteiten (zie specifieke handelingen in de hoofdstukken Onderzoek en Voorlichting). Zo bestond er vanaf 1948 een begrotingspost 'Bevordering van de rationalisatie' die OVO-activiteiten ten behoeve van kleine boeren/tuindersbedrijven bevatte. In 1968 werden delen daarvan overgeplaatst naar het O&S-fonds, namelijk: streekverbeteringen, voorlichtingsbedrijven, bevordering van bedrijfseconomisch onderzoek, bedrijfsuitkomsten en statistiek, voorlichtingswoningen, sociologisch proefonderzoek, en stichting Landbouw Jongeren.

(104.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het opstellen van regelingen met betrekking tot activiteiten op het gebied van onderzoek en voorlichting
Periode	1963-
Opmerking	Voor goedkeuring hiervan zie algemene handelingen van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: het goedkeuren van O&S-bestuursbesluiten.

(105.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het verlenen van bijdragen aan activiteiten op het gebied van onderzoek en voorlichting
Periode	1963-
Grondslag	Statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

11.2 Onderzoek

11.2.1 *Context en geschiedenis, algemeen*

Landbouwkundig onderzoek is een menselijke activiteit die bedoeld is om kennis en informatie voort te brengen. Het resultaat van onderzoek is kennis die kan variëren in de mate van toepasbaarheid op korte termijn. Vandaar dat veelal een onderscheid wordt gemaakt tussen fundamenteel en toegepast onderzoek. Het eerste houdt onderzoek in dat de bedoeling heeft om kennis voort te brengen en gestuurd wordt door nieuwsgierigheid zonder dat een praktische toepassing van de kennis direct gewenst wordt. Het tweede houdt onderzoek in dat juist wel kennisresultaten moet opleveren, die tot praktische toepassingen moeten leiden; de basiskennis wordt bij toegepast onderzoek vooral benut en niet zozeer voortgebracht. Een verbijzondering van toegepast onderzoek is het zogenaamde praktijkonderzoek, waaronder toegepast onderzoek wordt verstaan dat is toegesneden op de kenmerken van de uiteindelijke gebruiker en zijn bedrijf²⁸.

Wanneer het eerste bewuste landbouwkundig onderzoek in Nederland begon, is moeilijk te achterhalen. Tot laat in de 19e eeuw voerde de boer of tuinder zijn eigen onderzoek uit vanuit de eigen ervaring. Zo probeerde hij z'n eigen manieren uit voor de bescherming van z'n gewassen en bepaalde zelf de keuze van het gereedschap.

Voor het midden van de 19e eeuw was er nauwelijks sprake van wetenschappelijk verantwoord experimenteel landbouwkundig onderzoek. Evenals in veel andere Europese landen was het allereerste begin in Nederland een particulier initiatief: een proeftuin in Deventer in 1860. De overheid nam al gauw de teugels over en heeft sindsdien een grote invloed op de organisatie van het landbouwkundig onderzoek.

In 1877 werd het eerste Rijkslandbouwproefstation in Wageningen geopend. Rond 1900 kende ons land al tien, voornamelijk regionale, proefstations. Na 1915 werd het aantal instellingen dat zich bezighield met landbouwkundig onderzoek langzaam uitgebreid. Ook het bedrijfsleven kreeg steeds meer belangstelling voor onderzoek en richtte instellingen of organen op voor het verrichten van onderzoek. Een voorbeeld daarvan is het Bedrijfslaboratorium voor Grondonderzoek. En in 1932 werd de Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO) opgericht dat zich bezig ging houden met landbouwkundig onderzoek.

In 1938 besloten overheid en bedrijfsleven met elkaar te gaan samenwerken en werd het Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek (CILO) opgericht. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er - mede door de Marshall-hulp - een sterke stimulans het landbouwkundig onderzoek te verbreden en te verdiepen ten behoeve van de voedselvoorziening.

In de loop der jaren is geen enkel terrein van de land- en tuinbouw onbewerkt gebleven. Daarbij is het onderzoek niet meer uitsluitend gericht op onderwerpen als bodemkunde, cultuurtechniek, plantenveredeling, ziekte- en onkruidbestrijding en veevoeding.

Tegenwoordig richt het landbouwkundig onderzoek zich ook op het gebied van natuur- en landschapsbeheer, de landinrichting, de energiebesparing en -winning, milieuvervuiling en de problemen van de ontwikkelingslanden²⁹.

²⁸ De definitie is van P.J.P. Zuurbier, in: Landbouwvoorlichting, blz. 24-25.

²⁹ De historische schets komt van Irene Linssen, in: Platform, 8e jaargang, nummer 11, november 1992, blz. 3-4.

Landbouwkundig onderzoek in Nederland wordt door de volgende groepen uitgevoerd:

- de door het ministerie van LNV (mede)beheerde onderzoeksinstellingen, i.c. instituten en proefstations (vanaf 1999 resp. 2001 uitgevoerd in verband van de verzelfstandigde (stichting) Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO), één van de pijlers onder het Wageningen Universiteit en Research Centrum (Wageningen UR) - zie onder);
- de door het ministerie van LNV (mede)gefinancierde regionale onderzoekscentra, i.c. proeftuinen- en boerderijen (vanaf 2001 uitgevoerd in verband van de Stichting DLO);
- onderzoeksinstellingen ressorterend onder de Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO);
- de vakgroepen van de Wageningen Universiteit (WU - voorheen de Landbouwhogeschool en (vanaf 1986) de Landbouwniversiteit Wageningen (LUW)) en van de Faculteit der Diergeneeskunde (voorheen de Veterinaire Faculteit) van de Rijksuniversiteit Utrecht (RUU);
- onderzoeksinstellingen van het industriële bedrijfsleven, zoals het Nederlands Instituut voor Rationele Suikerproductie en onderzoeksafdelingen van ondernemingen;
- overige Rijksinstituten en -diensten, zoals de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (vanaf 1999 uitgevoerd in het verband van de Stichting DLO).

In de loop der jaren zijn binnen het ministerie van LNV diverse organisatieonderdelen voor de verschillende onderzoeksvormen verantwoordelijk geweest. Vanaf 1968 tot 1989 waren alle instituten ondergebracht bij de directie Landbouwkundig Onderzoek (DLO), die ook de coördinerende bevoegdheid bezat. De plantaardige en dierlijke proefstations waren, in dezelfde periode, ondergebracht bij de respectievelijke vakdirecties. In 1989 werd de Directie Wetenschap en Technologie (DWT) ingesteld. Hiermee koos het ministerie voor een versterking van het beleid op het gebied van wetenschap en technologie. Instituten en instellingen voerden dat beleid uit. DWT coördineerde vanaf toen het totale door het ministerie gefinancierde onderzoek. Met de instelling van DWT werd afgesproken dat één keer per vier jaar een Beleidsplan Wetenschap en Technologie zou verschijnen, waarin uitwerking werd gegeven aan het wetenschaps- en technologiebeleid van het ministerie van LNV. In 1995 zijn de onderzoekstaken van de directies Veehouderij en Zuivel (VZ) en Akker- en Tuinbouw (AT) samen met de taken van DWT opgegaan in de nieuwe directie Wetenschap en Kennisoverdracht (DWK). Het beleidsterrein, waarin ook andere OVO-taken geclusterd zijn, heet vanaf dat moment Landbouwkennisbeleid.

Om inzicht te krijgen in het landbouwkundig onderzoek is in dit rapport een onderscheid gemaakt tussen enerzijds fundamenteel en toegepast onderzoek en anderzijds praktijkonderzoek.

Daarnaast zijn paragrafen gewijd aan het in 1979 geïntroduceerde nieuwe beleidsinstrument Innovatieve Onderzoeksprogramma's (IOP's), de bijdrage van het ministerie van LNV aan Europese onderzoeksprogramma's en de coördinatie van het onderzoek.

Contextbeschrijvingen en handelingen van de verschillende onderzoeksvormen, onderzoeksprogramma's en de coördinatie zijn te vinden in de volgende paragrafen.

11.2.2 *Coördinatie van het onderzoek*

In Nederland heeft zich in de loop van vele decennia een proces van institutionalisering van de kennisvoortbrenging in de landbouw voorgedaan. Dat proces volgde op een situatie waarin de relaties tussen praktijk en het onderzoek zich op een incidentele en van direct betrokkenen afhankelijke wijze afspeelden.

Deze institutionalisering - d.w.z. het tot stand brengen en in onderling verband brengen van organisaties en groepen uit de landbouwpraktijk, het onderzoek, de voorlichtingsdiensten, de agro-business en de overheid - is vooral na de Tweede Wereldoorlog sterk bevorderd. Vooral door de grote omvang van de onderzoeksinspanningen in de landbouw werd zowel voor de landbouwpraktijk als door de overheid erkend dat een grotere samenhang een belangrijke voorwaarde zou zijn voor een efficiënte benutting van de onderzoeksgelden.

Hieronder worden twee belangrijke instrumenten genoemd die deze samenhang bevorderden:

- de coördinatie die uitgaat van de Nationale Raad voor Landbouwkundig onderzoek (NRLO);
- de coördinatie die uitgaat van het ministerie van LNV en de Stichting DLO.

Coördinatie die uitgaat van de NRLO

De Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO)³⁰ is een van de zogeheten sectorraden: adviesorganen voor de beleidsvoering inzake onderzoek en ontwikkeling op diverse beleidsterreinen. De NRLO is onafhankelijk van het ministerie van LNV- hoewel ze daar wel door bekostigd wordt - en ook onafhankelijk van de kennisinstellingen.

De NRLO werd in 1948 opgezet met als doel de bevordering van een optimale benutting van de beschikbare onderzoeksmiddelen voor de behoeften aan landbouwkundig onderzoek. Deze raad kreeg vooral een coördinerende, plannende en adviserende taak. De taakstelling garandeerde dat de eigen verantwoordelijkheid van het onderzoek bleef berusten bij de participanten in de raad. En dat zijn o.a. het ministerie van LNV, de Landbouwuniversiteit Wageningen, de faculteit Diergeneeskunde van de Rijksuniversiteit Utrecht en TNO. Deze federatie op vrijwillige basis kent een structuur met diverse afdelingen, commissies en organen die zich bezighouden met het stellen van prioriteiten voor onderzoek, het toezien op de uitvoering van onderzoek, de taakverdeling, het uitwisselen van informatie of het adviseren over onderzoeksprogramma's en -projecten.

Deze organen zijn afhankelijk van hun taakstelling samengesteld uit onderzoekers, vertegenwoordigers van de praktijk en de agro-business, beleidsmedewerkers van de overheden en verdere adviseurs en deskundigen.

Een belangrijk document dat de NRLO voortbrengt, is de 'Meerjarenvisie Landbouwkundig Onderzoek' (vanaf 1995 'verkenningen' genoemd). De meerjarenvisie aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wordt eenmaal per vier jaar uitgebracht en bevat voorstellen omtrent doeleinden van, omvang van respectievelijke groei en ontwikkeling op het onderzoeksterrein alsmede omtrent financiële en organisatorische voorwaarden daarvoor. Alle genoemde organen dragen bij aan het tot stand komen van de 'meerjarenvisie' en dwingen op deze wijze de instellingen en andere participanten tot het afwegen van wat men kan en wil realiseren.

³⁰ De NRLO draagt sinds 2001 de naam Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (dit valt buiten de periodisering van dit onderzoek); De taakvoorganger van de NRLO was de Stichting Landbouwkundig Onderzoek

Het aandachtsgebied van de NRLO omvat vanaf 1996 de volgende sectoren en facetten: dierlijke productie en afzet, plantaardige productie en afzet, verwerking, voeding en gezondheid, natuur, bos, landschap, recreatie en landinrichting; visserij, en beleid met betrekking tot het aandachtsgebied in relatie tot de maatschappij.

De NRLO maakte aanvankelijk deel uit van TNO, totdat de TNO-wet van 1985 bepaalde dat de NRLO als onderzoekskoördinerende organisatie niet meer paste binnen de hoofdtaak van TNO. Daarom werd met ingang van 1987 een NRLO-nieuwe stijl ingesteld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Stcrt. 1986, 208), in 1994 gewijzigd door de Regeling NRLO (Stcrt. 1994, 251). De ministers van VROM en OCW benoemen ieder een lid (vanaf 1994 alleen een adviserend lid); de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit benoemt de overige leden en voorziet in een secretariaat. Mandaat, werkwijze en organisatie zijn vastgelegd in de raamwet sectorraden. Voor de NRLO is - binnen de kaders van de raamwet sectorraden - een aparte regeling opgesteld.

Medio augustus 1999 besloot LNV-minister Brinkhorst een nieuwe sectorraad voor kennis en innovatie in te stellen. De nieuwe sectorraad heeft twee hoofdtaken:

1. het verrichten van strategische toekomstverkenningen voor het 'totale kennisdomein';
2. het inhoud geven aan een functie als 'broedplaats' voor systeeminnovaties.

In vergelijking met het mandaat van de vorige NRLO is dit een taakverzwaring. Niet alleen vanwege de toevoeging van de laatste taak, maar ook doordat de strategische toekomstverkenningen zich op meer moeten richten dan alleen het (landbouwkundig) onderzoek.

Het werkveld van de nieuwe sectorraad blijft dat van de agrosector, vissector en groene ruimte. En net als de vorige NRLO zal de nieuwe raad vanuit een onafhankelijke positie opereren. De nieuwe sectorraad is sinds 2000 operationeel onder de naam Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (Innonet).

(106.)

Actor	Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO)
Handeling	Het ontwikkelen van meerjarenvisies met betrekking tot landbouwkundige onderzoeksprogramma's
Periode	1986-
Grondslag	Instellingsbeschikking Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 1; Regeling Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 4, lid a
Opmerking	Vanaf 1995 worden deze visies <i>verkenningen</i> genoemd (Regeling NRLO, Stcrt. 1994, 251). De Regeling NRLO trad in de plaats van de Instellingsbeschikking NRLO.

(107.)

Actor	Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO)
Handeling	Het voeren van overleg met de in de NRLO deelnemende onderzoeksorganisatie over een doelmatige realisering van landbouwkundige onderzoeksprogramma's
Periode	1986-1994
Grondslag	Instellingsbeschikking Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 2
Opmerking	Deze handeling verviel bij de Regeling NRLO (Stcrt. 1994, 251)

- (108.)
- Actor Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO)
- Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en andere betrokken instellingen en organisaties over het landbouwkundig onderzoeks- en ontwikkelingsbeleid
- Periode 1986-
- Grondslag Instellingsbeschikking Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 3; Regeling Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 4, lid b
- (109.)
- Actor Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (NRLO)
- Handeling Het vaststellen van de reglementen met betrekking tot het functioneren van de NRLO
- Periode 1986-
- Grondslag Instellingsbeschikking Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 4, lid 4
- Opmerking
- Zes maanden na de inwerkingtreding van de instellingsbeschikking moesten de reglementen zijn vastgesteld.
 - De bevoegdheid bestaat nog steeds (o.a. wijzigen van het eigen huishoudelijk reglement).
- (110.)
- Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- Handeling Het benoemen van bestuursleden, leden, adviserende leden en een secretaris van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek
- Periode 1986-
- Grondslag Instellingsbeschikking Nationale Raad voor het Landbouwkundig Onderzoek, art. 5, lid 2; Regeling Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 6
- Opmerking
- De benoeming geldt voor vijf jaar.
 - De ministers van VROM en OC&W benoemen ieder één lid.
- (111.)
- Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- Handeling Het verstrekken van financiële middelen die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de werkzaamheden van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek
- Periode 1994-
- Bron begrotingen
- Grondslag Regeling Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 12
- Opmerking In de instellingsbeschikking is geen artikel opgenomen over financiering van de NRLO.

(112.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het regelen van de inzet van personeel voor de uitvoering van de werkzaamheden van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek
Periode	1994-
Grondslag	Regeling Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, art. 12
Opmerking	In de instellingsbeschikking is geen artikel opgenomen over personele middelen.

Coördinatie die uitgaat van het ministerie van LNV

De coördinatie die uitgaat van het ministerie van LNV staat niet los van datgene wat de NRLO voorbrengt aan onderzoekwaardige programma's. Echter, in tegenstelling tot de NRLO beschikt het ministerie van LNV over concrete instrumenten om aan de uitvoering van het onderzoeksbeleid gestalte te geven. Enerzijds gaat het om concrete planningsinstrumenten, anderzijds om de financiële middelen waarover het ministerie beschikt.

Het ministerie is vanuit haar positie in de rijksoverheid gehouden aan de voorbereiding en uitvoering van het regeringsbeleid en krijgt uit dien hoofde opdrachten en signalen vanuit de samenleving om landbouwkundig onderzoek uit te voeren. In de jaarlijkse Memorie van Toelichting bij de begroting geeft zij dan ook aan welke prioriteiten in het landbouwkundig onderzoek gesteld zijn en welke financiële middelen daarvoor begroot zijn. De beschikking over financiële middelen stelt het ministerie in staat korte- en lange-termijnverschuivingen in het onderzoek te realiseren; dat kan door bijvoorbeeld extra personeel in te zetten voor specifiek projecten of projectsubsidies te verstrekken. Maar ook kan gedacht worden aan het inrichten van de infrastructuur voor het onderzoek, gebouwen, laboratoria, onderzoeksinstrumentaria of ander faciliteiten.

Voor specifieke aansturing wordt verwezen naar de paragrafen 'fundamenteel en toegepast onderzoek' en 'praktijkonderzoek'.

(113.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen of wijzigen van het beleid op het gebied van landbouwkundig onderzoek
Periode	1945-
Bron	begrotingen, o.a. Rijksbegroting '86-'87, nr. 2, blz. 5; HdTK '87-'88, 19307 5-6-111, blz. 870923
Product	o.a. Ontwikkelingsplan Landbouwkundig Onderzoek 1986-1990; Ontwikkelingsplan voor de instituten en proefstations van het ministerie van Landbouw, 1987-1990.
Opmerking	Hieronder zijn ook begrepen: het afstemmen van het departementale onderzoeksbeleid met het beleid van andere instellingen en organisaties van landbouwkundig onderzoek en het inbrengen van het departementale onderzoeksbeleid in nationale en internationale organen voor onderzoeksbeleid.

(114.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen of wijzigen van de organisatie van (het beleid inzake) landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Opmerking Het gaat hier om het bewaken van de kwaliteit en vernieuwing van departementale landbouwkundig onderzoek, en het integreren en coördineren van het departementale beleid en het daarop betrekking hebbende beheersbeleid,

(115.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van financiële bijdragen aan landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Bron Begrotingen
Opmerking Deze handeling alleen gebruiken als er geen specifieke regeling aan ten grondslag ligt. Het gaat om onderzoek dat ten dienste kan komen aan één of meer agrarische sectoren, zowel praktijk- als fundamenteel onderzoek

(116.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het (mede)oprichten en instellen van organisaties, raden en commissies voor landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Product O.a. KB tot regeling van de dienst der rijkslandbouwproefstations (Stb. 1926, 109; Stb. 1930, 401; Stb. 1979, 494; Instellingsbeschikking Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (Stcrt 1986, 208); Instelling Programmacommissie Biotechnologie (Stcrt. 1981, 178);

11.2.3 Fundamenteel en toegepast onderzoek

Fundamenteel onderzoek wordt voornamelijk verricht aan universiteiten. De Wageningen Universiteit, onderdeel van Wageningen Universiteit en Research Centrum (Wageningen UR), is de belangrijkste voor de Nederlandse agrarische sector. De Faculteit Diergeneeskunde (FD) van de Rijksuniversiteit Utrecht (RUU) is daarnaast belangrijk voor de veehouderij sector.

Vanaf 1999 is de Wageningen Universiteit onderdeel van Wageningen UR. Er zijn zes onderzoeksscholen:

- Experimental Plant Sciences (EPS);
- Production Ecology and Resource Conservation (PE&RC);
- Wageningen Institute of Animal Science (WIAS);
- Voeding, Levensmiddelen, Agrobiotechnologie en Gezondheid (VLAG);
- Wageningen Instituut voor Milieu en Klimaatonderzoek (WIMEK, onderdeel van onderzoeksschool SENSE);
- Mansholt graduale school for social sciences (Mansholt Instituut).

Vanouds is het de taak van de universiteiten om fundamenteel onderzoek te verrichten en van de instituten voor landbouwkundig onderzoek om toegepast onderzoek uit te voeren. Het onderscheid is niet zo eenduidig, met als gevolg dat de raakvlakken tussen de instituten en vooral de LUW in de loop van de tijd zijn toegenomen.

De aansturing van het onderzoek is vooral een taak van de universiteiten en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). De planning van het onderzoek aan de universiteiten is gebaseerd op de verantwoordelijkheid die de vakgroepen dragen voor het onderzoek. Binnen en tussen de universiteiten is een stelsel ontwikkeld voor afstemming en taakverdeling. 85% van de WU-onderzoekscapaciteit is ondergebracht in de genoemde onderzoekscholen. De overige 15% participeert in onderzoekscholen waarvan een andere universiteit penvoerder is.

Het toegepast onderzoek wordt vooral verricht aan de instituten voor landbouwkundig onderzoek die zich toeleggen op de terreinen als plantenziekten, veeteelt, veredeling, mechanisatie en dergelijke. De instituten hebben de taak om praktijkgebonden problemen van actuele of toekomstige betekenis van de landbouw te onderzoeken. Dit vereist dat deze problemen gesignaleerd moeten worden in nauw overleg met de belanghebbenden in de agrarische wereld.

Planning en programmering van het onderzoek komt tot stand in overleg tussen de financiers van het onderzoek, de medewerkers van de instituten en andere partijen die betrokken zijn bij de projecten of de toepassing van de onderzoeksresultaten, zoals de voorlichtingsdiensten.

De coördinatie van het onderzoek werd tot 1999 verzorgd door het ministerie van LNV.

De instituten worden beheerd door besturen of colleges van advies waarin vertegenwoordigers van vaktechnische organisaties, handel en industrie, andere onderzoeksinstellingen en overheid zitting hebben. De inkomsten verkrijgen zij onder mee uit het budget van de overheid, bijdragen van externe opdrachtgevers en publicaties.

Het belangrijkste instituut voor toegepast onderzoek is de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). DLO is een verzameling onderzoeksinstituten die geleidelijk onderdeel zijn geworden van het ministerie van LNV en in 1999 extern zijn verzelfstandigd in de Stichting DLO. De instituten van DLO - waarvan de meesten zich bevinden in Wageningen en enkele in Lelystad (ID), Den Haag (LEI) en IJmuiden (RIVO), voeren (voornamelijk toepassingsgericht) onderzoek uit dat antwoord tracht te geven op vragen met betrekking tot plantaardige en dierlijke productie, de agro-industriële productie, natuurbeheer en het landelijk gebied, visserij en sociaal-economische aspecten. Werkzaamheden betreffen het opstellen en uitvoeren van onderzoeksprogramma's, het uitvoeren van onderzoeksopdrachten en het verrichten van contractonderzoek.

Belangrijke opdrachtgevers van DLO zijn het ministerie van LNV, de regionale (provinciale) overheden en andere ministeries, het (agrarisch) bedrijfsleven en de Europese Commissie.

Toegepast onderzoek wordt ook uitgevoerd door een aantal instituten van TNO. Het onderzoek richt zich op terreinen als verwerking van agrarische producten, industriële, biologische en chemische producten, voeding en gezondheid. De TNO-instituten zijn in belangrijke mate afhankelijk van externe opdrachten tot het uitvoeren van onderzoek.

Algemene handelingen

(117.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verstrekken van financiële bijdragen aan organisaties die fundamenteel en toegepast landbouwkundig onderzoek uitvoeren
Periode 1945-
Bron Begrotingen
Grondslag o.a. Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 2; Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 3
Opmerking Bij de oprichting van de stichting DLO zijn door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vermogensbestanddelen beschikbaar gesteld

(118.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verstrekken van programma-indicaties en onderzoeksopdrachten aan organisaties die fundamenteel en toegepast landbouwkundig onderzoek uitvoeren
Periode 1945-
Bron Begrotingen
Grondslag o.a. Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 4
Opmerking De minister doet o.a. aan de Stichting DLO programma-indicaties toekomen, die deze indicaties op hoofdlijnen uitwerkt tot globale programmavoorstellen.

(119.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1999
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek 1999-
Handeling Het opstellen van programmavoorstellen voor fundamenteel en toegepast landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Grondslag Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 4, lid 2
Opmerking Tot 1999 uitgevoerd door DLO als onderdeel van LNV, sindsdien alleen door DLO als zelfstandige organisatie.

(120.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van programma's voor fundamenteel en toegepast landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Grondslag Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 4, lid 8
Opmerking O.a. de door DLO opgestelde programma's.

(121.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1999
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek 1999-
Handeling Het verrichten van strategisch en toepassingsgericht landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 2a
Opmerking Tot 1999 uitgevoerd door DLO als onderdeel van LNV, sindsdien alleen door DLO als zelfstandige organisatie.

(122.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het evalueren van de opzet en de uitkomst van uitgevoerde programma's voor fundamenteel en toegepast landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Grondslag o.a. Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 18
Opmerking O.a. de door de Stichting DLO uitgevoerde programma's.

(123.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1999
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek 1999-
Handeling Het toegankelijk maken en overdragen van onderzoeksresultaten van strategisch en toepassingsgericht landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 2b
Opmerking - Tot 1999 uitgevoerd door DLO als onderdeel van LNV, sindsdien alleen door DLO als zelfstandige organisatie.
- Het toegankelijk maken en overdragen van onderzoek gebeurt onder andere door middel van informatieverstrekking en advisering alsmede het begeleiden en ondersteunen van derden bij toepassing van resultaten van dat onderzoek.

(124.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1999
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek 1999-
Handeling Het aanleggen van gegevensverzamelingen voor meerdere landbouwkundige onderzoeken
Periode 1945-
Opmerking Tot 1999 werden gegevensverzamelingen aangelegd door DLO als onderdeel van LNV, sindsdien alleen door DLO als zelfstandige organisatie.

(125.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1999
Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek 1999-
Handeling Het samenwerken met andere kennisinstellingen op gebied van
strategisch en toepassingsgericht landbouwkundig onderzoek
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 2c
Opmerking Tot 1999 uitgevoerd door DLO als onderdeel van LNV, sindsdien
alleen door DLO als zelfstandige organisatie.

(126.)

Actor Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Handeling Het leveren van een bijdrage aan de coördinatie van het strategisch en
toepassingsgericht onderzoek op nationaal en internationaal niveau
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 2, lid 2d

Aansturing van de Stichting DLO

Per 1 juni 1999 is de Dienst Landbouwkundig Onderzoek van het ministerie van LNV extern verzelfstandigd. De dienst, waaronder onderzoeksinstituten voor toegepast en strategisch onderzoek ressorteren, is sindsdien een stichting met eigen personeel, eigen activa en een eigen openingsbalans. Na de externe verzelfstandiging vormt DLO een van de pijlers onder Wageningen Universiteit en Research Centrum. Het praktijkonderzoek is sinds 2001 onderdeel van de Stichting DLO.

De aansturing van de Stichting DLO, die voor een belangrijk deel afhankelijk is van subsidie van LNV, geschiedt langs twee wegen: via de statuten en via de 'Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek' (Stcrt. 1999, 65).

(127.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beschikbaarstellen van vermogensbestanddelen aan de Stichting
Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 3, lid 1c

(128.)

Actor Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig
Onderzoek
Handeling Het vaststellen van een bestuurs- en beheerreglement ter regeling van
het bestuur, het beheer en de inrichting van de Stichting Dienst
Landbouwkundig Onderzoek
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 7A, lid 1

- (129.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het goedkeuren van het bestuurs- en beheerreglement van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
 Periode 1999-
 Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 7A, lid 2
- (130.)
 Actor Bestuur van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
 Handeling Het jaarlijks opstellen van een onderzoeksplan en een begroting
 Periode 1999-
 Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 7B, lid 1
 Opmerking Het onderzoeksplan bevat op hoofdlijnen een uitwerking van het strategisch plan naar de voorgenomen onderzoeksactiviteiten voor het volgende boekjaar.
- (131.)
 Actor Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
 Handeling Het vaststellen van het onderzoeksplan en de begroting
 Periode 1999-
 Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 7B, lid 2
- (132.)
 Actor Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
 Handeling Het houden van toezicht op het beleid en het bestuur en op de algemene gang van zaken in de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
 Periode 1999-
 Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 8, lid 1
- (133.)
 Actor Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
 Handeling Het aanwijzen van een plaatsvervangend voorzitter en secretaris van de raad
 Periode 1999-
 Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 8, lid 2

(134.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van de voorzitter en de andere leden van de Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 8, lid 3a
Opmerking De benoeming geschiedt voor een periode van ten hoogste vier jaren. De leden van de Raad van Toezicht zijn terstond doch slechts eenmaal hernoembaar

(135.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van een toelage voor de voorzitter en de andere leden van de Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 8, lid 3b

(136.)

Actor Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Handeling Het vaststellen van een strategisch plan
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 9A, lid 1
Opmerking Het strategisch plan wordt tenminste één maal in de vier jaar vastgesteld.

(137.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Raad van Toezicht van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Handeling Het vaststellen van de statuten van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Periode 1999-
Grondslag Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 11, lid 1
Opmerking Het besluit van de Raad van Toezicht tot statutenwijziging is onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

(138.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het instellen van de Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Periode	1987-
Grondslag	Statuten Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, art. 12, lid 1
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- Dit betreft tevens de verzelfstandigingsoperatie ca. 1990.- De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Raad van Toezicht van de Stichting DLO zijn ieder afzonderlijk bevoegd de stichting te ontbinden.- Na ontbinding van de stichting blijven de boeken en bescheiden van de ontbonden stichting gedurende de door de wet bepaalde termijn onder berusting van de door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aangewezen persoon.

11.2.4 *Praktijkonderzoek*

11.2.4.1 Algemeen

Met het woord *praktijkonderzoek* worden instellingen aangeduid, te weten de proefstations en regionale onderzoekscentra (ROC's; clusters van proefboerderijen), soms echter ook de activiteit/soort onderzoek (uitgevoerd door bijvoorbeeld agrarische hogescholen en praktijkscholen) en soms een beleidsinstrument van de overheid.

De proefstations zijn nationale onderzoeksinstellingen voor een landbouwsector. De regionale onderzoekscentra zijn, zoals het woord al zegt, regionaal en hebben in de jaren '90 een ontwikkeling doorgemaakt van proefbedrijf naar regionale faciliteit van de proefstations.

Praktijkonderzoek beoogt toepasbaarheid van onderzoek te bevorderen door de resultaten te integreren in het bedrijfssysteem van de ondernemer. Zowel de overheid als de gehele agroproductiekolom maakt gebruik van de onderzoeksresultaten en de deskundigheid van de medewerkers.

De organisatie van het praktijkonderzoek is hoofdzakelijk bedrijfstaksgewijs opgezet. Er wordt in hoofdlijnen onderscheid gemaakt tussen plantaardig praktijkonderzoek en dierlijk praktijkonderzoek. In het midden van de jaren '90 was het praktijkonderzoek verdeeld over 9 proefstations en 35 regionale onderzoekscentra.

De proefstations voeren zelf onderzoek uit, begeleiden het onderzoek op de regionale onderzoekscentra en dienen als adviesorgaan voor de overheid inzake landbouwtechnische en economische ontwikkelingen. De planning van het onderzoek van de proefstations vindt plaats in overleg tussen vertegenwoordigers van de proefstations en het bedrijfsleven, onderzoekers van de landbouwkundige onderzoeksinstituten en de Wageningen Universiteit, specialisten van de voorlichtingsdienst, vertegenwoordigers van regionale onderzoekscentra en van het ministerie van LNV. De besturen van de proefstations zijn samengesteld uit bestuursleden van de regionale onderzoekscentra, vertegenwoordigers van het agrarisch en/of industrieel bedrijfsleven, onderzoekers en vertegenwoordigers van het ministerie van LNV.

Bij de proefstations was in vele gevallen gevestigd een Consulentschap in Algemene Dienst, dat belast was met onder andere het verzorgen van de wederzijdse doorstroming van kennis en het leveren van bijdragen aan het landelijke onderzoeksbeleid.

De regionale onderzoekscentra hebben tot doel landbouwkundige kennis zo goed mogelijk te toetsen onder uiteenlopende geografische omstandigheden in bedrijfsverband. Voor de akkerbouw bestonden er in de jaren '90 twaalf proefbedrijven: voor de rundveehouderij vijf, voor de varkenshouderij twee, voor de selectie-mesterij vier en voor de pluimveehouderij drie. Ten slotte waren er voor de tuinbouw 27 proeftuinen.

Jaarlijks verzamelen de medewerkers van de proefstations de onderzoekswensen van de landbouwkundige onderzoeksinstituten en het agrarisch bedrijfsleven en maken op basis hiervan een onderzoeksplan voor een regionaal centrum; dit wordt beoordeeld door het centrum, het ministerie van LNV, de voorlichtingsdienst, de proefstations en het bedrijfsleven.

In de besturen van de centra hebben zitting de consultant van de regionale voorlichtingsdienst en vertegenwoordigers van het agrarisch bedrijfsleven, terwijl als adviseurs medewerkers van een proefstation en het centrum optreden.

De proefstations en de regionale onderzoekscentra werden, tot 1999, voor wat betreft de exploitatiekosten deels door LNV gefinancierd (50%) en deels door het agrarisch bedrijfsleven (50%). Het laatste gebeurde door collectieve heffingen via publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties (PBO's). In 1999 is het ministerie van LNV gestopt met de collectieve medefinanciering van het praktijkonderzoek en overgegaan op programmafinanciering.

De Proefstations werden vanaf 1915 ingesteld op grond van het KB tot regeling van dienst der Rijkslandbouwproefstations (Stb. 1915, 387). Tot 1979 waren ze onderdeel van het ministerie van LNV. In 1979 werden de proefstations stichtingen. Sindsdien is de taakuitvoering geen overheidstaak meer. Er was nog wel grote overheidsbemoediging. Tot 1998 viel bijvoorbeeld het personeel onder LNV.

Het stichtingsbestuur van proefstations bestaat uit vertegenwoordigers van LNV en van het Landbouwschap en/of Produktschappen en vertegenwoordigers van de besturen van de Regionale Onderzoekscentra. Sinds 1998 vormen het institutionele praktijkonderzoek en ROC's per sector een bestuurlijke eenheid, waar daarvoor ROC bestuurlijk geclusterd waren op basis van de regio.

In 1998 waren er vanuit LNV zo'n 650 ambtenaren werkzaam in het praktijkonderzoek. In de loop van 1998 gingen de plantaardige proefstations over naar DLO, dat in 1999 is verzelfstandigd. De dierlijke proefstations volgden in 2001.

In het kader van de verzelfstandiging van het landbouwkundig onderzoek en de vorming van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (Wageningen-UR) werden in 2001 tien proefstations met de daaronder vallende ROC's samengevoegd in twee nieuwe organisaties: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) en Praktijkonderzoek Veehouderij (PV).

11.2.4.2 Plantaardig praktijkonderzoek

In Aalsmeer en Naaldwijk werden aan het eind van de negentiende eeuw twee Rijkstuinbouwwinterscholen opgericht. Op initiatief van plaatselijke tuinders werden daar in 1899 respectievelijk 1900 proeftuinen ingericht, waar de leerlingen hun opgedane kennis aan

de praktijk konden toetsen. Dat was het begin van het Proefstation voor de Bloemisterij in Nederland (Aalsmeer) en het Proefstation voor Tuinbouw onder Glas (Naaldwijk). In 1995 gingen deze samen met enkele kleinere proeftuinen op in het Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente (PBG). Er waren twee stichtingen: Stichting Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente (= Aalsmeer en Naaldwijk) en Stichting Praktijkonderzoek Bloemisterij en Glasgroente (= regionale onderzoekcentra Horst, Klazienaveen en Rijnsburg). Voor het glasgroente- en bloemisterij-onderzoek functioneerde een Programma Advies Commissie. Daarnaast waren er tot 2001 proefstations en regionale onderzoekcentra voor de akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt (PAV), met een hoofdvestiging in Lelystad, proefstation PAGV. Ook voor de sectoren boomteelt, fruitteelt, bollenteelt en bijenhouderij zijn er tot 2001 proefstations en regionale onderzoekcentra, ondergebracht in diverse stichtingen.

De volledige lijst van 15 Stichtingen:

Stichting Proefstation voor de Boomkwekerij
Stichting Praktijkonderzoek voor de Boomteelt
Stichting Proefstation voor de Fruitteelt
Stichting Fruitteeltpraktijkonderzoek
Stichting PAV
Stichting PAV Noordwest-Centraal
Stichting PAV Noord en Noord-Oost Nederland
Stichting PAV Zuid-Oost Nederland
Stichting PAV Zuidwest
Stichting Laboratorium voor Bloembollenonderzoek
Stichting Praktijkonderzoek voor Bloembollen en Bolbloemen
Stichting Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente
Stichting Praktijkonderzoek Bloemisterij en Glasgroente
Stichting Proefstation voor de Champignoncultuur
Stichting Landelijk Proefbedrijf Insectenbestuiving
en Bijenhouderij Ambrosiushoeve

Bij de vorming van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) zijn vrijwel alle onderzoekslocaties behouden, PPO heeft in 2001 17 vestigingen in Nederland met 600 ha proefvelden. Hoofdvestigingen zijn: Lelystad (akkerbouw, groene ruimte en vollegrondsgroente, Lisse (bollenteelt), Boskoop (boomteelt), Naaldwijk (glastuinbouw), Randwijk (fruitteelt), Hilvarenbeek (bijenhouderij) en Horst (paddestoelen).

De proefstations vormen een essentiële schakel tussen het fundamentele onderzoek en de dagelijkse tuinbouwpraktijk.

Hoofdthema's in het onderzoek in 2001:

- duurzame bedrijfssystemen (biologische, geïntegreerde en multifunctionele bedrijfssystemen);
- innovaties in producten en productiesystemen (Kas van de Toekomst, mobiel teeltsysteem voor kasrozen, watergeefmodel voor fruitteelt, verteerbare potten in de boomteelt, etc.);
- energie (temperatuurintegratie in kasteelten, energiebesparing bij bewaring en transport van tulpenbollen en energiezuinig champignons telen);
- plantgezondheid (biologische bestrijding, mechanische onkruidbestrijding en innovatieve methoden om ziekten, plagen en onkruiden te voorkomen);
- kwaliteitsmanagement in de keten (smaak van tomaat, rasprofielen voor appels, kwaliteit champignons en diverse aanvoervoorspellingsmodellen).

11.2.4.3 Dierlijk praktijkonderzoek

In het dierlijk praktijkonderzoek waren er tot 1999 drie proefstations: een voor de Rundvee, schapen en paardenhouderij (PR), een voor de Varkenshouderij (PVa) en een voor de Pluimveehouderij (PP). Deze zijn in 2001 opgegaan in het Praktijkonderzoek Veehouderij (PV), met Lelystad als centrum.

Binnen het Praktijkonderzoek Veehouderij vindt integratie plaats van verschillende onderzoeksexpertises op veehouderijgebied. Het Praktijkonderzoek Veehouderij richt zich op verschillende niveaus: dier of gewas, bedrijf, regio of sector. De nadruk ligt op bedrijfsniveau, zodat de resultaten direct toepasbaar zijn in de praktijk. Kennisoverdracht is daarom naast onderzoek een belangrijke pijler van het praktijkonderzoek.

Onderzoeksvelden in het onderzoekprogramma van 2001 waren:

- bemesting, water en compostering;
- verzorging en gebruik;
- multifunctionele landbouw;
- melkveevoeding;
- diergezondheid en welzijn;
- melkwinning en melkkwaliteit;
- biologische veehouderij;
- ICT-ketens en standaardisatie;
- borgingsystemen;
- economie en bedrijfsmanagement;
- huisvesting en milieu.

Naast de Waiboerhoeve in Lelystad (met melkvee, vleesvee, schapen, paarden en varkens) zijn er, sinds de herstructurering, vijf praktijkcentra voor melkvee, twee voor varkens en een voor pluimvee, nertsen en konijnen.

Praktijkcentra:

- Nij Bosma Zathe voor Noordelijke melkveehouderijgebied;
- Cranendonck voor melkveehouderij in zandgebieden;
- Zegveld voor melkveehouderij in het veenweidegebied;
- Aver Heino voor biologische melkveehouderij;
- De Marke voor melkveehouderij en milieu;
- Raalte voor duurzame en biologische varkenshouderij;
- Sterksel voor innovatie in de varkenshouderij;
- Het Spelderholt voor Pluimvee, Nertsen en Konijnen.

11.2.4.4 Aansturing van de proefstations

Proefstations werden vanaf 1915 ingesteld op grond van het KB tot regering van den dienst der Rijkslandbouwproefstations. (Stb. 1915, 387). Bij KB van 26 april 1926 (Stb. 1926, 109) ontstonden er twee soorten Rijkslandbouwproefstations. Er waren proefstations voor landbouwkundig onderzoek (Groningen en Hoorn) en voor controle-onderzoek (Wageningen en Maastricht). Tevens was er een bodemkundig instituut dat onder de taakuitvoering van de Dienst der Rijkslandbouwproefstations ressorteerde (Groningen).

De algemene leiding van een proefstation voor landbouwkundig onderzoek berustte hetzij bij een hoofddirecteur die met de leiding van een afdeling kon worden belast, hetzij bij een door de directeurs van de afdelingen gevormde raad van bestuur. De hoofddirecteur werd bij de wijziging van 1930 toegevoegd. De algemene leiding van een proefstation voor controle-onderzoek berustte bij een college van directeurs.

In 1979 werden de proefstations stichtingen. Sindsdien is de taakuitvoering geen overheidstaak meer. Er was nog wel grote overheidsbemoediging (op grond van de statuten). Tot 1998 viel bijvoorbeeld het personeel onder LNV.

(139.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van de bevoegdheden van de leidinggevenden van een proefstation
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de Dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 10, 11

(140.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van leidinggevenden en het aanwijzen van ambtenaren van een proefstation
Periode 1926-1998
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 11, 16, 17, en 50; Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij, art. 4, lid 2-4

(141.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het machtigen van de leidinggevenden van proefstations voor landbouwkundig onderzoek en van het bodemkundig instituut tot het benoemen, schorsen en ontslaan van de rijkswerklieden
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 18, 22, en 49

(142.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van toestemming aan de leidinggevenden en de ambtenaren van proefstations voor landbouwkundig onderzoek tot het bekleden van een ander ambt en het uitoefenen van een ander beroep
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 19

(143.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van de instructies voor de hoofddirecteur, de directeuren, de wetenschappelijke ambtenaren en de rekenplichtige ambtenaren van de proefstations voor landbouwkundig onderzoek en voor de directeur en de wetenschappelijke ambtenaren van het bodemkundig instituut
Periode 1926 -1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 20 en 23
Opmerking De hoofddirecteur is bij de wijziging van 1930 toegevoegd

(144.)
Actor Raad van Bestuur van de proefstations voor landbouwkundig onderzoek
Handeling Directeur van het Bodemkundig instituut
Het opstellen van de instructies voor de overige ambtenaren en rijkswerklieden van de proefstations voor landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 20 en 23

(145.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voordragen van een voorzitter, leden en een secretaris van de commissie van advies voor de proefstations van landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut, alsmede van haar subcommissies
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 24, 26, 27, 28, 29, 30
Opmerking De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voerde overleg met landbouworganisaties en andere lichamen omtrent de samenstelling van de commissie van advies. De commissie was verdeeld in twee subcommissies. Om de twee jaar trad een deel van de leden van de subcommissies af. De commissie van advies had een secretaris. Deze werd benoemd voor een periode van 6 jaar.

(146.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bepalen van de hoogte van het bedrag voor de vergoeding van werkzaamheden en de bureaunkosten van de secretaris van de commissie van advies voor de proefstations van landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 31
Opmerking De commissie werd hierover gehoord.

(147.)

Actor Hoofddirecteur van een proefstation
Raad van Bestuur van een proefstation
College van Directeuren van een proefstation
Handeling Het opstellen van het huishoudelijk reglement van een proefstation
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 14 en 50

(148.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van het huishoudelijk reglement van een proefstation
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 14 en 50

(149.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van besluiten van het bestuur van een proefstation
Periode 1979-
Grondslag o.a. Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij, artt. 8, 17 en 19
Opmerking Het betreft besluiten zoals de ontbinding van de stichting; wijzigen van statuten; het sluiten van bepaalde overeenkomsten; het vestigen en beëindigen van zakelijke rechten; het aangaan van geldleningen en daden.

11.2.4.5 Aansturing van de werkzaamheden

(150.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bepalen van het gebied, waarop de onderzoeken van elk van de afdelingen van de commissie van advies voor de proefstations van landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut zich zullen bewegen
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 40

(151.)

Actor Commissie van advies voor de proefstations van landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut

Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de werkplannen van de proefstations en andere voor de proefstations van het landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut van belang zijnde aangelegenheden

Periode 1926-1979

Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 38

(152.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Handeling Het geven van voorschriften voor het opmaken van de werkplannen van de proefstations voor landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut

Periode 1926-1979

Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 43

Opmerking Werkplannen moesten gericht zijn op vragen die zich voordeden in verband met de praktijk van de akker- en weidebouw, de zuivelbereiding en de veevoeding.

(153.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Handeling Het vaststellen van een vergoeding voor onderzoeken en proefnemingen die plaatsvinden op aanvraag van bijzondere instellingen of personen

Periode 1926-1979

Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 45 en 56

Opmerking Ook de wijze van invordering en verantwoording van deze vergoeding werd geregeld door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

(154.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Handeling Het vaststellen van de methoden van het controle-onderzoek

Periode 1926-1979

Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 54

Opmerking De vastgestelde methoden waren bij de betrokken proefstations voor het controle-onderzoek aanwezig tegen een door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit te bepalen prijs. Wijzigingen en aankondigingen werden in de Staatscourant aangekondigd.

(155.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van een reglement met betrekking tot de uitvoering van onderzoeken door een proefstation voor controle-onderzoek
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 55

(156.)

Actor Directeur-Generaal van de Landbouw
Handeling Het houden van toezicht op de proefstations en het bodemkundig instituut
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 57

11.2.4.6 Taakuitvoering van de proefstations en de regionale onderzoekscentra

(157.)

Actor	Raad van bestuur van de proefstations voor landbouwkundig onderzoek 1926-1979 Directeur van het bodemkundig instituut 1926-1979 Stichtingen Proefstations 1979-2001 Stichtingen Regionale Onderzoekscentra 1979-2001 Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) 2001- Praktijkonderzoek Veehouderij (PV) 2001-
Handeling	Het opstellen van een op de praktijkgericht landbouwkundig onderzoeksplan
Periode	1926-
Grondslag	Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 41
Bron	Ontwikkelingsplan voor de instituten en proefstations van het ministerie van Landbouw en Visserij, 1987-1990, blz. 22
Opmerking	In het Besluit van de dienst der Rijkslandbouwproefstations spreekt men over 'werkplannen'. Werkplannen moesten gericht zijn op vragen die zich voordeden in verband met de praktijk van de akker- en weidebouw, de zuivelbereiding en de veevoeding.

(158.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1926-1979 Stichtingen Proefstations 1979-2001 Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) 2001- Praktijkonderzoek Veehouderij (PV) 2001-
Handeling	Het verrichten van wetenschappelijk, op de praktijk gericht landbouwkundig onderzoek en het leiden en uitvoeren van landbouwkundige proefnemingen
Periode	1926-
Grondslag	Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 4; Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij, art. 3, lid 2a
Opmerking	Zie ook nog te verschijnen RIO Algemeen LNV beleid voor uitwerking onderzoekshandelingen.

(159.)

Actor Proefstations voor het controle-onderzoek
Handeling Het op aanvraag onderzoeken van de proefnemingen uitgevoerd door de proefstations voor het landbouwkundig onderzoek en het bodemkundig instituut en het opsporen van vervalsingen
Periode 1926-1979
Grondslag Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations, art. 53
Opmerking De proefstations voor het controle-onderzoek waren tevens belast met werkzaamheden ingevolge van de Wet van 31 December 1920 (Stb. 957) tot bestrijding van het bedrog in de handel in meststoffen, zaaizaden en veevoeder

(160.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1979
Stichtingen Proefstations 1979-2001
Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) 2001-
Praktijkonderzoek Veehouderij (PV) 2001-
Handeling Het publiceren en anderzins uitdragen van de verkregen inzichten en resultaten van het wetenschappelijk, op de praktijk gericht landbouwkundig onderzoek en landbouwkundige proefnemingen
Periode 1945-
Grondslag o.a. Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij, art. 3, lid 2b

(161.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1979
Stichtingen Proefstations 1979-2001
Handeling Het functioneel begeleiden van de regionale voorlichting ten behoeve van het wetenschappelijk, op de praktijk gericht landbouwkundig onderzoek
Periode 1945-2001
Grondslag o.a. Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij, art. 3, lid 2c

(162.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1979
Stichtingen Regionale Onderzoekscentra 1979-2001
Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO) 2001-
Praktijkonderzoek Veehouderij (PV) 2001-
Handeling Het toetsen van landbouwkundige kennis onder uiteenlopende geografische omstandigheden in bedrijfsverband
Periode 1945-
Bron Ontwikkelingsplan voor de instituten en proefstations van het ministerie van Landbouw en Visserij, 1987-1990, blz. 17

11.2.4.7 Financiering van de proefstations en de regionale onderzoekscentra

(163.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van financiële bijdragen aan proefstations en regionale onderzoekscentra (ROC's)
Periode	1979-1999
Bron	begrotingen
Grondslag	o.a. Regeling Subsidievoorwaarden regionale onderzoekscentra, art. 2
Opmerking	- Het jaarlijks exploitatietekort werd voor 50% door de overheid en voor 50% door het bedrijfsleven gedekt. - Met de Regeling Subsidievoorwaarden regionale onderzoekscentra (Stcrt. 1990, 110) werd beoogd uniformiteit en duidelijkheid te scheppen omtrent de voorwaarden waaronder deze bijdragen konden worden verleend. De regeling beoogde in beginsel geen aanzienlijke wijzigingen.

(164.)

Actor	Productschappen Landbouwschap
Handeling	Het opleggen van heffingen aan boeren en tuinders om exploitatietekorten van proefstations en regionale onderzoekscentra te financieren
Periode	1979-

(165.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het goedkeuren van de bestemming van het batig liquidatiesaldo bij beëindiging van een proefstation of regionaal onderzoekscentrum
Periode	1990-2001
Grondslag	o.a. Regeling Subsidievoorwaarden regionale onderzoekscentra, art. 19; Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij, art. 19, lid 2

11.2.5 Innovatiegerichte Onderzoeksprogramma's (IOP's)

In 1979 kwam het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen met de nota Technologische Innovatie (*Innovatie. Het overheidsbeleid inzake technologische vernieuwing in de Nederlandse samenleving*), waarin een nieuw instrument werd geïntroduceerd: het innovatiegerichte onderzoeksprogramma (IOP). Het doel van die programma's was het ontwikkelen van technische en wetenschappelijke achtergrondkennis en expertise ten behoeve van de consolidatie en groei van vooral de Nederlandse industrie, landbouw en dienstverlening. Er werd een interdepartementale stuurgroep Innovatiegerichte Onderzoeksprogramma's ingesteld, waarin de ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en Economische Zaken vertegenwoordigd waren (Stcrt. 1981, 150). Op advies van het Centraal Instituut voor Industrieontwikkeling (CIVI) stelde de minister van Onderwijs en Wetenschappen (OW), in overeenstemming met de ministers van Economische Zaken (EZ),

Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), een Programmacommissie Biotechnologie in (PCB; Stcrt. 1981, 178). Deze commissie kreeg de taak om een meerjarenprogramma te ontwikkelen op basis van de CIVI-voorstudie en de standpunten daaromtrent van de betrokken ministers, binnen de financiële ruimte die door de ministers werd aangegeven. Het programma bevat ook per onderdeel een financieringsvoorstel, dat aangeeft welke bijdrage door de onderzoeksinstellingen geleverd wordt en welke extra middelen nodig zijn. De commissie legt het programma, dat jaarlijks bijgesteld wordt, voor aan de stuurgroep, die het vergezeld van advies voorlegt aan de betrokken ministers. Nadat de regering er een standpunt over ingenomen heeft en de Tweede Kamer en/of de betrokken Kamercommissie zich erover heeft uitgesproken, kan het programma van start gaan met financiering vanuit de relevante ministeries.

In 1981 kwam de commissie met het Innovatiegericht Onderzoekprogramma Biotechnologie (IOP-b). Context en handelingen met betrekking tot dit onderzoeksprogramma zijn te vinden in het contextrapport Biotechnologie.

(166.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Economische Zaken
Handeling	Het instellen van programmacommissies in het kader van het innovatiegerichte onderzoeksprogramma (IOP) op agrarisch gebied
Periode	1985-
Bron	Eindverslag Innovatiegericht Onderzoekprogramma Biotechnologie (IOP-b)
Opmerking	De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit stelde de Programmacommissie voor Biotechnologie in (behandeld in een specifiek contextrapport) en (samen met Economische Zaken) de Programmacommissie IOP-Koolhydraten.

(167.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Economische Zaken
Handeling	Het benoemen van leden van programmacommissies in het kader van het innovatiegerichte onderzoeksprogramma (IOP) op agrarisch gebied
Periode	1985-
Bron	Eindverslag Innovatiegericht Onderzoekprogramma Biotechnologie (IOP-b)

(168.)

Actor	Programmacommissie IOP-Koolhydraten
Handeling	Het opstellen van meerjarige werkplannen en stimuleringsmaatregelen voor de koolhydraatchemie
Periode	1985-1993
Bron	Eindverslag Innovatiegericht Onderzoekprogramma Biotechnologie (IOP-b)

(169.)

Actor Stuurgroep Innovatiegerichte Onderzoeksprogramma's
Handeling Het toetsen van meerjarenprogramma's van de programma commissies op agrarisch terrein en het adviseren van de betrokken ministers
Periode 1985-
Bron Eindverslag Innovatiegericht Onderzoeksprogramma Biotechnologie (IOP-b)

(170.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het (mede) subsidiëren van innovatiegerichte onderzoeksprogramma's (IOP's) op agrarisch gebied
Periode 1985-
Bron Eindverslag Innovatiegericht Onderzoeksprogramma Biotechnologie (IOP-b)
Opmerking Een voorbeeld is de vijfjarige subsidie voor het werkplan 1986-1991 van de PcBL. Programma's voor koolhydratenchemie en de industriële eiwitten worden samen met EZ gefinancierd. Projecten binnen zo'n programma kunnen o.m. betrekking hebben op de plantaardige productiesector, gewasbescherming, meststoffen en agrificatie. De onderzoeksprogramma's worden o.a. uitgevoerd door DLO, LUW en TNO. De minister heeft een inhoudelijke inbreng via de beoordelingscommissie.

11.2.6 Europese onderzoeksprogramma's

Vanaf de oprichting in 1957 voerde de Europese Unie een technologiebeleid dat was gericht op de verbetering van de concurrentiepositie van de Europese industrie, de bevordering van de duurzame ontwikkeling binnen Europa en het scheppen van arbeidsplaatsen. Het beleidsinstrument hiervoor vormden en vormen de Kaderprogramma's voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (OTO). In een Kaderprogramma zijn alle activiteiten opgenomen die de Europese Gemeenschap gedurende vijf jaar uitvoert op het gebied van onderzoek en technologische ontwikkeling. Deze activiteiten worden ook wel OTO-activiteiten genoemd en concentreren zich op het doen van onderzoek, het ontwikkelen van nieuwe productiemethoden en het demonstreren van nieuwe productietechnologieën.

De in de opeenvolgende Kaderprogramma's beschreven OTO-activiteiten zijn telkens verdeeld over een aantal uit te voeren programma's waarin bepaalde thema's worden uitgewerkt. Afhankelijk van het betreffende Kaderprogramma is LNV betrokken bij verschillende thema's. In het Vijfde Kaderprogramma 1998-2002 was dat bijvoorbeeld Thema 1 (de kwaliteit van het bestaan en het beheer van biologische hulpbronnen) en Thema 4 (energie, milieu en duurzame ontwikkeling). Ter invulling van de in het Kaderprogramma beschreven thema's kunnen partners uit verschillende lidstaten gezamenlijk een onderzoeks- en ontwikkelingsproject indienen bij de Europese Commissie. Wanneer de Commissie de internationale projectvoorstellen goedkeurt, kunnen de indieners een Europese bijdrage in de kosten van de OTO-werkzaamheden tegemoet zien.

Wetenschappelijke organisaties zoals DLO (Dienst Landbouwkundig Onderzoek), WU (Wageningen Universiteit) en TNO (Nederlandse Organisatie voor Toegepast

Natuurwetenschappelijk Onderzoek) dragen bij aan de nationale uitvoering van de Europese programma's. Ook het agro-bedrijfsleven neemt hieraan deel.

(171.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's om aanspraak te maken op een Europese bijdrage in de kosten van onderzoek en technologische ontwikkeling
Periode	1957-
Product	Onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's
Grondslag	Besluit van het Europees Parlement en de Raad betreffende het vijfde kaderprogramma van de Europese Gemeenschap voor activiteiten op het gebied van onderzoek, technologische ontwikkeling en demonstratie (1998-2002), art. 3, lid 2; Besluit van de Raad betreffende de regels inzake de deelneming van ondernemingen, onderzoekscentra en universiteiten, en inzake de verspreiding van de onderzoeksresultaten ter uitvoering van het vijfde kaderprogramma van de Europese Gemeenschap (1998-2002), art. 11, lid 1

(172.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
Handeling	Het uitvoeren van onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's ter realisatie van de landbouwkundige doelstellingen van de Kaderprogramma's Onderzoek en Technologische Ontwikkeling
Periode	1957-
Bron	EU-handboek 1997, blz. 18
Opmerking	- Tot 1999 uitgevoerd door DLO als onderdeel van LNV, sindsdien alleen door DLO als zelfstandige organisatie. - Ook WU, TNO en bedrijven uit de agro-sector zijn bij deze handeling betrokken.

11.3 Voorlichting

Met de term *landbouwvoorlichting* wordt kennisoverdracht aangeduid op het gebied van de techniek, de economie en de productie en teelt op agrarische bedrijven.

Hieronder wordt de (huidige) organisatie van de agrarische voorlichting beschreven. Daarna wordt geschetst hoe in een aantal opeenvolgende tijdvakken de ontwikkelingen in de landbouw zijn geweest, hoe de overheid d.m.v. het landbouwbeleid hierop heeft gereageerd en welke plaats de voorlichting binnen het landbouwbeleid heeft ingenomen. Ook komt aan de orde welke rol het agrarisch bedrijfsleven heeft vervuld bij de ontwikkeling van die voorlichting³¹.

³¹ De beschrijving zijn voor het grootste deel afkomstig uit het boek: Landbouwvoorlichting (red. K.J. Blokker en A. de Jong), 1986.

11.3.1 *Organisatie van de agrarische voorlichting (actueel)*

Tot de agrarische voorlichtingsinstanties behoren:

- de landbouwvoorlichtingsdienst van het ministerie van LNV (thans wordt deze voorlichting uitgevoerd door de private DLV (De Landbouw Voorlichting) adviesgroep NV - voorgangers: 1990-1993 de verzelfstandigde overheidsorganisatie Dienst Landbouw Voorlichting (DLV); 1993-1998 de zelfstandige onderneming Stichting De Landbouw Voorlichting (DLV));
- de sociaal-economische voorlichtingsdienst (SEV) van de landbouworganisaties;
- de voorlichting van de onderzoeksinstituten;
- de voorlichting van het industriële respectievelijk commerciële bedrijfsleven;
- de media;
- de restgroepen van grote en kleine organisaties die als deeltaak voorlichting geven aan de agrarische sector.

De landbouwvoorlichtingsdienst en DLV

De landbouwvoorlichtingsdienst ressorteerde tot 1990 onder het ministerie van LNV en kende twee belangrijke sectoren: de dierlijke productiesector (onder ander rundvee-, pluimvee- en varkenshouderij) en de plantaardige sector (onder andere tuinbouw in de vollegrond, glastuinbouw, fruitteelt, boomkwekerij en akkerbouw).

In de dierlijke sector waren er zeventien regionale consulentenschappen, enige landelijke consulentenschappen in algemene dienst (CAD's) voor de afzonderlijke bedrijfstakken en enige vakspecialismen zoals bodem en bemesting, rundveeverbetering en veevoeding.

In de plantaardige sector waren er twaalf regionale consulentenschappen, enige consulentenschappen in algemene dienst voor de afzonderlijke bedrijfstakken en enige specialismen zoals gewasbescherming, mechanisatie en kwaliteit.

Elk regionaal consulentenschap bestond uit bedrijfsvoorlichters die elk in hun eigen gebied de contacten onderhielden met de afnemers van voorlichting. Zij werden daarbij ondersteund door specialisten en begeleid door een bedrijfstakdeskundige. De staf van een consulentenschap bestond verder uit de consulent, een hoofd voorlichtingszaken en een of meer toegevoegde ingenieurs. De omvang van een consulentenschap bedroeg ongeveer dertig medewerkers. Een landelijk consulentenschap was kleiner van omvang en had vooral tot taak de brug te vormen tussen regionaal consulentenschap en het onderzoek respectievelijk het overheidsbeleid met betrekking tot de bedrijfstak en/of het vakspecialisme.

De consulentenschappen ressorteerden onder de directies Akkerbouw en Tuinbouw (AT) en Veehouderij en Zuivel (VZ).

In 1990 werd de Dienst Landbouwvoorlichting (DLV) opgericht, nadat in 1989 het besluit was genomen de landbouwvoorlichting te privatiseren. Tot 1993 functioneerde DLV als verzelfstandigde overheidsorganisatie. In 1993 werd DLV een zelfstandige onderneming (Stichting (De Landbouwvoorlichting) DLV)³². De Stichting DLV is in 1998 opgeheven en overgegaan in de DLV Adviesgroep NV.

³² Wettelijk ingesteld: Stb. 1992, 619; Instellingswet in werking: Stb. 1993, 454; Aan de Stichting DLV werden, voor een tijdvak van 20 jaar, de onder de LNV-DLV berustende archiefbescheiden ter beschikking gesteld (art. 6) LNV blijft zorgdrager voor de stukken uit de LNV periode.

In de periode 1993-2000 kwam zo'n 80 procent van de inkomsten van DLV uit de markt. De rest werd tot 2000 gesubsidieerd door LNV. LNV is in eerste instantie grootaandeelhouder van de DLV Adviesgroep NV gebleven. Zodra er zich een goede strategische partner aandient zal LNV dit bezit afstoten. Tot en met het jaar 2000 kreeg DLV nog 60 miljoen van LNV als programmafinanciering. Daarnaast gaf LNV een bruidsschat mee van f 13, 6 miljoen om het eigen vermogen van de voorlichtings-NV op te krikken.

De DLV Adviesgroep NV geeft (evenals haar voorgangers) op commerciële basis, vanuit sectorgerichte teams, technische en economische adviezen, voorlichting en begeleiding aan ondernemers in de agrarische sector. Dit gebeurt zowel individueel als in groepsverband.

Een deel van de consulentschappen in algemene dienst en regionale consulentschappen, die ressorteerden onder het ministerie van LNV, werd in DLV geplaatst. In de regio resteerde een beleidsconsulentschap (het Consulentschap Landbouw) en van de consulentschappen in algemene dienst werden Informatie- en Kenniscentra (IKC's) gemaakt; beide LNV-diensten.

Er waren drie Informatie- en Kenniscentra (IKC's) voor respectievelijk landbouw, natuurbeheer en recreatie. De IKC's namen bij voorlichting een bijzondere plaats in. Als transfer, als punt waar onderzoeksresultaten omgezet werden in bruikbare praktijkadviezen, waren het min of meer verlengstukken van onderzoeksinstellingen. De centra hadden een ondersteunende taak t.b.v. het overheidsbeleid en werden dan ook geheel door de publieke middelen gefinancierd. De IKC's zijn in 2001 opgegaan in het Expertise Centrum LNV (EC-LNV).

Sociaal-economische voorlichting

De organisaties van werkgevers en werknemers, de landbouworganisaties, hebben een voorlichtingsdienst opgebouwd, die zich richt op de begeleiding van de boer en tuinder en zijn gezin op sociaal-economisch terrein. Dit omvat zaken als:

- bedrijfsovername;
- sociale wetgeving;
- fiscale onderwerpen en dergelijke.

De landbouworganisaties hebben ieder hun eigen voorlichtingsdienst op sociaal-economisch terrein, maar werken op een aantal terreinen, zoals vorming en opleiding, duidelijk samen. Elke dienst bestaat uit een aantal voorlichters die onder leiding staan van een hoofd voorlichtingsdienst.

De SEV werd tot lange tijd grotendeels door het ministerie van LNV gesubsidieerd. In 1997 werd zowel voor de technische-economische als voor de sociaal-economische voorlichting programmafinanciering doorgevoerd. Hiertoe werden, binnen de voor de voorlichting beschikbare kaders, door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, middelen ter beschikking gesteld voor de ontwikkeling van gezamenlijk door DLV en SEV uit te voeren voorlichtings-programma's. In 2001 werd de structurele subsidierelatie van LNV met het SEV-bureau beëindigd.

Voorlichting van de onderzoeksinstellingen

Al eerder zijn de instellingen genoemd waar landbouwkundig onderzoek plaatsvindt. Elke onderzoeker en dus ook onderzoeksinstelling verzorgt op zijn/haar beurt de bekendmaking en verspreiding van onderzoeksresultaten, bijvoorbeeld via tijdschriften, symposia of lezingen.

Voorlichting van het bedrijfsleven

Elk industrieel respectievelijk commercieel bedrijf in de agrarische sector besteedt zorg en aandacht aan de verkoopbevordering. Sommige bedrijven maken hierbij een onderscheid tussen verkoopbevordering en reclame enerzijds en begeleiding anderzijds.

De media

De media: radio, televisie, internet, vakbladen en dergelijke nemen een belangrijke plaats in het overbrengen van informatie aan de boer en tuinder.

Andere organisaties

Er zijn in Nederland veel organisaties die het tot hun taak rekenen informatie en soms specifiek, voorlichting te geven aan de land- en tuinbouw. Soms is deze voorlichting gekoppeld aan een product of dienst, soms ook staat zij op zichzelf. Voorbeelden hiervan zijn keuringsdiensten van agrarische producten, zoals pootgoed en zaden. Een dergelijke dienst verzorgt ook voorlichting over het keuren van deze producten. In de dierlijke sector is er onder andere een Gezondheidsdienst voor Dieren. Tot de organisaties die alleen voorlichting geven behoren de commerciële voorlichtings- en adviesbureaus, die zoals in de tuinbouw gebeurt, teeltechnische voorlichting geven.

11.3.2 *Geschiedenis*

Tijdens het grootste gedeelte van de 19e eeuw kende de Nederlandse landbouw voorspoedige tijden. In de heersende welvarende situatie was geen ruimte voor overheidsbemoeienis met de landbouw, in plaats daarvan ging men steeds meer waarde hechten aan particulier initiatief. Het waren met name de grootgrondbezitters en de grote boeren die aan dit liberale streven uiting gaven door in de verschillende provincies vrije landbouwmaatschappijen op te richten die onafhankelijk waren van de overheid. De eerste van deze was de Zeeuwse Landbouwmaatschappij, opgericht in 1843. Het doel van de landbouwmaatschappijen was het bevorderen van de landbouw en de boeren voor te lichten. Daartoe werden tentoonstellingen en demonstraties georganiseerd en ook stelde elke landbouwmaatschappij één of enkele wandelleraren aan, die al rondreizend overal in de provincie voordrachten hielden over landbouwkundige onderwerpen. Deze wandelleraren kunnen worden beschouwd als de voorlopers van de huidige landbouwvoorlichters.

Een daling in de conjunctuur, die zich inzette rond 1880, maakte een einde aan de voorspoedige tijden in de landbouw. Toen de prijzen gingen dalen en de internationale concurrentie steeds groter werd, kon de Nederlandse boer zich niet meer handhaven. Spoedig werd aangedrongen op overheidsmaatregelen, maar dit vond weinig weerklank. Pas toen de

provinciale landbouwmaatschappijen in 1884 één overkoepelend orgaan vormden, het Nederland Landbouw Comité, hadden ze voldoende macht om de regering te overtuigen dat er iets moest gebeuren. In 1886 stelde de Nederlandse regering een Landbouwstaatscommissie in die een analyse moest maken van de problemen waarin de landbouw verkeerde en die oplossingen moest aangeven. Op advies van deze staatscommissie werd besloten om, in plaats van directe steunmaatregelen zoals beschermende invoerrechten, de landbouw juist indirect te steunen door middel van het stimuleren van: landbouwkrediet, samenwerking tussen boeren via coöperaties, landbouwkundig onderzoek en landbouwonderwijs en landbouwvoorlichting.

Het doel van deze maatregelen was het wegwerken van de achterstand in de landbouw, waardoor Nederland een sterke concurrentiepositie zou krijgen op de wereldmarkt. Door middel van landbouwonderwijs en -voorlichting moest het vakmanschap van de boer worden verbeterd. Daartoe werd in 1890 een aantal rijksland- en tuinbouwleraren benoemd die konden worden beschouwd als de opvolgers van de wandelleraren. Deze land- en tuinbouwleraren kregen een omvangrijk takenpakket; ze hielden zich niet alleen bezig met het landbouwonderwijs en met het geven van inlichtingen aan boeren en tuinders, maar ze deden ook onderzoek en proefnemingen en ze moesten de regering informeren over allerlei landbouwkundige zaken. Van enige differentiatie of specialisatie was daarbij nog geen sprake. Met deze maatregelen was de kiem gelegd voor de ontwikkeling van de moderne landbouw en het systeem van landbouwvoorlichting, -onderwijs en -onderzoek.

Het landbouwbeleid richtte zich in de periode 1895-1930 op de export en de versterking van de concurrentiekracht. Om dit te bereiken was verdere ontwikkeling van onderzoek, onderwijs en voorlichting noodzakelijk. Onderwijs en voorlichting waren in het begin niet gesplitst, beide behoorden tot het takenpakket van de rijksland- en tuinbouwleraren. Daarbij lag de nadruk bij de bemoeienissen van deze leraren met het onderwijs (naast een aantal andere taken zoals het informeren van de regering over landbouwkundige zaken). Voorlichting werd gezien als een verlengstuk van dit onderwijs en hield niet veel meer in dan het geven van informatie en het verspreiden van kennis bijvoorbeeld door het geven van lezingen. Pas in de jaren vlak voor de Eerste Wereldoorlog trad er een eerste differentiatie op: er kwam een splitsing tussen leraren die zich gingen richten op onderwijs en leraren die zich richtten op de voorlichting. De benaming van leraar veranderde in consulent. Ook werd er onderscheid gemaakt naar de diverse bedrijfstakken door de aanstelling van aparte akkerbouw-, veeteelt-, tuinbouw- en zuivelconsulenten in de verschillende regio's.

Met de geleidelijke uitbouw van het voorlichtingsapparaat kwam er meer aandacht voor de directe, individuele voorlichting aan de boeren. Het werd voor de regionaal opgestelde consulenten mogelijk om assistenten toegewezen te krijgen om de boeren individuele technische voorlichting te geven. Deze voorlichting werd toegespitst op en aangepast aan de lokale omstandigheden. De consulenten hielden zich bezig met meer organisatorische taken, zoals het onderhouden van contact met de overheid en het uitvoeren van onderzoek op de proefboerderijen en -tuinen.

De crisis van de jaren '30 heeft een verdere uitbreiding van het takenpakket en van de omvang van de voorlichtingsdienst tot gevolg gehad. Tot dan toe hadden de consulentschappen zich voornamelijk beziggehouden met technische voorlichting, maar tijdens de crisisjaren kwam de mening naar voren dat niet alleen de technische aspecten van bedrijfsvoering, maar ook de economische aspecten belangrijk waren voor een gezonde landbouw. Dit leidde in 1935 tot de oprichting van een aparte Dienst voor Bedrijfsconsulenten, naast de gewone voorlichtingsdienst. De bedrijfsconsulenten moesten bevorderden dat de voorlichting meer gebaseerd werd op bedrijfseconomische inzichten. Een lang leven was de Dienst voor

Bedrijfsconsulenten niet beschoren: de samenwerking met andere consulenten stuitte op problemen, er was onvoldoende ondersteuning door bedrijfseconomisch onderzoek en de belangstelling van de boeren voor bedrijfseconomische zaken was gering. Gevolg was dat de Dienst in 1937 werd opgeheven en de taken van de bedrijfsconsulenten werden overgenomen door de voorlichtingsdienst.

De voorlichtingsdienst groeide in deze periode steeds meer uit. Dit is vooral het gevolg geweest van de oprichting van de Dienst Kleine Boerenbedrijven (DKB) in 1936. De regering probeerde d.m.v. de DKB de kleine bedrijven extra steun te verlenen. Doel was om zoveel mogelijk van deze bedrijven dusdanig rendabel te maken dat een zuinig gezin er van kon rondkomen. Naast directe inkomenstoelagen verstrekke de DKB allerlei grond- en hulpstoffen (bijvoorbeeld krachtvoer, kunstmest en pootgoed). Dit ging gepaard met een intensieve individuele voorlichting die er op gericht was de goederen zo goed mogelijk aan te wenden en de bedrijfsvoering zo rationeel mogelijk te laten verlopen. Deze voorlichting was dan ook zowel technisch als economisch gericht.

Uit de doelstelling van de DKB blijkt dat men voorlichting die alleen betrekking had op het bedrijf, niet voldoende vond. Daarom werd ook de huishoudelijke voorlichting aan de boerin van belang. In samenwerking met de Stichting Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande (HPV) werden landbouwhuishoudkundigen aangetrokken om door middel van huisbezoek en het geven van cursussen de kleine boerinnen op te voeden tot betere huisvrouwen, in staat om ook een klein inkomen zo economisch mogelijk te besteden.

Aan het einde van de jaren '30, toen de crisis over zijn dieptepunt heen was, werden de banden tussen voorlichting en onderwijs formeel verbroken. De voorlichting zelf was aanmerkelijk veranderd. Naast het verspreiden van technische kennis kwam er meer aandacht voor de individuele voorlichting over de gehele bedrijfsvoering, toegespitst op de lokale omstandigheden. Zoals hiervoor al is aangegeven, ging de voorlichting samen met allerlei steunmaatregelen als inkomenstoelagen en verstrekking van grond- en hulpstoffen; de koppeling tussen landbouwbeleid en de daaruit voortvloeiende taken van de landbouwvoorlichtingsdienst werd steeds duidelijker.

Overigens moet worden opgemerkt dat niet alle voorlichting vanuit de overheid werd gegeven; ook verschillende coöperaties stelden voorlichters aan die de boeren op het bedrijf bezochten en de advies gaven over bijvoorbeeld veevoeding en bemesting.

De Tweede Wereldoorlog bracht geen wezenlijke verandering in de uitvoering van de voorlichting. De binnenlandse voedselvoorziening kwam centraal te staan en het beleid werd meer gericht op de teelt van voedselgewassen. De voorlichtingsdienst kreeg de begeleiding van de vele benodigde wetten en maatregelen tot taak, en daarmee groeide de band tussen het voorlichtingsbeleid en het algemene landbouwbeleid nog verder.

Na de Tweede Wereldoorlog groeide de landbouwvoorlichtingsdienst aanmerkelijk. De enorme groei kwam vooral ten goede aan de kleine boeren; zij kregen extra voorlichting (gepaard met speciale premiereregelingen), waarbij het accent steeds meer kwam te liggen op het geven van individuele adviezen, afgestemd op de specifieke situatie van het bedrijf. Naast de technische voorlichting ging de voorlichtingsdienst meer aandacht besteden aan de bedrijfseconomische voorlichting. De eerst pogingen hiertoe waren in de jaren '30 mislukt, maar onder andere dankzij de oprichting van het Landbouw Economisch Instituut (LEI) in 1941 kwamen er steeds meer boekhoudkundige gegevens ter beschikking die een ondersteuning vormden voor deze voorlichting. Ook kregen de boeren steeds meer belangstelling voor de bedrijfseconomische aspecten.

Wat de technische voorlichting betreft groeide de belangstelling voor de bedrijfsvoering als geheel en de juiste planning daarvan (denk bijvoorbeeld aan bouw- en bemestingsplannen); de

landbouwtechnische voorlichting werd steeds meer bedrijfstechnische voorlichting. Samen met de bedrijfseconomische voorlichting werd dit terrein van de bedrijfsvoorlichting. Voor het functioneren van de overheidsvoorlichting was het overleg met het georganiseerde bedrijfsleven van groot belang. Dit kreeg in 1953 gestalte in Landelijke en Provinciale Raden voor de Rijkslandbouwvoorlichting (vanaf 1968 Raden voor de Bedrijfsontwikkeling).

Een andere ontwikkeling vanaf 1950 was de toenemende aandacht voor de economische en sociale omstandigheden op het platteland. Ruilverkaveling, bedrijfsverbetering en de ontwikkeling van het platteland werden gezamenlijk aangepakt in zogenaamde streekverbeteringsplannen.

Bij de uitvoering van de streekverbeteringsplannen, die vooral in de periode 1955 tot 1965 een grote vlucht namen, speelde voorlichting een belangrijke rol. Deze, zeer intensieve, voorlichting was niet alleen gericht op het bedrijf, maar ook op de huishouding en het gezin. Men vond dat, als het traditionele leefpatroon op het platteland niet veranderde, de modernisering van de bedrijven niet optimaal benut werd. Met ander woorden, de mentaliteit en de gedachtevorming van de agrarische bevolking moest meer aansluiten bij de moderne samenleving. Om het gezin daarbij te begeleiden, werd de Agrarisch Sociale Voorlichting (ASV) opgericht. Vanwege het levensbeschouwelijk karakter van deze voorlichting werd de ASV uitgevoerd door de landbouworganisaties, die daarvoor gesubsidieerd werden door de overheid.

Naast de meer vormende voorlichting van de ASV en de HPV kwam er in het begin van de jaren '60 behoefte aan een concrete voorlichting over hoe zaken als bedrijfsopvolging, erfenissen etc. geregeld konden worden. Ook deze Economische Sociale Voorlichting werd door de landbouworganisaties verzorgd. Langzamerhand kwam het tot een steeds verdere integratie van de drie hierboven genoemde vormen van sociale voorlichting. Totdat rond 1970 het ministerie van LNV ten behoeve van het ESV-werk de subsidies verruimde en er meer voorlichters konden worden aangetrokken. De naam ESV veranderde in Sociaal Economische Voorlichting (SEV). In dezelfde tijd werd de ASV opgeheven en werd de subsidie van het ministerie aan de HPV stopgezet.

Ondertussen zetten de ontwikkelingen in de landbouw zich voort. In het landbouwbeleid kwam de nadruk te liggen op mechanisatie, bedrijfsvergroting en uitstoot van (dure) arbeid. Dit was het einde van het 'kleine-boerenbeleid' en het begin van de afname van het aantal bedrijfshoofden in de landbouw. Parallel hiermee liep de afname van de integrale streekverbeteringsplannen en de toenemende belangstelling voor de uitvoering van ruilverkavelingen, gepaard gaande met sanering van niet-rendabele bedrijven. Het zo tot stand gekomen structuurbeleid, wat gericht was op de groei van bedrijven met ontwikkelingskansen, heeft een aantal gevolgen gehad voor de rijkslandbouwvoorlichtingsdienst. In de periode van het 'kleine-boerenbeleid' hielden de assistenten van de diverse consulentschappen zich vooral bezig met het geven van individuele voorlichting aan boeren over allerlei technische zaken op het bedrijf. Deze landbouwtechnische voorlichting ging later over in de bedrijfsvoorlichting (en de naam veranderde in bedrijfsvoorlichter). De ontwikkeling van het structuurbeleid betekende dat de voorlichting vanuit de overheid zich steeds meer ging richten op de structurele aanpassing aan de nieuwe eisen die aan de bedrijven werden gesteld. Kenmerkend voor deze gang van zaken is de term 'bedrijfsontwikkeling' die steeds vaker werd gebruikt in plaats van 'bedrijfsvoorlichting'. Dat de voorlichting meer en meer een instrument van het landbouw(structuur)beleid werd, kwam niet alleen tot uiting in de individuele, specialistische voorlichting gericht op de bedrijven met ontwikkelingskansen; de voorlichting werd ook

ingeschakeld bij de uitvoering van allerlei regelingen die de groei van deze bedrijven moest stimuleren. Een voorbeeld hiervan was de rentesubsidieregeling.

Een andere verandering trad op toen de taak van de consultantschappen om toezicht te houden op het praktijkonderzoek, wegviel. Door het loslaten van dit onderzoek kwam de rol van de voorlichting als schakel tussen het onderzoek en het agrarisch bedrijfsleven steeds meer tot uiting. Dat bij het hierboven geschetste beleid voor bepaalde groepen boeren geen plaats meer was, zal duidelijk zijn.

Na het ontwikkelingsbeleid van de jaren '60 en '70 is er rond 1980 een heroriëntatie geweest om te bepalen op welke taken de landbouwvoorlichting zich primair zou moeten gaan richten, welke taken afgestoten konden worden en binnen welk beleidskader de voorlichting zich verder zou moeten ontwikkelen.

Deze heroriëntatie resulteerde in 1981 in het Meerjarenplan voor de Landbouwvoorlichting. In dit Meerjarenplan werd gekozen voor de volgende aandachtspunten. De overheidvoorlichting moest zich met name richten op de bedrijfsstructurele vraagstukken waarbij werd uitgegaan van het totale bedrijf. Als tweede stelde de overheid zich ten doel de kwaliteit van het agrarisch ondernemerschap te verbeteren, waardoor de boer steeds beter in staat zou zijn de juiste beslissingen op het juiste moment te nemen. Dit type voorlichting wordt ook wel vormende voorlichting genoemd. Een derde taak van de overheid was het verklaren van het landbouwbeleid en het vertalen ervan naar de individuele situatie van de boer of tuinder. Als laatste taak werd genoemd het bevorderen van de doorstroming van onderzoeksresultaten naar de praktijk.

Daarentegen moest, volgens het Meerjarenplan, de voorlichting gericht op het verstrekken van eenvoudige adviezen en de teelttechnische bedrijfsbegeleiding afgebouwd worden. Deze beide typen voorlichting moesten worden overgenomen door onder andere de agrarische handel en industrie.

Vanaf het einde van de jaren '80 werkte het ministerie van LNV aan een ingrijpende reorganisatie.³³ Speerpunten waren nu de verzelfstandiging van de landbouwvoorlichting en projectfinanciering in plaats van structurele subsidierelaties. Dit leidde, na oprichting van de Dienst Landbouwvoorlichting (DLV) en de privatisering ervan met ingang van augustus 1993 en omzetting in de Stichting Landbouwvoorlichting DLV³⁴, tot de beëindiging van bijvoorbeeld de subsidierelatie met de SEV. Ter voorbereiding van de oprichting van de Stichting Landbouwvoorlichting werd in 1988 een adviescommissie ingesteld (Stert. 1988, 177).

³³ Zie: Beleidsinformatie 1989, nr. 9, blz. 9.

³⁴ De aandelen van de NV zijn overigens geheel in handen van het ministerie van LNV.

11.3.3 *Het voorlichtingsapparaat van het ministerie van LNV, algemeen*

(173.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen of wijzigen van het beleid op het gebied van de landbouwvoorlichting
Periode 1945-

(174.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van subsidies ten behoeve van de landbouwvoorlichting
Periode 1945-2000
Bron Begrotingen
Opmerking - Deze handeling alleen gebruiken als er geen specifieke regeling aan ten grondslag ligt.
 - O.a. subsidies aan de Stichting Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande (HVP), Stichting Technisch Jongerenwerk, Stichting Uitvoering Landbouwmaatregelen (STULM).

(175.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van bijdragen in programmafinanciering ten behoeve van de landbouwvoorlichting
Periode 1997-
Bron Begrotingen

(176.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het (mede) oprichten en instellen van organisaties, raden en (advies)commissies voor de landbouwvoorlichting
Periode 1945-1990
Product Bijv. Instellingsbesluit adviescommissie Landbouwvoorlichting (Stcrt. 1988, 177)
Opmerking Met de verzelfstandiging van DLV kon deze handeling worden afgesloten.

(177.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van leden van raden en (advies)commissies op het gebied van de landbouwvoorlichting
Periode 1945-1990
Opmerking Met de verzelfstandiging van DLV kon deze handeling worden afgesloten.

(178.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit 1945-1990 Stichting Dienst Landbouw Voorlichting 1990-1998
Handeling	Het geven van voorlichting, advies en begeleiding op het gebied van de techniek, de economie, de productie en de teelt aan ondernemers in de agrarische sector
Periode	1945-1998
Grondslag	Wet Stichting Landbouwvoorlichting, art. 2, lid 3
Opmerking	Vanaf 1998 door zelfstandige DLV Adviesgroep NV

11.3.4 *Rijkslandbouwconsulenten*

In 1906 is voor het eerst sprake van een LNV-Dienst der rijksland- en tuinbouwleraren (later rijkslandbouwconsulenten). De dienst omvat regionale consulentenschappen, die stuk voor stuk gespecialiseerd zijn in een bepaalde productierichting: rundveehouderij, akkerbouw, tuinbouw, varkens- en pluimveehouderij. Consulenten hadden een eigen ambtsgebied waarbinnen ze verantwoordelijk zijn voor o.a. voorlichting en praktijkonderzoek. Naast de regionale consulentenschappen waren er ook landelijke consulentenschappen in algemene dienst. Zij volgden het onderzoek en de ontwikkelingen op hun specialistische gebied in binnen- en buitenland en hadden een belangrijke brugfunctie bij de overdracht van kennis naar de regionale consulentenschappen. In de jaren '90 werd een deel van de consulentenschappen in algemene dienst en regionale consulentenschappen, die ressorteerden onder het ministerie van LNV, in DLV geplaatst. In de regio resteerde een beleidsconsulentenschap en van de overige consulentenschappen in algemene dienst werden informatie- en kenniscentra (IKC's) gemaakt; beide LNV-diensten.

(179.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het aanwijzen van de ambtsgebieden van rijkslandbouwconsulenten
Periode	1914-1970
Grondslag	KB 20-5-1914 nr. 55
Product	Aanwijzingsbeschikkingen, bijv.: Stcrt. 1947, 158 en 168 en Stcrt. 1953, 158

11.3.5 *Landelijke en provinciale landbouwvoorlichtingsraden / Raden voor de Bedrijfsontwikkeling*

In respectievelijk 1953 en 1955 werden Landelijke en Provinciale Raden voor de Rijkslandbouwvoorlichting (vanaf 1968 Raden voor de Bedrijfsontwikkeling) ingesteld. De raden adviseerden de minister over de wijze waarop de activiteiten van de overheid en het georganiseerde bedrijfsleven op het terrein van de voorlichting en het praktijkonderzoek, de activiteiten van het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw en de activiteiten van het Borgstellingsfonds voor de Landbouw, zowel ieder voor zich als in hun onderlinge samenhang, een zo groot mogelijke bijdrage zouden kunnen leveren aan de bedrijfsontwikkeling in de landbouw. De Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw is per 1 januari 1997 opgeheven. De Provinciale Raden zijn bijna allemaal in 1995 opgeheven.

- (180.)
 Actor Landelijke Raad voor de Rijkslandbouwvoorlichting 1953-1968
 Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw 1968-1996
 Handeling Het formuleren van beleid en adviezen betreffende de bedrijfsontwikkeling in de landbouw
 Periode 1953-1996
 Grondslag Instellingsbeschikking Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw, nr. J 2558 van 4 oktober 1968
- (181.)
 Actor Landelijke Raad voor de Rijkslandbouwvoorlichting 1953-1968
 Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw 1968-1996
 Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, organisaties uit het bedrijfsleven en de besturen van het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw en van het Borgstellingsfonds over landbouwvoorlichting
 Periode 1953-1996
 Grondslag Instellingsbeschikking Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw, nr. J 2558 van 4 oktober 1968
- (182.)
 Actor Landelijke Raad voor de Rijkslandbouwvoorlichting 1953-1968
 Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw 1968-1996
 Handeling Het geven van richtlijnen aan de Provinciale Raden voor de bedrijfsontwikkeling
 Periode 1955-1995
 Grondslag Instellingsbeschikking Landelijke Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in de Landbouw, nr. J 2558 van 4 oktober 1968
- (183.)
 Actor Hoofd Ingenieur Directeur voor de Bedrijfsontwikkeling, later de Directeur Landbouw en Voedselvoorziening en nog later de Directeur Landbouw Natuur en Openluchtrecreatie
 Provinciale Raden voor de Rijkslandbouwvoorlichting 1955-1968
 Raden voor de Bedrijfsontwikkeling 1968-1995
 Handeling Het voeren van overleg met betrekking tot problemen op het gebied van de landbouwvoorlichting in de betrokken provincies
 Periode 1955-1995
 Grondslag o.a. Besluit instelling Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad in Zuidholland, art. 1; Besluit instelling Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad in Noordholland, art. 1
 Opmerking - In alle provincies bestonden tot 1995 Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling.
 - Regionale consultants waren secretaris van de Provinciale Raden.

11.3.6 *Agrarisch-sociale voorlichting*

De agrarisch-sociale voorlichting (ASV) had tot doel het welzijn van de bevolking in agrarische gebieden te bevorderen door het geven van voorlichting over de sociale vraagstukken, die in verband stonden met de maatschappelijke ontwikkeling in het algemeen en de landbouwkundige ontwikkeling in het bijzonder. Hiertoe werd ook behartiging van het begeleidend maatschappelijk werk ten behoeve van de agrarische bevolkingsgroep gerekend.

In 1956 werd de Subsidieregeling ten behoeve van de sociaal-agrarische voorlichting en het begeleidend maatschappelijk werk in de agrarische gebieden, vastgesteld. Deze werd in 1971 vervangen door een nieuwe regeling die onderdeel was van Rijkssubsidieregeling samenlevingsopbouw (Stcrt. 1971, 105). In 1988 is de subsidieregeling vernieuwd.

(184.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van subsidie aan instellingen die agrarisch-sociale voorlichting geven
Periode	1956-1997
Grondslag	Subsidieregeling agrarisch-sociale voorlichting, art. 3

11.3.7 *Sociaal-economische voorlichting*

Sociaal-economische voorlichting wordt behartigd door de landbouworganisaties. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft echter ook een aantal specifieke regelingen opgesteld ten behoeve van de sociaal-economische voorlichting.

In de periode 1963-1967 waren dat de Subsidieregeling ten behoeve van sociaal-economische voorlichting (geregeld met de brief LBZ 5876 van 10 mei 1963) en de subsidieregeling economisch-sociale voorlichting (Stcrt. 1967, 86).

De huidige regelingen zijn gebaseerd op de richtlijn van de Raad betreffende sociaal economische voorlichting (72/161/EEG). Op basis van deze Europese richtlijn zijn de volgende nationale regelingen tot stand gekomen: de Beschikking bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting (Stcrt. 1977, 140) en de Bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting 1988 (Stcrt. 1988, 20)

Sociaal-economische voorlichting maakt, in Europees verband, deel uit van de maatregelen tot hervorming van de landbouwstructuur. In de Europese richtlijn wordt uitgegaan van een diversiteit in de oorzaken, de aard en de ernst van de landbouwstructuurproblemen, die na verloop van tijd kunnen worden aangepast. Hiertoe moet door de lidstaten een bijdrage worden geleverd tot de algemene economische en sociale ontwikkeling. De lidstaten dienen op basis van communautaire concepties en criteria met eigen wettelijke en bestuursrechtelijke voorzieningen uitvoering te geven aan de gemeenschappelijke actie. Onder de door de Gemeenschap vastgestelde voorwaarden kunnen zij zelf bepalen in hoeverre deze actie in bepaalde gebieden moet worden geïntensiveerd en geconcentreerd.

De hervorming van de landbouwstructuur kan, volgens de Europese richtlijn, slechts geschieden indien een groot aantal personen die een agrarische activiteit uitoefenen hun activiteit fundamenteel wijzigen. De keuzes die een dergelijke wijziging impliceert wordt

echter bemoeilijkt door een gebrekkige sociaal-economische voorlichting in de landbouwwereld.

Mogelijke maatregelen betreffen: verhoging van het peil van de algemene, technische en economische vorming van de landbouwberoepsbevolking, het verzekeren van de vakbekwaamheid middels scholing en bijscholing, het opstellen en aanpassen van minimumvoorwaarden voor centra voor scholing en bijscholing; het garanderen van inkomen gedurende de periode van omscholing voor degenen die de landbouw verlaten, het verwerven of vergroten van kennis bij de lidstaten op gebied van economische en menselijke problemen, problemen in het gebied waar zij werkzaam zijn en juridische en sociale mogelijkheden voor de betrokkenen.

(185.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van (subsidie)regelingen ten behoeve van sociaal-economische voorlichting
Periode 1963-1990
Bron Begrotingen
Grondslag EG Richtlijn betreffende de sociaal-economische voorlichting en scholing van de personen die in de landbouw werkzaam zijn, art. 5
Product Subsidieregeling ten behoeve van sociaal-economische voorlichting (geregeld bij de brief LBZ 5876 van 10 mei 1963); subsidieregeling economisch-sociale voorlichting (Stcrt. 1967, 86, gewijzigd: Stcrt. 1973, 22; Stcrt. 1977, 140); Beschikking bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting (Stcrt. 1977, 140, gewijzigd: Stcrt. 1989, 20)

(186.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van financiële bijdragen aan door de minister aangewezen en erkende instellingen ten behoeve van sociaal-economische voorlichting
Periode 1963-
Grondslag Subsidieregeling ten behoeve van sociaal-economische voorlichting; Subsidieregeling economisch-sociale voorlichting 1967, art. 2; Beschikking bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting, art. 2; Bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting 1988, art.2
Opmerking Aan de instellingen wordt onder meer subsidie verleend voor de kosten van salarissen en apparaatkosten.

(187.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het rapporteren aan de Europese Commissie over nationale maatregelen betreffende de sociaal-economische voorlichting
Periode 1972-
Grondslag EG Richtlijn betreffende de sociaal-economische voorlichting en scholing van de personen die in de landbouw werkzaam zijn, art. 16
Opmerking De EC bundelt de nationale rapporten in een jaarverslag en legt deze voor aan het Europese Parlement.

(188.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het aanwijzen en erkennen van instellingen ten behoeve van sociaal-economische voorlichting
Periode	1977-
Grondslag	Beschikking bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting , art. 2

11.3.8 *Voorlichting op het gebied van het milieu*

Voorlichting op het gebied van milieu werd in Nederland in de periode 1994-1999 gestimuleerd door de Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten natuur- en milieuvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO). De regeling vloeide voort uit Verordening (EEG) nr. 2078/92 (zie hoofdstuk Milieu), en is in de Staatscourant van 10 november 1994 gepubliceerd (Stcrt. 1994, 217). De regeling had tot doel het stimuleren van aanpassingen en vernieuwingen op primaire land- en tuinbouwbedrijven, die vanuit het oogpunt van milieu- of natuurbeleid in Nederland noodzakelijk werden geacht.

Kennisverbreding en kennisverspreiding speelden hierbij een essentiële rol. Het doel was door navolging de implementatie van ontwikkelde kennis op agrarische bedrijven te stimuleren. De regeling was bedoeld voor lagere overheden, product- en bedrijfsschappen en voor verenigingen en stichtingen die niet actief waren in de voorlichting en scholing van landbouwers.

Bijdragen aan de subsidiabele projectkosten die uit het organiseren van demonstratie- en bewustmakingsprojecten voortvloeiden, bestonden in principe voor de helft uit een LNV-bijdrage en voor de helft uit een EG-bijdrage uit het EOGFL-G. Voor de realisatie van sommige projecten kon ook nog aanspraak worden gemaakt op een additionele LNV-bijdrage van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De projecten dienden de uitvoering van nationale beleidsspeerpunten te ondersteunen. De minister maakt de beleidsspeerpunten jaarlijks bekend.

In 1999 werd regeling EU-DEMO ingetrokken omdat Verordening (EEG) nr. 2078/92 kwam te vervallen. Een nieuwe regeling is gebaseerd zijn op Verordening (EG) nr. 1257/1999 inzake de steun voor plattelandsontwikkeling uit het EOGFL en tot wijziging van een aantal verordeningen (Subsidieregeling demonstratie- en kennis overdracht projecten duurzame landbouw, Stcrt. 2001, 130 (deze regeling valt buiten de periodisering van het voorliggende onderzoek).

(189.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van een bijdrage aan projecten die het gebruik van milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden bevorderen
Periode	1994-1999
Grondslag	Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden, art. 2
Opmerking	De directeur LASER was belast met de uitvoering van de regeling en besliste namens de minister op de aanvraag.

(190.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van een additionele LNV-bijdrage aan projecten die de uitvoering van nationale beleidsspeerpunten ondersteunen
Periode	1994-1999
Grondslag	Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden, art. 7, lid. 1

(191.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het vaststellen van het bedrag dat aan de additionele LNV-bijdragen ten behoeve van de bevordering van milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden wordt besteed
Periode	1994-1999
Grondslag	Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden, art. 7, lid. 2b

12. Aanpassing van de landbouwstructuur: modernisering, bedrijfsbeëindiging en samenwerking

In dit contextrapport wordt onder "aanpassing van de landbouwstructuur" de invloed bedoeld die de overheid uitoefent op de ordening van de productiefactoren waarmee land- en tuinbouwproducten worden voortgebracht (zie ook hoofdstuk 1). De belangrijkste categorieën beleidsmaatregelen die in dit hoofdstuk aan de orde komen, zijn gericht op:

- modernisering van de landbouwbedrijven (zie subparagraaf 12.1);
- stimulering van de bedrijfsbeëindiging in de landbouwsector (zie subparagraaf 12.2);
- stimulering van de vorming van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven (zie subparagraaf 12.3).

12.1 Modernisering van de landbouwbedrijven

Vanaf de jaren '70 stelde het O&S-fonds investeringsbijdrageregelingen vast die op de modernisering van de landbouwstructuur waren gericht. In de jaren '70 ging het daarbij vooral om schaalvergroting van landbouwbedrijven, mechanisatie en het gebruik van rationele productiemethoden.

In de jaren '80 en '90 speelde het probleem van de landbouwoverschotten. De omschakeling van de landbouw op de productie van producten waarvan minder overschotten bestonden, werd tegen deze achtergrond van primair belang geacht. Daarnaast werden maatregelen ter bescherming van het milieu en het welzijn van dieren belangrijker. De investeringsbijdrageregelingen van de jaren '80 en '90 waren bijgevolg meer op de bevordering van investeringen ter omschakeling van de productie en ter bescherming van het milieu gericht. Sinds 1997 stelt de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de investeringsbijdrageregelingen vast.

Naast de in deze paragraaf behandelde investeringsbijdrageregelingen konden de landbouwers vanaf de jaren '60 ook gebruikmaken van het instrument van de Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw. Hiermee werden zij ondersteund bij de financiering van een overname, aankoop of bedrijfsverbetering door kredietgaranties te verschaffen voor rente en aflossing van door banken aan landbouwondernemers verstrekte kredieten. De steunverlening van het Borgstellingsfonds droeg eraan bij dat vooral jonge ondernemers meer financiële mogelijkheden kregen om hun bedrijf te moderniseren en uit te breiden.

Bijdrageregeling verbetering agrarische bedrijfsgebouwen in het noorden

Het O&S-fonds stelde in 1972 de Bijdrageregeling verbetering agrarische bedrijfsgebouwen in het noorden vast (Stcrt. 1972, 42). In de noordelijke provincies gevestigde landbouwondernemers, exploitanten van agrarische loonbedrijven en samenwerkingsverbanden tot exploitatie van landbouwwerktuigen konden op grond van deze regeling een bijdrage voor investeringen ter verbetering van agrarische bedrijfsgebouwen ontvangen. Onder "verbetering" werd de ver- of nieuwbouw verstaan om tot een efficiënte bedrijfsvoering of tot meer rationele arbeidsmethoden te komen.

De regeling droeg niet alleen bij aan de verbetering van de landbouwstructuur maar bevorderde eveneens de werkgelegenheid in het noorden. Dat laatste was hard nodig. De noordelijke provincies waren afhankelijk van de landbouwsector en hadden dientengevolge

sterk te lijden onder het voortgaande mechanisatieproces waardoor veel landbouwers op straat kwamen te staan. Bovendien verslechterde tegelijkertijd de economische situatie in alle andere sectoren. Vanwege deze werkgelegenheidssituatie verstrekte ook het ministerie van SZW een bijdrage aan de tenuitvoerlegging van de bijdrageregeling.³⁵

Toen de werkgelegenheidssituatie ook in andere provincies nijpend werd, vergrootten het O&S-fonds en het ministerie van SZW de werkingssfeer van de regeling vanaf juli 1972 tot Gelderland, Zeeland, Noord-Brabant, Limburg en de IJsselmeerpolders³⁶. Tegelijkertijd veranderde de naam van de regeling in Bijdrageregeling verbetering agrarische bedrijfsgebouwen.

Aanvragen voor een bijdrage in het kader van de Bijdrageregeling verbetering agrarische bedrijfsgebouwen (in het noorden) moesten ingediend bij de per provincie ingestelde Hoofd ingenieurs-directeur voor de Bedrijfsontwikkeling (HID's).

Het bestuur van het O&S-fonds besliste in de periode 1972 tot en met 1973 op de aanvragen. Vanaf 1974 besliste de directeur AVA (vanaf 1976 directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden genoemd, vanaf 1984 directeur Algemene Zaken) namens het O&S-fonds op aanvragen. Tot slot verleende het O&S-fonds de directeur van het Staatsbosbeheer in 1972 de bevoegdheid om bijdragen aan aanvragers toe te kennen. Deze bijdragen vormden een tegemoetkoming in de kosten van het herstel van het landschap middels onder andere erfbeplantingen.

Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden

Het in 1972 vastgestelde Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1972, 221) was een bijdrageregeling die specifiek op de modernisering van de landbouwstructuur gericht was. Op grond van dit besluit konden (samenwerkingsverbanden van) bedrijfshoofden en rechtspersonen een subsidie voor investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur aanvragen. Het besluit van het O&S-fonds kwam voort uit Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG nr. L 96).

Deze richtlijn stelde dat alleen bedrijfshoofden met een goede beroepskwalificatie, een rendabel bedrijf en een rationele bedrijfsvoering zich aan het moderniserings- en schaalvergrotingsproces konden aanpassen. Voor de hervorming van de Europese agrarische productiestructuur was de stimulatie van deze bedrijven belangrijk. Daarom kregen Europese lidstaten die bijdrageregelingen voor landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden vaststelden, steun uit het EOGFL, afdeling Oriëntatie.

In Nederland voerde het O&S-fonds de regelingen voor de ondersteuning van landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden uit. Het fonds besliste op aanvragen die landbouwondernemers in het kader van het Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden indienden. Bijlagen bij deze aanvragen waren de "ontwikkelings- of verbeteringsplannen". Uit deze plannen moest blijken dat met de door de bedrijfshoofden beoogde investeringen ter modernisering van het landbouwbedrijf (zoals

³⁵ Begroting. Tweede Kamer, vergaderjaar 1972-1973, 12 000, nr. 2, blz. 18 en 23-24.

³⁶ Begroting. Tweede Kamer, vergaderjaar 1972-1973, blz. 24 en *Extra werkgelegenheid door verbouw agrarische bedrijfsgebouwen*, Stcrt. 1972, 142.

investeringen in bouwwerken en werktuigen) het "moderniseringsdoel" bereikt werd. Met het moderniseringsdoel werd het bereiken van een arbeidsinkomen voor ten minste één volwaardige arbeidskracht bedoeld. Dit inkomen moest gelijk zijn aan het door het bestuur van het O&S-fonds vastgestelde "referentie-inkomen", het gemiddelde brutoloon van een niet-agrarische werknemer.

Akkerbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden

Naast het Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden stelde het O&S-fonds in 1972 drie sectorspecifieke besluiten voor akkerbouwbedrijven vast: het Toepassingsbesluit fruitteeltbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, het Toepassingsbesluit glastuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden en het Toepassingsbesluit vollegrondstuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (alle drie in het jaarverslag van het O&S-fonds uit 1973). De besluiten waren gebaseerd op het Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden en bevatten in grote lijnen dezelfde handelingen als het kaderbesluit. Het verschil tussen de besluiten was echter dat de besluiten voor akkerbouwbedrijven bedoeld waren terwijl het kaderbesluit - zoals de naam al aangeeft - van toepassing was op de hele landbouwsector.

Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden

In 1974 werd het Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden vervangen door het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 83). Op basis van dit besluit kon de investeringsbijdrage voortaan ook verstrekt worden aan investeringen in milieuhygiënische voorzieningen, investeringen in kassen en investeringen in de aanplant van bomen en struiken voor de fruitteelt.

Een andere nieuwe bepaling van het besluit had betrekking op het verlenen van een oriëntatiepremie aan bedrijfshoofden die zich op de rund- of schapenvleesproductie oriënteerden. Met het uitvaardigen van deze bepaling sloot het besluit aan op de in Richtlijn 72/159/EEG genoemde intentie om investeringen in de rund- en schapenvleessector aan te moedigen.

In 1974 werd met het uitvaardigen van het Bestuursbesluit inzake de uitvoering van het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 128) de organisatiestructuur uiteengezet die vanaf 1974 de aanvragen van bedrijfshoofden voor een investeringssubsidie behandelde.

In deze organisatiestructuur besliste het bestuur van het O&S-fonds niet langer alleen op aanvragen van bedrijfshoofden. Ook de directeur Agrarische productie, Verwerking en Afzet van LNV (AVA) of een door hem aangewezen persoon (vanaf 1976 directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden vanaf 1984 directeur Algemene Zaken) was namens het bestuur van het O&S-fonds bevoegd op aanvragen te beslissen. Daarnaast konden de per provincie ingestelde Hoofd ingenieurs-directeur voor de Bedrijfsontwikkeling (HID's) negatief op een aanvraag beslissen. Voorts zorgde het bestuur van het O&S-fonds niet meer voor de uitbetaling van investeringsbijdragen en het opstellen van overeenkomsten tussen het fonds en de bedrijfshoofden die een bijdrage ontvingen. Die taken had het fonds overgedragen aan de directeur AVA. De directeur was bovendien verantwoordelijk voor de controle op de naleving van de bepalingen van de overeenkomsten.

Bij het beslissen op aanvragen werd de directeur bijgestaan door de HID's en de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling. De HID's onderwierpen de subsidieaanvragen aan een eerste onderzoek. Daarbij werd er op gelet of het bedrijfshoofd die een aanvraag indiende zijn hoofdberoep in de landbouw had en of hij over voldoende agrarische vakbekwaamheid beschikte. Wanneer het bedrijfshoofd hier niet aan voldeed, konden de HID's namens het bestuur van het O&S-fonds de aanvraag afwijzen. Wanneer het bedrijfshoofd wél aan de bepalingen voldeed, gaven de HID's advies over de wijze waarop op de aanvraag beslist kon worden.

Ook de Provinciale Raad gaf advies over de wijze waarop op de aanvragen beslist kon worden en stuurde de aanvragen inclusief de adviezen van de HID's naar de directeur AVA. Aanvragen waarop de directeur negatief besliste, droeg hij over aan het bestuur van het O&S-fonds dat vervolgens definitief op deze aanvragen besliste.

Investeringssteun aan jonge landbouwers

In 1982 werd het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden gewijzigd. De voorwaarden waaronder jonge landbouwondernemers een O&S-subsidie voor investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur konden ontvangen, werden versoepeld. Net zoals andere subsidieaanvragers moesten landbouwers van beneden de 35 jaar ontwikkelingsplannen opstellen waarin de investeringen ter realisatie van het moderniseringsdoel beschreven werden. De plannen van de jonge agrariërs hoefden echter slechts voor 90 procent tot de realisatie van het moderniseringsdoel te leiden.

De aanpassing van het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden vloeide voort uit de in 1981 van kracht geworden Richtlijn 81/528/EEG van de Raad tot wijziging van Richtlijn 72/159/EEG betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG nr. L 197). Deze richtlijn had tot doel lidstaten te stimuleren tot het ontwikkelen van maatregelen die de investeringsmogelijkheden voor jonge landbouwers vergrootten. Voor de uitvoering van deze maatregelen waren financiële middelen uit het EOGFL, afdeling Oriëntatie beschikbaar. In 1991 werd de investeringssteun aan jonge landbouwers beëindigd.

Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven

Het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 83) en het Bestuursbesluit inzake de uitvoering van het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 128) werden in 1985 vervangen door het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven (Stcrt. 1985, 188).

Een verschil tussen de besluiten was dat de investeringscategorieën die per besluit voor subsidie in aanmerking kwamen verschilden. Zo werd nu subsidie verstrekt aan investeringen ter verbetering van de kwaliteit en de omschakeling van de productie en aan investeringen ter verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden. Deze investeringscategorieën werden voorheen nog niet als subsidiabel beschouwd.

De versterkte aandacht voor de genoemde investeringscategorieën vloeide voort uit Verordening (EEG) nr. 797/85 van de Raad betreffende de verbetering van de doeltreffendheid van de landbouwstructuur (PbEG nr. L 93). In deze in 1985 uitgevaardigde verordening werd gesteld dat het ontstaan van nieuwe landbouwoverschotten kon worden tegengegaan wanneer de Europese lidstaten bijdroegen aan investeringen in

landbouwbedrijven die niet primair op een stijging van de landbouwproductiviteit gericht waren. Europese lidstaten die regelingen voor het leveren van een bijdrage aan dergelijke investeringen invoerden, konden een beroep doen op financiële steun uit het EOGFL, afdeling Oriëntatie.

De directeur Algemene Zaken van het directoraat-generaal Landbouw en Voedselvoorziening van LNV voerde het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven uit. Nadat de aanvragen waren ingediend bij de directeur Landbouw en Voedselvoorziening besliste de directeur Algemene Zaken op de aanvragen. De directeur Algemene Zaken stelde ook de overeenkomsten tussen het O&S-fonds en de voor subsidie in aanmerking komende bedrijfshoofden op. Tot slot was de directeur Algemene Zaken bevoegd tot het nemen van het besluit dat geen subsidieaanvragen meer konden worden ingediend.

In 1989 werd de organisatiestructuur tot uitvoering van het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven gewijzigd. Aanvragen moesten vanaf dat moment bij de per provincie ingestelde districtsbureauhouder (DBH) worden ingediend. Verder besliste in plaats van de directeur Algemene Zaken de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie voortaan op aanvragen. Ook andere taken die voorheen door de directeur Algemene Zaken werden uitgevoerd, werden vanaf 1989 door de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie overgenomen. Daarbij ging het onder meer om het opstellen van overeenkomsten tussen het O&S-fonds en de voor subsidie in aanmerking komende bedrijfshoofden.

Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven

In 1996 werd het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven vervangen door het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (Stcrt. 1996, 57). Een verschil tussen de besluiten was dat de aanvrager geen verbeteringsplan meer hoefde op te stellen. In plaats daarvan diende hij zijn aanvraag op een door LASER vastgesteld formulier in. Hierop werd vermeld welke investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur de subsidieaanvrager voor ogen had. Het formulier werd naar LASER gestuurd. Het bestuur van het O&S-fonds besliste vervolgens op de aanvraag. Een nieuwe taak van het bestuur bestond uit het vaststellen van lijsten waarin de subsidiabele investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur bekend werden gemaakt.

Wanneer positief op een aanvraag was beslist, gold als voorwaarde voor het daadwerkelijk verkrijgen van subsidie dat de subsidieaanvrager binnen anderhalf jaar na goedkeuring van de subsidieaanvraag een opleveringsverklaring bij LASER indiende. Uit deze verklaring moest blijken dat de investeringen waren uitgevoerd.

Met het vaststellen van het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven gaf het O&S-fonds uitvoering aan de in 1991 uitgekomen Verordening (EEG) nr. 2328/91 van de Raad betreffende de verbetering van de doeltreffendheid van de landbouwstructuur (PbEG nr. L 218). Net zoals de Raad in Verordening (EEG) nr. 797/85 naar voren had gebracht, werd ook in Verordening (EEG) nr. 2328/91 gesteld dat het ter ondersteuning van de terugdringing van de landbouwoverschotten noodzakelijk was dat de Europese lidstaten investeringen in landbouwbedrijven stimuleerden die niet tot een productiviteitsverhoging leidden.

In het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven werden op basis van Verordening (EEG) nr. 2328/91 twee nieuwe categorieën op de lijst van subsidiabele investeringen gezet:

investeringen ter verbetering van de hygiënische omstandigheden in veehouderijen en investeringen ter verbetering van het welzijn van dieren.

Over het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven moet nog worden opgemerkt dat het niet alleen het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven verving, maar ook het grootste deel van de Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven (zie ook Stcrt. 1989, 221). Omdat deze regeling een belangrijke rol speelde in het stimuleren van initiatieven ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in landbouwbedrijven, wordt de regeling behandeld in hoofdstuk 13 (Sociaal beleid).

Investeringsregeling markt en concurrentiekracht

De door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in het leven geroepen Investeringsregeling markt en concurrentiekracht (Stcrt. 1997, 131) verving in 1997 het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven en het Besluit stimulering investeringen varkenshouderij (zie ook deel 5, Dierlijke productie). De Investeringsregeling markt en concurrentiekracht was net als het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven een uitwerking van Verordening(EEG) nr. 2328/91.

Met de investeringsregeling beoogde LNV investeringsprojecten in de landbouw-, de visserij- en de bosbouwsector te stimuleren ter modernisering van de structuur van deze sectoren. Voorzover het daarbij om de stimulering van investeringsprojecten in de landbouw gaat, lijkt de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht op het ingetrokken Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven.

Een verschil tussen de investeringsregeling en het ingetrokken besluit is dat de aanvrager geen opleveringsverklaring meer hoeft in te dienen bij LASER. In plaats daarvan dient de aanvrager een investeringsprojectplan in. Een ander verschil is dat de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op de bij LASER ingediende aanvragen beslist. De door de minister ingestelde Beoordelingscommissies investeringsprojecten geven daarbij advies. Andere taken die voorheen door het O&S-fonds werden uitgevoerd zoals het jaarlijks vaststellen van het referentie-inkomen, worden eveneens uitgevoerd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

(192.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende de modernisering van de landbouwbedrijven
Periode	1945-

(193.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de modernisering van de landbouwbedrijven
Periode	1945-
Product	Investeringsregeling markt en concurrentiekracht (Stcrt. 1997, 131)

- (194.)
- Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
- Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor de modernisering van de landbouwbedrijven
- Periode 1964-
- Product Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1972, 221); Toepassingsbesluit fruitteeltbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Jaarverslag 1973); Toepassingsbesluit glastuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Jaarverslag 1973); Toepassingsbesluit vollegrondstuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Jaarverslag 1973); Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 83); Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven (Stcrt. 1985, 188); Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (Stcrt. 1996, 57); Investeringsregeling markt en concurrentiekracht (Stcrt. 1997, 131); Bijdrageregeling verbetering agrarische bedrijfsgebouwen in het noorden (Stcrt. 1972, 42)
- (195.)
- Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
- Handeling Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende de modernisering van de landbouwbedrijven
- Periode 1964-
- Grondslag Bijdrageregelingen, o.a. Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1972, 221); Toepassingsbesluit fruitteeltbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Jaarverslag 1973); Toepassingsbesluit glastuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Jaarverslag 1973)
- Opmerking Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele (structuur)projecten.
- (196.)
- Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
- Handeling Het jaarlijks vaststellen van de rentevoet op basis waarvan het arbeidsinkomen van landbouwbedrijven berekend wordt die subsidie aanvragen voor investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur
- Periode 1973-1995
- Grondslag Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, art. 9; Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, art. 7; Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven, art. 8, lid 1b

- (197.)
 Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het toekennen van een oriëntatiepremie aan bedrijfshoofden die hun investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur op de rund- of schapenvleesproductie richten
 Periode 1974-1984
 Grondslag Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, art. 17, lid 1
- (198.)
 Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het vaststellen van lijsten waarin de subsidiabele investeringen ter modernisering van de landbouwstructuur worden vermeld
 Periode 1996-1997
 Grondslag Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven, art. 3
- (199.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het per kalenderjaar of per aanvraagperiode bepalen welke investeringskosten niet subsidiabel zijn in het kader van de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht
 Periode 1997-
 Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 6.2, lid 2
- (200.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het per kalenderjaar of per aanvraagperiode vaststellen van een afwijkend subsidiepercentage voor bepaalde categorieën investeringsprojecten in het kader van de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht
 Periode 1997-
 Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 6.8, lid 2
- (201.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het per kalenderjaar of per aanvraagperiode vaststellen van de categorieën investeringsprojecten waartoe subsidieverlening in het kader van de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht wordt beperkt
 Periode 1997-
 Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 7.1, lid 2
 Product Besluit Vaststelling investeringslijst markt en concurrentiekracht (Stcrt. 1998, 40)
- (202.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het instellen van Beoordelingscommissies investeringsprojecten
 Periode 1997-
 Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 7.4, lid 1

(203.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van de voorzitter en de leden van de Beoordelingscommissies investeringsprojecten
Periode 1997-
Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 7.4, lid 3
Product besluit Benoemingen Beoordelingscommissie investeringsprojecten (Stcrt. 1997, 238)
Opmerking Het secretariaat wordt gevoerd door LNV-ambtenaren.

(204.)
Actor Beoordelingscommissies investeringsprojecten
Handeling Het geven van advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over aanvragen in het kader van de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht
Periode 1997-
Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 7.5, lid 2

(205.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van wijzigingen in voor de uitvoering van investeringsprojecten opgestelde projectplannen
Periode 1997-
Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht, art. 8.1, lid 3

(206.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van een bijdrage in het kader van de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht
Periode 1997-
Grondslag Investeringsregeling markt en concurrentiekracht

12.2. Bedrijfsbeëindiging

LNV gebruikte sinds de jaren '60 bedrijfsbeëindigingsmaatregelen van het O&S-fonds om de landbouwstructuur aan te passen³⁷. Op basis van deze maatregelen werden vergoedingen aan landbouwers verstrekt die hun bedrijf beëindigden. De gronden die daarbij vrijkwamen werden onder meer aangewend om de landbouwstructuur te verbeteren. In de jaren '60 en '70 concentreerde deze verbetering zich op schaalvergroting. De schaalvergroting was het gevolg van het mechanisatie- en moderniseringsproces in de landbouw waardoor minder agrariërs nodig waren.

In de bedrijfsbeëindigingsmaatregelen van het O&S-fonds was onder andere bepaald dat landbouwers die een beroep deden op een van de bedrijfsbeëindigingsregelingen ervoor moesten zorgen dat de grond waarover zij vóór de beëindiging van hun bedrijf beschikten, zou worden benut voor de structuurverbetering van andere landbouwbedrijven. Daartoe

³⁷ Begroting, Tweede Kamer, 1971-1972, blz. 4-5.

moesten de gronden worden overgedragen aan bedrijfshoofden die investeerden in bedrijfsvergroting en rationalisatie.

De realisatie van de verbetering van de landbouwstructuur was niet de belangrijkste doelstelling van de bedrijfsbeëindigingsmaatregelen. De regelingen stonden vooral in dienst van het landinrichtingsbeleid doordat de landbouwgrond van landbouwers die hun bedrijf beëindigden vaak werd aangewend ter verbetering van de "inrichting van het landelijke gebied"³⁸. Daarmee werden maatregelen voor de landbouw, de natuur, de infrastructuur, de openluchtrecreatie en de cultuurhistorie bedoeld³⁹.

De meeste bedrijfsbeëindigingsmaatregelen van het O&S-fonds hangen samen met het landinrichtingsbeleid en worden daarom behandeld in het contextrapport nr. 59, *Met rede gekaveld*. Hierna komt de Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw (Stcrt. 1990, 157) ter sprake, die expliciet gericht is op de structuurverbetering van de akkerbouwsector.

Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw

De in 1990 vastgestelde Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw kwam tot stand in de periode van de MacSharry-hervormingen ter vermindering van de overschotten van bepaalde landbouwproducten. De kern van deze hervormingen was dat de op de bescherming van de Europese landbouwmarkt gerichte politiek werd losgelaten. Beleidsinhoudelijk betekende dit dat de prijssteun plaatsmaakte voor directe inkomenssteun aan Europese landbouwers.

Voor de akkerbouwsector ondervond de negatieve gevolgen van de MacSharry-hervormingen. Veel akkerbouwbedrijven bleken zonder prijssteun niet rendabel en moesten sluiten. De Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw bood akkerbouwondernemers die hierdoor met bedrijfsbeëindiging te maken kregen een vergoeding. Tegelijkertijd droeg de regeling bij aan de structuurverbetering van de akkerbouwsector. Zo waren akkerbouwers verplicht de door de bedrijfsbeëindiging vrijkomende grond aan akkerbouwbedrijven over te dragen die nog wel rendabel waren.

Van 1990 tot en met 1993 konden akkerbouwers aanvragen indienen bij de per provincie ingestelde districtsbureauhouders (DBH's), vallend onder de directeur LNO. Het O&S-fonds belaste de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie (LNO) van LNV met de uitvoering van de Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw. Hij besliste namens het bestuur van het O&S-fonds op aanvragen en sloot in dat kader namens het bestuur overeenkomsten met aanvragers waaraan de vergoeding was toegekend. In deze overeenkomsten waren de aan het verkrijgen van de vergoeding verbonden verplichtingen opgenomen. Tot slot had de voorzitter van het O&S-fonds de bevoegdheid te bepalen dat geen subsidieaanvragen meer mochten worden ingediend.

³⁸ Contextrapport Met rede gekaveld, nr. 59, Den Haag. 1999, blz. 98-99.

³⁹ Contextrapport Met rede gekaveld, blz. 21.

- (207.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende bedrijfsbeëindiging
 Periode 1963-
- (208.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende bedrijfsbeëindiging
 Periode 1945-
- (209.)
 Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor bedrijfsbeëindiging
 Periode 1964-
 Product Beëindigingsvergoedingsbesluit (Stcrt. 1972, 221);
 Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw (Stcrt. 1990, 157)
- (210.)
 Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende bedrijfsbeëindiging
 Periode 1964-
 Grondslag Beëindigingsvergoedingsbesluit, art. 2 en art. 21; Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw, art. 2 en art. 12, lid 2
 Opmerking Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele (structuur)projecten.

12.3. Vorming van samenwerkingsverbanden

In 1969 stelde het O&S-fonds de Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsvormen in land- en tuinbouw vast (Stcrt. 1969, 200). De bijdrageregeling bevorderde de ontwikkeling van landbouwbedrijven die samenwerkingsverbanden aangingen door bedrijfshoofden een bijdrage uit het O&S-fonds te verstrekken. De samenwerkingsverbanden van de landbouwbedrijven hadden onder meer betrekking op het gemeenschappelijk gebruik van werktuigen en arbeid.

Omdat de samenwerkingsverbanden er vaak toe leidden dat hetzelfde werk met minder mensen gedaan werd, daalde het aantal landbouwwerknemers en daalden de productiekosten. Bovendien droeg de regeling bij aan schaalvergroting doordat de vorming van samenwerkingsverbanden een rationele productie in grotere eenheden op een hoog mechanisatieniveau sneller mogelijk maakte. Op die manier droeg de regeling bij aan het

proces van schaalvergroting via individuele bedrijfsvergrotingen en daarmee aan de verbetering van de landbouwstructuur⁴⁰.

De regeling werd in 1974 aangepast aan de bepalingen van de in 1972 uitgevaardigde Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (zie Stcrt. 1974, 144). Hierdoor kon het O&S-fonds een bijdrage uit het EOGFL, afdeling Oriëntatie tegemoet zien. De bijdrage kon voor de uitvoering van de bijdrageregeling gebruikt worden. Nadat de regeling aan de richtlijn was aangepast, werd de regeling aangeduid als Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven.

De manier waarop de regeling werd uitgevoerd, kwam overeen met de wijze waarop het eveneens in 1974 vastgestelde Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden werd uitgevoerd (zie sub-paragraaf 3.4.1.).

Zo besliste de directeur AVA van LNV (vanaf april 1976 directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, vanaf 1984 directeur Algemene Zaken) of een door hem aangewezen persoon namens het bestuur van het O&S-fonds op aanvragen die landbouwbedrijven met initiatieven voor samenwerkingsverbanden indienden. De aanvragen waarover de directeur besliste, hadden betrekking op het verkrijgen van een erkenning voor het samenwerkingsverband dat de diverse landbouwbedrijven aangingen en op een bijdrage uit het O&S-fonds.

Aanvankelijk werden de aanvragen van de landbouwbedrijven ingediend bij de per provincie ingestelde Hoofd ingenieurs-directeur voor de bedrijfsontwikkeling (HID's). Vóórdat de aanvragen vervolgens bij de directeur terechtkwamen, gaf de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling advies over de wijze waarop de directeur op de aanvragen kon beslissen. Wanneer de directeur, mede op basis van het advies van de Provinciale Raad, positief op een aanvraag besliste, sloot hij of een door hem aan te wijzen persoon namens het bestuur van het O&S-fonds een overeenkomst tussen de deelnemers aan het samenwerkingsverband en het O&S-fonds. De Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling werd in 1996 opgeheven.

(211.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende de stimulering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven
Periode	1945-

(212.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de stimulering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven
Periode	1945-

⁴⁰ Begroting. Tweede Kamer, 1970-1971, 10 900 hoofdstuk XIV, nr. 2, blz. 33.

(213.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor de stimulering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven
Periode 1964-
Product Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsvormen in land- en tuinbouw (Stcrt. 1969, 200); Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven (Stcrt. 1974, 144)

(214.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende de stimulering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven
Periode 1964-
Grondslag Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsvormen in land- en tuinbouw, Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven, art. 2, lid 1 en art. 10, lid 1 en 2
Opmerking Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele (structuur)projecten.

13. Sociaal beleid

Het op de landbouwsector gerichte sociaal beleid van het ministerie van LNV richt zich op:

- het stimuleren van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorgingsverenigingen en het gebruik daarvan door landbouwers (zie subparagraaf 13.1);
- inkomensondersteuning voor landbouwers die te maken hebben met een door het landbouwstructuurbeleid veroorzaakte daling van hun inkomen (zie subparagraaf 13.2);
- verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouwsector (zie subparagraaf 13.3).

13.1 Bedrijfsverzorging

13.1.1 *Bedrijfsverzorging tot de jaren '70*

Vanaf het midden van de jaren '60 stimuleerde het O&S-fonds namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de ontwikkeling en het gebruik van de bedrijfsverzorgingsverenigingen. Bedrijfsverzorgingsverenigingen zorgen voor hulp gedurende ongeval, ziekte of zwangerschap. Landbouwers konden gebruik maken van de steun van de verenigingen door contributie te betalen. Een van de doelstellingen van het beleid dat het O&S-fonds voor de bedrijfsverenigingen uitstippelde, was het versterken van de positie van eenmansbedrijven. Bij deze bedrijven kwam de voortzetting van de bedrijfsvoering in geval van ziekte en ongeval het snelst in gevaar.

De doelstelling van het door het O&S-fonds gevoerde beleid ten aanzien van de bedrijfsverzorgingsverenigingen stond in eerste instantie lijnrecht tegenover het beleid dat het fonds tegelijkertijd ten aanzien van de bedrijfsbeëindiging voerde. Dit beleid had in plaats van het versterken van de positie van kleine bedrijven het verminderen van het aantal kleine bedrijven door het stimuleren van bedrijfsbeëindiging voor ogen.

In een situatie waarin de mechanisering tot een uittocht van agrariërs uit de landbouw en tot schaalvergroting van de landbouwsector leidde, waren bedrijfsbeëindigingsmaatregelen nodig. Kleine bedrijven moesten veelal sluiten omdat ze zich niet aan de moderne landbouwstructuur konden aanpassen en niet waren opgewassen tegen de concurrentie van gemechaniseerde grootschalige landbouwbedrijven (zie ook paragraaf 3.4.).

Hoewel de met name voor kleine bedrijven positief uitvallende maatregelen voor bedrijfsverenigingen tegen deze achtergrond vreemd voorkomen, geeft de begroting van het ministerie van LNV uit 1975 meer inzicht in de beleidskeuze. In deze begroting lichtte de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het landbouwbeleid van de jaren '70 toe. Een van de uitgangspunten van dit beleid was dat het behoud van de agrarische productie alleen mogelijk was wanneer een inkomenspositie voor de landbouw gerealiseerd werd die de continuïteit waarborgde en de levensstandaard van de agrarische beroepsbevolking op een niveau hield dat te vergelijken was met de levensstandaard van andere beroepsgroepen⁴¹.

⁴¹ Begroting. Tweede Kamer, 1975-1976, 13 600 hoofdstuk XIV, nr. 2, blz. 6.

Dit uitgangspunt verklaart de maatregelen die het O&S-fonds nam om de ontwikkeling van de bedrijfsverzorgingsverenigingen te stimuleren. Door gebruik te maken van de diensten van deze verenigingen kon de voortzetting van de landbouwbedrijven gewaarborgd worden en was ook de inkomenspositie van landbouwers verzekerd die door omstandigheden tijdelijk niet konden werken.

De regelingen van het O&S-fonds ter zake van de bedrijfsverzorging waren in eerste instantie de volgende:

- Bijdrageregeling voor bedrijfsverzorgingsorganen (BB 10), 1965-1971;
- Vaststelling van een bijdrage voor bedrijfsverzorgingsorganen (BB 76), 1970-1978;
- Besluit bedrijfsverzorging (BB 147), 1975 - 1-1-1984.

De in 1974 vastgestelde Bijdrageregeling voor verenigingen voor bedrijfsverzorging (Stcrt. 1974, 83) maakte duidelijk hoe dit stimuleringsbeleid ten aanzien van de bedrijfsverzorging in de jaren '70 werd uitgevoerd. Op grond van de regeling verstrekke het bestuur van het O&S-fonds een bijdrage voor de ontwikkeling van bedrijfsverzorgingsorganen aan erkende bedrijfsverzorgingsverenigingen waarvan minstens 250 landbouwers lid waren en waar minstens 8 bedrijfsverzorgers in dienst waren.

De aanvragen om als bedrijfsverzorgingsorgaan erkend te worden en om tegelijkertijd voor een bijdrage in aanmerking te komen, moesten worden ingediend bij de Hoofdingenieurs-directeur voor de Bedrijfsontwikkeling (HID's) die per provincie waren ingesteld. Daarbij gold de regel dat de bonden waar de bedrijfsverzorgingsverenigingen bij waren aangesloten de aanvragen indienden. Deze bonden vertegenwoordigden de gemeenschappelijke belangen van de verenigingen voor bedrijfsverzorging.

Het O&S-fonds belastte de directeur Agrarische productie, Verwerking en Afzet van LNV (AVA) -vanaf 1976 directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, vanaf 1984 directeur Algemene Zaken en vanaf 1987 de Directie Uitvoering Regelingen (DUR)- met het beslissen op aanvragen. Daarnaast had de directeur als taak namens het bestuur van het O&S-fonds schriftelijke overeenkomsten op te stellen tussen de voor een bijdrage in aanmerking komende aanvrager en het bestuur. In deze overeenkomsten waren de verplichtingen en de rechten opgenomen die aan het verkrijgen van een bijdrage voor de ontwikkeling van bedrijfsverzorgingsverenigingen verbonden waren. De directeur kon eventueel een vertegenwoordiger met het beslissen op aanvragen en het opstellen van overeenkomsten belasten. De Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling, een per provincie ingesteld orgaan, gaf de directeur advies over het beslissen op aanvragen.

Vanaf 1977 werd de bijdrage voor de ontwikkeling van bedrijfsverzorgingsorganen niet langer toegekend aan verenigingen voor bedrijfsverzorging maar aan *samenwerkingsverbanden* van verenigingen voor bedrijfsverzorging. Een nieuw element was ook dat de bijdrage kon worden toegekend aan een rechtspersoon ten behoeve van de samenwerkingsverbanden van bedrijfsverzorgingsorganen. In 1995 werd de financiële steunverlening aan bedrijfsverzorgingsverenigingen beëindigd.

13.1.2 *Bedrijfsverzorging tijdens de oliecrisis*

Gedurende de oliecrisis van 1973-1974 gingen veel landbouwers er economisch op achteruit. Om te voorkomen dat agrariërs die door omstandigheden niet konden werken met nog meer

inkomensverlies te maken kregen, besloot het bestuur van het O&S-fonds om het tarief voor bedrijfsverzorging te verlagen. Bestuursbesluit nr. 147 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging (Stcrt. 1975, 194) gaf in 1975 invulling aan deze maatregel.

Op basis van dit besluit konden bonden die de belangen van de bij hen aangesloten verenigingen voor bedrijfsverzorging behartigden een bijdrage ontvangen ter bevordering van de verlaging van het tarief voor bedrijfsverzorging. Om aanspraak te maken op de bijdrage uit het O&S-fonds moesten de bonden of de bij hen aangesloten bedrijfsverzorgingsorganen een regeling opstellen die voorzag in bedrijfshulp tegen een verlaagd tarief. De regeling was bedoeld voor landbouwers die bij de bedrijfsverenigingen waren aangesloten en hun hoofdberoep in de landbouw hadden.

De bonden dienden de aanvragen voor een bijdrage ter bevordering van de verlaging van het tarief voor bedrijfsverzorging in bij de directeur AVA en zijn taakopvolgers. Het bestuur van het O&S-fonds besliste zelf op de aanvragen van de bonden. De directeur AVA zorgde voor de daadwerkelijke uitbetaling van de bijdragen uit het O&S-fonds en voor de controle op de naleving van de tussen de uitvoerende directeur en de desbetreffende bonden gesloten overeenkomsten.

13.1.3 *Bedrijfsverzorging in de jaren '80 en '90*

Bestuursbesluit nr. 147 werd in 1984 vervangen door Bestuursbesluit nr. 308 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging (Stcrt. 1983, 239). Een nieuw element was dat aanvragen van bonden voor een bijdrage ter bevordering van de verlaging van het tarief voor bedrijfshulp eveneens betrekking kregen op agrariërs die tijdelijk niet werkten wegens zwangerschap. Daarnaast konden ook gezinsleden die meewerkten in het landbouwbedrijf gebruik maken van de door de bond of de desbetreffende bedrijfsvereniging opgestelde regeling ter verlaging van het tarief voor bedrijfshulp. Tot slot besliste de uitvoerende LNV-directeur voortaan namens het bestuur van het O&S-fonds op aanvragen. In 1995 werd de bijdrageregeling voor de verlaging van het tarief voor bedrijfshulp ingetrokken.

13.1.4 *Europees beleid ten aanzien van de bedrijfsverzorging*

Niet alleen op nationaal niveau werd het belang van de bedrijfsverzorgingsorganen ingezien. Dat blijkt uit de in 1972 uitgevaardigde Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG nr. L 96).

Een van de belangrijkste doelstellingen van deze richtlijn was lidstaten te stimuleren maatregelen te nemen ter bevordering van de ontwikkeling van economisch rendabele landbouwbedrijven die konden aansluiten bij het schaalvergrotings- en rationalisatieproces. Deze maatregelen stemden overeen met het gemeenschappelijke landbouwstructuurbeleid dat op sanering -door middel van bedrijfsbeëindiging- en het behoud van grootschalige, rendabele bedrijven gericht was.

Een andere doelstelling van de moderniseringsrichtlijn was lidstaten aan te moedigen tot het nemen van maatregelen voor de oprichting van samenwerkingsverbanden voor

bedrijfsverzorging. Deze samenwerkingsverbanden droegen bij aan een betere hulpverlening aan landbouwers en daarmee aan een verbetering van de levensstandaard in de landbouwsector⁴². Lidstaten die bepalingen ontwikkelden om de vorming van samenwerkingsverbanden voor bedrijfsverzorgingsorganen te bevorderen, konden deze indienen bij de Europese Commissie. Wanneer de Europese Commissie de bepalingen goedkeurde, kon de desbetreffende lidstaat een bijdrage voor de uitvoering van de bepalingen ontvangen. De bijdrage was afkomstig uit het EOGFL, afdeling Oriëntatie.

In 1972 paste het O&S-fonds bestaande regelingen aan om uitvoering te geven aan Richtlijn 72/159/EEG⁴³ en aanspraak te maken op financiële steun uit het EOGFL. De handelingen in het kader van de steunverlening uit het EOGFL komen aan bod in deel 2 (Financiering landbouwstructuurbeleid).

(215.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van de bedrijfsverzorgingsverenigingen
 Periode 1965-1995

(216.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het vaststellen van regelgeving betreffende de bedrijfsverzorgingsverenigingen
 Periode 1965-1995
 Product Bijdrageregeling voor verenigingen voor bedrijfsverzorging (Stcrt. 1974, 83); Bestuursbesluit nr. 147 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging (Stcrt. 1975, 194)

(217.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het erkennen van bedrijfsverzorgingsverenigingen, samenwerkingsverbanden voor bedrijfsverzorging en/of een rechtspersoon ten behoeve van deze samenwerkingsverbanden
 Periode 1965-1995
 Grondslag Bijdrageregeling voor verenigingen voor bedrijfsverzorging, art. 8; Bestuursbesluit nr. 175 inzake de wijziging van een bijdrageregeling voor verenigingen voor bedrijfsverzorging, punt B; Begroting LNV. 1971-1972, blz. 25
 Opmerking Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur AVA en zijn taakopvolgers.

⁴² Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG 1972, L96)

⁴³ Begroting. Tweede Kamer, 1972-1973, 12 000 hoofdstuk XIV, nr. 2, blz 22.

(218.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van een uitkering voor de ontwikkeling van
bedrijfsverzorgingsverenigingen
Periode 1965-1995
Grondslag Bijdrageregeling voor verenigingen voor bedrijfsverzorging, art. 8;
Bestuursbesluit nr. 175 inzake de wijziging van een bijdrageregeling
voor verenigingen voor bedrijfsverzorging, punt B; Begroting LNV.
1971-1972, blz. 25
Opmerking Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur AVA en zijn
taakopvolgers.

(219.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het opstellen van overeenkomsten met bonden die een bijdrage voor
de verlaging van het tarief voor bedrijfshulp ontvangen
Periode 1975-1995
Grondslag Bestuursbesluit nr. 147 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling
ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging, art. 10;
Bestuursbesluit nr. 308 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling
ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging, art. 10
Opmerking Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur AVA en zijn
taakopvolgers.

(220.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van een bijdrage voor de verlaging van het tarief voor
bedrijfshulp
Periode 1975-1995
Grondslag Bestuursbesluit nr. 147 inzake de vaststelling van een bijdrageregeling
ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging, art. 12,
lid a; Bestuursbesluit nr. 308 inzake de vaststelling van een
bijdrageregeling ter bevordering van de ontwikkeling van de
bedrijfsverzorging, art. 9, lid 1 en art. 12. lid a
Opmerking Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur AVA en zijn
taakopvolgers.

13.2. Indirecte en directe inkomensondersteuning

13.2.1 Algemeen

Voorzover het om inkomensondersteuning gaat, heeft het sociaal beleid van LNV raakvlakken met het beleidsterrein Sociale Zekerheid van het ministerie van SZW. De door SZW uitgevaardigde Land- en Tuinbouwongevallenwet uit 1922 illustreert dit. Deze wet verzekerde werknemers in de land- of tuinbouw tegen inkomensterugval door arbeidsongeschiktheid. In 1967 werd de Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922 vervangen door de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering, die op alle werknemers in loondienst van toepassing was.

De Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922 en de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering lijken op de in deze paragraaf aan bod komende inkomensondersteunende maatregelen, omdat de wetten de negatieve effecten van inkomensverlies tegengaan. Een verschil is dat de Land- en Tuinbouwongevallenwet en de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering primair op het verminderen van de negatieve inkomenseffecten van door een ongeval getroffen medewerkers gericht zijn, terwijl de in dit rapport besproken inkomensondersteunende maatregelen slechts die maatregelen betreffen die tot doel hebben de negatieve inkomenseffecten van het door LNV gevoerde landbouwstructuurbeleid tegen te gaan. Voor een nadere toelichting op de Land- en Tuinbouwongevallenwet en de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering wordt verwezen naar Pivot-rapport nr. 66, *Verstreckende zekerheid*⁴⁴.

Inkomensondersteunende maatregelen die in dit rapport behandeld worden zijn:

- de Bijdrageregeling bij omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw (in 1988 vervangen door de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw);
- de Bijdrageregeling voor oudere agrarische medewerkers (in 1988 vervangen door de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw);
- de Regeling stimulering combinatiebanen;
- de Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw.

De regelingen werden ontwikkeld door het O&S-fonds en het ministerie van LNV, soms in samenwerking met het ministerie van SZW. In de jaren '70 en '80 richtten de regelingen zich op de stimulatie van de beroepsovergang van landbouwers die door het sanerings- en schaalvergrotingsproces in de landbouw met inkomensdaling te maken kregen. In de jaren '90 concentreerden de maatregelen zich vooral op de landbouwsectoren die door de MacSharry-hervormingen met inkomensverlies te maken kregen.

⁴⁴ Verstreckende zekerheid. Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein sociale zekerheid ten aanzien van de sociale verzekeringen, 1940-1997. Den Haag, 1999.

(221.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende directe en indirecte inkomensondersteuning voor landbouwers
Periode	1970-

13.2.2 Omscholing

De in 1970 vastgestelde Bijdrageregeling bij omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw (BB 25/56 - Stcrt. 1970, 125) ontwikkelde het O&S-fonds samen met het ministerie van SZW⁴⁵. Op grond van deze regeling konden Bedrijfschefs, meewerkende kinderen van bedrijfschefs en bij bedrijfschefs werkzame werknemers een bijdrage uit het O&S-fonds ontvangen waarmee zij gedurende een omscholingsperiode voor het verkrijgen van een baan buiten de landbouw verzekerd waren van een inkomen. Aanvragen voor de bijdrage werden ingediend bij de per provincie ingestelde districtsbureauhouders.

Een van de voorwaarden voor het ontvangen van de bijdrage was, dat de bedrijfschefs waar de meewerkende kinderen en de in loondienst werkende landbouwers voor werkten, hun bedrijf beëindigen. Verder diende de omscholing binnen een van de scholingsregelingen van SZW te gebeuren. De Directeur Agrarische productie, Verwerking en Afzet van LNV (AVA) (vanaf 1976 directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden, vanaf 1984 directeur Algemene Zaken) besliste namens het O&S-fonds op de aanvragen die in het kader van de Bijdrageregeling omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw werden ingediend.

In 1988 werd de regeling vervangen door de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw (Stcrt. 1988, 114). Op basis van deze regeling konden agrarische werknemers van beneden de 50 jaar een vergoeding in de kosten van de deelname aan een omscholingscursus ontvangen. Daarbij moest de cursus die de werknemer volgde, zijn positie op de arbeidsmarkt verbeteren.

Verder kreeg de agrarische werknemer de vergoeding uit het O&S-fonds alleen toegekend wanneer hij werkloos was geworden omdat zijn werkgever een beroep had gedaan op een van de regelingen van LNV die tot bedrijfsbeëindiging, een vermindering van de productieomvang of een aanpassing van de bedrijfsstructuur leidden. Een regeling die bijvoorbeeld tot bedrijfsbeëindiging en daarmee tot een uitstoot van agrarische werknemers leidde, was het Beëindigingsvergoedingsbesluit (Stcrt. 1972, 221). Op grond van dit besluit konden landbouwondernemers die hun bedrijf beëindigden een vergoeding uit het O&S-fonds ontvangen.

Aanvragen voor de vergoeding werden ingediend bij de per provincie ingestelde districtsbureauhouders. De directeur van de Directie Uitvoering Regelingen (DUR) van LNV besliste vanaf 1987 namens het O&S-fonds op aanvragen voor een bijdrage aan de kosten van deelname aan een omscholingscursus. Daarnaast stelde hij de schriftelijke overeenkomsten op tussen het O&S-fonds en de ontvangers van de vergoedingen. In deze overeenkomsten

⁴⁵ Begroting. Tweede Kamer, 1971-1972, 11 500 hoofdstuk XIV, nr. 2, blz. 24.

werden de aan het verkrijgen van de vergoeding verbonden verplichtingen en rechten van de aanvragers vastgelegd.

In 1996 werd de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw gewijzigd. Aanvragen voor een vergoeding in de kosten van de deelname aan een omscholingscursus werden voortaan bij LASER ingediend. Daarbij gold de regel dat de aanvragen op een door LASER vastgesteld formulier werden ingediend. LASER besliste eveneens namens het O&S-fonds op aanvragen. Het opstellen van overeenkomsten tussen het O&S-fonds en de ontvangers van vergoedingen in de kosten van de deelname aan omscholingscursussen was afgeschaft.

(222.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds) Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling	Het vaststellen, wijzigen en intrekken van regelgeving betreffende inkomensondersteuning voor landbouwers bij omscholing
Periode	1965-
Product	Bijdrageregeling bij omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw (Stcrt. 1970, 125); Bijdrageregeling voor oudere agrarische medewerkers (Stcrt. 1970, 125); Regeling stimulering combinatiebanen (Stcrt. 1986, 158); Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw (Stcrt. 1988, 114); Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw (Stcrt. 1990, 147)

(223.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het beslissen op aanvragen van bedrijfshoofden en/of agrarische werknemers om inkomensondersteuning voor de omscholing
Periode	1965-
Grondslag	Bijdrageregeling bij omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw; Wijziging van enige bestuursbesluiten, art. 1; Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw, art. 9, lid 1; Wijziging Vergoedingsregeling voor uittreding van landbouwwerknemers, punt A

13.2.3 *Uittreding en afvloeiing*

De Bijdrageregeling voor oudere agrarische werknemers (Stcrt. 1970, 125) voorzag vanaf 1970 in een bijdrage aan landbouwers tussen de 55 en 64 jaar die verklaringen konden overleggen waarin hun werkgevers verklaarden dat zij wegens "structurele ontwikkelingen" het dienstverband met hun werknemers beëindigden. De oudere agrariërs moesten op het moment van het indienen van de aanvraag nog werkzaam zijn op het bedrijf dat ging sluiten. De directeur AVA en zijn taakopvolgers beslisten namens het O&S-fonds op de aanvragen. In 1971 werd de bijdrageregeling versoepeld doordat landbouwers ook aanvragen konden indienen ná de beëindiging van het dienstverband bij het bedrijf waar zij werkten.

In de jaren '70 en '80 werden de Bijdrageregeling voor oudere agrarische werknemers en de Bijdrageregeling bij omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw versterkt ingezet om het aantal arbeidskrachten in de landbouw terug te brengen. Door de oliecrisis die in de jaren '80 uitmondde in een internationale economische crisis, waren er voor landbouwers echter weinig arbeidsmogelijkheden buiten de landbouw⁴⁶. Desondanks vond de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit dat de slechte economie niet tot een vertraging van de structurele aanpassingen in de landbouw diende te leiden. Daarom richtte de minister het landbouwbeleid meer op de ontwikkeling en het gebruik van sociale beleidsmaatregelen⁴⁷.

De Bijdrageregeling voor oudere agrarische werknemers werd in 1988 vervangen door de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw. Deze regeling kwam al eerder ter sprake in relatie met de Bijdrageregeling omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw. De Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw voorzag agrarische werknemers niet alleen in een vergoeding in de kosten van de deelname aan een omscholingscursus.

Op basis van de regeling kon eveneens een inkomensondersteunende vergoeding aan werknemers verstrekt worden die op een bedrijf hadden gewerkt waarvan de werkgever een beroep had gedaan op een van de regelingen van LNV die tot bedrijfsbeëindiging, een vermindering van de productieomvang of een aanpassing van de bedrijfsstructuur leidde. De hoogte van deze vergoeding was afhankelijk van de leeftijd van de agrariër. Een verschil met de ingetrokken Bijdrageregeling voor oudere agrarische werknemers en de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw was, dat de laatstgenoemde regeling niet alleen voor oudere, maar ook voor jongere agrarische werknemers bedoeld was.

De in de Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw vastgestelde bepalingen voor het afhandelen van aanvragen voor inkomensondersteuning, kwamen overeen met de bepalingen voor het behandelen van aanvragen voor een vergoeding in de kosten van de deelname aan een omscholingscursus.

Ook oudere landbouwondernemers die zich vanwege het sanerings- en schaalvergrotingsproces in de landbouw genoodzaakt zagen hun bedrijf te beëindigen, konden een beroep doen op wet- en regelgeving die uittredende agrariërs van een inkomen verzekerde. Zo vormde de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) vanaf 1987 een goed financieel vangnet voor landbouwondernemers in de leeftijdscategorie 55 tot 65 jaar die hun bedrijf beëindigden. Voor een toelichting op deze wet wordt verwezen naar contextrapport nr. 66, *Verstrekkende zekerheid*⁴⁸.

Op Europees niveau werd eveneens aandacht besteed aan inkomensondersteunende maatregelen ter bevordering van de afvloeiing van werknemers uit de landbouw. Dat bleek uit het in 1972 uitgevaardigde Besluit (EEG) nr. 72/428 van de Raad betreffende de bijstand van

⁴⁶ Het landbouwbeleid van de Europese Gemeenschap. Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, Luxemburg. 1983, blz. 40-41.

⁴⁷ Begroting. Tweede Kamer, 1975-1976, 13 600 hoofdstuk XIV, nr. 2, blz. 5 en 6.

⁴⁸ Verstrekkende zekerheid. Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein sociale zekerheid ten aanzien van de sociale verzekeringen, 1940-1997. Den Haag. 1999.

het Europees Sociaal Fonds (ESF) ten gunste van personen die de landbouw verlaten om een beroep buiten de landbouw te gaan uitoefenen (PbEG nr. L 291).

In dit besluit bracht de Raad naar voren dat de onevenwichtige situatie op de arbeidsmarkt in de landbouw een zodanige vorm aannam dat het voor een groot aantal agrariërs noodzakelijk was van werk te veranderen. Om dit te realiseren, dienden de lidstaten initiatieven te ontplooiën waarmee landbouwers ertoe gebracht werden buiten de landbouwsector naar werk te zoeken. De initiatieven van de lidstaten moesten in een programma worden uitgewerkt waarin was opgenomen welke doelstellingen de initiatieven nastreefden en welke middelen daarvoor nodig waren.

Met het uitvaardigen van Verordening (EEG) nr. 2079/92 van de Raad tot instelling van een communautaire steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector (PbEG nr. L 215) droeg de Europese Gemeenschap in 1992 opnieuw bij aan door de lidstaten genomen initiatieven ter bevordering van de afvloeiing van werknemers uit de landbouw. Op grond van deze verordening konden lidstaten die een steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector instelden financiële steun uit het EOGFL, afdeling Garantie ontvangen. Deze bijdrage kon gebruikt worden voor de tenuitvoerlegging van de steunregeling.

Om voor de bijdrage in aanmerking te komen, diende de steunregeling onder meer te voorzien in een inkomen aan oudere meewerkende gezinsleden en oudere landbouwers die werkloos werden door de vervroegde uittreding van hun agrarische werkgever. In Verordening (EEG) nr. 2079/92 was bepaald dat de lidstaten de steunregeling voor vervroegde uittreding uit de landbouw ten uitvoer legden in een aan de Europese Commissie te overleggen programma. In dit programma verstrekten de lidstaten onder andere informatie over de hoogte van de bedragen die op basis van de steunregeling voor vervroegde uittreding werden uitgekeerd.

(224.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds) Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling	Het vaststellen, wijzigen en intrekken van regelgeving betreffende inkomensondersteuning voor landbouwers in het kader van uittreding en afvloeiing
Periode	1970-
Product	Bijdrageregeling voor oudere agrarische medewerkers (Stcrt. 1970, 125); Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw (Stcrt. 1988, 114)

(225.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het beslissen op aanvragen van oudere agrarische werknemers die in het kader van uittreding en afvloeiing om inkomensondersteuning verzoeken
Periode	1970-
Grondslag	Bijdrageregeling voor oudere agrarische werknemers; Wijziging van enige bestuursbesluiten, art 1; Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw, art. 9, lid 1; Wijziging Vergoedingsregeling voor uittreding van landbouwwerknemers, punt A
Opmerking	Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur AVA en zijn taakopvolgers, DUR en LASER.

(226.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van een programma met maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid en de geografische beroepsmobiliteit van landbouwers om aanspraak te maken op een bijdrage uit het ESF
Periode	1972-
Grondslag	Besluit van de Raad betreffende de bijstand van het ESF ten gunste van personen die de landbouw verlaten om een beroep buiten de landbouw te gaan uitoefenen, art. 1, lid 1 en art. 2

(227.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van een programma met maatregelen ter bevordering van de vervroegde uittreding van landbouwers om aanspraak te maken op een bijdrage uit het EOGFL
Periode	1992-
Grondslag	Verordening van de Raad tot instelling van een communautaire steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector, art. 1, lid 2 en art. 4

13.2.4 *Combinatiebanen*

Hoewel het verkrijgen van een baan in de landbouwsector er in de jaren '80 niet makkelijker op werd, stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in 1986 de Regeling stimulering combinatiebanen (Stcrt. 1986, 158) vast. Op grond van deze regeling konden Landelijke stichtingen aanspraak maken op een LNV-bijdrage als tegemoetkoming in de kosten van het formeren van combinatiebanen voor landbouwers.

Onder een "combinatiebaan" werd een arbeidsplaats verstaan die werd gevormd door op verschillende bedrijven deeltijdwerkzaamheden te verrichten. "Landelijke stichtingen" waren samenwerkingsverbanden van door het Landbouwschap aangewezen vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers. Deze samenwerkingsverbanden hadden tot doel de Gewestelijke stichtingen tot het creëren van combinatiebanen aan te zetten. Gewestelijke stichtingen waren samenwerkingsverbanden gevormd uit door een Gewestelijke Raad van het Landbouwschap

aangewezen vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers die tot doel hadden combinatiebanen samen te stellen.

Om de LNV-bijdrage als tegemoetkoming in de kosten van het formeren van combinatiebanen te ontvangen, moesten de Landelijke stichtingen aan voorwaarden voldoen. Zo moesten de stichtingen toetsingscommissies instellen die de kwaliteit van de combinatiebanen beoordeelden. Verder dienden de Landelijke stichtingen statuten te overleggen van zowel de bij de formatie van combinatiebanen betrokken Landelijke als Gewestelijke stichtingen. Nadat de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de statuten had goedgekeurd en positief op de aanvraag had beslist, konden de Landelijke stichtingen de LNV-bijdrage tegemoet zien.

De minister kon desgewenst besluiten aan de Landelijke stichting ten behoeve van de Gewestelijke stichtingen Gelderland en Noord-Brabant een aanvullende bijdrage te verstrekken. Reden hiervoor was dat in de provincies Gelderland en Noord-Brabant het aanbod van te verrichten landbouwwerkzaamheden hoger was dan in de andere provincies.

De Regeling stimulering combinatiebanen had een tijdelijk karakter. Landelijke stichtingen konden aanvragen indienen voor een tegemoetkoming van de in de periode 1985 tot en met 1987 gemaakte kosten van het formeren van combinatiebanen in de landbouwsector. In afwijking hiervan kon de Landelijke stichting ten behoeve van de Gewestelijke stichtingen Gelderland en Noord-Brabant slechts aanvragen indienen voor een tegemoetkoming van de in 1986 en 1987 gemaakte kosten van het creëren van combinatiebanen.

(228.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling	Het vaststellen, wijzigen en intrekken van regelgeving betreffende ondersteuning voor Landelijke stichtingen in het kader van de vorming van combinatiebanen voor landbouwers
Periode	1986-1987
Product	Regeling stimulering combinatiebanen (Stcrt. 1986, 158)

(229.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van een (aanvullende) bijdrage aan Landelijke stichtingen als tegemoetkoming in de kosten van het formeren van combinatiebanen voor landbouwers
Periode	1986-1987
Grondslag	Regeling stimulering combinatiebanen, art. 2, 5 en art. 10
Opmerking	Onderdeel van het verlenen van een bijdrage is het toetsen van de statuten van de Landelijke en de Gewestelijke stichtingen.

(230.)

Actor Landbouwschap
Handeling Het aanwijzen van vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers in het kader van de vorming van combinatiebanen
Periode 1986-1987
Grondslag Regeling stimulering combinatiebanen, art. 1
Opmerking Hierbij speelde de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap een hoofdrol.

(231.)

Actor Landelijke stichtingen
Handeling Het instellen van toetsingscommissies voor de beoordeling van combinatiebanen
Periode 1986-1987
Grondslag Regeling stimulering combinatiebanen, art. 3, lid a

(232.)

Actor Toetsingscommissies voor de beoordeling van combinatiebanen
Handeling Het beoordelen van de kwaliteit van combinatiebanen
Periode 1986-1987
Grondslag Regeling stimulering combinatiebanen, art. 4, lid a-c

13.2.5 Tijdelijke rechtstreekse inkomenssteun

In de jaren '90 zette de verslechterde inkomenspositie van de akkerbouwsector LNV aan tot het nemen van extra inkomensondersteunende maatregelen. Oorzaak van de inkomensterugval in de akkerbouw was het door de Europese gemeenschap gevoerde landbouwstructuurbeleid waar LNV op aansloot. Dit beleid gaf uitvoering aan de MacSharry-hervormingen ter vermindering van de overschotten van bepaalde producten. Om de Europese landbouwprijzen af te stemmen op de veel lagere prijzen op de wereldlandbouwmarkt, werd van traditionele prijssteun overgegaan naar rechtstreekse inkomenssteun aan de landbouwers.

Een sector waar de MacSharry-hervormingen bij uitstek tot negatieve inkomenseffecten leidde, was de akkerbouwsector. Om te voorkomen dat het welvaartsniveau van de akkerbouwers nijpend werd, vaardigde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in 1990 de Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw (Stcrt. 1990, 147) uit. Op basis van deze beschikking konden bedrijfshoofden van akkerbouwbedrijven, meewerkende gezinsleden van bedrijfshoofden en samenwerkingsverbanden van bedrijfshoofden directe inkomenssteun ontvangen voor een periode van 5 jaar.

De directe inkomenssteun was bedoeld om de nadelige inkomenseffecten in de akkerbouw ten gevolge van de aanpassingen in het gemeenschappelijke landbouwbeleid te verminderen en om het herstructureringsproces in de akkerbouwsector te ondersteunen. Akkerbouwers die de inkomenssteun aanvroegen, moesten aantonen dat hun gezinsinkomen per arbeidseenheid als gevolg van het gevoerde landbouwstructuurbeleid tot beneden een door de Minister van

Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in het Programma Inkomenssteun in de Landbouw (PIL) vermeld niveau gedaald was.

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit moest het PIL opstellen om te voldoen aan de Europese voorwaarden voor het op aanvraag verstrekken van tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw. Daarnaast werd het PIL opgesteld om Europese financiële steun voor de uitvoering van de Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw te krijgen.

In 1989 werden Verordening (EEG) nr. 768/89 van de Raad tot instelling van een regeling inzake tijdelijke inkomenssteun in de landbouw (PbEG nr. L 84) en Verordening (EEG) nr. 3813/89 van de Commissie tot vaststelling van de bepalingen ter uitvoering van de regeling inzake tijdelijke inkomenssteun in de landbouw (PbEG nr. L 371) van kracht. Uit de verordeningen werd duidelijk dat de Europese Gemeenschap tijdelijke inkomenssteun aan de landbouwsector noodzakelijk vond. Reden hiervoor was dat het landbouwstructuurbeleid de levensstandaard van de agrarische beroepsbevolking sterk aantastte. Om te voorkomen dat het welvaartsniveau van de agrariërs nog sterker achteruitging, was in de verordeningen bepaald dat lidstaten die inkomensondersteunende maatregelen namen Europese kredieten voor de uitvoering van deze maatregelen konden ontvangen.

Aanvragen voor de tijdelijke inkomenssteun konden alleen worden ingediend in 1990 en dienden opgestuurd te worden naar de districts burea houder (DBH) van LNV in wiens werkgebied het akkerbouwbedrijf van de aanvrager gevestigd was. De directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie van LNV besliste op de aanvragen.

(233.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het vaststellen, wijzigen en intrekken van regelgeving betreffende directe inkomensondersteuning voor agrariërs
Periode	1989-
Product	Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw (Stcrt. 1990, 147)

(234.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van het Programma Inkomenssteun in de Landbouw
Periode	1989-1990
Grondslag	Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw, art. 2 Verordening (EEG) nr. 768/89, art. 2 en art. 3, lid 1 en lid 2a-2e

(235.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van tijdelijke inkomenssteun aan akkerbouwers
Periode	1990-
Grondslag	Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw, art. 2 en art. 8 lid 1
Opmerking	Namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit uitgevoerd door de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie

13.3 Verbetering van de arbeidsomstandigheden

13.3.1 Algemeen

Het door LNV gevoerde beleid ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouw heeft raakvlakken met het beleidsterreinen arbeidsomstandigheden van het ministerie van SZW. Zo is de arbeidsomstandighedenwet uit 1994 net als de in dit rapport aan bod komende beleidsmaatregelen gericht op het verminderen van ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid, het risico op bedrijfsongevallen en de vermindering van bedrijfsziekten. Een verschil tussen de Arbeidsomstandighedenwet en de door LNV vastgestelde maatregelen ter verbetering van de arbeidsomstandigheden is echter dat de Arbeidsomstandighedenwet de verbetering van de werksituatie in meerdere sectoren beoogt in plaats van alleen de landbouwsector. In dit rapport komen alleen die maatregelen aan bod die primair gericht zijn op de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouwsector. Een toelichting op de arbeidsomstandighedenwet is in contextrapport nr. 24, *Ter bevordering van menswaardige arbeid* te vinden⁴⁹.

De maatregelen ter verbetering van de arbeidsomstandigheden die hier behandeld worden zijn:

- de Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij;
- de Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven;
- de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten.

Aanvankelijk waren de regelingen vooral materieel van aard en droegen ze bij aan de rationalisatie van de landbouwproductie met het oog op een hoger rendement. In de jaren '80 en '90 concentreerden de regelingen zich meer op de verbetering van het welzijn en de veiligheid van de landbouwmedewerker.

(236.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouwsector
Periode	1978-

(237.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het vaststellen van regelgeving betreffende de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouwsector
Periode	1978-
Product	Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij (Stcrt. 1978, 46); Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven (Stcrt. 1989, 221); Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten (Stcrt. 1995, 174)

⁴⁹ Ter bevordering van menswaardige arbeid. Rapport institutioneel onderzoek op het beleidsterrein arbeidsomstandigheden, 1940-1993. Den Haag. 1994.

13.3.2 *Werksituatie melkveehouderij*

In 1978 konden ondernemers in de melkveehouderij op grond van de Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij 1978 (Stcrt. 1978, 46) een bijdrage krijgen voor investeringen ter verbetering van de werksituatie in hun bedrijf. Daarbij ging het onder meer om investeringen in de verbetering van staltoegangen en het melksysteem. Bedrijfshoofden met een melkveehouderij konden, zoals de naam van de Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij 1978 al aangaf, alleen gedurende het jaar 1978 gebruik maken van de regeling van het O&S-fonds.

De melkveehouders dienden hun aanvragen in bij de districtsbureauhouder van de Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen (STULM) in het werkgebied van de melkveehouder. De directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden of een door hem aangewezen persoon besliste op de aanvragen. Wanneer de aanvraag van een ondernemer gehonoreerd werd, kon hij rekenen op een bijdrage van 15 procent van de door hem voorgestelde en door de directeur goedgekeurde investeringskosten ter verbetering van de werksituatie in de melkveehouderij.

(238.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het beslissen op aanvragen van ondernemers in de melkveehouderij voor een bijdrage voor investeringen ter verbetering van de werksituatie
Periode	1978
Grondslag	Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij 1978, art. 12, lid 1
Opmerking	Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden.

13.3.3 *Bijdragen voor investeringen in de landbouwsector*

In 1989 stelde het O&S-fonds de Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven (Stcrt. 1989, 221) vast. Een verschil met de Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij 1978 was dat deze regeling voorzag in een bijdrage aan (samenwerkingsverbanden van) landbouwondernemers en rechtspersonen die in alle sectoren van de landbouw werkzaam waren. De bijdrage was bedoeld als tegemoetkoming in de kosten van investeringen ter verbetering van het milieu, de kwaliteit van de productie en/of ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in het landbouwbedrijf.

Landbouwers die steun uit het O&S-fonds wilden ontvangen, stelden een investeringsplan op. De directeur Landbouw, Natuur en Openlucht recreatie van LNV beoordeelde de plannen en besliste namens het O&S-fonds op de aanvragen voor een bijdrage voor de realisatie van de investeringsplannen.

De Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven werd in 1996 vrijwel helemaal opgenomen in het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (Stcrt. 1996, 57). Daardoor hield de complementaire regeling op te bestaan. Op grond van het besluit konden (samenwerkingsverbanden van) landbouwondernemers en rechtspersonen investeringssubsidies ontvangen voor investeringen ter modernisering en verbetering van de landbouwstructuur. Voorbeelden van dergelijke investeringen waren investeringscategorieën die voorheen door de complementaire regeling werden gestimuleerd zoals investeringen ter verbetering van het milieu of ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in het landbouwbedrijf.

Het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven wordt in sub-paragraaf 3.4.1. behandeld. Hiervoor is gekozen omdat dit besluit in 1996 primair als instrument gebruikt werd om de landbouwstructuur mee aan te passen.

(239.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het beslissen op aanvragen voor een bijdrage voor investeringen ter verbetering van het milieu, de kwaliteit van de productie en/of ter verbetering van de arbeidsomstandigheden op een agrarisch bedrijf
Periode	1989-1995
Grondslag	Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven, art. 12, lid 1
Opmerking	Namens het O&S-fonds uitgevoerd door de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie.

13.3.4 Arbo-projecten

Met het ondertekenen van het Arbo-convenant Agrarische Sectoren (verder Arbo-convenant genoemd) investeerde LNV in 1994 opnieuw in de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de agrarische sector. Het Arbo-convenant was een contract waarin LNV, SZW en de sociale partners uit de landbouwsector zoals het Landbouwschap, de Voedingsbond FNV en de Industrie- en Voedingsbond CNV zich tot het nakomen van gezamenlijk gemaakte afspraken ten aanzien van het verbeteren van de arbeidsomstandigheden in de landbouw verplichtten⁵⁰. De afspraken die in het convenant waren opgenomen waren onder meer gericht op:

- het uitvoeren van projecten ter vermindering van het risico op ongevallen en beroepsziekten en ter bevordering van het welzijn en de arbo-kwaliteitszorg op landbouwbedrijven;
- het afstemmen van de wet- en regelgeving betreffende de arbeidsomstandigheden op de werksituatie in de agrarische sector;
- het uitvoeren van arbeidsinspecties.

In het Arbo-convenant kwamen de convenantpartijen overeen welke financiële bijdragen LNV, SZW en het bedrijfsleven voor de realisatie van de gemaakte afspraken voor hun rekening namen. Ook stelden de diverse partijen in het convenant vast dat tussen 1994-1999 aan de afspraken voldaan moest zijn. Een door de ondertekenaars van het Arbo-convenant

⁵⁰ Evaluatieonderzoek Arbo-convenant Agrarische Sectoren 1994-1999, blz. 1.

ingestelde stuurgroep waarin de convenantpartijen zitting hadden, hield toezicht op de naleving van de afspraken. Het ministerie van SZW voerde het secretariaat van deze stuurgroep. LNV en SZW gaven op verschillende manieren uitvoering aan het Arbo-convenant.

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vaardigde in 1995 de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten (Stcrt. 1995, 174) uit. De regeling voorzag in een bijdrage aan organisaties die projecten uitvoerden waarmee een kwaliteitsverbetering van de arbeidsomstandigheden in het de landbouw beoogd werd. LNV en het bedrijfsleven droegen bij aan de realisatie van de projecten. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit verleende de bijdrage alleen aan organisaties zonder winstoogmerk die het belang van de agrarische sector behartigden. Om uitvoering te geven aan de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de Werkgroep Arbo-projecten in die advies gaf over de wijze waarop de minister op aanvragen kon beslissen. Ook de door de convenantpartijen ingestelde stuurgroep gaf advies over de aanvragen. Dit advies werd "pré-advies" genoemd omdat de stuurgroep het advies gaf aan de directeur Landbouw van de directie Landbouw die het advies meenam in het advies aan de minister.

In 1996 werd de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten gewijzigd. Hierdoor kreeg de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de mogelijkheid een hoger subsidiepercentage toe te kennen aan projecten die tot doel hadden bepaalde thema's uit te voeren. De thema's maakte de minister bekend in de Staatscourant. Een voorbeeld van een dergelijk thema is het verminderen van de fysieke belasting bij het uitoefenen van landbouwwerkzaamheden. De Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten werd in 1998 ingetrokken waardoor de door de diverse organisaties ingediende arbo-projecten tot en met 1999 konden uitlopen (het jaar waarin het Arbo-convenant ten einde liep).

Het ministerie van SZW en de sociale partners gaven uitvoering aan het Arbo-convenant door de door convenantpartijen ingestelde stuurgroep met het initiëren van projecten te belasten. Die taak hield in dat de stuurgroep verschillende partijen benaderde met het verzoek projectvoorstellen te doen voor projecten ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in de landbouw. Deze projectvoorstellen moesten worden ingediend bij de stuurgroep. Na beoordeling door de stuurgroep werd aan bepaalde partijen opdracht verstrekt projecten uit te voeren. Een belangrijk element hierbij was dat de opdrachten niet werden verstrekt door de stuurgroep maar door de bij het Arbo-convenant betrokken sociale partners of de minister van SZW.

Een andere manier waarop het ministerie van SZW uitvoering gaf aan het Arbo-convenant was het gedurende de looptijd van het Arbo-convenant (van 1994 tot en met 1999) verrichten van arbeidsinspecties.

(240.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling Het aangaan van het Arbo-convenant Agrarische Sectoren
Periode 1994
Bron Evaluatieonderzoek Arbo-convenant Agrarische Sectoren 1994-1999,
blz. 1
Product Arbo-convenant Agrarische Sectoren
Opmerking Het convenant werd met de sociale partners in de agrarische sector
aangegaan.

(241.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling Het verlenen van een financiële bijdrage aan de tenuitvoerlegging van
projecten ter verbetering van de arbeidsomstandigheden in de
agrarische sector
Periode 1994-1999
Grondslag Arbo-convenant Agrarische Sectoren, art. 3 en art. 29, lid 1
Opmerking Ook de sociale partners deden hieraan mee.

(242.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Handeling Het uitvoeren van projecten ten behoeve van de uitvoering van het
Arbo-convenant Agrarische Sectoren
Periode 1994-1999
Grondslag Arbo-convenant Agrarische Sectoren, art. 3, lid 1
Opmerking De sociale partners leverden hieraan ook een bijdrage.

(243.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van een financiële bijdrage aan organisaties die
agrarische arbo-projecten willen uitvoeren
Periode 1995-1998
Grondslag Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten, art. 2, art. 12, lid 1 en art.
15, lid 1
Opmerking Het stellen van nadere voorschriften aan het besluit tot verlening van
een bijdrage is een activiteit die de minister in het kader van het
verlenen van een bijdrage kan uitvoeren.

(244.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van de Werkgroep Arbo-projecten
Periode 1995
Bron Evaluatieonderzoek Arbo-convenant Agrarische Sectoren 1994-1999,
blz. 13-15

(245.)

Actor Werkgroep Arbo-projecten
Handeling Het geven van advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het beslissen op aanvragen in het kader van de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten
Periode 1995-1998
Bron Evaluatieonderzoek Arbo-convenant Agrarische Sectoren 1994-1999, blz. 13-15

(246.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bekend maken van het budget, de aanvraagtermijnen en de categorieën arbo-projecten die in aanmerking komen voor een hoger subsidiepercentage
Periode 1995-1997
Grondslag Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten, art. 9, lid 5, art. 10, lid 1 en 2; Wijziging Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten, art. I
Opmerking Het budget, de aanvraagtermijnen en de categorieën arbo-projecten worden jaarlijks bekend gemaakt in de Staatscourant.

(247.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van wijzigingen in voor de uitvoering van arbo-projecten opgestelde projectplannen
Periode 1995-1997
Grondslag Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten, art. 13, lid 2

(248.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van aanvraagformulieren voor de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten
Periode 1995-1997
Grondslag Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten, art. 11, lid 2
Opmerking Namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit door de directeur Dienst Uitvoering Regelingen.

- (249.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
 Handeling Het instellen van de Stuurgroep Arbo-convenant Agrarische Sectoren
 Periode 1994
 Grondslag Arbo-convenant Agrarische Sectoren, art. 26, lid 1
 Opmerking Ook de sociale partners zijn bij de instelling van deze stuurgroep betrokken.
- (250.)
 Actor Stuurgroep Arbo-convenant Agrarische Sectoren
 Handeling Het rapporteren in het kader van het houden van toezicht op de naleving van de in het Arbo-convenant Agrarische Sectoren vastgelegde afspraken
 Periode 1994-1999
 Grondslag Arbo-convenant Agrarische Sectoren, art. 26, lid 2c en lid 2d
- (251.)
 Actor Stuurgroep Arbo-convenant Agrarische Sectoren
 Handeling Het initiëren van arbo-projecten ten behoeve van de uitvoering van het Arbo-convenant Agrarische Sectoren
 Periode 1994-1999
 Grondslag Arbo-convenant Agrarische Sectoren, art. 26, lid 2b
- (252.)
 Actor Stuurgroep Arbo-convenant Agrarische Sectoren
 Handeling Het geven van advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de beslissing op aanvragen in het kader van de Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten
 Periode 1995-1998
 Bron Evaluatieonderzoek Arbo-convenant Agrarische Sectoren 1994-1999, blz. 14-15
- (253.)
 Actor Werkgroep Arbo-projecten
 Handeling Het instellen van begeleidingsgroepen voor het volgen van en adviseren over agrarische arbo-projecten
 Periode 1994-1999
 Grondslag Arbo-convenant Agrarische Sectoren, art. 26, lid 3

14. Regiobeleid en plattelandsontwikkeling

14.1 Algemeen

14.1.1 *Regiobeleid*

Het *Europees regiobeleid* heeft drie doelstellingen⁵¹:

- de ontwikkeling en structurele aanpassing van regio's met een ontwikkelingsachterstand (doelstelling 1);
- de herstructurering van oude industriegebieden (doelstelling 2);
- het bevorderen van de ontwikkeling van het platteland (doelstelling 5b).

Deze doelstellingen corresponderen met de in deel 1 van dit contextrapport genoemde Europese prioritaire doelstellingen 1, 2 en 5b.

Een belangrijk kenmerk van Europees regiobeleid is de diversiteit aan invalshoeken. Dit geldt ook voor het *nationaal regiobeleid*, dat voor een groot deel gebaseerd is op het Europees regiobeleid. De diversiteit in het nationaal regiobeleid komt mede voort uit de betrokkenheid van verschillende ministeries bij het opstellen van regionale beleidsplannen, zoals de op de noordelijke provincies gerichte Integrale Structuurplannen (ISP's)⁵². In deze plannen komen zowel economische, sociaal-economische als landbouwkundige beleidsaspecten aan bod.

Het economische aspect van het nationaal regiobeleid hield in de jaren '70 onder meer steunverlening aan bedrijven in die projecten opstartten waarmee de bedrijfsmatige structuur verbeterd en vernieuwd werd. Bij de uitvoering van deze maatregel was de minister van EZ betrokken. De maatregel was nodig om de schaalvergroting en vernieuwing van de bedrijfsstructuur van het industriële apparaat te ondersteunen. Het sociaal-economische aspect van het door de minister van SZW gevoerde nationaal regiobeleid bestond onder andere uit het verbeteren van de werkomstandigheden in bedrijven. Voor het landbouwkundige aspect van het nationaal regiobeleid tenslotte, was de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit verantwoordelijk. De uit dit beleid voortvloeiende maatregelen concentreerden zich in de jaren '70 op de modernisering en de kostenverlaging in de landbouwsector.

Naast de veelheid aan aspecten waaraan het regiobeleid is te herkennen, kenmerkt dit beleidsterrein zich door een nauwe verbondenheid met het begrip *plattelandsontwikkeling*. Dat blijkt uit het feit dat het Europees regiobeleid zich onder meer op het nastreven van doelstelling 5b richtte.

⁵¹ Advies EU-fondsen en geïntegreerde plattelandsontwikkeling. Raad voor het natuurbeheer. 1996, blz. 11 en 25.

⁵² Integraal Structuurplan Noorden des Lands. Tweede Kamer, 1978-1979, 15 550, nrs. 1-2, blz. 203-205.

14.1.2 *Plattelandsontwikkeling*

Het op plattelandsontwikkeling gerichte beleid kenmerkt zich door⁵³:

- het creëren van evenwicht en integratie tussen de functies van het platteland. Deze functies bestaan uit het gebruik van het platteland voor voedselproductie en het gebruik van het platteland als recreatiegebied, natuurgebied of landschap;
- het in sociaal-economische zin versterken van de plattelandseconomie wat inhoudt dat naarmate er minder behoefte is aan nog meer agrarische producten de inkomensverwerving in het desbetreffende gebied op een nieuwe leest dient te worden geschoeid.

Parallel aan de term plattelandsontwikkeling wordt vanaf de jaren '90 de term plattelandsvernieuwing gehanteerd. Beide termen betekenen hetzelfde.

14.1.3 *Afbakening*

Het beleidsterrein plattelandsvernieuwing heeft raakvlakken met het LNV-beleidsterrein natuur- en landschapsbeheer. Op het beheer van natuur- en landschap gerichte beleidsmaatregelen hebben vaak kenmerken van maatregelen die in het kader van plattelandsvernieuwing genomen worden. Een van die kenmerken is het daar waar nodig stimuleren van het gebruik van het platteland als natuurgebied of landschap met als doel de functies van het platteland in evenwicht te brengen. Toch worden beleidsmaatregelen die zich *primair* op het behoud van natuur en landschap richten niet in dit contextrapport behandeld, maar in het contextrapport *Natuur en landschapsbeheer*⁵⁴.

Met betrekking tot het tweede in dit contextrapport genoemde kenmerk van plattelandsvernieuwing, wordt in de literatuur aangegeven dat "moderne" plattelandsvernieuwing (waarmee de plattelandsvernieuwing in de jaren '90 bedoeld wordt) tot doel heeft werk te creëren. Dit in contrast met "ouderwetse" plattelandsvernieuwing waarmee vrijwel altijd het terugbrengen van het aantal arbeidskrachten in de landbouw beoogd werd.⁵⁵ De maatregelen om een afname van het aantal landbouwers te bewerkstelligen, waren vaak op de modernisering en sanering van de landbouwstructuur gericht (zie ook hoofdstuk 12).

Ten aanzien van het in dit contextrapport behandelde regionaal beleid moet worden opgemerkt dat alleen de uit het nationaal regiobeleid voortvloeiende handelingen aan bod komen die primair werden aangewend om invloed uit te oefenen op de landbouwstructuur.

⁵³ Atlas van het vernieuwend platteland. Lochem. 1997, blz. 229 en 231.

⁵⁴ Aan dit rapport is nog geen nummer toegekend.

⁵⁵ Atlas van het vernieuwend platteland, blz. 232.

14.2 Regiobeleid

14.2.1 *Nationaal regiobeleid*

In het eind van de jaren '60 en het begin van de jaren '70 werd een begin gemaakt met een structurele toepassing van regiobeleid dat op de versterking van de landbouwstructuur van de noordelijke provincies gericht was. Bij de uitvoering van het regiobeleid werd vaak gebruik gemaakt van de tot het beleidsterrein plattelandontwikkeling behorende beleidsinstrumenten (zie sub-paragraaf 3.6.2.). Daarnaast maakte het bedoelde regiobeleid vrijwel altijd deel uit van regiobeleid in bredere zin, waarin ook de versterking van de sociaal-economische en infrastructurele structuur centraal stond.

De sterke verwevenheid met regiobeleid ter stimulering van de landbouwstructuur en regiobeleid in brede zin kwam voort uit het feit dat de regio's waar het regiobeleid zich op concentreerde meestal op diverse vlakken als kwetsbaar konden worden aangemerkt. Hierdoor waren ook diverse ministeries bij het regiobeleid betrokken.

Nota Ontwikkeling van het Noorden des Lands

De betrokkenheid van de verschillende ministeries bij het regiobeleid kwam naar voren in de in 1968 gepubliceerde nota *Ontwikkeling van het Noorden des Lands* waarin voor het noorden vervaardigde stimuleringsmaatregelen waren opgenomen⁵⁶. Deze nota werd door de ministers van VROM, EZ, V&W en LNV ondertekend. Aanleiding voor het nemen van stimuleringsmaatregelen in het noorden (waaronder op dat moment de provincies Groningen, Friesland en Drenthe werden verstaan) was de ongunstige conjunctuur waardoor het aantal industriële vestigingen afnam. Tegelijkertijd zette in de agrarische sector het rationalisatie-mechanisatieproces zich voort waardoor minder mensen voor de landbouwproductie nodig waren en een stroom van arbeidskrachten vrijkwam.

Stimuleringsmaatregelen die de minister van EZ nam om de economische structuur van het noorden te versterken, bestonden uit subsidieregelingen voor bedrijven die besloten zich in het noorden te vestigen. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit probeerde de structuur van de landbouw in het noorden te verbeteren door enkele projecten bij de Europese Commissie in te dienen voor een bijdrage uit het EOGFL. Het ging daarbij onder meer om de bouw van een fabriek voor aardappelverwerking.

Ter afsluiting van de nota *Ontwikkeling van het Noorden des Lands* wezen de bij de nota betrokken ministers op de noodzaak ook in de toekomst tot een afgewogen regiobeleid ten aanzien van het noorden te komen. Dit diende in nauwe samenwerking tussen de bestuurscolleges van de noordelijke provincies en de verschillende departementen te gebeuren.

Integraal Structuurplan Noorden des Lands

Met het in de nota *Ontwikkeling van het Noorden des Lands* genoemde voorstel tot samenwerking liepen de ministers vooruit op het jaar 1973 waarin de minister van EZ de Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands instelde die tot taak had periodiek een

⁵⁶ Nota Ontwikkeling van het Noorden des Lands. Tweede Kamer, vergaderjaar 1967-1968, 9458.

integraal structuurplan (ISP) op te stellen. In de stuurgroep zaten de ministers die bij de totstandkoming van het ISP betrokken waren waaronder de ministers van Financiën, EZ, V&W, VROM en LNV. Daarnaast hadden ook de voorzitters van de noordelijke colleges van Gedeputeerde Staten zitting in de stuurgroep. Ter ondersteuning van de totstandkoming van het structuurplan kon de stuurgroep werkgroepen instellen die belast waren met het verrichten van onderzoek. In het ISP werd het regiobeleid voor het noorden toegelicht en werden beleidsafspraken vastgelegd die de diverse ministeries en de colleges van Gedeputeerde Staten ten aanzien van het regionaal beleid hadden gemaakt. Aanvankelijk hadden de ISP's alleen betrekking op de provincies Groningen, Friesland en Drenthe, sinds 1974 ook op de provincie Overijssel.

In de jaren '70 werden naast de voor de noordelijke provincies bestemde ISP's regionale programma's voor Zuid-Limburg en Twente opgesteld. Deze programma's bevatten beleidsmaatregelen om de economische structuur van Zuid-Limburg en Twente te versterken. Deze structuur was verzwakt door het sluiten van de mijnbouw- en textielbedrijven. Omdat in dit contextrapport alleen het regiobeleid ter sprake komt dat de landbouwstructuur beïnvloedde, worden de regionale programma's voor Zuid-Limburg en Twente hier buiten beschouwing gelaten.

Uitvoering van het ISP

Wanneer een ISP was afgerond en vastgesteld door de minister van EZ, kon het worden uitgevoerd. Daarbij stond het begrip decentralisatie centraal. Dat betekende dat waar mogelijk het ISP door lokale overheden werd uitgevoerd. De verscheidenheid aan financieringsbronnen waarmee de uitvoering van het structuurplan in kwestie plaatsvond, was groot. Zo waren er provinciale middelen en ISP-middelen. De ISP-middelen stonden op de begroting van de minister van EZ. Bij het nemen van beslissingen over de besteding van de ISP-gelden stond de Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands de minister van EZ bij met advies. Wanneer de minister het advies overnam, werden de ISP-middelen ter beschikking gesteld van de departementen die het meest bij de uitvoering van het structuurplan betrokken waren. Daarnaast werden in het kader van het decentralisatieprincipe daar waar mogelijk gelden ter beschikking van de provincies gesteld.

De departementen die ISP-middelen van de minister van EZ kregen toegewezen, namen maatregelen ten behoeve van de uitvoering van het ISP. Een van deze maatregelen was dat de bij de uitvoering van de structuurplannen betrokken ministers een artikel op hun respectievelijke begrotingen creëerden dat melding maakte van de voor de uitvoering van de structuurplannen beschikbaar gestelde gelden.

Indien de minister van EZ de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit middelen toewees om uitvoering te geven aan het integraal structuurplan, verzocht hij zijn ambtsgenoot zorg te dragen voor een goede aanwending van de ISP-gelden. Ook moest de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een voortgangsrapportage van de projecten geven waarbij LNV betrokken was.

Doorvoering van het decentralisatieprincipe

In 1993 vaardigde de minister van EZ het Besluit Uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1993/94 (Stb. 1993, 174) uit. Hierin werd het decentralisatieprincipe bij de uitvoering van regionale programma's verder doorgevoerd. De minister van EZ verstreekte

de voor de uitvoering van het ISP bestemde middelen voor de jaren 1993 en 1994 nu rechtstreeks aan een openbaar lichaam waarin de betrokken provincies samenwerkten, aan gemeenten of aan privaatrechtelijke rechtspersonen. Dit hield in dat de ISP-gelden niet langer aan departementen -waaronder LNV- ter beschikking werden gesteld. In 1994 vaardigde de minister van EZ het Besluit Uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1995/1999 (Stb. 1994, 891) uit. Dit besluit had dezelfde strekking als het besluit uit 1993. Het ISP liep tot 2000 en werd opgevolgd door Kompas voor het Noorden des Lands.

(254.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het nationaal regiobeleid
 Periode 1945-

(255.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het vaststellen, wijzigen en intrekken van regelgeving betreffende het nationaal regiobeleid
 Periode 1945-
 Product Besluit organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands (Stcrt. 1973, 34); Besluit uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1993/94 (Stb. 1993, 174); Besluit uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1995/99 (Stb. 1994, 891)

(256.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het nemen van op de noordelijke provincies gerichte stimuleringsmaatregelen ter verbetering van de landbouwkundige structuur
 Periode 1968-
 Bron Nota Ontwikkeling van het Noorden des Lands. 1967-1968, blz. 2 en 17
 Opmerking De ministers van VROM, EZ en V&W nemen maatregelen op andere terreinen, zoals infrastructuur en sociaal-economische structuur.

(257.)

Actor Minister van Economische Zaken
 Handeling Het instellen van de Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands
 Periode 1973-2000
 Grondslag Besluit Organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands, art. 1, lid 1

(258.)

Actor Minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vanuit het perspectief van de landbouwstructuur voordragen van leden voor de Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands
Periode 1973-2000
Grondslag Besluit Organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands, art. 1, lid 5d
Opmerking Andere ministers (BZ, VWS, Financiën, OC&W, SZW, V&W, VROM, EZ) dragen leden voor die kennis en inbreng leveren voor aspecten van andere beleidsterreinen.

(259.)

Actor Minister van Economische Zaken
Handeling Het benoemen van leden voor de Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands
Periode 1973-
Grondslag Besluit Organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands, art. 1, lid 5d

(260.)

Actor Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands
Handeling Het opstellen van Integrale Structuurplannen Noorden des Lands
Periode 1973-
Grondslag Besluit Organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands, art. 1, lid 2a en 2b
Product Integraal Structuurplan Noorden des Lands

(261.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bijdragen aan de totstandkoming van de Integrale Structuurplannen Noorden des Lands voor zover het de in de structuurplannen vermelde landbouwkundige maatregelen betreft
Periode 1973-
Grondslag Besluit Organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands, art. 1, lid 2a en 2b
Product Integraal Structuurplan Noorden des Lands

(262.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van maatregelen ten behoeve van de uitvoering van de Integrale Structuurplannen Noorden des Lands voor zover het de in de structuurplannen vermelde landbouwkundige maatregelen betreft
Periode 1973-1993
Bron Integraal Structuurplan Noorden des Lands. 1978-1979, blz. 200

- (263.)
 Actor Minister van Economische Zaken
 Handeling Het vaststellen van de Integrale Structuurplannen Noorden des Lands
 Periode 1973-
 Bron Integraal Structuurplan Noorden des Lands. 1978-1979, blz. 199-200
- (264.)
 Actor Minister van Economische Zaken
 Handeling Het toewijzen van ISP-middelen aan de bij de uitvoering van de
 Integrale Structuurplannen Noorden des Lands betrokken ministeries
 en provincies
 Periode 1973-1993
 Grondslag Besluit Uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands
 1993/94, art. 7, lid 1, lid 1a en lid 2a tot en met 2c
 Opmerking Uit het Integraal Structuurplan Noorden des Lands, 1978-1979, blz. 11
 en 200 blijkt dat de minister van EZ de ISP-gelden vanaf 1973
 toekende aan de bij de uitvoering van de Integrale Structuurplannen
 Noorden des Lands betrokken ministeries en provincies.
- (265.)
 Actor Minister van Economische Zaken
 Handeling Het verstrekken van uitkeringen ten behoeve van de uitvoering van het
 ISP aan een openbaar lichaam waarin de bij het ISP betrokken
 provincies samenwerken, aan gemeenten en aan privaat-rechtelijke
 rechtspersonen
 Periode 1993-
 Grondslag Besluit Uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands
 1993/94, art. 7, lid 1, lid 1a en lid 2a tot en met 2c
- (266.)
 Actor Stuurgroep Integraal Structuurplan Noorden des Lands
 Handeling Het adviseren van de minister van EZ over het toewijzen van ISP-
 middelen aan bij de uitvoering van het ISP betrokken ministeries en
 provincies
 Periode 1973-1993
 Bron Integraal Structuurplan Noorden des Lands. 1978-1979, blz. 200
- (267.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het toezien op een goede aanwending van de ISP-gelden voor zover
 het de gelden ten behoeve van de uitvoering van de in het
 structuurplan vermelde landbouwkundige maatregelen betreft
 Periode 1973-1993
 Bron Integraal Structuurplan Noorden des Lands. 1978-1979, blz. 200

(268.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van voortgangsrapportages van projecten die in het kader van het ISP worden uitgevoerd en waarbij LNV is betrokken
Periode 1973-1993
Bron Integraal Structuurplan Noorden des Lands. 1978-1979, blz. 200.

14.2.2 *Europees regiobeleid*

Nederland was niet het enige Europese land dat te maken had met regio's die vanwege hun kwetsbare structuur specifieke stimuleringsmaatregelen konden gebruiken. Door de economische situatie die mede door de oliecrisis werd veroorzaakt, kwamen de sociaal-economische problemen van bepaalde regio's aan het licht. Meestal ging het daarbij om regio's die zich ten opzichte van de rest van het land van oudsher al in een achterstandpositie bevonden.

Kenmerken van dergelijke regionale zones waren een sterke afhankelijkheid van de agrarische sector en een industrie die gekarakteriseerd werd door weinig hoogwaardige bedrijven. Sociaal-economische ontwikkelingen zoals het mechanisatie- en schaalvergrotingsproces in de landbouw en een teruglopende economie hadden vanzelfsprekend een groter negatief effect op deze gebieden.

Op de Topconferentie van Parijs in oktober 1972 besteedden de regeringsleiders van de Europese Unie aandacht aan de regionale problematiek. Zij stelden voor een Europees Fonds voor de Regionale Ontwikkeling (EFRO) in het leven te roepen waaruit financiële bijdragen aan de Europese lidstaten konden worden verstrekt die gebruikt dienden te worden om de belangrijkste regionale onevenwichtige situaties in de EEG op te heffen. Het aanwenden van gelden uit het Fonds moest vooral gericht zijn op het opheffen van het gebrek aan evenwicht dat voortvloeide uit een overwicht van de agrarische sector, uit industriële veranderingen en structurele tekorten aan werkgelegenheid. Het bereiken van evenwicht binnen de EEG werd essentieel geacht in het licht van de totstandkoming van de economische en monetaire unie.

Met het uitvaardigen van Verordening (EEG) nr. 724/75 (PbEG nr. L 73) werd in 1975 het EFRO daadwerkelijk ingesteld. Omdat het Fonds voor ogen had de onevenwichtigheden in bepaalde gebieden op te heffen en op deze manier de structuur van regio's beïnvloedde, werd van een "structuurfonds" gesproken. De Europese Commissie beheerde het fonds. De oprichting van het EFRO was, zoals hiervoor duidelijk werd, primair gericht op het creëren van evenwicht met het oog op de komst van de economische en monetaire unie. Daardoor waren bijdragen uit het Fonds economisch gericht. De Europese lidstaten konden echter wel regionale ontwikkelingsprogramma's bij de Europese Commissie indienen voor de herstructurering van de landbouw.

In 1988 werden de structuurfondsen waaronder het EFRO gereorganiseerd. De verdeling van de gelden uit de structuurfondsen werd voortaan aan vijf doelstellingen gekoppeld. Het bevorderen van de ontwikkeling van het platteland was een van die doelstellingen (doelstelling 5b). Verordening (EEG) nr. 2052/88 (PbEG nr. L 185) legde de vijf doelstellingen en de vormen van Europese steun vast. Het EOGFL, het EFRO en het ESF werden aangewend om doelstelling 5b te verwezenlijken. Omdat het ESF steun verleende aan regionaal beleid dat op de arbeidsmarkt was gericht, is dit fonds hier niet relevant. Het EOGFL en het EFRO daarentegen traden op als cofinancier van landbouwkundige initiatieven op het gebied van de plattelandontwikkeling. De lokaal georiënteerde en op lokaal niveau uitgevoerde LEADER-projecten zijn voorbeelden van landbouwkundige initiatieven die vanaf 1988 werden ondernomen om gestalte te geven aan doelstelling 5b.

Verordening (EEG) nr. 4253/88 (PbEG nr. L 374), die in 1989 in werking trad, gaf een overzicht van de stappen die de lidstaten met regionale plannen voor de ontwikkeling van het platteland moesten nemen om in aanmerking te komen voor een bijdrage uit de structuurfondsen. Omdat doelstelling 5b voor de plattelandsontwikkeling in bepaalde regio's bedoeld was, werd de lidstaten verzocht gegevens aan de Europese Commissie te verstrekken waaruit bleek welke regio's in hun lidstaat voor steun ter bevordering van de plattelandsontwikkeling in aanmerking kwamen. De Commissie selecteerde de regio's vervolgens onder meer aan de hand van de volgende criteria:

- in de betrokken regio's is het aandeel van de landbouw in de totale werkgelegenheid hoog;
- het sociaal-economisch ontwikkelingspeil is laag;
- de betrokken regio's zijn gevoelig voor ontwikkelingen in de landbouw zoals het gemeenschappelijk gevoerde landbouwbeleid.

Nadat de lidstaat had bepaald welke regio's volgens haar als doelstelling 5b-gebied waren aan te merken, stelde de lidstaat een regionaal ontwikkelingsplan op voor die territoriale eenheid die het meest geschikt werd geacht. Het plan verwoordde de beleidsdoelstellingen die de lidstaat uit hoofde van doelstelling 5b wilde ondernemen. Voorts gaf het plan inzicht in de gevraagde financiële steun. Zo werd vanaf 1988 onder meer Europese financiële steun gevraagd voor het LEADER-fonds waaruit bijdragen werden verstrekt aan LEADER-projecten van publiekrechtelijke en privaatrechtelijke instanties.

In vergelijking met de vóór 1988 geldende procedure voor het indienen van een regionaal ontwikkelingsplan bij de Commissie was er een verandering opgetreden. Waar voorheen de Commissie de lidstaten aanwees om het plan tot stand te brengen, bood Verordening (EEG) nr. 4253/88 lidstaten nu de mogelijkheid bevoegde nationale, regionale of andere instanties aan te wijzen om het plan uit te werken.

Tot slot moet over de in 1988 plaatsgevonden reorganisatie van de structuurfondsen worden opgemerkt dat de Europese Commissie voor Nederland de regio's Noord-West Groningen, Zuid-West Drenthe, Friesland, Noordwest Overijssel/Vechtstreek, Zeeuws Vlaanderen en Noord- en Midden Limburg als doelstelling 5b-gebied accepteerde.

Vijf jaar na de hervorming van de structuurfondsen werd met het uitvaardigen van Verordening (EEG) nr. 2081/93 tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 2052/88 (PbEG nr. L 193) opnieuw geprobeerd meer samenhang in de werking van de fondsenstructuur te brengen. Voor wat het Europees regiobeleid ten aanzien van Nederland betreft, was hierbij de selectie van de provincie Flevoland als doelstelling 1-regio belangrijk.

Het criterium dat de Europese Commissie hanteerde om Flevoland als regio te kenmerken waarbinnen de ontwikkeling en structurele aanpassing vanwege een ontwikkelingsachterstand noodzakelijk was (doelstelling 1), was het bruto regionaal product. Dit moest drie jaar lang lager zijn dan het communautair gemiddelde. Flevoland voldeed hier net niet aan. Door er op te wijzen dat de economische structuur van Flevoland sterk afhankelijk was van de landbouw, lukte het Nederland echter toch om Flevoland in 1993 als doelstelling 1-gebied gewaardeerd te krijgen.

Een belangrijk element bij de regionale ontwikkelingsplannen met betrekking tot de realisatie van doelstelling 1 die vanaf 1993 werden opgesteld, was de aandacht voor het milieu. In ontwikkelingsplannen voor het doelstelling 1-gebied moest voortaan een beschrijving worden opgenomen van de uitgangssituatie van het milieu en een beoordeling van de milieueffecten

van het plan. Hiermee kregen vanaf 1993 ook de opstellers van plannen met het oog op het bereiken van doelstelling 5b te maken. De aandacht voor het milieu paste in een periode waarin de in de landbouw voorkomende milieuproblematiek een maatschappelijk thema was geworden.

In 1999 gaf het Europese actieprogramma Agenda 2000 de Europese Unie een nieuw financieel kader voor de periode 2000-2006. Als gevolg daarvan kenden de structuurfondsen vanaf 1999 in plaats van aan vijf nog maar aan drie doelstellingen middelen toe. Eén van deze doelstellingen was het bevorderen van de ontwikkeling en de structurele aanpassing van regio's met een ontwikkelingsachterstand (doelstelling 1). Nationale regionale ontwikkelingsplannen waarmee het behalen van deze doelstelling beoogd wordt, konden vanaf 1999 voor een bijdrage uit het EFRO, het EOGFL of het ESF in aanmerking komen. LNV droeg en draagt mede bij aan de totstandkoming van de regionale ontwikkelingsplannen door er een element van regiobeleid aan toe te voegen dat op de herstructurering van de landbouw is gericht.

(269.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het nationaal beleid met betrekking tot Europees regiobeleid
Periode 1945-

(270.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen, wijzigen en intrekken van nationale regelgeving met betrekking tot het Europees regiobeleid
Periode 1945-

In dit contextrapport zijn de handelingen met betrekking tot het daadwerkelijk verkrijgen van Europese steun voor de realisatie van regionale ontwikkelingsplannen opgenomen in deel 2 (Financiering landbouwstructuurbeleid). Een voorbeeld van een dergelijke handeling is het door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit afleggen van verantwoording aan de Europese Commissie over het gebruik van financiële middelen uit de structuurfondsen, zoals het EFRO en het EOGFL.

(271.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bijdragen aan de totstandkoming van regionale ontwikkelingsplannen die bij de Europese Commissie worden ingediend om aanspraak te maken op een bijdrage uit het EFRO of om aanspraak te maken op een bijdrage om doelstelling 5b of doelstelling 1 te realiseren
Periode 1975-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 724/75, art. 6, lid 3; Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 5, lid 1; Verordening (EEG) nr. 2081/93, art. 8, lid 2 en 4; Verordening (EG) nr. 1260/99, art. 15, lid 1

(272.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verstrekken van gegevens over bepaalde regio's aan de Europese Commissie op basis waarvan de Commissie kan besluiten deze regio's als doelstelling-5b of als doelstelling 1-gebied aan te wijzen
Periode 1989-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 4, lid 3; Verordening (EG), nr. 1260/99, art. 3, lid 1 en 2

(273.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aanwijzen van nationale, regionale of andere instanties die de regionale ontwikkelingsplannen ter realisatie van doelstelling 5b of doelstelling 1 uitwerken
Periode 1989-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 5, lid 1; verordening (EEG) nr. 2081/93, art. 4, lid 1; verordening (EG) nr. 1260/99, art. 15, lid 1
Opmerking Hiertoe werden Gedeputeerde Staten en privaatrechtelijke instanties aangewezen, die ook zorgdragen voor de uitvoering van de plannen.

(544.)

Actor Gedeputeerde Staten
Handeling Het opstellen van programma's ter uitvoering van regionale ontwikkelingsplannen
Periode 1989-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 5, lid 1; verordening (EEG) nr. 2081/93, art. 4, lid 1; verordening (EG) nr. 1260/99, art. 8, lid 2 en 3
Opmerking Voor het indienen van de regionale ontwikkelingsplannen, zie paragrafen 10.4 en 10.5.

(545.)

Actor Gedeputeerde Staten
Handeling Het uitvoeren van regionale ontwikkelingsplannen
Periode 1989-

14.3 Plattelandsontwikkeling

14.3.1 Algemeen

Al eerder werd aangestipt dat plattelandsontwikkeling nauw verweven is met regiobeleid. De beleidsinstrumenten die in deze subparagraaf aan bod komen, werden dan ook vaak aangewend om de kwetsbare landbouwstructuur in bepaalde regio's te beïnvloeden. Een ander kenmerk van plattelandsontwikkeling is dat nationale wet- en regelgeving op dit beleidsterrein sterk met Europese wet- en regelgeving samenhangt. Daarom worden de afzonderlijke regelingen op het gebied van de plattelandsontwikkeling indien van toepassing samen met de daarbij behorende Europese wet- en regelgeving behandeld.

Modernisering en sanering

Plattelandsontwikkeling als instrument om de landbouwstructuur in de gewenste richting om te buigen, werd vooral in de jaren '70 en '90 gehanteerd. In de jaren '70 droegen de maatregelen voor plattelandsontwikkeling het karakter van "ouderwetse vernieuwing" wat het terugbrengen van het aantal arbeidskrachten in de landbouw inhield. De beleidsmaatregelen die werden aangewend om deze vorm van plattelandsvernieuwing door te voeren, waren meestal op de modernisering en sanering van de landbouwstructuur gericht. Hierbij was de achterliggende gedachte dat sanering en modernisering nodig waren om het probleem van de ontstane overschotten en de hoge gemeenschapskosten -het resultaat van het op de afscherming van de Europese landbouwmarkt gerichte Europese beleid- op te lossen.

Dynamiek en vernieuwing

In de jaren '90 kwam het accent in het beleid ten aanzien van de plattelandvernieuwing meer op de "moderne aspecten" van plattelandsvernieuwing te liggen. Uitgangspunt werd het tot stand brengen van evenwicht tussen de functies van het platteland. Met "functies van het platteland" werden de verschillende manieren bedoeld waarop het platteland gebruikt kon worden, zoals het gebruik van het platteland voor voedselproductie, recreatie of natuurgebied. Bovendien begon het idee post te vatten dat plattelandsvernieuwing kon bijdragen aan het creëren van alternatieve inkomstenbronnen. Dit was met name voor landbouwbedrijven van belang die hadden geleden onder de ontwikkelingen in de landbouwstructuur zoals de MacSharry-hervormingen en de invoering van stelsels van varkens- en pluimveerechten.

Uit de nota *Dynamiek en vernieuwing* bleek dat de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de moderne plattelandsvernieuwing wilde stimuleren⁵⁷. Daarbij stond het bereiken van evenwicht tussen de verschillende plattelandsfuncties centraal. Bovendien had het in de nota *Dynamiek en vernieuwing* geformuleerde beleid tot doel perspectief te bieden aan werknemers in de agrarische sector en een duurzame ontwikkeling van het platteland te bevorderen. Het begrip duurzame ontwikkeling had betrekking op het beschermen van de natuurlijke en landschappelijke waarden van het platteland.⁵⁸

⁵⁷ Nota Dynamiek en vernieuwing. Tweede Kamer, vergaderjaar 1994-1995, 24 140, nrs. 1-2

⁵⁸ Nota Dynamiek en vernieuwing, blz 4 en 8.

Met het programma "Stimulering van de vernieuwing van het landelijk gebied" verwezenlijkte de minister zijn in de nota *Dynamiek en vernieuwing* geformuleerde stimuleringsbeleid voor het platteland.⁵⁹ De Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied (Stcrt. 1997, 80) die in 1997 in werking trad, vloeide voort uit dit programma.

Op basis van deze regeling verstrekte en verstrekt de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit subsidies aan personen die innovatieprojecten ter bevordering van de vernieuwing van het Nederlandse landelijke gebied uitvoeren. Een innovatieproject is het geheel van activiteiten dat gericht is op vernieuwingen en vernieuwingsprocessen in het landelijk gebied. Hierbij gaat het om nieuwe of verbeterde (bedrijfs)systemen, productiemethoden, organisatievormen en producten (zoals bepaalde streekproducten). Een voorbeeld van een innovatieproject is een project van een ondernemer die zijn aanvankelijk op de landbouwproductie afgestemde bedrijfsvoering aanpast om in recreatieve voorzieningen te kunnen voorzien.

Vooruitlopend op het programma Stimulering van de vernieuwing van het landelijk gebied werd in 1995 de Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer (Stcrt. 1995, 251) van kracht. In het kader van deze regeling stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 1996 tot en met 1998 subsidies voor eenmalige projecten op het gebied van plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer ter beschikking. De subsidieregeling leek op de uit 1997 daterende Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied omdat aan dezelfde soort projecten subsidie werd verleend. Deze regeling is voortgezet als Regeling Regionale Vernieuwing 1997-2000 onder dezelfde voorwaarden.(DLO)

Een verschil was echter dat de eenmalige subsidieregeling projecten met een regionale uitstraling ondersteunde, terwijl de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied projecten met een landelijke voorbeeldfunctie ondersteunt. Voorts werden op basis van de eenmalige subsidieregeling subsidies aan provincies, gemeenten en personen verleend, terwijl de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied slechts subsidie geeft aan individuele personen.

(274.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende plattelandsontwikkeling
Periode	ca. 1975-

(275.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende plattelandsontwikkeling
Periode	ca. 1975-
Product	Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer (Stcrt. 1995, 251); Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied (Stcrt. 1997, 80)

⁵⁹ Idem, blz 9 en 19.

(546.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid
Handeling	Het door middel van subsidies ondersteunen van behoud en versterking van bijzondere kwaliteiten van gebieden in samenhang met duurzame landbouw
Periode	1994-2001
Bron	Besluit projectbijdragen waardevolle cultuurlandschappen art.
Opmerking	Dit zijn de zogenaamde WCL-projecten. Waardevolle cultuurlandschappen zijn gebieden waar de landbouw, recreatie e natuur in sterke mate aan elkaar zijn gekoppeld. De landbouw in deze gebieden is in belangrijke mate drager van natuur- en landschapswaarde. Subsidies zijn bestemd voor maatschappelijke organisaties, gemeenten, provincies, waterschappen, bedrijfsleven, beheerders en particulieren
Waardering	V
CriterionTe rmijn	10

(276.)

Actor	Raad voor het Natuurbeheer Raad voor het Landelijk Gebied
Handeling	Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over plattelandsontwikkeling
Periode	1996-
Bron	Advies EU-fondsen en geïntegreerde plattelandsontwikkeling. Raad voor het Natuurbeheer, voorwoord

14.3.2 Eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer

Subsidieaanvragen in het kader van de Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer konden bij de regiodirecteur van LNV worden ingediend. Dat was de directeur in wiens werkgebied het project waarop de aanvraag betrekking had, geheel of grotendeels was gelegen. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit besliste op de aanvragen. Daarnaast gaf de minister eveneens invulling aan de verschillende aspecten van de procedure die gevolgd moest worden om in aanmerking te komen voor een subsidie. De uitvoering van de subsidieregeling werd aan de regionale beleidsdirecties gemandateerd.

Zo kon de minister nadere eisen stellen aan de wijze waarop de aanvragen moesten worden ingediend. Deze eisen hadden onder meer betrekking op de bijlagen die de subsidieaanvragen dienden te bevatten en de manier waarop deze bijlagen moesten worden opgesteld. Een andere wijze waarop de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de procedure voor het aanvragen van subsidies beïnvloedde, was het voorschrijven van een protocol dat de subsidieaanvrager aan zijn accountant moest geven. De accountant diende dit protocol te gebruiken wanneer hij, voor de bewijsvoering naar het ministerie van LNV toe, controleerde of de subsidieaanvrager de LNV-subsidie juist besteed had.

De Subsidieregeling eenmalige projecten platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer zou eerst alleen van kracht zijn voor het jaar 1996. In 1997 stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit echter nog een bedrag voor de uitvoering van eenmalige projecten op het gebied van platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer ter beschikking. Dit bedrag werd in de jaren 1997 en 1998 aan diverse subsidieaanvragers toegewezen. Daarbij gold de regel dat de betrokken subsidieaanvragers hun aanvragen vóór 1 december 1997 bij het ministerie van LNV moesten hebben ingediend.

(277.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van een bedrag voor het verlenen van subsidies aan eenmalige regionale projecten op het gebied van platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer
Periode 1996-1998
Grondslag Subsidieregeling eenmalige projecten platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer, art. 2

(278.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beslissen op subsidieaanvragen van provincies, gemeenten of rechtspersonen die eenmalige regionale projecten op het gebied van platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer willen uitvoeren
Periode 1996-1998
Grondslag Subsidieregeling eenmalige projecten platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer, art. 10, lid 1.
Opmerking Het op verzoek van de subsidieaanvrager verlenen van voorschotten op het ter beschikking gestelde subsidiebedrag is een van de activiteiten die in het kader van het beslissen op een subsidieaanvraag ondernomen wordt.

(279.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het stellen van nadere eisen aan de wijze waarop subsidieaanvragen voor de uitvoering van eenmalige regionale projecten op het gebied van platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer moeten worden ingediend
Periode 1996-1997
Grondslag Subsidieregeling eenmalige projecten platteland vernieuwing en agrarisch natuurbeheer, art. 9, lid 3

(280.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van voorschriften met betrekking tot het verlenen van voorschotten op het in de beschikking tot verlening van de subsidie vermelde maximumbedrag
Periode 1996-1998
Grondslag Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer, art. 11, lid 1

(281.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorschrijven van een protocol dat de subsidieaanvrager aan zijn accountant dient te overleggen met de bedoeling dat deze accountant zijn controlerende werkzaamheden volgens het protocol uitvoert
Periode 1996-1998
Grondslag Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer, art. 14, lid 5

(282.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het stellen van nadere eisen aan het verslag en de afrekening die de subsidieaanvrager na afloop van het regionale project op het gebied van plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit dient te overleggen
Periode 1996-1998
Grondslag Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer, art. 15, lid 2

14.3.3 *Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied*

Twee jaar nadat de Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer van kracht werd, trad in 1997 de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied in werking. Zoals hiervoor duidelijk werd, verleende en verleent de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op grond van deze stimuleringsregeling subsidies aan de uitvoering van op vernieuwingsprocessen in het landelijk gebied gerichte projecten. Deze projecten dienen een landelijke uitstraling te hebben waardoor andere landbouwers gestimuleerd worden eveneens dergelijke projecten te starten.

De organisatiestructuur die ontwikkeld is om uitvoering te geven aan de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied bestaat in vergelijking met de organisatiestructuur ten behoeve van de uitvoering van de Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer uit meer elementen. De subsidieaanvragen worden bij LASER ingediend en de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit beslist op de aanvragen. Daarbij wordt hij ondersteund door de door hemzelf in 1997 ingestelde Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied (Commissie-van Zwan).

De beoordelingscommissie is belast met het geven van advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de wijze waarop hij op subsidieaanvragen kan beslissen. Om

een juiste naleving van de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied te waarborgen, wees de minister ambtenaren aan die toezien op de naleving van de stimuleringsregeling.

Tot slot moet over de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied worden opgemerkt dat de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit kan bepalen dat in een bepaalde aanvraagperiode slechts subsidieaanvragen in behandeling worden genomen die betrekking hebben op specifieke categorieën innovatieprojecten. Dit zijn projecten die binnen een door de minister aan te geven thema passen of projecten die afkomstig zijn van bepaalde aanvragers. Zo zou de minister gedurende een bepaalde aanvraagperiode alleen die subsidieaanvragen in behandeling kunnen nemen die afkomstig zijn van landbouwbedrijven die een samenwerkingsverband zijn aangegaan. De minister kan eveneens bepalen bij het beslissen op subsidieaanvragen prioriteit te geven aan specifieke categorieën innovatieprojecten.

(283.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het instellen van de Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied
Periode	1997-
Grondslag	Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 9, lid 3; Besluit Benoeming Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied, artt. 1, 2 en 3

(284.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het benoemen van leden van de Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied
Periode	1997-
Grondslag	Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 9, lid 3; Besluit Benoeming Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied, artt. 1, 2 en 3

(285.)

Actor	Beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied
Handeling	Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de wijze waarop de minister op subsidieaanvragen in het kader van de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied kan beslissen
Periode	1997-
Grondslag	Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 9, lid 1

(286.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beslissen op subsidieaanvragen van natuurlijke of rechtspersonen die uitvoering willen geven aan innovatieprojecten met een landelijke uitstraling
Periode 1997-
Grondslag Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 2, lid 1 en art. 21, lid 1
Opmerking Het op verzoek van de subsidieaanvrager verlenen van voorschotten op het ter beschikking gestelde subsidiebedrag is een van de activiteiten die in het kader van het beslissen op een subsidieaanvraag ondernomen wordt.

(287.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het per kalenderjaar vaststellen van één of meer aanvraagperiode(n) waarin subsidie voor de uitvoering van op het landelijk gebied gerichte innovatieprojecten met een landelijke uitstraling aangevraagd kan worden
Periode 1997-
Grondslag Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 7, lid 1

(288.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het per kalenderjaar of per aanvraagperiode vaststellen van de categorieën innovatieprojecten waarvoor in het desbetreffende kalenderjaar of in de desbetreffende aanvraagperiode subsidieaanvragen kunnen worden ingediend
Periode 1997-
Grondslag Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 7, lid 2

(289.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van de categorieën innovatieprojecten die met voorrang in aanmerking komen voor subsidie in het kader van de Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied
Periode 1997-
Grondslag Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 7, lid 3

(290.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van wijzigingen in voor de uitvoering van innovatieprojecten opgestelde projectplannen
Periode 1997-
Grondslag Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 14, lid 2a en lid 2b

(291.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het stellen van nadere eisen aan het tussenverslag van de subsidieaanvrager omtrent de voortgang van het innovatieproject
Periode	1997-
Grondslag	Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied, art. 14, lid 3.
Opmerking	Alleen subsidieaanvragers die een innovatieproject willen uitvoeren waarvan de projectduur langer is dan één jaar, dienen halverwege de projectduur een tussenverslag aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit te overleggen.

14.3.4 Europese steun voor de ontwikkeling van het platteland

In 1999 werd Verordening (EG) nr. 1257/99 (PbEG nr. L 160) uitgevaardigd die stelde dat de Europese steun uit het EOGFL voor plattelandsontwikkeling gebaseerd moest zijn op één wettelijk kader. In dit kader was vastgesteld welke maatregelen voor steun in aanmerking kwamen en aan welke criteria lidstaten moesten voldoen om aanspraak te kunnen maken op Europese plattelandsontwikkelingssteun.

De doelstellingen van het hervormde Europese plattelandsontwikkelingsbeleid kwamen overeen met de uitgangspunten voor plattelandsontwikkeling die de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit eerder in de nota *Dynamiek en Vernieuwing* naar voren bracht. Europese plattelandsontwikkeling diende perspectief te bieden aan agrarische werknemers en de duurzame ontwikkeling van het platteland te bevorderen. Daartoe moesten maatregelen worden genomen om de agrarische bedrijfsvoering te verbreden door landbouwers bijvoorbeeld te stimuleren andere landbouwmogelijkheden te benutten zoals agrificatie en niet-agrarisch georiënteerde activiteiten te gaan verrichten zoals toeristische werkzaamheden. Gedurende dit proces van de diversificatie van de economische functies van het platteland mochten andere functies van het platteland waaronder natuur en milieu niet in het gedrang komen.

Om aanspraak te maken op Brusselse cofinanciering van de overheidsuitgaven voor plattelandsontwikkeling, stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in samenwerking met de provinciebesturen, VROM en V&W het plattelandsontwikkelingsplan (POP) op.⁶⁰ Dit plan gaf aan welke beleidsmaatregelen Nederland gedurende de periode 2000-2006 wilde inzetten ter realisatie van de plattelandsontwikkeling. Een in 1999 door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ingestelde regiegroep begeleidde de totstandkoming van het POP. De regiegroep bestond uit een vertegenwoordiger van het ministerie van LNV en vertegenwoordigers van de provincies. De vertegenwoordiger van het ministerie van LNV trad op namens de andere departementen, waaronder V&W en VROM die onder meer betrokken waren bij de maatregelen ter verbetering van de infrastructuur en het voorzieningenniveau van het platteland.

Opvallend was, dat een groot deel van de in het POP opgenomen maatregelen voor de ontwikkeling van het platteland niet tot het beleidsterrein plattelandsontwikkeling behoorde maar wel werd gebruikt om vorm te geven aan het plattelandsontwikkelingsbeleid. Zo stimuleerde de Regeling bedrijfshervestiging en -beëindiging de hervestiging en beëindiging

⁶⁰ Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006. Den Haag, 1999.

van landbouwbedrijven en droeg op deze manier bij aan het vrijkomen van grond ten behoeve van "publieke doelen", zoals natuur en recreatie.⁶¹ Toch wordt de Regeling bedrijfshervestiging en -beëindiging niet in dit contextrapport behandeld, omdat de regeling *primair* op de herverkaveling van landbouwgronden is gericht. Voor een toelichting op de regeling wordt verwezen naar Pivot-rapport nr. 59, *Met rede gekaveld*.

Uitvoeringsprocedure van het POP

Nadat de Europese Commissie het POP had goedgekeurd, droeg het ministerie van LNV in 2001 zorg voor de totstandkoming van de bestuursovereenkomst POP. In deze overeenkomst legden het rijk en de provincies de afspraken vast over de uitvoering van het POP. Zo werd uit de overeenkomst duidelijk hoe de gelden voor plattelandsontwikkeling verdeeld moesten worden. Het financiële toezicht op de provincies beruste bij het rijk. Concreet hield dit in dat provincies, gemeenten en ministeries projecten ten behoeve van de uitvoering van het POP konden indienen bij de daartoe door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aangewezen betaalorganen LASER en DLG.

De eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering en het beheer van het POP lag bij de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De minister gaf inhoud aan deze verantwoordelijkheid door in 2001 een Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland (CvTPOP) in te stellen, dat toeziet op de ten uitvoerlegging van het POP Nederland en voorstellen doet tot het bijstellen van het POP. Een andere taak van het CvTPOP bestaat uit het beoordelen van de jaarlijkse voortgangsrapportage met betrekking tot het POP. Deze voortgangsrapportage wordt onder verantwoordelijkheid van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit opgesteld en door hem ingediend bij de Europese Commissie. Het CvTPOP wordt voorgezeten door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Andere leden van het comité zijn vertegenwoordigers van VROM, V&W en de provincies.

(292.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het in samenwerking met de provincies, VROM en V&W opstellen van het Plattelandsontwikkelingsplan
Periode	1999-
Bron	Plattelandsontwikkelingsprogramma Nederland 2000-2006, Samenvatting. Blz. 3
Product	Plattelandsontwikkelingsplan
Opmerking	In 1999 stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een regiegroep in die de totstandkoming van het Plattelandsontwikkelingsplan begeleidde.

⁶¹ Plattelandsontwikkelingsplan Nederland, Bijlagen. Den Haag. 2000, blz. 52.

(293.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het in samenwerking met de provincies, VROM en V&W opstellen van een bestuursovereenkomst met betrekking tot de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsplan
Periode 2001-
Bron Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006, blz. 113; Persbericht *Bestuursovereenkomst POP ondertekend*. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2001.
Product Bestuursovereenkomst POP

(294.)
Actor Minister van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieu
Minister van Verkeer en Waterstaat
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aangaan van de bestuursovereenkomst POP
Periode 2001-
Bron Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006, blz. 113; Persbericht *Bestuursovereenkomst POP ondertekend*. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2001.
Product Bestuursovereenkomst POP
Opmerking Ook Gedeputeerde Staten zijn partij bij een dergelijke overeenkomst.

(295.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het leveren van een financiële bijdrage aan de tenuitvoerlegging van het Plattelandsontwikkelingsplan
Periode 2001-
Bron Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006, blz. 12 en 113

(296.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beslissen op subsidieaanvragen van provincies, gemeenten en ministeries die aanspraak maken op een financiële bijdrage voor de uitvoering van projecten ten behoeve van de realisatie van het Plattelandsontwikkelingsplan
Periode 2000-
Bron Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006, blz. 115
Opmerking Uitgevoerd door LASER en DLG namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

(297.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van een Comité van Toezicht
Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Periode 2001
Grondslag Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland, art. 2 en art. 4, lid 1 tot en met 8

(298.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van leden van een Comité van Toezicht
Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Periode 2001
Grondslag Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan
Nederland, art. 2 en art. 4, lid 1 tot en met 8

(299.)
Actor Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Handeling Het toezien op de voortgang van de uitvoering van het
Plattelandsontwikkelingsplan
Periode 2001-
Grondslag Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan
Nederland, art. 3, lid a

(300.)
Actor Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Handeling Het voorbereiden en coördineren van de besluitvorming met
betrekking tot de rijksregelingen en de provinciale programma's voor
de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsplan
Periode 2001-
Grondslag Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan
Nederland, art. 3, lid b

(301.)
Actor Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Handeling Het beoordelen van het jaarlijks door de Minister van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit bij de Europese Commissie in te dienen
voortgangsverslag
Periode 2001-
Grondslag Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan
Nederland, art. 3, lid c

(302.)
Actor Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Handeling Het doen van voorstellen tot wijziging van het
Plattelandsontwikkelingsplan aan de ministers van LNV, VROM en
V&W en de provinciale besturen
Periode 2001-
Grondslag Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan
Nederland, art. 3, lid d

(303.)

Actor	Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
Handeling	Het zorgdragen voor de totstandkoming van de tussentijdse evaluatie en eindevaluatie van het Plattelandsontwikkelingsplan
Periode	2001-
Grondslag	Instellingsbesluit Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland, art. 3, lid e

15. Milieu

15.1 Algemeen

Binnen Nederland groeit de aandacht voor maatschappijbewust landbouwbedrijven, hoewel de economie nog steeds de drijvende kracht is op de bedrijven. Voor een leefbaar platteland is dat ook nodig. Op agrarische bedrijven nemen de activiteiten toe om inkomen te creëren uit activiteiten buiten de reguliere landbouw. Voorbeelden van dergelijke functies zijn agrotourisme, vaak gecombineerd met de verkoop van specifieke (regionale) boerderijproducten, beheer van natuur en landschap en biologische productie.

15.2 Landbouwmilieuverordening (EEG) nr. 2078/92

De landbouwmilieuverordening (EEG) nr. 2078/92⁶² is een van de begeleidende maatregelen bij de hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van 1992. Op basis van deze verordening kunnen milieusubsidies worden verstrekt. In artikel 2 van de verordening staan de landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen betreffende milieubescherming en natuurbeheer:

1. Mits zulks gunstige gevolgen heeft voor het milieu en voor de natuur, kan in het kader van de regeling steun worden verleend aan agrarische bedrijfshoofden die zich ertoe verbinden om:
 - a. het gebruik van mest en/of gewasbeschermingsmiddelen aanzienlijk te verminderen, of in geval in het verleden hiertoe reeds maatregelen in die zin zijn genomen, die niet opnieuw te laten toenemen of biologische teeltmethoden in te voeren of verder toe te passen
 - b. via een andere dan onder a) bedoelde middelen over te schakelen op een meer extensieve vorm van plantaardige productie, met inbegrip van de productie van voedergewassen, of in geval reeds in het verleden maatregelen zijn genomen, deze extensieve productiemethode verder blijvend te blijven toepassen op bouwland te veranderen in grond voor extensieve beweiding;
 - c. de belasting van de rundveestapel of schapenbestand per eenheid voederoppervlakte te verminderen;
 - d. andere, met de eisen inzake bescherming van het milieu en de natuurlijke hulpbronnen en het natuur- en landschapsbehoud verenigbare productiemethoden toe te passen of dieren te houden van plaatselijke rassen die op het punt staan te verdwijnen;
 - e. uit de productie genomen landbouw- en bosgronden te onderhouden;
 - f. landbouwgrond voor tenminste 20 jaar uit de productie nemen voor milieubeschermingdoeleinden, met name voor de totstandbrenging van reservaten voor biotopen of natuurparken ter bescherming van de waterhuishouding;
 - g. gronden te beheren voor de openstelling van het publiek en voor recreatief gebruik.
 - h.
2. Bovendien kan de regeling maatregelen omvatten met het oog op een beter onderricht van de landbouwers in de toepassing van milieuvriendelijke productiemethoden in land- of bosbouw.

⁶² Bron: *Toepassing van de landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland. Vijfde evaluatierapport.* (Gedeeltelijk integraal overgenomen passages).

Nederland heeft gekozen voor een vrij beperkte invulling van Verordening (EEG) nr. 2078/92. Een belangrijke reden hiervoor is dat de Nederlandse overheid de verantwoordelijkheid voor het terugdringen van de milieuverontreiniging in eerste instantie bij de agrariërs zelf wil neerleggen. Vergoeding voor het verminderen van de milieuverontreiniging past daar niet in. Om voor betaling in aanmerking te komen, moeten boeren in de visie van de overheid inspanningen leveren die uitstijgen boven een goede landbouwkundige praktijk.

Regelingen onder deze EU-verordening die in geheel Nederland zijn uitgevoerd:

1. Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)
2. Regeling stimulering biologische productie methode (RSPB; voorheen SBIOP)
3. Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu – en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO).
4. Bijdrageregeling EG-cursussen
5. Subsidiereregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)
6. Subsidiereregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen (SZL)
7. Extensiveringregeling vleesstierenhouderij (tot 1997)

Ad 1 Deze regeling valt onder het beleidssterrein *Relatienotabeleid* (Zie het desbetreffende contextrapport, Pivot-rapport nr. 79, *Natuur en landschapsbeheer en Relatienotabeleid*).

Ad 2 Deze regeling wordt behandeld in de paragraaf ‘Biologische landbouw’ van dit contextrapport.

Ad 3 Deze regeling wordt behandeld in de paragraaf ‘Voorlichting’ van dit contextrapport.

Ad 4 Deze regeling hoort bij het contextrapport *Agrarisch onderwijs* – (bij actualisatie opnemen).

Ad 5 Deze regeling valt onder het beleidsterrein *Landinrichting*.

Ad 6 Deze regeling wordt behandeld in het hoofdstuk ‘Dierlijke productie’ van dit contextrapport.

Ad 7 Deze regeling wordt behandeld in het hoofdstuk ‘Dierlijke productie’ van dit contextrapport.

In 1999 is Verordening (EEG) nr. 2078/92 komen te vervallen. Verordening (EG) nr. 1257/1999 inzake de steun voor plattelandontwikkeling uit het EOGFL en tot wijziging van een aantal verordeningen, is in de plaats gekomen van Verordening (EEG) nr. 2078/92 en vat de door de lidstaten in het kader van plattelandontwikkeling te ondernemen maatregelen samen die mede verwezenlijkt kunnen worden met een bijdrage van het EOGFL-G (zie hoofdstuk 14, Regiobeleid en plattelandontwikkeling). Eén van de maatregelen is de mogelijkheid tot steunverlening aan landbouwproductiemethoden die met het oog op milieubescherming en natuurbeheer ontworpen zijn.

15.3 Milieucoöperaties

Begin 2000 waren er ongeveer 10 milieucoöperaties in Nederland. Het zijn gebundelde initiatieven van boeren die willen werken met aandacht voor natuur en milieu, en die proberen om reeds te voldoen aan nog niet vastgestelde normen op dat gebied. LNV heeft deze coöperaties financieel gesteund bij hun oprichting. In het voorjaar van 2000 zet LNV een beleidslijn op papier

(304.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid betreffende landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen inzake milieubescherming
Periode 1970-

(305.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van landbouwstructurele regelingen betreffende milieuvriendelijke landbouwproductiemethoden
Periode 1970-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2078/92 betreffende landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen inzake milieubescherming, en betreffende natuurbeheer; Verordening (EG) nr. 1257/1999 inzake de steun voor plattelandontwikkeling uit het EOGFL en tot wijziging van een aantal verordeningen
Product Regeling stimulering biologische productiemethode (Stcrt. 1994, 96); Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (Stcrt. 1994, 217); Subsidierегeling zeldzame landbouwhuisdierrassen (Stcrt 1998, 128); Subsidierегeling extensivering vleesstierenhouderij (Stcrt. 1996, 134)
Opmerking De genoemde regelingen komen in de afzonderlijke (deel)beleidsterreinen aan de orde.

(306.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van (evaluatie) rapporten betreffende de toepassing van de landbouwmilieuverordening (EEG) nr. 2078/92
Periode 1992-1999
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2078/92 betreffende landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen inzake milieubescherming, en betreffende natuurbeheer, art. 7
Product Evaluatierapporten *Toepassing van de landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland*
Opmerking Deze worden voorgelegd aan de Europese Commissie.

(307.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van een bijdrage bij de oprichting van een milieucoöperatie
Periode 1980-

16. Biologische landbouw

16.1 Omschrijving

Voor de definitie⁶³ van het begrip *biologische landbouw* kan uitgegaan worden van de op de bijdragen uit de hele wereld gebaseerde definitie van de Codex Alimentarius⁶⁴. In de Codex wordt biologische landbouw aangemerkt als een totaalsysteem van landbouwproductie (plantaardige en dierlijke productie) waarbij de wijze van bedrijfsbeheer voorrang heeft boven de toepassing van productiefactoren van buitenaf. Vanuit deze zienswijze krijgen biologische en mechanische teeltmethoden de voorkeur boven het gebruik van chemische syntheseproducten.

Volgens de richtsnoeren van de Codex moet biologische landbouw bijdragen tot de verwezenlijking van de volgende doelstellingen:

- vergroting van de biodiversiteit in het gehele systeem;
- vergroting van de biologische bodemactiviteit;
- behoud van vruchtbaarheid van de bodem op lange termijn;
- recycling van plantaardig en dierlijk afval om voedingselementen aan de bodem terug te geven, zodat het gebruik van niet-hernieuwbare grondstoffen zoveel mogelijk wordt beperkt;
- gebruik van hernieuwbare grondstoffen in lokaal georganiseerde landbouwsystemen;
- bevordering van een verantwoord gebruik van bodem, water en lucht, en maximale beperking van alle vormen van vervuiling die uit de teeltpraktijken voortvloeien;
- zodanige behandeling van de landbouwproducten dat, met name met het oog op de verwerking, de biologische integriteit en de essentiële kenmerken van het product in alle stadia behouden blijven;
- toepassing op bestaande landbouwbedrijven na een omschakelingsperiode waarvan de duur wordt bepaald door specifieke plaatsgebonden factoren, zoals de historische evolutie van grondgebruik en veeteelt.

De veeteelt van de biologische landbouw is gebaseerd op het beginsel dat er een nauw verband bestaat tussen de dieren en het betrokken landbouwgebied. Dit noodzakelijke verband met de bodem brengt mee dat de dieren in ruime mate vrij moeten kunnen rondlopen en dat hun voeding niet alleen biologisch, maar ook en zelfs van het bedrijf zelf afkomstig moet zijn. Voorts gelden voor dit gedeelte van de biologische landbouw strikte bepalingen inzake dierenwelzijn en veterinaire zorg.

De doelstellingen van de biologische productie zijn steeds dezelfde, ongeacht of het om dierlijke of plantaardige producten gaat: toepassing van restrictieve praktijken om het milieu te beschermen, harmonieus gebruik van het platteland, aandacht voor dierenwelzijn, productie van landbouwproducten van hoge kwaliteit (raakvlakken: plattelandsontwikkeling, dierenwelzijn, kwaliteitsbeleid).

⁶³ Definitie en context zijn gedeeltelijk (integraal) overgenomen uit: *Biologische landbouw, gids betreffende de communautaire regelgeving*, EC Directoraat-Generaal Landbouw.

⁶⁴ *Guidelines for the production, processing, Labelling and Marketing of Organical Produces Foods*, Commissie van de Codex Alimentarius, CAC/GL 32.1999.

Om aan deze moeilijk te meten doelstellingen concrete inhoud te geven, zodat de biologische landbouw duidelijk kan worden onderscheiden van de conventionele landbouw, moesten de aanvaardbare werkwijzen worden gecodificeerd. Die codificering is eerst tot stand gekomen in particuliere productdossiers en vervolgens uitgewerkt in officiële regelgeving en richtsnoeren op nationaal en internationaal niveau.

16.2 Ontwikkelingen

Gedurende de jaren '50 had de landbouw als voornaamste taak om door middel van een zeer sterke verhoging van de landbouwproductiviteit in de onmiddellijke voedselbehoefte te voorzien en de zelfvoorzieningsgraad in de Europese gemeenschap te verhogen. In die context kreeg de biologische landbouw met moeite enige positieve respons.

Aan het einde van de jaren '60 en vooral in de jaren '70 werd men zich er steeds meer van bewust dat het milieu moest worden beschermd, waarbij de biologische landbouw adequate antwoorden bleek te kunnen bieden. Nieuwe verenigingen werden opgericht voor producenten, consumenten en anderen die belang hechten aan ecologie en een nauwer met de natuur verbonden leven. Die verenigingen stelden hun eigen productdossiers op met in acht te nemen productieregels.

De biologische landbouw brak echter pas helemaal door in de jaren '80. Deze nieuwe productiemethode en de belangstelling van de consument voor de producten ervan bleven namelijk toenemen. Het aantal producenten steeg aanzienlijk en ook op het gebied van de verwerking en de verkoop van biologische producten werden initiatieven genomen.

Die voor de ontwikkeling van de biologische landbouw gunstige context vloeide grotendeels voort uit het herhaaldelijk geuite verlangen van de consument om over gezonde en milieuvriendelijke producten te kunnen beschikken. In samenhang daarmee vond de biologische landbouw geleidelijk erkenning bij de overheidsdiensten, die deze tak van landbouw opnamen in hun onderzoeksprogramma's en voor de sector passende regelgeving vaststelde. Voorts werden ook door bepaalde EG-lidstaten zowel op nationaal als op regionaal niveau subsidies toegekend ten behoeve van deze soort landbouw.

Ondanks alle inspanningen was de biologische landbouw in de jaren '80 niet zichtbaar genoeg: er bestond bij de consument verwarring over het begrip *biologische landbouw* zelf en over de beperkingen die ermee samenhangen. In die situatie leek vaststelling van een regelgevend kader het middel om de biologische landbouw in staat te stellen om op een geloofwaardige wijze een plaats te verwerven op de specifieke markt van de kwaliteitsproducten. Dat regelgevend kader – Verordening (EEG) nr. 2092/91 – is dan ook begin jaren '90 in de EG vastgesteld. De officiële erkenning van de biologische landbouw is naderhand overgenomen door verschillende landen en werd gevolgd door initiatieven op internationaal niveau. Voorts bood Verordening (EEG) nr. 2078/92⁶⁵ – betreffende landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen inzake milieubescherming, en betreffende natuurbeheer - ook nieuwe mogelijkheden inzake financiële steun voor de biologische landbouw, die daarvoor vanwege kenmerken in aanmerking kan komen.

⁶⁵ Sinds 2000 vervallen. Nu opgenomen in Verordening (EEG) nr. 1257/1999

De biologische landbouw is de laatste jaren sterk gegroeid.⁶⁶ Tussen 1986 en 1996 steeg het areaal met 100 ha. per jaar. Vanaf 1996 bedroeg de gemiddelde groei 2700 ha per jaar. Daarmee kwam het totale areaal in 1998 op bijna 20.000 ha, 1% van het totale landbouwareaal.

In 1998 werkten 700 boeren biologisch en hadden 130 bedrijven grond in omschakeling. Tussen 1996 en 1998 verdubbelde het aantal biologische melkkoeien. Ook de biologische akkerbouw is sterk gegroeid. Dit kwam ten dele door de toename van het oppervlak veevoedergewassen, maar ook het oppervlak biologische suikerbieten steeg sterk. Het areaal biologische tuinbouwgrond steeg tussen 1996 en 1998 met 26%, akkerbouw met 37% en grasland met 44%. Het areaal glastuinbouw steeg nauwelijks.

De groei van de consumentenvraag is de hoofdoorzaak van de toename van het areaal. De houding van de supermarkten is van groot belang hierbij, omdat hier 70% van de dagelijkse boodschappen worden gekocht.

Met een aandeel van 1% van het areaal loopt Nederland niet voorop in Europa.

De overheid probeert de biologische landbouw te stimuleren met een pakket van subsidies, o.a. om de biologische varkenshouderij te stimuleren.

In 2001 waren er 1510 biologische bedrijven met een areaal van 30.200 ha.

16.3 Europees beleid

Met Verordening (EEG) nr. 2092/91 heeft de Raad een communautair kader vastgesteld met de voorwaarden waaraan een product moet voldoen om een aanduiding inzake de biologische productiemethode te mogen dragen. De regeling is tamelijk ingewikkeld omdat niet alleen de landbouwproductiemethode wordt omschreven, maar ook wordt voorzien in voorschriften voor etikettering, verwerking en controle van producten van de biologische landbouw, en voor het handelsverkeer binnen de Gemeenschap en de invoer uit derde landen van dergelijke producten.

De Raad heeft op 19 juli 1999 bij Verordening (EG) nr. 1804/1999 communautaire regels vastgesteld inzake de productie van biologische producten van dierlijke oorsprong. Daarmee is een volledig regelgevend kader tot stand gebracht, dat betrekking heeft op zowel de plantaardige als de dierlijke productie.

Doel van de genoemde verordeningen is gemeenschappelijke regels vast te stellen voor de productie van plantaardige en dierlijke biologische producten in de EG. In Nederland is Verordening (EEG) nr. 2092/91 geïmplementeerd door middel van het Landbouwkwaliteitsbesluit biologische produktiemethode (Stb. 1992, 60) en de op dit besluit gebaseerde Landbouwkwaliteitsregeling (Stcrt. 1992, 253).

De verordeningen worden niet in dit contextrapport behandeld omdat ze deel uitmaken van kwaliteitsbeleid.

16.4 Nationaal beleid

In 1996 presenteerde het ministerie van LNV een Plan van Aanpak Biologische Landbouw (1997-2000). Er werd zestig miljoen gulden vrijgemaakt voor de sector (directie Landbouw en

⁶⁶ Bron van deze passage: *Toepassing van de landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland*, blz.13.

Industrie & Handel zijn voornaamste trekker, naast Voorlichting voor de promotiecampagnes)

Instrumenten ter stimulering van biologische landbouw zijn:

- subsidies voor boeren die omschakelen naar biologische landbouw (omschakelingspremie brengt de plicht met zich mee om minstens 5 jaar biologisch te produceren);
- stimuleren van de afzet (o.a. in supermarkten, bedrijfsrestaurants en horeca);
- steun voor strategische investeringen en voor kwaliteitsprojecten.

In 2001 werd de beleidsnota 'Biologische Landbouw (2001-2004): Een biologische markt te winnen' uitgebracht. Speerpunten hierin zijn:

- professionalisering van vraaggerichte ketens;
- optimale transparantie en sluiten van ketens;
- kennisontwikkeling en verspreiding;
- stimulering van de biologische primaire productie.

Flankerend worden ook fiscale maatregelen ingezet⁶⁷ (deze zijn niet specifiek voor de biologische landbouw, maar die kan er wel van profiteren):

- Ministeriële regeling groenprojecten (ook wel 'fiscale groenregeling' of 'regeling groen beleggen' genoemd) Dit is een gezamenlijke regeling van de Ministeries van LNV, VROM en Financiën. Rente en dividend uit beleggingen in 'groenfondsen' zijn vrijgesteld van inkomstenbelasting. Banken kunnen alleen beleggen in projecten die beschikken over een door VROM afgegeven 'groenverklaring'. Ca. 80% van de door de Ministeriële regeling groenprojecten goedgekeurde projecten hebben betrekking op de totale keten van biologische landbouw.
- Ook via de Regeling willekeurige afschrijving milieu-investering (VAMIL) kan de sector biologische landbouw aanspraak maken op financiële ondersteuning. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de aanschaf van apparatuur voor mechanische onkruidbestrijding. Gelet op het generieke karakter van de VAMIL is niet bekend in welke mate specifiek de sector biologische landbouw gebruik heeft gemaakt van deze regeling.
- Ter versterking van de VAMIL zijn voorbereidingen gestart om te komen tot een milieu-investeringsaftrek (MIA). Dit zal betekenen dat de sector biologische landbouw extra mogelijkheden krijgt voor investeringsaftrek van bepaalde typen milieu-investeringen. Voorts zijn voorbereidingen getroffen om een fiscale stimuleringsregeling Duurzame ondernemersaftrek (DOA) te introduceren. Voorzien is dat zowel de MIA als de DOA in 2000 van kracht zullen worden. Dit zal voor de biologische landbouw een verruiming betekenen van de fiscale tegemoetkoming.

(308.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ter stimulering van de biologische landbouwproductiemethode
Periode	1970-

⁶⁷ Bron: R. De Bok, *Evaluatie Plan van Aanpak Biologische Landbouw*, blz. 16-17.

(309.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van landbouwstructurele regelingen betreffende biologische landbouw
Periode 1990-
Product Regeling stimulering biologische productie methode (Stcrt. 1994, 96); Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (Stcrt. 1994, 217)

(310.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van bijdragen ter versterking van het kennisbeleid ten behoeve van de biologische landbouw
Periode 1980-
Opmerking De financiële bijdragen hadden betrekking op onder meer het BIOLA-project (binnen het Programma Heroriëntatie Landbouwbeleid); promotie-onderzoek bij de leerstoel Ecologische Landbouw van Wageningen UR; BIOM-projecten (Innovatie en omschakeling biologische landbouw in de akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt) en BOVEEM (Innovatie en omschakeling biologische landbouw in de veehouderij); Louis Bolk Instituut, projecten Biologische glasgroenteteelt en Kennisuitwisseling biologische landbouw; DLO-instituten, o.a. programma Optimalisering van geïntegreerde biologische productiesystemen; programma voorlichting Biologische Landbouw van DLV-adviesgroep en SEV.

16.5 Extensivering

In Verordening (EEG) nr. 797/85 van de Raad van 12 maart 1985 betreffende de verbetering van de doeltreffendheid van de landbouwstructuur (PbEG L 93) –opnieuw vastgesteld bij Verordening (EEG) nr. 2328/91 van de Raad van 15 juli 1991 (PbEG nr. L 218) - werd bij Verordening (EEG) nr. 1094/88 van de Raad van 25 april 1988 (PbEG L 106) onder meer een titel 02 geïntroduceerd strekkende tot invoering van een steunregeling ter bevordering van de extensivering van de productie van overschotproducten. Als overschotproducten worden die producten aangemerkt die op communautair vlak niet systematisch normaal kunnen worden afgezet zonder subsidiëring. Een aantal van deze producten zijn opgenomen in bijlage I van Verordening (EEG) nr. 4115/88 van de Commissie van 21 december 1988 (PbEG nr. L 361), die ook verder bepalingen ter uitvoering van de steunregeling voor de extensivering van de productie bevat.

In de Beschikking extensivering akker- en tuinbouwproducten (Stcrt. 1991, 218) wordt uitvoering gegeven aan bovengenoemd stelsel van EEG-regels door middel van een extensiveringsregeling voor de productie van akker- en tuinbouwproducten.

De beschikking wordt in deze paragraaf behandeld, omdat ermee wordt voorzien in het telen volgens een biologisch-dynamisch of ecologische methode (art. 5).

De beschikking is in 1994 ingetrokken door de Regeling stimulering biologische productiemethode (art. 15). Dit in verband met het verstrijken van de toepassingstermijn van de steunregeling ter bevordering van de extensivering van de productie (artikel 3 van Verordening (EEG) nr. 2328/91).

(311.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van een bijdrage ter bevordering van de extensivering van de productie van akker- en tuinbouwproducten
Periode	1991-1994
Grondslag	Beschikking extensivering akker- en tuinbouwproducten, art. 2
Opmerking	De vermindering van productie van overschotgewassen diende te geschieden door overgang naar de biologisch-dynamisch of ecologische teeltmethode (art. 5). De directeur LNO was belast met de uitvoering van deze regeling en beslist namens de minister op de aanvraag

16.6 Bevordering van omschakeling

De omschakeling naar biologische landbouw wordt op nationaal niveau bevorderd via:

- de Regeling stimulering biologische productiemethode (RSPB) en voorlichting en demonstratie via de Bijdrageregeling Demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (behandeld in paragraaf 'Voorlichting' van dit rapport);
- fiscale regelingen (zie boven);
- de Investeringsregeling biologische varkenshouderij (eind 2001– valt buiten de periodisering van dit rapport).

De Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP) is geïntroduceerd in 1994 en voorziet voor de plantaardige teelten, in financiële ondersteuning gedurende vijf jaar van bestaande biologische bedrijven en ondersteuning van bedrijven die omschakelen van gangbare naar biologische teelt. Het betreft een compensatie van opbrengstderving in de fase van omschakeling.

In 1996 heeft een uitbreiding van de RSBP plaatsgevonden met veevoedergewassen.

Met de regeling werd tot 1996 uitvoering gegeven aan het steunregime ter bevordering van de biologische productiemethoden neergelegd in Verordening (EEG) nr. 2078/92 van de Raad betreffende landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen inzake milieubescherming, en betreffende natuurbeheer.

In 2000 is een wijziging van de RSBP ingevoerd (Stcrt 2000, 182) om deze in overeenstemming te brengen met het kader van Verordening (EG) nr. 1257/1999 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het EOGFL en tot wijziging en instelling van een plattelandsverordening en uitvoeringsverordening.

(312.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van een bijdrage ten behoeve van de biologische productiemethode en van biologische teelt van veevoedergewassen, ter vermindering van de belasting van het milieu en de natuur
Periode	1994-
Grondslag	Regeling stimulering biologische productiemethode, zoals gewijzigd in 1996 (Stcrt. 1996, 192), art. 2
Opmerking	De directeur LNO is belast met de uitvoering van deze regeling en beslist namens de minister op de aanvraag. De AID van het Ministerie van LNV is belast met het toezicht op de naleving van de in deze regeling gestelde voorschriften. Zij kan daartoe gebruik maken van de diensten van de stichting SKAL.

17. Landbouwherstel en incidentele schade

17.1 Algemeen

Na de bevrijding vond algemeen landbouwherstel plaats. Landbouwherstel in de zin van naoorlogse wederopbouw werd gefinancierd op grond van het Besluit en de Wet op de materiële oorlogsschaden (resp. 1945 en 1948)⁶⁸. De Rijksdienst voor Landbouwherstel (ingesteld in 1945 en opgeheven in 1956) voerde de regelingen uit. Het Besluit en de Wet op de materiële oorlogsschaden zelf worden behandeld op een financieel beleidsterrein. De nadere uitwerking en de implementatie ten aanzien van de landbouw komt hier aan bod. Na de wederopbouw was alleen schadeherstel van de watersnoodramp in 1953 een groot project. Sindsdien gaat het meer om kleinere incidenten en is er voor landbouwherstel geen apart organisatieonderdeel meer om de gevolgen van natuurlijke invloeden, zoals droogte en overstromingen, op te vangen. Er worden slechts ad hoc maatregelen genomen op het gebied van oogstschade, die per definitie alleen achteraf plaatsvinden. Bekostiging vindt plaats via aparte begrotingsposten of binnen bestaande posten.

In 1998 werd een regeling van kracht voor het verlenen van subsidies aan verzekeraars ter bevordering van het tot stand brengen van verzekeringsmogelijkheden voor nog niet onder standaardpolissen verzekerbare risico's in de agrarische sector.

(313.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen of wijzigen van het beleid op het gebied van landbouwherstel en incidentele schade
Periode 1945-

(314.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen of wijzigen van de organisatie van (het beleid inzake) landbouwherstel en incidentele schade
Periode 1945-
Opmerking Deze handeling alleen gebruiken als er geen specifieke regeling aan ten grondslag ligt.

(315.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van bijdragen voor landbouwherstel en bij incidentele schade
Periode 1945-
Opmerking Deze handeling alleen gebruiken als er geen specifieke regeling aan ten grondslag ligt.

⁶⁸ Zie begroting 1949, MvA, blz. 33.

17.2 Rijksdienst voor Landbouwherstel

De Rijksdienst voor Landbouwherstel werd in 1945 ingesteld. Aan de dienst werd de behandeling van alle materiële agrarische defensie-, oorlogs- en bezettingsschaden opgedragen.

Tijdens de oorlog werd er in de regelingen ten aanzien van de vergoeding van schade een onderscheid gemaakt tussen oorlogsschade en zogenaamde bezettingsschade. Onder de regelingen op het gebied van bezettingsschade konden ook bepaalde niet-materiële schaden worden vergoed. De agrarische bezettingsschade werd oorspronkelijk vergoed door de Afdeling Bezettingsschaden van de Stichting Landelijke Bezettingsschaden.⁶⁹ Na de bevrijding ging deze Afdeling over naar de Rijksdienst voor Landbouwherstel. De niet materiële bezettingsschade bleef tot de competentie van het Commissariaat voor Oorlogsschade behoren.

De belangrijkste werkzaamheid van de Rijksdienst voor Landbouwherstel betrof de afwikkeling van de ca. 150.000 schadedossiers. De berekening en uitbetaling was onder andere gegrond op de Wet op de Materiële Oorlogsschaden en vond plaats in inspectiekantoren.

Andere activiteiten van de Rijksdienst voor Landbouwherstel waren onder andere⁷⁰:

- het uitbrengen van adviezen, betrekking hebbende op door geallieerde strijdkrachten toegebrachte agrarische schade, welke werden behandeld door het Centraal Bureau Vergoeding Militaire Vorderingen;
- het opstellen van normen voor vergoeding van agrarische oorlogsschaden;
- het voeren van overleg met het Commissariaat voor Oorlogsschade en de Stichting Landelijke Bezettingsschaden over de verdeling van de lasten;
- het inschakelen van plaatselijke en sectorgerichte commissies voor nacontrole;
- het berekenen van occupatievergoedingen;
- het afwikkelen van cultuurtechnisch herstel;
- het afwikkelen van herstelwerk in eigen bedrijf (H.E.B.);
- het verrichten van wetenschappelijk onderzoek (produkt: publikaties);
- het verstrekken van bedrijfsgegevens aan de Afdeling Boerderijenopbouw van het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting.

(316.)

Actor	Rijksdienst voor Landbouwherstel
Handeling	Het vaststellen van maatregelen voor het herstel van toegebrachte defensie-, bezettings- en oorlogsschaden aan land-, tuin- en bosbouwgronden en woeste gronden en de daarbij behorende gebouwen
Periode	1945-1956
Grondslag	Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 1, lid a

⁶⁹ Hier wordt genoemd de Stichting Landelijke Bezettingsschade (S.L.B.) Het archief van deze stichting is bewerkt, gelijk met het archief van de Stichting Beheer Landbouwgronden (S.B.L.) en bevindt zich in het Nationaal Archief. Het toegangsnummer van dit archief is 2.11.46.

⁷⁰ Deze activiteiten vallen onder de handelingen.

(317.)

Actor Rijksdienst voor Landbouwherstel
Handeling Het vaststellen van maatregelen ter bevordering van een geregelde bedrijfsvoering in de getroffen bedrijven
Periode 1945-1956
Grondslag Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 1, lid b

(318.)

Actor Rijksdienst voor Landbouwherstel
Handeling Het regelen van vergoedingen van agrarische schaden
Periode 1945-1956
Grondslag Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 1, lid c
Opmerking O.a. op grond van de Wet op de Materiële Oorlogsschaden; afwickelen van schadedossiers van individuele gedupeerden, occupatieschade (door de bezetter en /of geallieerden in beslag genomen terreinen), cultuurtechnisch herstel

(319.)

Actor Minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aanwijzen van de directieleden van de Rijksdienst voor Landbouwherstel
Periode 1945-1956
Grondslag Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 2, lid 2

(320.)

Actor Minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van een instructie voor de directie van de Rijksdienst voor Landbouwherstel
Periode 1945-1956
Grondslag Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 3

(321.)

Actor Commissie van Advies voor de Rijksdienst voor Landbouwherstel
Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het landbouwherstel
Periode 1945-1956
Grondslag Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 5
Opmerking - De vergaderingen werden geleid door de Directeur Generaal waaronder de dienst ressorteerde (art. 7, lid 1).
- Het secretariaat werd gevoerd door de Rijksdienst voor Landbouwherstel.

(322.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van onderwerpen waarover de Commissie van Advies voor de Rijksdienst voor Landbouwherstel wordt gehoord
Periode 1945-1956
Grondslag Besluit instelling Rijksdienst voor Landbouwherstel, art. 6

17.3 Watersnoodramp 1953

In de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 overstroomden grote delen van Zeeland en de Zuidhollandse eilanden na grootscheepse dijkdoorbraken. De dijken zwichtten voor een zware noordwesterstorm, gepaard met springtij. De overstroming kostte aan ruim 1800 mensen en duizenden stuks vee het leven. De ramp was de aanleiding tot het opstellen van het Deltaplan.

In december 1953 werd de Wet op de watersnoodschade 1953 afgekondigd (Stb. 1953, 661). De wet stelt regels voor een bijdrage die kan worden verleend in watersnoodschade. Hoofdfactor in de wet is de minister van Financiën, in overeenstemming met de ministers van Landbouw, Visserij en voedselvoorziening, Wederopbouw en Volkshuisvesting, Verkeer en Waterstaat, Economische Zaken, Sociale Zaken en Volksgezondheid. Voor de afwikkeling van de schade werden in getroffen gemeenten rampschadebureaus opgericht. De schade aan land-, tuin- en bosbouwgronden en woeste gronden werd zoveel mogelijk van overheidswege in natura hersteld.

In 1960 werd gedeelte van de Wet op de Watersnoodschade 1953 voortvloeiende werkzaamheden afgesloten (Liquidatiewet Oorlogs-en Watersnoodschade) (Stb. 1960, 294). De wet werd ingetrokken in 1978 (Stb. 1968, 263).

(323.)

Actor Minister van Financiën
Handeling Het verlenen van een bijdrage aan getroffen van de stormvloedramp
Periode 1953-1978
Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 2

(324.)

Actor Minister van Financiën
Handeling Het instellen van rampschadebureaus en het aanwijzen van ambtsgebieden
Periode 1953
Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 4, lid 1

(325.)

Actor Minister van Financiën
Handeling Het aanwijzen van het hoofd van het rampschadebureau
Periode 1953-1960
Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 4, lid 2

(326.)

Actor Minister van Financiën
Handeling Het aanwijzen van een vastellend orgaan voor het toezicht op de rampschadebureaus
Periode 1953-1960
Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 4, lid 3
Opmerking Dit orgaan is bevoegd aan de hoofden van de bureaus instructies te geven omtrent de uitvoering van hun taak.

- (327.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het aanwijzen van een vastellend orgaan dat beoordeelt of herstel van overheidswege aan land-, tuin- en bosbouwgronden en woeste gronden heeft plaatsgehad
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 9
- (328.)
 Actor Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting
 Handeling Het vaststellen van regels, ingevolge welke een afkoopsom kan worden uitgekeerd voor herstel van zoutschade aan een gebouw of onroerend goed
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 12, lid 4
- (329.)
 Actor Minister van Financiën
 Handeling Het opstellen van regels over de fiscale aftrek van watersnoodschade
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 14
 Opmerking In overeenstemming met ministers van WV en LNV.
- (330.)
 Actor Minister van Financiën
 Handeling Het vaststellen van normen voor de afschrijving van heraanrijvingskosten
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 16, lid 2
 Opmerking In overeenstemming met Ministers van VROM en LNV.
- (331.)
 Actor Minister van Financiën
 Handeling Het in een beschikking geven van voorschriften omtrent de berekening, de vaststelling en de uitbetaling van de vergoeding voor geleden schade
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 24
 Opmerking In overeenstemming met Ministers van VROM en LNV.
- (332.)
 Actor Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting
 Handeling Het stellen van voorwaarden aan het betaalbaarstellen van bijdragen wegens herstelschade aan onroerend goed
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de watersnoodschade 1953, art. 30, lid 1

- (333.)
 Actor Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting
 Handeling Het verlenen van ontheffingen voor de bouw van een onroerend goed in een andere gemeente dan waarin het pand waarop de bijdrage betrekking heeft, gelegen was
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de waternoodschade 1953, art. 30, lid 3
- (334.)
 Actor Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting
 Handeling Het geven van aanwijzingen voor de uitvoering van de werkzaamheden op basis waarvan de bijdrage wegens schade aan onroerend goed wordt uitbetaald
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de waternoodschade 1953, art. 31
- (335.)
 Actor Minister van Financiën
 Handeling Het opstellen van regels omtrent de wijze waarop de betaalbaarstelling van de bijdrage plaatsvindt
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de waternoodschade 1953, art. 37 en 43
 Opmerking Ingeval meer dan een persoon rechthebbende is, alsmede omtrent de wijze waarop de verdeling van de bijdrage plaatsvindt.
- (336.)
 Actor Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting
 Handeling Het, in geval van onherstelbare schade aan een gebouwd onroerend goed, bepalen in hoeverre de bijdrage zal worden aangewend ter voldoening van een hypothecaire vordering
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de waternoodschade 1953, art. 38
- (337.)
 Actor Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting
 Handeling Het overgaan tot onteigening van puin, afkomend materiaal en verdere restanten van opstallen, waarvan de gehele of nagenoeg gehele verwoesting als watersnoodschade is aan te merken
 Periode 1953-1960
 Grondslag Wet op de waternoodschade 1953, art. 55

(338.)

Actor Minister van Financiën

Handeling Het vaststellen van voorschriften omtrent de uitvoering van de Wet op de watersnoodschade 1953

Periode 1953-1960

Grondslag Wet op de waternoodschade 1953, art. 61

Product Besluit van 13 juli 1959, houdende een algemene maatregel van bestuur tot vaststelling van het tijdstip, bedoeld in artikel 3, lid 1, der Wet op de Watersnoodschade 1953 en artikel 1 der Wet op de Financiering Stormvloedschade Publiekrechtelijke Lichamen, Stb. 1959, 224

Opmerking In overeenstemming met ministers van WV en LNV.

17.4 Incidentele schade

De agrarische productie kent een aantal risico's die inherent zijn aan het feit dat wordt gewerkt met levende productiemiddelen. Planten en dieren kunnen worden getroffen door ziekten en plagen. Daarnaast is de productie in onder andere de akkerbouw, de vollegrondsgroenteteelt, de fruitteelt, maar ook bijvoorbeeld in de melkveehouderij (meer of minder) gevoelig voor de weersgesteldheid. De overheid beschouwt schade als gevolg van dier- of plantenziekten of ten gevolge van ongunstige weersomstandigheden in beginsel als normaal ondernemersrisico van agrarische ondernemers.

Naar aanleiding van slechte weersomstandigheden kan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de boeren tegemoetkomen door toeslagregelingen of bijzondere kredietregelingen via het Borgstellingsfonds voor de Landbouw. Het gaat om schade door bijvoorbeeld ernstige hagel, langdurige regenval, storm, voorjaarsvorst of overstromingen. Vaste posten op de LNV-begroting zijn rentevergoedingen en vergoedingen van kapitaalverliezen op grond van de financieringsregeling voor door wateroverlast getroffen agrarische bedrijven. Dit is vermoedelijk naar aanleiding van de stormvloedramp van 1953, en werd in de jaren '50 geplaatst onder de rubriek Landbouwherstel.

In het verleden is in enkel gevallen van overheidswege (hetzij door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, hetzij door de PBO's) een ad hoc compensatieregeling ingesteld voor schade veroorzaakt door het optreden van planten- en of dierziekten of door ongunstige weersomstandigheden. De meest recente voorbeelden zijn de Regeling oogstschade Noord-Nederland 1993, de Regeling oogstschade Noord-Holland 1994, en de Regeling oogstschade 1998, alle van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Tegemoetkomingsregeling bruinrot (uit 1996) van het Landbouwschap. Steeds betreft het uitdrukkelijk compensatievoorzieningen waartoe de overheid niet was gehouden, daar zich voordoende schade steeds in het normale ondernemerschap behoorde. Dat de overheid toch overging tot een tegemoetkoming in de schade was omdat de continuïteit van een aanzienlijk aantal bedrijven bij deze gelegenheden in het gedrang dreigde te komen.

Bij de beschikbaarstelling van gelden voor de genoemde bruinrotcompensatieregeling van het Landbouwschap heeft de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aangegeven in de toekomst niet meer bereid te zijn om nog tegemoetkoming voor agrarische bedrijfsrisico's ten laste van de publieke middelen te verstrekken. Hij deed daarbij een beroep op het agrarisch bedrijfsleven om te komen tot structurele voorzieningen voor afdekking van dergelijke risico's. De totstandkoming van dergelijke structurele oplossingen zou evenwel voor een beperkte periode nog kunnen worden ondersteund.

(339.)

Actor	Minister Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit Landbouwschap
Handeling	Het opstellen van incidentele schaderegelingen
Periode	1945.-

(340.)

Actor Minister Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van rentevergoedingen en vergoedingen van kapitaalverliezen voor door wateroverlast getroffen agrarische bedrijven
Periode 1945-
Grondslag Financieringsregeling voor door wateroverlast getroffen agrarische bedrijven
Bron Begrotingen

(341.)

Actor Minister Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit
Productschappen
Landbouwschap
Handeling Het verlenen van een bijdrage als tegemoetkoming voor schade ten gevolge van ongunstige weersomstandigheden
Periode 1975-
Grondslag Toeslagbeschikking wateroverlast 1975, art. 2; Regeling oogstschade Noord-Nederland 1993; Tegemoetkomingsregeling bruinrot (1996); Regeling oogstschade 1994 Noord-Holland, art. 1; Regeling oogstschade 1998, art. 2; Regeling tegemoetkoming schade bij tweede extreem zware regenval 1998, art. 3
Opmerking De Tegemoetkomingsregeling bruinrot is ingesteld door het Landbouwschap; De Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen (STULM) is uitvoerder van de Toeslagbeschikking 1975; De regeling oogstschade 1994 Noord-Holland is goedgekeurd door de EC op 30 augustus 1995, SG(95)D/11200

17.5 Schadeverzekeringen

Voor verschillende risico's in de agrarische sector zijn verzekeringspolissen tot stand gekomen die de schade van bijvoorbeeld hagelschade dekken in de fruitteelt en de glastuinbouw. Voor andere risico's bestaan evenwel geen verzekering in Nederland. Veelal wordt de totstandkoming van nieuwe polissen geremd doordat bij het aanbieden van een nieuwe polis het aanvankelijke aantal belangstellenden gering is en de hoogte van de verschuldigde premie niet aanmoedigt tot deelname, twee omstandigheden die elkaar over en weer beïnvloeden en versterken.

Om deze impasse te doorbreken ontwikkelde LNV de Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekeringen, die 1998 in werking getreden. De regeling beoogt een ondersteuning te bieden tot het bedrijfsleven is gekomen tot structurele voorzieningen voor de afdekking van risico's (zie: oogstschade). Met de regeling wordt de mogelijkheid geboden om voor nieuwe verzekeringspolissen die één of meer van de in de regeling genoemde risico's een subsidie aan de verzekeraar te verstrekken. Deze dient de subsidie vervolgens ten goede van de verzekerden te laten komen, hetgeen neerkomt op een premiekorting van 80% voor één jaar. Op deze wijze kan worden bereikt dat bij het opstarten van een nieuwe polis een zodanig aantrekkelijke premie kan worden geboden, dat het aantal ondernemers dat de nieuwe verzekering afsluit een voldoende basis biedt aan de verzekeringsmaatschappij om ook in

latere jaren de polis tegen aanvaardbare premie te kunnen voortzetten. Tevens wordt verwacht dat ook andere verzekeraars dan de subsidie-ontvanger op enige termijn met polissen voor dezelfde risico's op de markt zullen komen. Het beoogde effect van de eenmalige premiekorting strekt derhalve verder dan alleen het wegnemen van de eerste belemmeringen om nieuwe verzekeringsmogelijkheden voor agrarische risico's te introduceren.

Verder kan een beroep worden gedaan op de Wet Tegemoetkoming Schade bij rampen en zware ongevallen (WTS, Stb. 1998, 325).

De WTS is sinds september 1998 tevens van toepassing verklaard op onverzekerde schade aan opstallen door de extreme regenval. Ook voor agrarische bedrijven (die daarnaast voor oogstschade een aparte LNV-regeling hebben, die vooral betrekking heeft op schade door de langdurige regens).

De WTS valt onder de competentie van de minister van BZK (beleidsterrein Brandweer, rampenbestrijding en crisisbeheersing) De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is actor op dat gebied met betrekking tot schade aan agrarische bedrijven⁷¹. De WTS wordt uitgevoerd door LASER.

(342.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen van regelingen voor het structureel afdekken van risico's in de agrarische sector
Periode	1998-
Product	Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekeringen (Stcrt 1998, 66)

(343.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van subsidies aan verzekeraars ter bevordering van het tot stand brengen van verzekeringsmogelijkheden voor nog niet onder standaardpolissen verzekerbare risico's in de agrarische sector
Periode	1998-
Grondslag	Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekeringen, art. 2
Opmerking	Gelet op artikel 2 en 7 van de Kaderwet LNV-subsidies; Gelet op de goedkeuring van de Commissie van de EG van 21 januari 1998, nr. (SG(98)D/030431

(344.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het instellen van een adviescommissie Nieuwe agrarische schadeverzekeringen
Periode	1998-
Grondslag	Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekeringen, art. 9, lid 1
Opmerking	Deze heeft tot taak heeft de haar daartoe voorgelegde aanvragen te beoordelen en hierover advies uit te brengen aan de minister

⁷¹ N.B. Handelingen BZK zijn beschreven in RIO Brandweer, rampenbestrijding en crisisbeheersing (BZK). Pivot-rapport nr. 49, blz. 250 e.v. Inbreng LNV is daar echter niet genoemd; die zou deel moeten zijn van handeling 451 (voor het opstellen van regelingen) en mogelijk nr. 452 (voor het verstrekken van uitkeringen krachtens die regelingen).

(345.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van de voorzitter en de leden van de adviescommissie
Nieuwe agrarische schadeverzekeringen
Periode 1998-
Grondslag Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekeringen, art. 9, lid 2

(346.)

Actor Adviescommissie Nieuwe agrarische schadeverzekeringen
Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit over verzekeringsovereenkomsten, op grond waarvan
subsidieverlening kan worden aangevraagd
Periode 1998-
Grondslag Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekeringen, art. 9, lid 4

DEEL 4 - PLANTAARDIGE PRODUCTIE

18. Plantaardige productie

18.1 Onderverdeling plantaardige sector

Als plantaardige sectoren kunnen akkerbouw en tuinbouw worden aangemerkt. Akkerbouw is teelt van gewassen in de volle grond, met uitzondering van groenten en fruit, terwijl onder tuinbouw het telen van groenten, tuin- en kasvruchten en tuinbouwzaden wordt verstaan.

Tuinbouw omvat een scala aan sectoren, die op verschillende manieren kunnen worden ingedeeld.

In (recente) beleidsnota's is de verdeling meestal als volgt⁷²:

- glastuinbouw;
- vollegrondsgroenteteelt;
- fruitteelt;
- bloembollen- en bolbloementeelt;
- boomteelt;
- paddestoelenteelt.

In tuinbouwgedis is over het algemeen een scheiding gehanteerd tussen voedingstuinbouw (groente, fruit en paddestoelen) en siergewassen (snijbloemen en potplanten, bloembollen, en bomen en vaste planten). In wet- en regelgeving en beleidsmaatregelen wordt echter veelal een verdeling gemaakt in tuinbouw onder glas en tuinbouw in de open grond. Onder glas (bedekt) worden snijbloemen en potplanten, groenten en fruit (en paddestoelen) geteeld; in de opengrond (onbedekt): groenten en fruit, bloembollen, en boomkwekerijproducten.⁷³

Ook worden akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt wel eens als een geïntegreerde sector aangemerkt.⁷⁴

Een mengvorm van deze bedrijven is er bijvoorbeeld in de biologische landbouw.

In dit rapport is gekozen voor een verdeling in akkerbouw en tuinbouw, waarbij de tuinbouw is opgedeeld in tuinbouw algemeen, glastuinbouw en overige tuinbouwsectoren. Hiermee wordt het best bij het beleidskader aangesloten.

18.2 Context en geschiedenis plantaardige productie, algemeen

De stijgende welvaart en sterke bevolkingsaanwas zorgden in een lange naoorlogse periode voor een sterk groeiende vraag naar agrarische producten. Het vrije handelsverkeer in de EG en de bescherming van een aantal producten tegen invloeden van de wereldmarkt droegen hieraan bij.

Door deze sterk groeiende vraag kon het jaarlijks aanzienlijk wassende aanbod van de plantaardige productie vrij soepel worden opgevangen. Structurele onevenwichtigheden in

⁷² In: *Structuurnota Landbouw en Sectornota Plantaardige Productie*, 1992.

⁷³ O.a.: OSFL-toepassingsbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden, Stcrt. 1972, 221.

⁷⁴ In: *Kennisbeleidsplan voor plantaardige sectoren 1995-1998*.

vraag en aanbod waren er in die periode niet. De inkomensontwikkeling vanaf de jaren '60 stimuleerde ook de vraag naar luxere producten. Daartoe ontstond er naast een sterke voedingsmarkt een steeds krachtiger wordende markt voor sierteeltproducten. De marktontwikkelingen werden goed en snel gevolgd door adequaat inspelen op de wensen van de afnemers. Steeds meer aandacht werd besteed aan kwaliteit, continuïteit en snelheid van levering, assortimentsverbreding, efficiency van het distributieapparaat, enz.

In de jaren '80 vond een omslag inde plantaardige sectoren plaats. Van bepaalde producten, zoals granen, ontstonden overschotten. Dit gaf , samen met de veel ernstiger overschotproblematiek in de dierlijke sectoren (met name zuivel), aanzet tot de hervorming van het EG-landbouwbeleid overeenkomstig de MacSharry-voorstellen, ter vermindering van de overschotten van sommige producten. Er werd besloten om van een prijssteun over te gaan naar een rechtstreekse inkomenssteun, om de prijzen in de EU meer in lijn te brengen met – veel lagere - prijzen op de wereldmarkt. Ondersteuning door de EU werd (en wordt) voortaan geboden aan boeren die landbouwmethoden verbeteren of landbouwgronden braak leggen. De hervormingen hadden, wat de plantaardige sectoren betreft, vooral invloed op de akkerbouw. Een aantal akkerbouwbedrijven kwam in een moeilijke financiële positie terecht. Lagere subsidies en lagere marktprijzen van belangrijke producten, zoals aardappelen, speelden daarbij een rol. De akker- en tuinbouw hadden in de jaren '90 tevens te duchten van ongunstige weersomstandigheden.

De rol van de rijksoverheid beperkte zich lange tijd voornamelijk tot kaderregelingen voor innovatie, ontwikkeling en sanering/bedrijfsbeëindiging en de financiering daarvan. Het Borgstellingsfonds voor de Landbouw en de Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds) vormden de regelgevende en financierende kaders. Sectorspecifieke maatregelen waren er nauwelijk, met uitzondering voor de glastuinbouw (milieu en energie), de akkerbouw (braaklegging) en fruitteelt (rooipremies), waarbij overigens niet alleen structuurbeleid, maar ook het agrarisch markt- en prijsbeleid als onderliggend motief kan worden aangemerkt.⁷⁵ De overige sectoren ontwikkelden zich autonoom.

Het beleid van de overheid veranderde onder invloed van maatschappelijke trends die een steeds belangrijker rol zijn gaan spelen, zoals het kritischer worden van de consument, een groeiende aandacht voor milieu en natuur, een afnemende politieke bereidheid om overschotten als een maatschappelijke kostenpost te accepteren en krachtig voortgaande technologische ontwikkelingen. Nadelige effecten op milieu en natuur als gevolg van hoog productieve teeltprocessen werden steeds minder acceptabel geacht. Voorts werd het gezondheidsaspect van voedselproducten door de consument steeds meer benadrukt en werd kwaliteit van het product gekoppeld aan kwaliteit van de productiemethode. Deze trends zijn in steeds sterkere mate invloed uit gaan oefenen op de plantaardige sector.

Het beleid van de rijksoverheid op het gebied van de plantaardige productie is zich, in het licht van deze ontwikkelingen, steeds meer gaan richten op de introductie of verdere toepassing van productiemethoden die verenigbaar zijn met de toegenomen eisen inzake bescherming van het milieu en op het behoud van concurrentiekracht. Dit heeft invloed op de

⁷⁵ In dit geval is bij de braaklegging en het rooien het markt- en prijsbeleid als doorslaggevend opgevat, aangezien sanering van de productie als hoofdmotief wordt opgevoerd. Zie daarom voor deze onderwerpen het desbetreffende contextrapport. De rooipremieregelingen worden zelfs behandeld in het contextrapport betreffende de landinrichting (*Met rede gekaveld*, handelingen 865 en 866).

inzet van instrumenten van de overheid gehad (herstructureringsregelingen, regioplannen, enz.).

Ontwikkelingen in de markt op het gebied van technologie en het integreren van het milieubeleid in de sectoren, leid(d)en tot veranderingen in de structuur van plantaardige sectoren en bedrijven. Dit wordt ondermeer zichtbaar in het aantal bedrijven, de ruimtelijke positionering van sectoren en bedrijven en het grondgebruik.

(347.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid betreffende landbouwstructurele maatregelen in de plantaardige sectoren
Periode 1945-

(348.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van landbouwstructurele regelingen betreffende meerdere plantaardige sectoren
Periode 1945-

(349.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van (sectorale) beleidsnota's betreffende de plantaardige productie
Periode 1945-
Bron Begrotingen
Product O.a.: Nota plantaardige produktie, 1987; Sectornota plantaardige produktie 1992-1994

(350.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het opstellen van landbouwstructurele regelingen betreffende meerdere plantaardige sectoren
Periode 1951-

(351.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van bijdragen in het kader van landbouwstructurele maatregelen betreffende meerdere plantaardige sectoren
Periode 1963-
Grondslag Statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

18.3 Akkerbouw

Omschrijving

De Nederlandse akkerbouw heeft drie hoofdgewassen, te weten: granen (vooral wintertarwe), aardappelen en suikerbieten. De bedrijfsstructuur wordt gekenmerkt door veel bedrijven met een relatief kleine bedrijfsoppervlakte en door een sterke concentratie van enkele gewassen binnen het bouwplan.

Akkerbouwbedrijven worden met name aangetroffen in een aantal specifieke akkerbouwgebieden, te weten: het Noordelijk kleigebied, Centraal kleigebied, Zuidwestelijk kleigebied, de Veenkoloniën, het Noordoostelijk zandgebied en het Zuidoostelijk zandgebied.

Ontwikkelingen

Vanaf het einde van de jaren '80 worden maatregelen genomen om de productie van overschotsectoren aan de behoeften van de markt aan te passen. Hiertoe wordt onder meer braaklegging gestimuleerd. Naar aanleiding van de MacSharry-hervormingen (1992) krijgen de akkerbouwers de prijsverlaging gecompenseerd door nieuw geïntroduceerde inkomstenstoeslagen in de vorm van een hectaresteen.

Om de akkerbouw te ondersteunen bij de noodzakelijke herstructurering stelt het ministerie van LNV geld ter beschikking voor:

- subsidiëring van investeringsprojecten op het gebied van milieu, kwaliteit en innovatie in het kader van O&S-fondsregelingen (zie onder);
- een bedrijfsbeëindigingregeling voor uittredende akkerbouwers, gekoppeld aan structuurverbetering voor blijvende akkerbouwers (behandeld in het hoofdstuk 12, Aanpassing van de landbouwstructuur);
- een tijdelijke inkomenssteunregeling (behandeld in het hoofdstuk 13, Sociaal beleid);
- een vrijwillige braakregeling en extensiveringregeling (zie contextrapport betreffende agrarisch markt- en prijsbeleid);
- het stimuleren van agrificatie, geïntegreerde plantaardige productie en doorlichten van bedrijven (behandeld in deel 6, Verwerking en afzet, en in hoofdstuk 13, Sociaal beleid);
- herstructureringsplannen per regio (zie onder).

Door de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling zijn herstructureringscommissies ingesteld. Deze commissies hebben in totaal negen herstructureringsplannen voor de akkerbouw ingediend. Zij omvatten hiermee alle akkerbouwgebieden. De herstructureringsplannen bevatten een visie op de gewenste ontwikkelingen, waar specifieke knelpunten liggen en hoe deze knelpunten moeten worden opgelost. Er werden overigens geen aparte archieven voor deze plannen aangelegd; de neerslag bevindt zich bij de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling.

- (352.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de akkerbouw
 Periode 1945-
 Product o.a. sectorale beleidsnota's, Regeringsbeslissing Structuurverbetering Akkerbouw
- (353.)
 Actor Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling
 Handeling Het instellen van herstructureringscommissies voor de akkerbouw
 Periode 1968-1995
 Bron Begrotingen
- (354.)
 Actor Herstructureringscommissies voor de akkerbouw
 Handeling Het opstellen van herstructureringsplannen voor de akkerbouw
 Periode 1968-1995
 Bron Begrotingen
- (355.)
 Actor Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling
 Handeling Het evalueren van (de uitvoering van) herstructureringsplannen voor de akkerbouw
 Periode 1968-1995
 Bron Commentaar RBD's
- (356.)
 Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het opstellen van landbouwstructurele regelingen betreffende de akkerbouw
 Periode 1951-
 Opmerking Voor goedkeuring hiervan zie algemene handeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: het goedkeuren van O&S-bestuursbesluiten.
- (357.)
 Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het verlenen van bijdragen in het kader van landbouwstructurele maatregelen in de akkerbouw
 Periode 1963-
 Grondslag Statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

18.4 Tuinbouw - Erkenningen

De overheid kan in sectoren van agrarische productie individuele erkenning verplicht stellen. Daarnaast kan de vestiging als agrarisch producent gebonden worden aan een vergunning, en verder kan de overheid de omvang van de productie beperken aan de hand van een maximum teeltareaal (zie 2.1 - Sectoroverstijgende nationale beleidsvorming).

Tot in 1961 kenden de agrarische sectoren, inclusief de groothandel, beperkingen door middel van erkenningsreglementen, die deskundigheid (minimumeisen aan vakbekwaamheid) behoorden te waarborgen. Ze werden onder hoger toezicht vastgesteld en uitgevoerd door de bedrijfsorganisaties-oude stijl. Voorgenomen bedrijfsuitbreidingen werden vaak geblokkeerd door de bedrijfsorganisaties, met als gevolg dat 80% van de geschillen die behandeld werden door het Scheidsgerecht voor de Voedselvoorziening betrekking hadden op geweigerde erkenningen

Eind 1961 vervielen de erkenningsreglementen voor de tuinbouw. Ze werden vervangen door de Wet erkenningen tuinbouw, met afzonderlijke PBO-verordeningen per sector en een algemene maatregel van bestuur voor de uitvoering daarvan. In 1971 werd deze regelgeving ingetrokken, hoewel de wet zelf pas officieel verviel in 1999.

De Wet erkenningen tuinbouw (1961) heeft grotere vrijheid teweeggebracht. In de fruitteelt werd volledig vrije bedrijfsuitoefening toegestaan, de teeltregeling in de groententeelt werd opgeheven en er kwam vrijheid van contractteelt. Het teeltrecht in de sierteeltsector bleef voorlopig nog bestaan, maar het werd gratis (Begroting 1964)

(358.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het bij AMvB vaststellen van regels omtrent de erkenning van tuinbouwers
Periode	1961-1971
Grondslag	Wet erkenningen tuinbouw, art. 2, lid 1
Product	Besluit erkenningen bloembollenteelt (Stb. 1962, 72; stb. 1963, 476; stb. 1964, 174; stb. 1971, 804); Besluit erkenningen bloemeteelt (Stb. 1962, 71; stb. 1964, 174; stb. 1971, 804); Besluit erkenningen boomteelt (Stb. 1962, 73; stb. 1964, 174; stb. 1971, 804); Besluit erkenningen groenteteelt (Stb. 1962, 70; stb. 1964, 174; stb. 1971, 804);
Opmerking	De wet zelf werd in 1999 door de Reparatiwet I ingetrokken. De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999

(359.)

Actor Productschappen
Handeling Het adviseren betreffende de AMvB waarin de regels omtrent de erkenning van tuinbouwers zijn opgenomen
Periode 1961-1971
Grondslag Wet erkenningen tuinbouw, art. 2, lid 2
Opmerking De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999.

(360.)

Actor Landbouwschap
Handeling Het verlenen van vergunningen om een tuinbouwbedrijf uit te oefenen
Periode 1961-1971
Grondslag Wet erkenningen tuinbouw, art. 2, lid 1
Opmerking De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999

(361.)

Actor Landbouwschap
Handeling Het bij verordening opstellen van regels omtrent de verlening van vergunningen om een tuinbouwbedrijf uit te oefenen
Periode 1961-1971
Grondslag Wet erkenningen tuinbouw, art. 6, lid 1
Opmerking De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999.

(362.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het goedkeuren van de door het Landbouwschap opgestelde regels omtrent verlening van vergunningen om een tuinbouwbedrijf uit te oefenen
Periode 1961-1971
Grondslag Wet erkenningen tuinbouw, art. 6, lid 2
Opmerking De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999.

(363.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van ontheffingen voor het zonder schriftelijke vergunning van het Landbouwschap uitoefenen van een tuinbouwbedrijf
Periode 1961-1972
Grondslag Wet erkenningen tuinbouw, art. 7, lid 1 en 2; Besluit erkenningen groenteteelt, art. 2, lid 2; Besluit erkenningen bloemeteelt, art. 3; Besluit erkenningen boomteelt, art. 3
Opmerking De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999.

- (364.)
 Actor Productschappen
 Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over het verlenen van ontheffingen voor het zonder schriftelijke vergunning van het Landbouwschap uitoefenen van een tuinbouwbedrijf
 Periode 1962-1972
 Grondslag Besluit erkenningen groenteteelt, art. 4; Besluit erkenningen bloemeteelt, art. 5; Besluit erkenningen boomteelt, art. 5
- (365.)
 Actor College van Beroep voor het bedrijfsleven
 Handeling Het beslissen op beroepen ingediend tegen een besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ter uitvoering van het verlenen van ontheffingen voor het zonder schriftelijke vergunning van het Landbouwschap uitoefenen van een tuinbouwbedrijf
 Periode 1961-1971
 Grondslag Wet erkenningen tuinbouw, art. 8, lid 1
 Opmerking De formele bevoegdheid voor deze handeling bleef bestaan tot 1999.
- (366.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het aanwijzen van producten waarvoor bij het bedrijfsmatig uitoefenen van de teelt door het Landbouwschap een vergunning kan worden verleend
 Periode 1962-1972
 Grondslag Besluit erkenningen groenteteelt, art. 1; Besluit erkenningen bloemeteelt, art. 1; Besluit erkenningen boomteelt, art. 1
- (367.)
 Actor Productschappen
 Handeling Het adviseren van de Minister over aanwijzing van producten waarvoor bij het bedrijfsmatig uitoefenen van de teelt door het Landbouwschap een vergunning kan worden verleend
 Periode 1962-1972
 Grondslag Besluit erkenningen groenteteelt, art. 4; Besluit erkenningen bloemeteelt, art. 5; Besluit erkenningen boomteelt, art. 5
- (368.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het instellen van een bijzondere cursus voor degenen die een vergunning hebben tot de uitoefening van een ander tuinbouwbedrijf
 Periode 1962-1972
 Grondslag Besluit erkenningen groenteteelt, art. 3, lid 5; Besluit erkenningen bloemeteelt, art. 3, lid 5; Besluit erkenningen bloembollenteelt, art. 3, lid 5; Besluit erkenningen boomteelt, art. 4, lid 5

(369.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het aanwijzen van buitenlandse diploma's die gelijkwaardig zijn aan de diploma's op grond waarvan de vergunning voor het uitoefenen van het tuinbouwbedrijf wordt verleend
Periode	1962-1972
Grondslag	Besluit erkenningen groenteteelt, art. 3, lid 6; Besluit erkenningen bloemeteelt, art 3, lid 6; Besluit erkenningen bloembollenteelt, art. 3, lid 6; Besluit erkenningen boomteelt, art 4, lid 6

18.5 Glastuinbouw

18.5.1 Omschrijving

Glastuinbouw in Nederland omvat de teelt onder glas van groenten en fruit, snijbloemen en potplanten. De bedrijven zijn geconcentreerd in een aantal gebieden, namelijk de provincies Zuid-Holland (het Zuid-Hollandse glasdistrict, waaronder het Westland), Noord-Brabant (Breda en Made), Limburg (Venlo en omstreken), Gelderland (Huissen en Bemmelen), Noord-Holland (Aalsmeer en omstreken) en Drenthe (Emmen en omstreken).

18.5.2 Ontwikkelingen

De oudste glastuingebieden in Nederland zijn het Westland (ingesloten door Rotterdam, Delft en Den Haag) en Aalsmeer (onder Amsterdam). De Westlanders begonnen in de 19e eeuw met het telen van komkommers in 'glazen huisjes'. Dat waren de zogenaamde lessenaars en kopkassen, die aan één kant tegen een muur leunden. Op een enkele plaats in het Westland zijn deze kassen nog te zien. In de loop van de tijd gingen de Westlanders steeds meer soorten groenten en fruit en later ook bloemen en planten telen. Hun Aalsmeerse collega's hielden het voornamelijk bij sierteelt van bloemen. Aalsmeer is de bakermat van de commerciële bloemen- en plantenteelt. De sierteelt in Aalsmeer kwam aan het begin van de 20^e eeuw op gang.

De sector glastuinbouw maakte, evenals de ander land- en tuinbouwsectoren, in de periode vanaf de Tweede Wereldoorlog een sterke groei door. Door de welvaartsstijging in de jaren '60 nam de vraag naar fijne tuinbouwproducten explosief toe. Dit leidde vooral tot een uitbreiding van het areaal groenten onder glas.

In het begin van de jaren '70 kwam de sector onder druk te staan door de oliecrisis en de daardoor stijgende brandstofkosten. De overheid bood de telers ter compensatie financiële ondersteuning om het hoofd boven water te houden. In de jaren '80 groeide de sector snel. Het aandeel van de sector in de productiewaarde van de totale land- en tuinbouw steeg van 14% in 1980 naar 25 % in 1993.

Met name in de jaren '70 stelde het O&S-fonds een aantal regelingen vast om de hervorming van de glastuinbouw te ondersteunen:

- BB 31, Bijdrageregeling voor de glastuinbouw in een viertal concentratiegebieden in het Noorden des Lands, 1968 - 1974;

- BB 41, Bevordering gebruik van ontijzeringsinstallaties voor beregeningswater in de glastuinbouw, 1969 - 1972;
- BB 65, Stimuleringspremie aan glastuinbouwbedrijven voor de ombouw van hun verwarmingsinstallatie op aardgas, 1970 - 1976;
- BB 128, Bijdrageregeling ter bevordering van de aansluiting van verspreid liggende glastuinbedrijven op het aardgasnet, 1974 -1980;
- BB 230, Rendementsverbetering aardgas tuinbouw, 1980 - 1-6-1982;
- BB 238, Besluit energieschermen glastuinbouw, 1980 - 1981;
- BB 286, Besluit gevelinstallatie in bestaande kassen, 1980 - 1981.

De concurrentiekracht van in het bijzonder de glasgroente nam in de jaren '90 af. Uit een onderzoek uit 1994, dat in opdracht van het ministerie van LNV werd uitgevoerd, bleek dat de afnemers Nederlandse groente beschouwden als een bulkproduct van matige kwaliteit⁷⁶. De sector zou niet snel genoeg inspelen op de nieuwe consumenteneisen. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gaf als reactie hierop aan dat een offensief beleid zinvol leek om de bedreigingen van de vooraanstaande positie van onder meer groenteteelt af te wenden.

In 1995 kondigde de minister de uitwerking van een aantal actiepunten aan. Deze hadden betrekking op de internationale concurrentiepositie, de lastendruk, de ontwikkeling van de tuinbouwstructuur en kennisontwikkeling. Hiermee werd vooruit gelopen op het Stimuleringskader dat geldt voor de hele land- en tuinbouw

In de jaren '90 werd, naast de afname van concurrentiekracht en consumenteneisen, ook duidelijk dat de glastuinbouw een zware belasting op het milieu legde (door het energiegebruik, de uitstoot van broeikasgassen, het gebruik van meststoffen, en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen). Er waren voor de glastuinbouw dus op drie gebieden veranderingen nodig:

- er moest milieuvriendelijker gewerkt worden;
- er moest efficiënter gewerkt worden;
- er moest beter worden voldaan aan de wensen van de consument.

Voor het bereiken van deze veranderingen is een aantal met elkaar samenhangende maatregelen genomen. De maatregelen richten zich zowel op de verbetering van de economische positie van de sector, als op het verminderen van de druk op het milieu.

Afspraken over vermindering van milieubelasting zijn opgenomen in het 'convenant Glastuinbouw en Milieu'. Om die afspraken te kunnen uitvoeren en efficiënter te kunnen werken is door de tuinders en het ministerie van LNV een plan gemaakt voor de modernisering van de sector. Dit wordt *herstructurering glastuinbouw* genoemd.

De tuinders hebben zich in het convenant verplicht milieuvriendelijke maatregelen te nemen. De doelen die bereikt moeten worden zijn meetbaar geformuleerd in de Integrale Milieutaakstelling (IMT 2010). Hierin is een pakket doelstellingen vastgelegd dat de glastuinbouw in 2010 moet hebben bereikt.

Om zowel aan het milieu als aan de economische kant te kunnen werken is herstructurering van de glastuinbouw nodig. Er moeten nieuwe kassen komen, waarin milieuvriendelijker, maar ook efficiënter geproduceerd kan worden. Ook de gebieden waarin de kassen staan moeten aangepast worden. En er moeten nieuwe gebieden komen, zodat de oude gebieden

⁷⁶ A.T. Kearney., *De markt gemist?* 1994

minder vol worden en ook daar ruimte ontstaat voor een milieuvriendelijkere werkwijze. Maatregelen hiertoe zijn vastgelegd in het 'Bestuurlijk afsprakenkader herstructurering glastuinbouw' (2000).

Ter ondersteuning van de tuinders in de oude gebieden heeft het ministerie van LNV de 'Regeling structuurverbetering glastuinbouwbedrijven' gemaakt. Door deze regeling kan een tuinder bijvoorbeeld subsidie krijgen als hij zijn kas afbreekt en zijn land verkoopt aan de buurman die zijn bedrijf wil verbeteren. Ook kan de tuinder subsidie krijgen als hij een oude kas vervangt door een nieuwe milieuvriendelijke kas. De regeling is dus niet alleen bedoeld voor het verminderen van de milieubelasting, maar ook om de glastuinbouwsector economisch weer sterker te maken.

Een belangrijk onderdeel van de herstructurering is het moderniseren van de glastuinbouwgebieden. Een groot deel van deze gebieden is verouderd. De wegen, de water- en energievoorziening voldoen niet meer. Daarom moeten de bestaande gebieden opnieuw worden ingedeeld. Daarnaast moeten er nieuwe gebieden aangelegd worden. Het is de bedoeling dat er in 2002 in totaal 400 hectare aan nieuw kassengebied is. In de '5^e Nota Ruimtelijke Ordening', die begin 2001 is verschenen, zijn 10 hervestiginglocaties voor de glastuinbouw aangewezen.

De Saneringsregeling glastuinders werd destijds door de Landinrichtingsdienst uitgevoerd. De aanvragen kwamen binnen bij de Districtbureauhouders. Zij fungeerden als aanvraagpunt.

(370.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de glastuinbouw
Periode	ca. 1971-
Product	o.a. sectorale beleidsnota's, zoals: Nota's glastuinbouw, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

(371.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het opstellen van landbouwstructurele regelingen betreffende de glastuinbouw
Periode	1963-
Opmerking	Voor goedkeuring hiervan zie algemene handeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: het goedkeuren van O&S-bestuursbesluiten.

(372.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het verlenen van bijdragen in het kader van landbouwstructurele maatregelen in de glastuinbouw
Periode	1963-
Grondslag	Statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

18.5.3 *Oliecrisis jaren '70*

Vanwege de sterke stijging van de brandstofkosten kwam de glastuinbouw in de jaren '70 onder druk te staan. Ter ondersteuning van de sector werd de Regeling financiering zware stookolie opgesteld. Hieraan was een aantal uitvoeringsinstrumenten verbonden. Er werden onder andere bijdragen verleend om stookolie te financieren en voor de omschakeling van verwarmingsinstallaties van olie op gas.

(373.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het betalen van de verschuldigde rente van een aan een glastuinder verleend krediet voor de betaling van geleverde stookolie voor gebruik in zijn bedrijf
Periode 1970-1971
Grondslag Beschikking voorschot aankoop stookolie, art. 3, lid 1
Opmerking Als de gemiddelde prijs van de hoofdproducten van de glastuinbouw aan het eind van het stookseizoen 1970/1971 daartoe aanleiding geeft

(374.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van een bijdrage, gelijk aan de betaalde accijns, aan een glastuinder die bij de teelt voor verwarming minerale oliën verbruikt
Periode 1974-
Grondslag Beschikking bijdrageregeling ter zake van de accijns op minerale oliën, art. 1

(375.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van een bijdrage aan een glastuinder die bij de teelt voor verwarming minerale oliën verbruikt
Periode 1974-1978
Grondslag Beschikking bijdrageregeling olie-aankoop glastuinbouw, art. 2

(376.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verstrekken van een bijdrage aan een glastuinder voor de terugbetaling van een lening ter betaling van geleverde minerale oliën
Periode 1974
Grondslag Beschikking garantie olie-aankoop glastuinbouw, art. 2; Beschikking garantie olie-aankoop glastuinbouw 1974-1975, art. 1; Kwijtschelding olievoorschotten 1974, art. 1

18.5.4 *Milieu en energie*

Vanaf het midden van de jaren '70 levert de Nederlandse overheid bijdragen ten behoeve van milieubescherming. De Nederlandse Regering stimuleerde de omschakeling van de sector op het gebruik van aardgas, aangezien het gebruik van zware stookolie een hoge mate van luchtverontreiniging tot gevolg had. In 1985 kwam ongeveer 95% van de in de Nederlandse tuinbouw gebruikte energie van aardgas. Bovendien stelde Nederland een speciaal tuindersaardgastarief in via een contract tussen de Gasunie, Vegin en het Landbouwschap. In 1985 vaardigde de Europese Commissie als reactie op dit preferentiële tarief een beschikking uit, waarin werd gesteld dat het Nederlandse bijzondere tarief voor aardgas dat aan de tuinbouw werd geleverd, onverenigbaar was met de gemeenschappelijke markt en moest worden afgeschaft.

Vanaf de jaren '80 spande de glastuinbouw zich met een omvattend aantal maatregelen in voor energiebesparing ter bescherming van het milieu. Tuinders investeerden ondermeer in het gebruik van restwarmte van de industrie. Ze schaften warmtebuffers en energieschermen aan. Ook werd energie bespaard door warmte-krachtkoppelingen en isolatie van kassen. De sector realiseerde zo in twintig jaar een verbetering van de energie-efficiëntie van 43 procent ten opzichte van 1980.

Door het O&S fonds werd een aantal bijdrageregelingen opgesteld met betrekking tot glastuinbouw en milieu en energie, te weten:

- Glasafbraakregeling;
- Besluit rendementsverbetering aardgas tuinbouw (bijdrage in de kosten van maatregelen die het aardgasrendement verhogen);
- Besluit energieschermen glastuinbouw (bijdrage in de kosten van het aanbrengen van energieschermen);
- Besluit gevelisolatie in bestaande kassen (beoogt door het geven van een bijdrage in de kosten van het realiseren van dubbele gevels, gevels van gocoat glas of een combinatie van beide, in de glastuinbouw energiebesparing te bevorderen).

Zie (ook voor wat betreft de handeling) ook de paragraaf m.b.t. de ontwikkelingen in de glastuinbouw.

(377.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het toekennen van een bijdrage voor de omschakeling van de verwarmingsinstallatie van een glastuinbouwbedrijf van stookolie op aardgas
Periode	1971-1972
Grondslag	Beschikking bijdrage omschakeling stookolie-installaties, art. 2
Opmerking	De Algemeen Directeur Agrarische Productie, Verwerking en Afzet was belast met de uitvoering van de in deze beschikking vervatte regeling.

- (378.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het verlenen van een bijdrage in de kosten van de ombouw van de verwarmingsinstallatie van een glastuinbouwbedrijf van zware stookolie op aardgas
 Periode 1975
 Grondslag Bijdrageregeling ombouw verwarmingsinstallaties op aardgas glastuinbouw 1975, art. 2
- (379.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beslissen op een aanvraag voor een bijdrage ter bevordering van de aanleg van drainstoomsystemen en van de aanschaf van gasgestookte mobiele stoomketels dan wel de omschakeling naar gasgestookte mobiele stoomketels
 Periode 1981-1985
 Grondslag Beschikking grondstomen, art. 2
- (380.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het verlenen van een bijdrage ter bevordering van het aanleggen van systemen bestemd voor de gescheiden afvoer van drainagewater in de glastuinbouw
 Periode 1981-
 Grondslag Beschikking gescheiden afvoer van drainagewater, art. 2
- (381.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beslissen over het verlenen van een bijdrage ter besparing van energie in de tuinbouw
 Periode 1981-
 Grondslag Beschikking energiebesparende maatregelen in de glastuinbouw, art. 2
- (382.)
 Actor Stuurgroep energiebesparingsprojecten in de glastuinbouw
 Handeling Het adviseren van de ministers van Economische Zaken en LNV over de wijze waarop gelden, beschikbaar gesteld voor stimulering van energiebesparing in de glastuinbouw, ten behoeve van investerings-, onderzoeks- en demonstratieprojecten kunnen worden aangewend
 Periode 1981-
 Grondslag Instelling Stuurgroep energiebesparingsprojecten in de glastuinbouw, art. 3a, 3b en 3c

(383.)

Actor Stuurgroep energiebesparingsprojecten in de glastuinbouw
Handeling Het adviseren van de ministers van EZ en LNV over de opzet en toepassing van subsidieregelingen voor energiebesparende investeringen, waarvan de uitvoering is opgedragen aan de Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw
Periode 1981-
Grondslag Instelling Stuurgroep energiebesparingsprojecten in de glastuinbouw, art. 3d

(384.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verlenen van een bijdrage voor bedrijfsverkleining door middel van glasafbraak
Periode 1982-
Grondslag Beschikking bedrijfsverkleining glastuinbouw, art. 2

18.5.5 Specifieke regelingen

Regeling reconstructie oude glastuinbouwgebieden (RROG)

Ter versterking van de infrastructuur van tuinbouwgebieden en de verbetering van productieomstandigheden stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in 1979 de Regeling reconstructie oude glastuinbouwgebieden (RROG) in werking. Uitgangspunt van de RROG was een vrijwillige deelname van glastuinbouwbedrijven. De RROG is van kracht geweest tussen 1979 en 1998. Tot in 2003 worden nog middelen ter beschikking gesteld voortvloeiend uit reeds aangegane verplichtingen. De RROG kan als onderdeel van structuurbeleid worden beschouwd, maar is reeds behandeld in het Pivot-rapport *Landinrichting*.

Regeling structuurverbetering glastuinbouw (RSG)

Om het proces van herstructurering in financiële zin te ondersteunen en faciliteren, is - binnen de marges die daarvoor op grond van Europese regelgeving gelden - de Regeling structuurverbetering glastuinbouw (RSG) op 2 oktober 1997 in werking getreden (Stcrt. 1997, 87). De RSG bestaat uit twee delen:

- een afbraakregeling, die stoppende ondernemers ondersteunt met het afbreken van hun bedrijf opdat ze ruimte vrijmaken voor anderen;
- een investeringssubsidieregeling, die het mogelijk maakt voor ondernemers hun bedrijf uit te breiden en te voorzien van state-of-the-art installaties voorzover dit bijdraagt aan de verbetering van de bedrijfsstructuur.

- (385.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het verstrekken van subsidie voor afbraakkosten van verouderde glasopstanden en bedrijfsgebouwen
 Periode 1997-
 Grondslag Regeling structuurverbetering glastuinbouw, art. 2a
- (386.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het verstrekken van subsidie voor investeringen ten behoeve van de reconstructie van individuele glastuinbouwbedrijven
 Periode 1997-
 Grondslag Regeling structuurverbetering glastuinbouw, art. 2b
- (387.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het vaststellen van een lijst met subsidiabele investeringen in duurzame productiemiddelen
 Periode 1997-
 Grondslag Regeling structuurverbetering glastuinbouw, art. 4
- (388.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het vaststellen of herzien van het referentie-inkomen waaraan het glastuinbouwbedrijf van de aanvrager op het moment van de aanvraag tot subsidieverlening moet voldoen
 Periode 1997-
 Grondslag Regeling structuurverbetering glastuinbouw, art. 10, lid 1
 Opmerking - Deze eis vloeit voort uit artikel 5, lid 2 van de Verordening (EEG) nr. 950/97 inzake de verbetering van de doelmatigheid van de landbouwstructuur.
 - De minister geeft kennis van dit besluit in de Staatscourant. De minister kan het referentie-inkomen jaarlijks herzien.
- (389.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het opstellen van een verslag over de doeltreffendheid en de effecten van de op basis van de Regeling structuurverbetering glastuinbouw verstrekte subsidies in de praktijk
 Periode 1997-
 Grondslag Regeling structuurverbetering glastuinbouw, art. 37
 Opmerking Het verslag wordt één jaar na de inwerkingtreding van de regeling en daarna iedere drie jaar opgesteld.

Infrastructuurregeling glastuinbouwgebieden

In het kader van de herstructurering van oude glastuinbouwgebieden is tevens de Infrastructuurregeling glastuinbouwgebieden van belang. Deze regeling bestaat sinds 1997 en heeft tot doel het subsidiëren van de aanleg of verbetering van infrastructurele en daarmee samenhangende landelijke en recreatieve voorzieningen. Gebieden met een vastgesteld

infrastructuurplan (Westland en Aalsmeer) komen voor deze regeling in aanmerking. Het is aan de desbetreffende provincies om een meerjareninvesteringsprogramma op te stellen. Dit zijn de zogenaamde Integrale ontwikkelingsplannen (IOP's). Het meest bekende is het IOP van het Westland, het IOPW.

(390.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het verstrekken van subsidie ter verbetering van de infrastructuur in een glastuinbouwgebied
Periode 1998-
Grondslag Infrastructuurregeling glastuinbouwgebieden, art.2

(391.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van een verslag over de doeltreffendheid en de effecten van de op basis van de Infrastructuurregeling glastuinbouwgebieden verstrekte subsidies in de praktijk
Periode 1998-
Grondslag Infrastructuurregeling glastuinbouwgebieden, art.23
Opmerking Het verslag wordt binnen twee jaar na de inwerkingtreding van de regeling opgesteld.

Kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland

(392.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beslissen over de verstrekking van subsidie voor projecten ter verbetering van de structuur en vestigingsvoorwaarden voor nieuwe glastuinbouwbedrijven in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe
Periode 1998-
Grondslag Kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland, art. 3, lid 1 (12-08-1998, JZ 984924 TRCnr: 98/9697)
Opmerking Het Samenwerkingsverband Nederland (SNN) voert de projecten uit.

(393.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van een verslag over de doeltreffendheid en de effecten van de op basis van de Kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord Nederland verstrekte subsidies in de praktijk
Periode 1998-
Grondslag Kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland, art. 17
Opmerking Het verslag wordt vier jaar na inwerkingtreding van het besluit gepubliceerd.

Stimuleringsregeling inrichting duurzame glastuinbouwgebieden

In het kader van het convenant Glastuinbouw en Milieu is onder andere de Stimuleringsregeling inrichting duurzame glastuinbouwgebieden (STIDUG) opgesteld. De STIDUG is een regeling voor de besteding van ICES-II-gelden⁷⁷ voor de glastuinbouw. In de zomer van 2000 is de regeling voor het eerst opengesteld. Doel van deze regeling is te stimuleren dat projectvestigingen voldoen aan diverse duurzaamheidscriteria Deze criteria zijn opgesteld door de Commissie ruimtelijke Inrichting Glastuinbouw (RIG).

(394.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verstrekken van subsidie aan gemeenten of gemeentelijke samenwerkingsverbanden voor de uitvoering van ontwikkelingsprojecten ter stimulering van de inrichting van duurzame glastuinbouwgebieden
Periode	2000-
Grondslag	Stimuleringsregeling inrichting duurzame glastuinbouwgebieden, art. 2

Regeling vrijstelling overdrachtsbelasting

Om de hervestiging van tuinbouwbedrijven actief te stimuleren is onder andere de Verklaring verbetering van de landbouwstructuur (VVL) opgesteld. Achterliggend doel van de regeling is het bevorderen en in stand houden van een duurzame agrarische productie. Dit gebeurt door het verbeteren van de landbouwstructuur met als streven een zo optimaal mogelijke inzet van de schaarse productiefactor grond. Met deze VVL kan een verzoek om vrijstelling van overdrachtsbelasting worden ingediend bij de inspecteur Registratie en Successie. Onderdeel van de VVL is de Regeling vrijstelling overdrachtsbelasting hervestiging glastuinbouwbedrijven, opgesteld in 2001. De regeling treedt met terugwerkende kracht in vanaf januari 1998. (De regeling valt onder de competentie van het ministerie van Financien en wordt hier niet behandeld)

⁷⁷

Interdepartementale Commissie voor het Economische Structuurbeleid

18.6 Overige tuinbouwsectoren

18.6.1 *Vollegrondsgroenteteelt*

De vollegrondsgroenteteelt is een gevarieerde sector. De sector kent vele gewassen en teelten, hetgeen de diversiteit binnen de sector en tussen bedrijven schier eindeloos maakt.

Vanwege de grote diversiteit wordt door de vollegrondsgroentesector een verfijnde bedrijfsindeling gehanteerd. In totaal kunnen 37 bedrijfstypen met vollegrondsgroenten worden onderscheiden. De nadruk ligt echter op zeven belangrijke typen:

- gespecialiseerde vollegrondsgroentebedrijven;
- akkerbouwbedrijven met vollegrondsgroenten;
- gemengde vollegrondsgroente / akkerbouwbedrijven;
- glastuinbouwbedrijven met vollegrondsgroenten;
- gemengde vollegrondsgroente / glastuinbouwbedrijven;
- veehouderijbedrijven met vollegrondsgroenten;
- gemengde vollegrondsgroente / veehouderijbedrijven.

De vollegrondsgroenteteelt kent een aantal belangrijke concentratiegebieden, te weten: West-Friesland in Noord-Holland, Zuidhollandse eilanden, het gebied rond Breda, Noord-Limburg en de IJsselmeerpolder. Voorts zijn er nogal wat verspreid liggende gebieden met vollegrondsgroenteteelt.

In de periode 1975-1985 is het vollegrondsgroenteareaal sterk uitgebreid, onder ander door een toename van de vollegrondsgroente teelt op bedrijven in andere bedrijfstakken.

In de periode 1985-1988 daalde het aantal bedrijven met vollegrondsgroente.

In de vollegrondsgroentesector zijn in Europees verband geen zware marktordeningen van toepassing en de prijsondersteuning op nationaal niveau is van geen betekenis.

De overheid stimuleert bedrijfsvoeringssystemen die voorzien in een lagere inzet van gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen. De toekomst ligt in het verbeteren van de bedrijfsstructuur en in een verdergaande specialisatie, gericht op een beperkt aantal hoofdgewassen per bedrijf. Vanwege de noodzaak om te komen tot een geïntegreerd bedrijfssysteem zal desondanks gestreefd moeten worden naar een ruimer bouwplan met een gezonde vruchtwisseling.

(395.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de vollegrondsgroenteteelt
Periode	ca. 1971-
Product	o.a. sectorale beleidsnota's, zoals Nota's vollegrondsgroenteteelt, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990; Sectorvisie vollegrondsgroenten 2005 (directie Landbouw, 1998. Directie Noordwest heeft op basis daarvan een regionale verbijzondering opgesteld)

18.6.2 *Fruitteelt*

De fruitteelt omvat de teelt van pit- en steenvruchten (appelen, peren, pruimen, kersen) en kleinfruit zoals aardbeien, bessen, frambozen en bramen.

De fruitteelt vindt verspreid over Nederland plaats in een redelijke mate van concentratie. Op regionaal niveau is sprake van een centrumfunctie van deze concentraties.

Vooraf in de jaren '70 is de fruitteelt sterk verliesgevend geweest.

In de jaren '80 nam het areaal fruit af. Er was echter een stijging van de productiewaarde met ca. 25% over dezelfde periode. Deze wordt verklaard door een forse toename van de productie per hectare, onder andere door de introductie van nieuwe productievriendelijke rassen, een intensivering van de plantopstanden en door een relatief goede opbrengst van met name nieuwe rassen.

Binnen fruitteelt kwam in de jaren '90 een relatief grote groep bedrijven door de milieu-investeringen in continuïteitsproblemen. De in 1990 van kracht geworden EG-rooipremieregeling voor appelbomen gaf een beperkte extra impuls aan bedrijfsbeëindiging. Deze regeling was slechts eenmalig en is daarna bij uitzondering nog eens (met beperkingen) herhaald (met verbod tot heraanplant).⁷⁸

Potentieel levensvatbare bedrijven kunnen een beroep doen op regelingen in het kader van het Borginstellingsfonds van de Landbouw en het Bijstandbesluit Zelfstandigen.

Voor een deel van de resterende bedrijven was herinrichting voorwaarde om het bedrijfsresultaat te verbeteren. Van overheidszijde wordt naast de reguliere inzet van landinrichtingsinstrumenten ondersteuning geboden door middel van een actieve bijdrage vanuit het Consultschap voor de Landbouw.

(396.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de fruitteelt
Periode	1945-
Product	o.a. sectorale beleidsnota's, zoals Nota's fruitteelt, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

⁷⁸ Zie ook het contextrapport betreffende het agrarisch markt- en prijsbeleid.

18.6.3 Bloembollen- en bolbloementeel

Binnen de sector zijn twee hoofdactiviteiten: de teelt van bloembollen en de teelt van bolbloemen, ook wel broeierij genoemd.

Bloembollen

De bloembollenteelt in Nederland neemt internationaal gezien een sterke concurrentiepositie in door de binnen Nederland ontwikkelde centra, hoge vakkennis van de ondernemers, geschiktheid van bodem en klimaat en het assortiment en de kwaliteit van de producten.

In Noord- en Zuid-Holland ligt 80% van het totale areaal bloembollen. In deze provincies is er sprake van concentraties van bloembollenteelt, namelijk in Noord-Holland, het Noordelijke Zandgebied West-Friesland en Kennemerland en in Zuid-Holland en de Bollenstreek. Naast deze concentraties in het westen des lands vindt verspreid over Nederland bloembollenteelt plaats. Flevoland is daarbij koploper.

Bolbloemen

De bolbloementeel komt voor op een aantal uiteenlopende bedrijfstypen, te weten:

- als aanvulling op de bollenteelt, vaste planten- of zomerbloementeel;
- op glasbloemenbedrijven met een aanzienlijk deel bolbloemen in het teeltplan; in combinatie met de bollenteelt en
- op glastuinbouwbedrijven waarbij de bolbloementeel slechts een beperkt aandeel heeft in het teeltplan.

Via inzet van het Landinrichtingsinstrumentarium wordt beleid ontwikkeld om tot verbetering van de bedrijfsstructuur in de centrumgebieden te komen. Voor het gebied Noord-Kennemerland (herinrichting Bergen Schoorl) zijn hiervoor concrete plannen aanwezig. Herinrichting zal zich daarbij moeten realiseren van een scheiding van de functies bollen en natuur door aanpassing van de watersystemen.

In verband met de natuurontwikkeling in de binnenduinrand in het kader van de ecologische hoofdstructuur bestaat een noodzaak tot verplaatsing van bedrijven. Het instrumentarium van de nota grondwerving wordt hiervoor ingezet.

De ontwikkeling van bollenteelt op akkerbouw/veehouderijbedrijven wordt m.n. via het herstructureringsprogramma akkerbouw ondersteund.

NB: Voor instrumenten van landinrichting, zie de gelijknamige selectielijst en het contextrapport.

(397.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de bloembollen- en bolbloementeel
Periode ca. 1971-
Product o.a. sectorale beleidsnota's, zoals: Nota's bloembollenteelt, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

(398.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het opstellen van landbouwstructurele regelingen betreffende de bloembollenteelt
Periode 1963-
Opmerking Voor goedkeuring hiervan zie algemene handeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: het goedkeuren van O&S-bestuursbesluiten.

(399.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van bijdragen in het kader van landbouwstructurele maatregelen in de bloembollenteelt
Periode 1963-
Grondslag Statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

18.6.4 Boomteelt

Boomteelt is een tuinbouwsector met een zeer breed productiepakket dat over het algemeen op kleinschalige wijze wordt geproduceerd en afgezet. De boomkwekerij omvat de teelt van een 7-tal gewasgroepen, te weten: bos en haagplantsoen, laan- en parkbomen, vruchtbomen, rozenstruiken, sierconiferen, sierheesters en klimplanten en vaste planten. Er is ook boomteelt onder glas en containerteelt.

De boomteelt vindt verspreid over een aantal ruimtelijke concentraties plaats, te weten Boskoop e.o., Zundert, Opheusden/Lienden, Horst/Lottum, Flevoland en Groningen/Drenthe.

De beperkte specialisatie op bedrijfsniveau leidt tot een aantal knelpunten, waaronder onvoldoende mechanisatie, een weinig gerichte toepassing van bestrijdingsmiddelen en meststoffen en een grote kennisbehoefte gezien de veelheid aan geteelde gewassen.

(400.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de boomteelt
Periode	ca. 1971-
Product	o.a. sectorale beleidsnota's, zoals: Nota's boomteelt, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

Het O&S-fonds stelde ten aanzien van boomteeltinitiatieven het volgende bestuursbesluit vast: BB 55, Bijdrageregeling ter bevordering van de proefnemings van de teelt van boomkwekerijgewassen los in potten, 1969-1971.

(401.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het opstellen van landbouwstructurele regelingen betreffende de bloembollenteelt
Periode	1963-
Opmerking	Voor goedkeuring hiervan zie algemene handeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit: het goedkeuren van O&S-bestuursbesluiten.

(402.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het verlenen van bijdragen in het kader van landbouwstructurele maatregelen in de boomteelt
Periode	1963-
Grondslag	Statuten O&S-fonds, art. 3 en 4

18.6.5 Paddestoelenteelt

Nederland is een van de drie grootste producenten van champignons ter wereld. Met tachtig procent export is ons land zelfs de grootste exporteur. De kwekers telen ook andere

paddestoelen, zoals oesterzwammen en shii-take. Het telen van speciale paddestoelen brengt vrij grote risico's met zich mee. Daarom blijft het aandeel in de Nederlandse paddestoelenproductie beperkt tot nog geen half procent.

In de mergelgrotten van Zuid- Limburg is de champignonenteelt begonnen als een neventak van andere bedrijven. In 2000 had Nederland een champignonsector van ongeveer 600 gespecialiseerde bedrijven, voornamelijk gevestigd in Limburg, Noord-Brabant en Gelderland.

(403.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van beleid ten aanzien van de herstructurering van de paddestoelenteelt
Periode	ca. 1971-
Product	o.a. sectorale beleidsnota's, zoals: Nota's champignonenteelt, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990

DEEL 5 - DIERLIJKE PRODUCTIE

19. Dierlijke productie, algemeen

In dit deel van het rapport wordt de volgende indeling gehanteerd: melkveehouderij, vleesveehouderij (rundvlees, kalvervlees), varkenshouderij, pluimveehouderij (vleeskuikens, leghennen, kalkoenen), schapen- en geitenhouderij, overige (o.a. bijenhouderij, pelsdierenhouderij)

19.1 Ontwikkelingen dierlijke productie

De dierlijke productie heeft zich sinds de Tweede Wereldoorlog in zijn algemeenheid gekenmerkt door groei, schaalvergroting, intensivering, specialisatie, rationalisatie en productiviteitsvergroting. Door de technische ontwikkelingen (bijv. mechanisatie, kunstmatige inseminatie) is de factor arbeid steeds meer vervangen door de factor kapitaal, terwijl ook een toegenomen deel van de agrarische productie wordt gerealiseerd op basis van aangekochte productiemiddelen (o.a. veevoeder) en de agrarische producten steeds meer bewerkingen ondergaan voor zij de consument bereiken. Een en ander heeft met zich gebracht dat de werkgelegenheid verschoof van het primaire productiebedrijf naar de toeleverende en verwerkende industrie.

De automatisering heeft een grote rol in de ontwikkeling van de veehouderij gespeeld. Procesbesturing, administratie en bedrijfsvoeringsinformatie zijn hierdoor sterk verbeterd.

Vanaf rond 1960 kwam de zogenoemde *contractproductie* op gang: zowel met toeleveranciers (veevoederbedrijven) als met afnemers (slachterijen) werden contracten gesloten om de risico's van grote investeringen te beperken, met echter het nadeel van vaste binding. In de *Nota Bedrijfs grootte en Productiebeheersing* (1979) kondigde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een wettelijk kader aan om de invoering van algemene contractvoorwaarden eventueel door de overheid te kunnen laten afdwingen. Dit voornemen is echter niet geconcretiseerd.

De rol van de rijksoverheid beperkte zich voornamelijk tot kaderregelingen voor innovatie, ontwikkeling en sanering/bedrijfsbeëindiging en de financiering daarvan. Te noemen zijn het Borgstellingsfonds voor de Landbouw en de Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw. Daarnaast trad de rijksoverheid een spaarzaam op in de veehouderijsector. Een belangrijke regeling is wel die welke betrekking had op de beëindiging van bepaalde intensieve veehouderijbedrijven (1977). In het algemeen is de ontwikkeling van de verschillende sectoren echter tamelijk autonoom verlopen.

Veranderingen

De autonome ontwikkeling van de sectoren is in de jaren '90 min of meer afgesloten. In een adviesaanvraag van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Raad voor het Landelijk Gebied⁷⁹ wordt dit geschetst. "De periode [vanaf medio jaren '80] tot heden kenmerkt zich door stabilisatie/krimp. Dit wordt veroorzaakt door marktomstandigheden en landbouwbeleid (de Europese zuivelquotering) en door het stellen van grenzen aan de belasting van de omgeving (mest- en ammoniakbeleid). In de loop van de jaren ['80 en '90] ontstaan er voor de veehouderij problemen met het maatschappelijke draagvlak. Dit heeft met

⁷⁹ Adviesaanvraag: De toekomst van de dierhouderij in Nederland (TRC 2000/1207).

name betrekking op de veiligheid van de producten en op de wijze van produceren." Ook de marktpositie van de dierhouderij is vanaf de jaren '90 veranderd, aldus dezelfde adviesaanvraag. De markt heeft zich ontwikkeld van een aanbod- naar een vraaggestuurde markt (ketenomkering). "Steeds meer bepalen de retailers de eisen die gesteld worden aan productkwaliteit, productiewijze en productdifferentiatie. De partijen die de schakels vormen van de veehouderijketen zetten stappen naar een sterkere ketenregie." Bovendien staan de prijzen van met name de bulkproducten onder druk.

De eisen van consument en overheid hebben in dit kader geleid tot ingrepen in de verschillende sectoren. Het groeiende mestoverschot en de schade daarvan op het milieu, evenals zorgen om diergezondheid en –welzijn, brachten de overheid ertoe om eind jaren '90 de productie binnen verschillende sectoren aan banden te leggen middels invoering van stelsels van rechten voor maximaal te houden aantallen dieren. De invoering van de varkensrechten is de bekendste maatregel, maar ook in de pluimveesector is een dergelijk stelsel ingevoerd. Deze stelsels volgen de systematiek van de mestproductierechten. Deze drie stelsels beogen alle een plafond te creëren voor het aantal te houden dieren en daarmee (onder andere) het potentiële volume aan dierlijke mest op landelijk niveau aan banden te leggen. "Doel van deze maatregelen is niet zozeer om op directe wijze de milieubelasting als gevolg van het gebruik van deze meststoffen terug te dringen, maar om een overschot op de landelijke mestmarkt te voorkomen".⁸⁰

Afgezien van de meststoffenwetgeving waren ook ecologische richtlijnen (Hinderwet) en richtlijnen ten aanzien van huisvesting een beperkende factor: vergroting van de intensiteit van vele bedrijven werd hierdoor bemoeilijkt.

Al met al heeft de rijksoverheid met name op het randvoorwaardelijke vlak veel invloed uitgeoefend op de bedrijfsactiviteiten binnen de verschillende veehouderijsectoren en daarmee bewerkstelligd dat het aanzien en de structuur ervan aanzienlijk anders zijn geworden.

In de volgende hoofdstukken worden de ontwikkelingen per sector geduid.

Onderstaande teksten en handelingen hebben betrekking op meerdere sectoren tegelijk binnen de dierlijke-productiesector. De onderwerpen zijn divers en worden per thema gegroepeerd.

19.2 Advisering dierhouderij en veehouderij

Aan het begin van de 21^e eeuw zijn er op het gebied van de dier- en veehouderij twee belangrijke rapporten verschenen, die aansloten op de hiervoor geschetste ontwikkelingen. In september 2000 bracht de Raad voor het Landelijk Gebied op verzoek van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (brief van 21 juli 2000) het rapport *Vóór het kalf verdronken is...* uit. Het advies ging over het maatschappelijk verantwoord produceren en de toekomst van de dierhouderij in Nederland. Er zou een integraal plan nodig zijn, een ingrijpend transitieproces waarbij langdurige inzet en betrokkenheid cruciaal zijn. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zou in dit proces een trekkende en coördinerende rol moeten spelen. De regionale overheden zouden binnen de nationale en Europese kaders voor gebiedsgericht maatwerk moeten zorgen.⁸¹

⁸⁰ MvA Wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten (Eerste Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 26 473, nr. 54).

⁸¹ Voor een samenvatting, zie brief van de minister van LNV aan de Tweede Kamer d.d. 16 januari 2002 – kenmerk GRR. 2001/1591.

De raad schreef het advies over de toekomst van de dierhouderij in de periode dat de MKZ-crisis was uitgebroken, waarbij enkele zwakke kanten van de veehouderij werden blootgelegd. Deze crisis was voor de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aanleiding om een denkgroep onder leiding van de heer Wijffels te vragen in korte tijd te adviseren over perspectieven voor een duurzame veehouderij in Nederland.

Medio 2001 verscheen het rapport van de denkgroep-Wijffels (*Toekomst voor de veehouderij : agenda voor een herontwerp van de sector*). Het ging in op de ontwikkelingen van de laatste decennia, die door twee tegengestelde belangen worden gekenmerkt: de internationale markt, die om lage prijzen vraagt, en de stedelijke, hoogontwikkelde omgeving die eisen stelt aan de wijze van produceren. In de dimensies *ecologisch, sociaal* en *economisch* wordt de oplossingsrichting gezocht. Het betrokken bedrijfsleven zou eerstverantwoordelijke zijn in het proces van duurzame ontwikkeling, terwijl de rijksoverheid heldere integrale randvoorwaarden zou moeten scheppen.⁸²

De regering stelde in een reactie op het rapport-Wijffels dat zij het veranderingsproces langs de volgende lijnen wilde aanpakken:

- het bijdragen aan de hervorming van het Europees landbouwbeleid, gericht op het versterken van marktwerking, het ontwikkelen van het plattelandsbeleid en het versterken van het kwaliteitsbeleid;
- het stellen van integrale randvoorwaarden op het gebied van dierenwelzijn, diergezondheid, voedselveiligheid, ruimtelijke ordening en milieu;
- het bevorderen van kwaliteitsbewust consumeren door middel van transparantie en ketenkwaliteitssystemen;
- het versterken van de individuele verantwoordelijkheid van de ondernemers door het verminderen van het overheidsvangnet;
- het bevorderen van innovatie;
- het vernieuwen van de instituties.

(404.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het aan de Raad voor het Landelijk Gebied verzoeken om te adviseren over de toekomst van de dierhouderij in Nederland
Periode	2000
Bron	brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit d.d. 21 juli 2000

(405.)

Actor	Raad voor het Landelijk Gebied
Handeling	Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit betreffende het maatschappelijk verantwoord produceren en de toekomst van de dierhouderij in Nederland
Periode	2000-2001
Bron	brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit d.d. 21 juli 2000
Product	rapport <i>Vóór het kalf verdronken is...</i> , september 2000

⁸² Voor een samenvatting, zie het kabinetsstandpunt over het rapport: Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 26 729, nr. 46.

(406.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aan de denkgroep-Wijffels verzoeken om een advies betreffende de ontwikkelingen in de dier- en veehouderij
Periode 2001
Bron brief aan de Tweede Kamer d.d. 7 september 2001 (TK, vergaderjaar 2000-2001, 26 729, nr. 46)

(407.)

Actor Denkgroep-Wijffels
Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit betreffende de ontwikkelingen in de dier- en veehouderij
Periode 2001
Bron brief aan de Tweede Kamer d.d. 7 september 2001 (TK, vergaderjaar 2000-2001, 26 729, nr. 46)
Product rapport *Toekomst voor de veehouderij : agenda voor een herontwerp van de sector*

19.3 Ruwvoedervoorziening

Medio jaren '70 werden er enkele regelingen in het leven geroepen die waren bestemd voor de bevordering van de ruwvoedervoorziening (Stcrt. 1976, 147). Een ervan stimuleerde de inzaai van raaigras (door de hoge voedingswaarde voor de melkproductie): een garantie ter zake van de inzaai en een bijdrage voor de vervoerskosten van raaigras. De tweede bepaalde een bijdrage voor het ombouwen van bietenrooiers.

Om voor de raaigrasgarantie in aanmerking te komen, moeten er verklaringen worden ondertekend tussen akkerbouwers (inzaai) en veehouders (afname). Het Landbouwschap moest de totstandkoming van dergelijke overeenkomsten bevorderen. Tevens was het belast met de registratie van deze overeenkomsten. De garantie behelsde een bedrag voor elke hectare waarvan de inzaai met raaigras naar het oordeel van de hoofdingenieur-directeur voor de bedrijfsontwikkeling in de provincie was mislukt. De uitbetaling kwam voor rekening van de directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden.

De werkingssfeer van dit onderdeel van de regeling werd nog in dezelfde maand uitgebreid (Stcrt. 1976, 166). In plaats van alleen voor raaigras gold de regeling in het vervolg ook voor de ruwvoerders *voederwikken* en *snijgranen*.

Voor wat betreft de vervoersbijdrage moesten bij publicatie van de Beschikking ruwvoedervoorziening 1976-I nog nadere regels worden vastgesteld. Dit gebeurde bij beschikking van 26 augustus 1976, waarin bedragen en procedures waren vastgelegd. In dezelfde Staatscourant (1976, 166) werd dit onderdeel van de regeling uitgebreid tot de vervoerskosten van suikerbietenkoppen en -blad.

In oktober 1976 kwamen de Beschikking bevordering ruwvoedervoorziening Waddeneilanden 1976 en de Beschikking bijdrage ruwvoedervervoer Waddeneilanden 1976 tot stand. Deze hadden betrekking op een bijdrage in de vervoerskosten naar de Waddeneilanden van respectievelijk suikerbietenkoppen en -blad en hooi en/of stro. Inhoudelijk sloten deze regelingen aan bij de hiervoor behandelde regeling.

- (408.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving ter bevordering van de ruwvoedervervoering van veehouders tegen redelijke prijzen
 Periode 1976-
 Product Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I (Stcrt. 1976, 147)
 Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-II (Stcrt. 1976, 147)
- (409.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beoordelen van aanspraken op uitkering van een garantiesom met betrekking tot de inzaai van ruwvoeder
 Periode 1976-
 Grondslag Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I, zoals gewijzigd bij beschikking van 26 augustus 1976, art. 9, lid 1
 Opmerking De garantiesom werd uitgekeerd door de directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden.
- (410.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beoordelen van aanvragen tot verlening van een bijdrage voor de vervoerskosten van ruwvoeder
 Periode 1976-
 Grondslag Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I, art. 10, lid 1, gewijzigd bij beschikking van 26 augustus 1976 (aanvullend lid 2)
- (411.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het stellen van nadere regels betreffende de bijdrage voor de vervoerskosten van ruwvoeder
 Periode 1976-
 Grondslag Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I, art. 10, lid 2, gewijzigd bij beschikking van 26 augustus 1976 (lid 2 wordt lid 3)
 Product Beschikking ter uitvoering van artikel 10, derde lid, van de Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I (Stb. 1976, 166)
 Opmerking Deze regels betreffen de hoogte en uitbetaling van de bijdrage, de wijze van indiening van een aanvraag en de beslissing over aanvragen voor een vervoersbijdrage.

(412.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen over een aanvraag tot verlening van een bijdrage voor de vervoerskosten van ruwvoeder
Periode	1976-
Grondslag	Beschikking ter uitvoering van artikel 10, derde lid, van de Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I, art. 14, lid 1
Opmerking	De directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden draagt ook zorg voor de uitbetaling.

De regeling voor subsidiëring van de ombouw van bietenrooiers viel ook onder de verantwoordelijkheid van de directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden. Deze verleende de bijdrage en betaalde de som uit. Beschikking II werd gewijzigd in die zin dat een bijdrage ook mogelijk werd voor de aanschaf van oogstwerktuigen waarmee suikerbietenkoppen of -blad moest kunnen worden geoogst (Stcrt. 1976, 166).

(413.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beoordelen van aanvragen tot verlening van een bijdrage voor de ombouw van bietenrooiers of de aanschaf van oogstwerktuigen
Periode	1976-
Grondslag	Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-II, art. 1, gewijzigd bij beschikking van 26 augustus 1976 (aanvulling)

19.4 Beëindiging van bepaalde intensieve veehouderijbedrijven

In 1977 stelde de minister van Landbouw en Visserij samen met de minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne de Tijdelijke beëindigingsvergoedingsregeling bepaalde intensieve veehouderijbedrijven op. Deze regeling had betrekking op mestbewarende ondernemers die geen Hinderwetvergunning hadden verkregen en die vóór 1972 al een intensieve veehouderij runden. Een vergoeding werd uitgekeerd voor het beëindigen van het bedrijf en voor daaruitvolgend ontslag van werknemers. De aanvraag kwam via de hoofdingenieur-directeur voor de landinrichting van de provincie bij de Directeur Algemene Zaken, Milieu en Planologie, die op de aanvraag besliste en een bedrag toekende. In geval van een bezwaarschrift moest de minister handelen in overeenstemming met de minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne.

(414.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van een beëindigingsvergoedingsregeling voor bepaalde intensieve veehouderijen
Periode	1977-1978
Product	Tijdelijke beëindigingsvergoedingsregeling bepaalde intensieve veehouderijen (Stcrt. 1977, 96)

(415.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen op een aanvraag tot betaling van een beëindigingsvergoeding voor bepaalde intensieve veehouderijen
Periode	1977-1978
Grondslag	Tijdelijke beëindigingsvergoedingsregeling bepaalde intensieve veehouderijen

19.5 Flankerend beleid

Het mestbeleid is, zoals blijkt, wel een van de centrale factoren die de landbouwstructuur beïnvloeden. Het is een belangrijk onderdeel van de in gang gezette herstructurering van de verschillende sectoren van dierlijke productie, naast de al eerder genoemde ontwikkelingen op het vlak van dierenwelzijn, diergezondheid, ruimtelijk beleid en natuurbeleid. Om de gevolgen van de herstructurering van de verschillende sectoren in goede banen te leiden, voert de overheid ook een sociaal-flankerend beleid. In 1999 werd de Begeleidingscommissie herstructurering veehouderij ingesteld (Stcrt. 1999, 235), die tot taak had de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit te adviseren over vraagstukken op het terrein van het bij de herstructurering behorende flankerend beleid. Dit beleid heeft tot doel de sociale gevolgen van de herstructurering in goede banen te leiden en individuele ondernemers op korte termijn in staat te stellen beslissingen te nemen over de toekomst van hun bedrijf. Kern van het flankerend beleid is een beëindigingsregeling voor veehouders, die uit twee delen bestaat: een vergoeding voor het inleveren van productierechten en een vergoeding voor de sloop van stallen in de concentratiegebieden. Dit zijn typisch landbouwstructurele maatregelen.

Een voorbeeld van een regeling in het kader van dit flankerend beleid is de Regeling beëindiging veehouderijtakken (Stcrt. 2000, 55). In de toelichting bij deze regeling wordt het doel ervan als volgt verwoord: "Doel van de onderhavige regeling is om veehouders die geconfronteerd worden met sterk gedaalde dan wel dalende inkomsten uit hun bedrijf en die, mede gelet op investeringen die noodzakelijk zijn om binnen de in de toekomst geldende randvoorwaarden ten aanzien van milieu en dierenwelzijn te kunnen produceren, geen perspectief meer zien in de voortzetting van de intensieve veehouderij, de gelegenheid te bieden hun bedrijf te beëindigen of één of meer intensieve veehouderijtakken af te stoten". Het gaat bij deze regeling om de volgende takken: varkens, kippen en bepaalde runderen voor de vleesproductie.

(416.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
Handeling	Het instellen van een commissie voor advisering over vraagstukken op het terrein van het flankerend beleid in het kader van de herstructurering van de veehouderij
Periode	1999-2000
Bron	brief van 10 september 1999 aan de Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 729, nr. 1
Product	Regeling instelling tijdelijke Begeleidingscommissie herstructurering veehouderij (Stcrt. 1999, 235)
Opmerking	De commissie werd tijdelijk ingesteld, tot 1 december 2000.

(417.)

Actor Tijdelijke Begeleidingscommissie herstructurering veehouderij
Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over vraagstukken op het terrein van het flankerend beleid in het kader van de herstructurering van de veehouderij
Periode 1999-2000
Grondslag Regeling instelling tijdelijke Begeleidingscommissie herstructurering veehouderij
Product rapport
Opmerking De commissie hield met ingang van 1 december 2000 op te bestaan.

(418.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende het flankerend beleid in het kader van de herstructurering van de veehouderij
Periode 2000-
Bron Brief van de ministers van VROM en LNV d.d. 25 februari 2000
Product Regeling beëindiging veehouderijtakken (Stcrt. 2000, 55)

(419.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beslissen op een aanvraag voor een subsidie voor de beëindiging van een of meer veehouderijtakken op een bedrijf, alsmede voor de daarop volgende afbraak van gebouwen
Periode 2000-
Grondslag Regeling beëindiging veehouderijtakken, art. 5 en art. 9

19.6 Overige ontwikkelingen

Door alle ontwikkelingen zien veel boeren zich genoodzaakt om naast het houden van vee (met name melkvee) hun inkomen ook uit andere bronnen te genereren. Te denken valt aan gemengde bedrijven, beheerboeren en nevenberoepers. Een ander aspect in dit verband is dat vanwege de grillige markt ondernemers in de landbouwsector steeds blijven zoeken naar nieuwe mogelijkheden om inkomen te genereren; hieronder valt het houden van 'exotische' en andere niet-courante dieren, zoals struisvogels en pelsdieren. De belangrijkste regeling op dit gebied is het regelmatig aangepaste *Besluit aanwijzing voor productie te houden dieren*⁸³. Dit besluit is echter vooral gerelateerd aan de Gezondheids- en welzijnswet van dieren en zal derhalve niet in dit rapport worden uitgewerkt.

Zijn er enerzijds regels gesteld betreffende het houden van 'nieuwe', exotische dieren, anderzijds was het noodzakelijk om middels regelgeving te voorkomen dat er een al te grote en dus gevaarlijke eenzijdigheid in de opbouw van de veestapel zou ontstaan, die de 'oude' soorten te houden dieren zou kunnen doen verdwijnen. In het kader van de begeleidende maatregelen bij de hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van 1992 bestond de mogelijkheid om op basis van Verordening (EEG) 2078/92 - bevordering van een exploitatie van landbouwgronden waarbij rekening wordt gehouden met bescherming van

⁸³ Zie bijv. het verslag van een algemeen overleg terzake (Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 25 826, nr. 2).

milieu, natuur, landschap, natuurlijke hulpbronnen en genetische diversiteit - een steunregeling te introduceren voor het houden van plaatselijke veerassen die op het punt staan te verdwijnen. Met de Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen (Stcrt. 1998, 128) werd deze mogelijkheid benut. Voor het gaan of blijven houden van bepaalde rassen (bijv. Blaarkop- en Lakenvelder-runderen en het Schoonebeeker-schaap en Drents Heideschaap) kon subsidie worden aangevraagd. Als redenen werden opgevoerd: behoud van genetische variëteit, de cultuurhistorische waarde (bepalend voor het lokale of regionale landschap) en het recreatief/toeristisch en educatief belang. Na de toekenning van de subsidie is de aanvrager verplicht om alle dieren waarvoor subsidie is aangevraagd, gedurende vijf jaar aan te houden.

Afgezien van het voorgaande wilde de Rijksoverheid in zekere zin haar greep op de landbouw vergroten door ook eisen te stellen aan de vestiging van de ondernemers. In de *Nota Bedrijfs grootte en produktiebeheersing* (1979) werd gesteld dat een nationale wettelijke regeling die de omvang van de bedrijven aan beperkingen onderwerpt, zoveel Europees-rechtelijke problemen met zich zou brengen, dat een bedrijfsgrootteregeling niet in overweging werd genomen. Wel zou worden gewerkt aan een vestigingsregeling voor de intensieve veehouderij, resulterend in de Vestigingswet. Deze zou tot doel hebben de veehouderij boven een vastgestelde omvang alleen te laten uitoefenen door ondernemers die hun hoofdberoep hebben in de landbouw en ook het ondernemersrisico geheel of grotendeels zelf dragen. Verder zouden in de wet ook eisen met betrekking tot opleiding en ervaring van de ondernemer worden gesteld. Deze Vestigingswet is er echter niet van gekomen.

Door de bovengeschetste ontwikkelingen is er binnen de veehouderij de laatste jaren een relatief sterke groei van niet-intensieve veehouderijsystemen, de zogenoemde scharrelhouderijen (met als bekendste producten: scharrelei en scharrelvlees). Ook de biologische landbouw heeft geprofiteerd van wat er gebeurt in het maatschappelijke en politieke krachtenveld (zie ook het desbetreffende onderdeel van het voorliggende rapport).

(420.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende het blijven houden van zeldzame landbouwhuisdieren
Periode	1998-
Product	Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen (Stcrt. 1998, 128)

(421.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen op aanvragen voor subsidie voor het blijven houden van zeldzame landbouwhuisdierrassen
Periode	1998-
Grondslag	Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen, art. 2
Opmerking	Aanvragen worden behandeld op volgorde van binnenkomst, totdat het totaal beschikbare bedrag is bereikt.

(422.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aanwijzen van personen belast met het toezicht op handhaving van de Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen
Periode 1998-
Grondslag Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen, art. 13
Opmerking Het gaat om medewerkers van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen en LNV-ambtenaren.

(423.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Stichting Zeldzame Huisdierrassen
Handeling Het rapporteren in het kader van het toezicht op handhaving van de Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen
Periode 1998-
Grondslag Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen, art. 13

20. Rundveehouderij

20.1 Rundveehouderij, algemeen

In dit hoofdstuk volgt een overzicht van de ontwikkelingen en handelingen in de rundveehouderij. Dit laatste is een breed begrip. Er wordt wel onderscheid gemaakt tussen de melkveehouderij en de vleesveehouderij. Toch zijn er voor de rundveehouderij als geheel ook regelingen getroffen. Zo is van belang Richtlijn 72/159/EEG, een van de sociaal-structurele richtlijnen. De nationale toepassing van deze regeling, opgesteld door het bestuur van het O&S-fonds, voorzag in de mogelijkheid van rentesubsidieregelingen, waarvoor met name in de rundveehouderij grote belangstelling bestond.

Ook een aantal andere O&S-regelingen gold voor de rundveehouderijsector als geheel. Hieronder een overzicht van de desbetreffende bestuursbesluiten:

nr. (jaar)	titel	betreft (periode)	betrokken organisatie-onderdeel
7 (1964)	Bijdrageregeling voor rundveestallen gebouwd volgens een arbeidsbesparend bouwsysteem (montagestallen) (jaarverslag 1963-1965)	bevordering van doelmatige naar moderne inzichten gebouwde en ingerichte rundveestallen, die relatief goedkoop zijn en op eenvoudige wijze kunnen worden uitgebreid en verplaatst (1965, 1966)	advies: Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling
39 (1969)	Bijdrageregeling voor het centraal opfokken van jongvee (jaarverslag 1969)	bijdrage in de kosten van huisvesting en opfok van van derden op te fokken jongvee (1969-1973)	Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling

Algemeen

(424.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de rundveehouderij in het algemeen
Periode	1945-
Grondslag	begrotingen

(425.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de structuur van de rundveehouderij in het algemeen
Periode 1945-
Product bijv. Beschikking kleine melkveehouders (Stcrt. 1982, 252)

(426.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor de ontwikkeling of sanering van de rundveehouderijsector in het algemeen
Periode 1964-
Product Bijdrageregeling voor rundveestallen gebouwd volgens een arbeidsbesparend bouwsysteem (montagestallen) (jaarverslag 1963-1965); Bijdrageregeling voor het centraal opfokken van jongvee (jaarverslag 1969)

(427.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende de ontwikkeling of sanering van de rundveehouderijsector in het algemeen
Periode 1964-
Grondslag Bijdrageregeling voor rundveestallen gebouwd volgens een arbeidsbesparend bouwsysteem (montagestallen); Bijdrageregeling voor het centraal opfokken van jongvee
Opmerking Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele (structuur)projecten.

20.2 Melkveehouderij

De melkveehouderij in Nederland kenmerkt zich (nog steeds) door haar relatief geringe bedrijfsgrootte. Het kleine gezinsbedrijf met zo'n vijftig melkkoeien is nog sterk vertegenwoordigd. Wel is het aantal melkveehouders de laatste decennia sterk gedaald. Verder neemt het aantal melkveehouderijen met meer dan honderd dieren nog steeds toe.

De melkveehouderij is een grondgebonden bedrijfstak. Deze sector is in dat verband steeds belangrijker geworden voor het behoud van de leefbaarheid van het platteland en van natuur en landschap. Een ander kenmerk van de melkveehouderij is de grote mate van bescherming (melkquota en interventieprijzen) en de relatief hoge melkprijs.

De ontwikkelingen op het gebied van de melkveehouderij zijn tot de jaren '80 slechts in geringe mate beïnvloed door externe regelgeving. Het algemene beleid van de overheid ter zake van innovatie, sanering en ontwikkeling was vormgegeven in regelingen die breder gingen dan alleen de melkveehouderij. Uiteraard waren er wel specifieke regelingen voor de melkveehouderij (bijv. de Beschikking kleine melkveehouders, 1982), maar hun aantal is beperkt gebleven.

Ook het bestuur van het O&S-fonds stelde enkele voor de melkveehouderij specifieke regelingen op. Hieronder een overzicht van de desbetreffende bestuursbesluiten:

nr. (jaar)	titel	betreft (periode)	betrokken organisatie-onderdeel
20/21 (1966)	Bijdrageregeling voor de proef met bewaring en transport van boerderijmelk in/buiten Oostelijk Flevoland (jaarverslag 1966)	ervaring opdoen met en onderzoek mogelijk maken naar gekoelde melkbewaring en – transport voor verdere rationalisering van de melkwinning en opvoering van de kwaliteit (1966-ca.1971)	Algemeen-Directeur Landbouwvoorlichting en Onderzoek
46 (1969)	Bijdrageregeling voor de bouw van koeienhutten (jaarverslag 1969)	bouw van eenvoudige, goedkope plaatijzeren stalconstructies voor de stalling van melkvee en drachtig jongvee (1969-ca. 1971)	Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling
48 (1969)	Bijdrageregeling voor de bouw van gestandaardiseerde ligboxenstallen voor melkvee (jaarverslag 1969)	bouw en inrichting van ligboxenstallen voor melkvee, gebouwd volgens een goedgekeurd bouwsysteem (1969-1972)	advies: Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling
73 (1971)	Bijdrageregeling voor de bouw van experimentele, relatief goedkope rundveestallen (jaarverslag 1971)	bouw van stallen bestemd en ingericht voor de huisvesting van ten minste 40 melkkoeien; het ontwerp moest een experimenteel karakter hebben, geschikt zijn voor navolging op grotere schaal en gericht zijn op verlaging van de bouwkosten (1971-1973)	advies: Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling beslissing: Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling
162 (1976)	Melktankbesluit (jaarverslag 1976)	bevordering omschakeling van melkbussen op een koeltank (1976-1980)	directeur Bedrijfsstructurele Aangelegenheden

De situatie is niet altijd rooskleurig geweest. Vanwege de productiesteun in combinatie met de technische vooruitgang ontstonden grote melkoverschotten ("melkplassen") in de EU. Al

in de *Nota Bedrijfs grootte en Productiebeheersing* (1979) werd gesproken over een mogelijke invoering in Europa van een quoteringsregeling, voornamelijk gericht op beperking van de financiële lasten van het zuivelbeleid. In 1984 is een melkcontingenteringsmaatregel in Europees verband ingevoerd (de *superheffing*), een maatregel dus in het kader van het Europese markt- en prijsbeleid. Bedrijven zijn door deze maatregel met name minder intensief geworden.

Na deze drastische ingreep is de melkveehouderijsector tot op zekere hoogte gevrijwaard gebleven van andere ingrijpende maatregelen. Wel heeft ook deze sector te maken gekregen met de voor alle dierlijke sectoren relevante verschuiving in de maatschappelijke en politieke normen op het gebied van diergezondheid, dierenwelzijn en milieu, en de vertaling daarvan in wet- en regelgeving. Met name het onderwerp *milieu* heeft allengs meer aandacht gekregen. In het kader van het mestbeleid en de invulling van het flankerend beleid werd in een gezamenlijke positiebepaling van LTO-Nederland en de ministers van LNV en VROM gesteld dat van de grondgebonden sectoren grote inspanningen zullen worden geleverd om aan de (mest)verliesnormen te voldoen en dat in de melkveehouderij, en met name in de concentratiegebieden, grote bedrijfsaanpassingen nodig zijn. Met het oog op de herstructurering van de melkveehouderijsector stelde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in samenwerking met de ministers van VROM en BZK, in 2000 een aparte commissie in, de Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Commissie-Koopmans). De commissie kreeg andere taken dan de al bestaande commissies die zich bezighielden met herstructurering van de veehouderij, en wel vanwege het grondgebonden karakter van de sector en het feit dat het herstructureringsbeleid niet was gericht op vermindering van de productieomvang van de Nederlandse melkveehouderij, maar op vermindering van de milieudruk (voortvloeiend uit de groei van de intensieve melkveehouderij). De maatregelen die deze commissie in haar advies *Grondgebonden melkveehouderij: regionaal maatwerk* (oktober 2000) heeft voorgesteld, waren vooral gericht op structurele extensivering en bevordering van de grondgebondenheid van de intensieve veehouderij in de concentratiegebieden in Oost- en Zuid-Nederland, in het bijzonder in de gebieden met droge zandgronden.

Algemeen

(428.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen voor de melkveehouderij
Periode	1945-
Grondslag	begrotingen

(429.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de structuur van de melkveehouderij
Periode	1945-
Product	bijv. Beschikking kleine melkveehouders (Stcrt. 1982, 252)

(430.)
Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor de ontwikkeling of sanering van de melkveehouderijsector
Periode 1964-
Product Bijdrageregeling voor de proef met bewaring en transport van boerderijmelk in/buiten Oostelijk Flevoland (jaarverslag 1966); Bijdrageregeling voor de bouw van koeienhutten (jaarverslag 1969); Bijdrageregeling voor de bouw van gestandaardiseerde ligboxenstallen voor melkvee (jaarverslag 1969); Bijdrageregeling voor de bouw van experimentele, relatief goedkope rundveestallen (jaarverslag 1969); Melktankbesluit (jaarverslag 1976)

(431.)
Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende de ontwikkeling of sanering van de melkveehouderijsector
Periode 1964-
Grondslag Bijdrageregeling voor de proef met bewaring en transport van boerderijmelk in/buiten Oostelijk Flevoland; Bijdrageregeling voor de bouw van koeienhutten; Bijdrageregeling voor de bouw van gestandaardiseerde ligboxenstallen voor melkvee; Bijdrageregeling voor de bouw van experimentele, relatief goedkope rundveestallen; Melktankbesluit
Opmerking Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele (structuur)projecten.

Advisering over herstructurering van de melkveehouderij

(432.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van een commissie voor advisering over stimulerende maatregelen in het kader van de herstructurering van de melkveehouderij
Periode 2000
Bron Regeling instelling Commissie Herstructurering Melkveehouderij
Product Regeling instelling Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Stcrt. 2000, 166)

(433.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het benoemen van de leden van de commissie voor advisering over stimulerende maatregelen in het kader van de herstructurering van de melkveehouderij
Periode 2000
Product besluit Benoeming leden Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Stcrt. 2000, 168)

(434.)

Actor	Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Commissie-Koopmans)
Handeling	Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over stimulerende maatregelen in het kader van de herstructurering van de melkveehouderij
Periode	2000
Grondslag	Regeling instelling Commissie Herstructurering Melkveehouderij, art. 2, lid 1
Product	advies 'Grondgebonden melkveehouderij : regionaal maatwerk'

Beschikking kleine melkveehouders (1982)

Met de Beschikking kleine melkveehouders werd de mogelijkheid gecreëerd om, onder bepaalde voorwaarden, aan kleine melkveehouders een bijdrage te verlenen in de kosten voor bepaalde activiteiten en voorzieningen, zoals: verbetering van de bedrijfsvoering, aanschaf van materiaal, verbetering van vakkennis, onderhoud van gebouwen, enz. De looptijd van deze regeling werd verlengd tot 1984 en het bijdragepercentage is ook aan verandering onderhevig geweest.

(435.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen op een aanvraag voor een bijdrage in het kader van de Beschikking kleine melkveehouders
Periode	1983-1984
Grondslag	Beschikking kleine melkveehouders, art. 2, lid 1

20.3 Vleesveehouderij

Onder *vleesveehouderij* wordt verstaan het houden van jongvee voor de mestrij dan wel het houden van bepaalde runderrassen voor de slachterij. In de jaren '70 ontwikkelden zich in Nederland in het kielzog van de melkveehouderij twee gespecialiseerde vormen van rundvleesproductie: de vleesstierenhouderij en de vleeskalverhouderij. Tot 1984, het jaar van invoering van de superheffing, profiteerde de melkveehouderij van de groei van het aantal slachtingen, en wel door de relatief hoge kalverprijzen en de afzetmogelijkheden van mager melkpoeder in de kunstmelk. De sanering in de melkveesector leidde er onder andere toe dat melkveehouders als neventak vleesvee gingen houden. Door stijging van de prijs van melkpoeder en van jonge kalveren trad ook een sanering in de vleeskalversector op. Het aantal slachtingen van vleesstieren steeg na 1984. Door toegenomen import van kalveren uit het buitenland is de productie en export van rund- en kalfsvlees in 1991 echter zelfs toegenomen.

Op Europees niveau waren dezelfde ontwikkelingen te zien als in nationaal verband. In 1990 brak er echter een crisis uit. Naast internationale politieke ontwikkelingen (Duitse eenwording, liberalisatie Oost-Europa, Golfoorlog) werkte ook het beleid van de Europese Commissie een sterke stijging van de rundvleesproductie in de hand. In 1989 werden namelijk de premies voor zoogkoeien en voor vleesstieren aanzienlijk verhoogd, hetgeen een sterke uitbreiding van de zoogkoeienstapel tot gevolg had. De consumptie daalde echter sterk, onder andere door de gekke-koeienziekte (BSE). Een ander aspect, met het laatste punt

samenhangend, was het slechte, bleke imago van rundvlees. Er zijn dan ook in de laatste jaren vele initiatieven ontstaan ter promotie van het product, waarbij – in overeenstemming met de ontwikkelingen in de gehele landbouw – diervriendelijkheid, milieuvriendelijkheid en kwaliteit als sterke punten naar voren worden gehaald.

In het algemeen kan worden gesteld dat zelfregulering van de sector, in combinatie met de marktwerking, ervoor heeft gezorgd dat de rijksoverheid slechts een gering aantal regelingen tot stand heeft gebracht voor de sector van de vleesveehouderij. Europese regelgeving was in dezen de aanleiding voor nationale maatregelen.

Belangrijke onderdelen van de Europese marktordening voor rundvlees zijn het interventiebeleid en de premiereregelingen (zoogkoeienpremie, sinds 1980, en vleesstierenpremie, sinds 1987). De zoogkoeienpremie werd ingesteld om het inkomen van gespecialiseerde vleesveehouders extra te ondersteunen. De vleesstierenpremie werd ingevoerd als compensatie voor de in 1987 beperkte interventieregeling. Genoemde regelingen vallen onder het markt- en prijsbeleid.

Het bestuur van het O&S-fonds voor de Landbouw heeft voor de vleesveehouderij enkele bestuursbesluiten opgesteld. Hieronder een overzicht:

nr. (jaar)	titel	betreft (periode)	betrokken organisatie-onderdeel
37/53 (1969)	Bijdrageregeling tot uitbreiding van de rundvleesproductie door middel van kruising van zwartbonte koeien met stieren van het Charolaisras (jaarverslag 1969)	bijdrage aan verenigingen voor kunstmatige inseminatie in de kosten van verwerking van en inseminatie met sperma van stieren van het Charolaisras, het verzamelen van gegevens en het nemen van proeven (1969-	Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling
68 (1971)	Bijdrageregeling ter bevordering van proefnemingen op het gebied van rationele rundvleesproductie (jaarverslag 1971)	bevordering van proefnemingen betreffende rationele rundvleesproductie en coördinatie van productie en afzet van kwaliteitsrundvlees, o.a. investeringskosten in gebouwen voor huisvesting van ten minste honderd mestrunden of kalveren voor de rundveemesterij (1971-1973)	advies: Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling beslissing: Algemeen-Directeur Bedrijfsontwikkeling

In lijn met de Europese regelgeving werd in Nederland de Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij (1996) ingevoerd, die als nationale steunmaatregel door de EC was goedgekeurd en later ook nog eens als uitwerking van Verordening (EEG) nr. 2078/92, op grond waarvan subsidie kan worden verstrekt voor productiemethoden die rekening houden met natuur- en milieu-eisen (zie ook hoofdstuk 15). De regeling werd vervangen door de Subsidieregeling extensivering vleesstierenhouderij. Ondanks de gewijzigde rechtsbasis ondergingen de voorwaarden en verplichtingen geen inhoudelijke wijziging.

Door extensivering wordt de belasting van de rundveestapel per eenheid voederoppervlakte verminderd, zodat de belasting voor het milieu en de natuur door de landbouw vermindert, waardoor wordt bijgedragen tot het marktevenwicht en het inkomensverlies wordt gecompenseerd.

Algemeen

(436.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de vleesveehouderij
 Periode 1945

(437.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de structuur van de vleesveehouderij
 Periode 1945
 Product bijv. Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij (Stcrt. 1996, 65), vervangen door Subsidieregeling extensivering vleesstierenhouderij (Stcrt. 1996, 134)
 Opmerking Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(438.)

Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
 Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor de ontwikkeling of sanering van de vleesveehouderijsector
 Periode 1964-
 Product Bijdrageregeling tot uitbreiding van de rundvleesproductie door middel van kruising van zwartbonte koeien met stieren van het Charolaisras (jaarverslag 1969); Bijdrageregeling ter bevordering van proefnemingen op het gebied van rationele rundvleesproductie (jaarverslag 1971)

(439.)

Actor	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling	Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende de ontwikkeling of sanering van de vleesveehouderijsector
Periode	1964-
Grondslag	Bijdrageregeling tot uitbreiding van de rundvleesproductie door middel van kruising van zwartbonte koeien met stieren van het Charolaisras; Bijdrageregeling ter bevordering van proefnemingen op het gebied van rationele rundvleesproductie
Opmerking	Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele (structuur)projecten.

Extensivering vleesstierenhouderij

(440.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen op een aanvraag voor een bijdrage in het kader van de Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij
Periode	1996-
Grondslag	Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij, art. 2; Subsidieregeling extensivering vleesstierenhouderij, art. 2

(441.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het vaststellen van nadere bepalingen betreffende het verlenen en vaststellen van bijdragen in het kader van de Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij
Periode	1996-
Grondslag	Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij, art. 8 en art. 16
Opmerking	Het betreft in de <i>Staatscourant</i> te publiceren bepalingen betreffende de aanvraagperioden en overschrijding van het subsidiebudget.

21. Varkenshouderij

21.1 Ontwikkelingen tot 1997

De varkenshouderij is door de toegenomen vraag uit binnen- en buitenland met name gericht op de productie van gemaksvlees en is grofweg te splitsen in twee soorten bedrijven: fokvarkens- of vermeerderingsbedrijven (voor het houden van zeugen die enkel biggen werpen) en vleesvarkens- of mesterijbedrijven (waar de biggen worden afgemest en doorverkocht voor de slacht). Beide bedrijfstypen kunnen op een bedrijf samenkomen (het gesloten bedrijf). Varkenshouderijen zijn meestal familiebedrijven of tweemansbedrijven.

Na de Tweede Wereldoorlog is de varkensstapel zeer sterk gegroeid. Zo nam het aantal varkens in de periode 1950 tot 1995 toe van zo'n 2 miljoen tot ruim 14 miljoen, waarbij concentratie plaatsvond in bepaalde gebieden (Zuidoost-Brabant, Noord-Limburg en Oost-Nederland). Tegelijk daalde het aantal bedrijven met varkens zeer sterk ten gevolge van technische ontwikkelingen, de toegenomen ontmenging van rundvee/varkens-bedrijven (leidend tot gespecialiseerde varkenshouderijbedrijven) en het vertrek van een aanzienlijk aantal ondernemers in de sector. Een en ander betekende schaalvergroting en intensivering in deze niet-grondgebonden sector, hetgeen leidde tot een grote productieverhoging.

De rol van de nationale overheid is in de varkenshouderij beperkt geweest. Bovengenoemde groei heeft zich vrijwel onbelemmerd kunnen voordoen. Voor de verbetering van de productie en de versterking van de sociaal-economische positie van de varkenshouders hield de overheid het lange tijd bij bijdragen aan en regelingen voor onderwijs, voorlichting en onderzoek. In tegenstelling tot vrijwel alle andere agrarische bedrijfstakken ontbrak het de varkenshouderij in Nederland lange tijd aan een eigen proefstation. Pas in 1984 kwam er een regeling tot oprichting van een dergelijk station. Ondersteunende regelingen waren en zijn er in het kader van innovatie, ontwikkeling en sanering, maar deze zijn als generieke maatregelen zeker niet altijd sectorspecifiek. De meeste van die regelingen werden en worden via het Ontwikkelings- en Saneringsfonds uitgevoerd.

Een wel specifieke O&S-regeling voor de varkenssector was het Toepassingsbesluit varkenshouderijbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (bestuursbesluit nr. 121) uit 1973, voortvloeiend uit het Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (bestuursbesluit 102) en aansluitend bij soortgelijke de verdere ontwikkeling stimulerende toepassingsregelingen voor andere sectoren (bijv. fruitteelt, glastuinbouw).⁸⁴ Hieronder enkele aanvullende gegevens, waarbij zij opgemerkt dat bestuursbesluit 105 informatie bevat over de uitvoering van genoemde regelingen:

⁸⁴ Per 1 mei 1974 zijn de verschillende toepassingsbesluiten voor een rentesubsidieregeling voor een aantal sectoren vervangen door een geïntegreerd besluit: Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 83 en 89).

nr. (jaar)	titel	betreft (periode)	betrokken organisatie-onderdeel
121 (1973)	Toepassingsbesluit varkenshouderijbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden	rentesubsidie over leningen voor investeringen in bepaalde bouwwerken, bedrijfswegen, erfverharding, utiliteitsvoorzieningen, milieuhygiënische voorzieningen en werktuigen (1973-1984)	advies: Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling uitvoering: Algemeen-Directeur Agrarische Productie, Verwerking en Afzet

Europese regelgeving heeft ervoor gezorgd dat investeringssteun voor de varkensproductie beperkt is gebleven. Verordening (EEG) nr. 1945/81 voerde een wijziging in van Richtlijn 72/159/EEG betreffende de modernisering van de landbouwbedrijven. Deze wijziging behelsde in het kader van de mestproblematiek een zodanig zware voederclausule⁸⁵, dat investeringen op deze basis vrijwel onmogelijk waren. Om dit probleem te ondervangen, stelde het bestuur van het O&S-fonds het Besluit stimulering investeringen varkenshouderij (SIV – bestuursbesluit nr. 486, Stcrt. 1996, 57) op. Dit beoogde investeringen op varkenshouderijen die niet aan de voederclausule konden voldoen, te stimuleren. Feitelijk was deze regeling een afsplitsing van het Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (O&S-fonds), dat op zijn beurt twee andere O&S-fondsregelingen moest vervangen: het Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven (SVL) en de Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven (CRL). (Deze regelingen komen aan bod in hoofdstuk 12 betreffende de aanpassing van de landbouwstructuur.)

Ook in het kader van de meststoffenproblematiek moet worden gezien de Interimwet beperking varkens- en pluimveehouderijen (Stb. 1985, 1), die van kracht was tussen 1985 en 1987. Deze wet was feitelijk een eerste poging van de overheid om via juridische maatregelen het mestoverschot te beteugelen.⁸⁶

De eenzijdig economisch gerichte aanpak in de varkenshouderij gaf aanleiding tot verschillende problemen, die ook steeds meer werden onderkend; de weerstand van delen van de consument tegen de bio-industrie groeide. Zo is er steeds meer aandacht gekomen voor het dierenwelzijn en het milieu (mestproblematiek). Deze en andere problemen vallen onder verschillende beleidsterreinen. Er is in de loop van de tijd weliswaar regelgeving tot stand gebracht om bepaalde gevolgen van de intensieve manier van varkenshouderij tegen te gaan (te denken valt aan aanpassing van de Varkenswet en aan mestwetgeving), maar een consistent beleid voor het geheel van de varkenshouderij en het geheel van de problematieken ontbrak.

⁸⁵ Een overheidssubsidie voor de kosten van investeringen in de varkenshouderij was slechts geoorloofd indien op het bedrijf na uitvoering van de gesubsidieerde investeringen ten minste 35% van het door de varkens verbruikte voeder op het bedrijf kan worden geproduceerd.

⁸⁶ Zie ook Pivot-rapport nr. 109, *Het mestbeleid*. Daarin ook opmerkingen over de Hinderwet, die weliswaar van invloed is geweest op de landbouwstructuur, maar dan vanuit het oogpunt van het gebruik van mest en de gevolgen ervan voor het milieu (Pivot-rapport inzake Milieubeheer).

21.2 Herstructurering (1997)

In 1997 brak in Nederland de klassieke varkenspest uit. De gevolgen waren desastreus. Miljoenen varkens moesten worden afgemaakt. Eens te meer was aangetoond hoe kwetsbaar de intensieve veehouderij is. De varkenspest was de directe aanleiding tot drastische maatregelen. Op 10 juli 1997 kondigde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in een brief aan de Tweede Kamer een herstructurering van de varkenshouderij aan middels een Wet herstructurering varkenshouderij. In de brief werd de problematiek van de varkenshouderij verwoord. Het probleem was dat er uit het oogpunt van dierenwelzijn, diergezondheidszorg, milieu en ruimtelijke kwaliteit per regio en per bedrijf teveel varkens waren. In de varkenshouderij was sprake van verzadiging van het aantal varkens dat op verantwoorde wijze kon worden gehouden. De tot dan gevolgde lijn van geleidelijke stappen had de sector onvoldoende in beweging gezet om tot de dringend noodzakelijke aanpassingen te komen. Het kabinet koos daarom voor een forse ingreep, die de hele varkenshouderij en daaraan gekoppelde sectoren direct zou confronteren met de noodzaak tot verandering. De maatregel behelsde een maximering van en een generieke korting op het aantal varkens dat per bedrijf zou mogen worden gehouden.

Doel van deze operatie was te komen tot een duurzame sector door de verschillende problemen op een samenhangende manier te benaderen. De dynamiek van de varkenssector moest behouden blijven door minder nadruk te leggen op kwantiteit en meer op kwaliteit. Bedrijfsbeëindiging (op een sociaal aanvaardbare manier) moest worden gecombineerd met ontwikkeling (door financiële steun aan voorlopers). Uiteindelijk moest de varkensstapel met een kwart worden gereduceerd.

De Wet herstructurering varkenshouderij en daaraan gekoppelde andere regelgeving

Uit het voorgaande blijkt dat de Wet herstructurering varkenshouderij oorspronkelijk meerdere doeleinden in zich verenigde. Middels een integraal pakket aan maatregelen zou de varkenshouderij als zodanig worden geherstructureerd. Er is echter een verschuiving opgetreden. Onder druk van Brussel (EU) werd de wet aangescherpt en kwam het milieu nog meer centraal te staan. Daarnaast werd de wet juridisch aangevochten door belanghebbenden uit de varkenshouderijsector (NVV en LTO-Nederland); dit spitste zich toe op de eigendomsrechten. De wet werd in februari 1999 door de rechter niet van toepassing verklaard voor de NVV-achterban, waardoor handhaving van de bepalingen ten aanzien van de varkensrechten niet meer mogelijk was. De varkensrechten als zodanig bleven in stand en ook de verhandeling van varkensrechten met bijbehorende afoming, de opkoop van varkensrechten en andere flankerende maatregelen vonden doorgang. Er werd een interimwet tot stand gebracht om deze rechterlijke uitspraak te verwerken. Na nog meer juridische procedures werd de bovenbedoelde rechterlijke uitspraak uiteindelijk, in januari 2000, vernietigd. Het gerechtshof stelde dat de herstructurering van de varkenshouderij niet zozeer in het licht van de marktordening moest worden beschouwd, maar in het kader van het milieubeleid, en dat er derhalve geen sprake was van ontneming van eigendom, maar van regulering van eigendom. Deze uitspraak paste ook in de lijn die de nieuwe Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Brinkhorst, al had ingezet: het milieubeleid werd sterk naar voren gebracht als motivering voor de wet en in dat kader werd de Europese nitraatrichtlijn in stelling gebracht.

Deze ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat de herstructurering van de varkenshouderij vooral beschouwd is gaan worden als milieumaatregel.

De Wet herstructurering varkenshouderij (Stb. 1998, 236) is op 7 april 1998 door de Eerste Kamer aangenomen en van kracht geworden op 1 september 1998.

De inkrimping van de varkensstapel is een van de hoofddoelen van de Wet herstructurering varkenshouderij. Daartoe werd het begrip *varkensrecht* (of *basisrecht*)⁸⁷ geïntroduceerd: het maximale aantal te houden varkens. Deze varkensrechten zijn onder voorwaarden verhandelbaar. De inkrimping moest grofweg in twee fasen plaatsvinden: in 1998 15% minder varkens, in 2000 nog eens 10% generieke korting. In de uiteindelijke wet is echter sprake van een varkensrecht dat in eerste instantie in omvang neerkomt op 90% van het gemiddelde aantal varkens dat volgens de - in het kader van de mestwetgeving gedane - opgave van de varkenshouder in 1996 (of desgewenst 1995) op het bedrijf werd gehouden. Na het referentiejaar verworven mestproductierechten voor varkens en kippen kunnen, op basis van een melding aan het Bureau Heffingen, worden meegeteld voor de bepaling van het varkensrecht, met inachtneming van de reductie van 10%. De tweede korting van 10%, per 1 januari 2000, kan worden verlaagd door in 1998 en 1999 zoveel mogelijk varkensrechten op te kopen of af te romen (bij overgang van niet-grondgebonden varkensrechten kortingen doorvoeren). Dit kan worden bereikt door middels flankerende maatregelen een grote dynamiek in de sector te bevorderen: versnelling van het aanbieden van varkensrechten door bedrijven met onvoldoende toekomstperspectief (met olopemde kortingen op de varkensrechten en afnemende financiële tegemoetkoming) en stimulering, met name financieel, van bedrijfsontwikkeling bij wel perspectiefvolle bedrijven. In dit kader is ook een regeling tot stand gekomen tot stimulering van bedrijfsbeëindiging door varkenshouders in toekomstige varkensvrije zones, vooruitlopend op de Reconstructiewet (zie verder). Door omstandigheden zou het kunnen gebeuren dat sommige varkenshouders door het stelsel van varkensrechten onevenredig zouden worden getroffen. Daarom is voorzien in afzonderlijke regelgeving voor zogenoemde *hardheidsgevallen*.

De varkensrechten vormen een belangrijk instrument om een andere hoofddoelstelling van de wet te realiseren: het terugdringen van de fosfaat-, nitraat- en stikstofbelasting van het milieu door varkensmest. Daartoe wordt de Meststoffenwet gewijzigd (art. 38 van de wet).

Met betrekking tot de diergezondheid, de derde prioriteit, werd middels een wijziging van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (art. 37 van de herstructureringswet) de *varkensheffing* ingevoerd. Met deze heffing, die periodiek kan worden aangepast, draagt de boer bij aan de kosten van de bestrijding van besmettelijke ziekten en aan de kosten voor welzijnsmaatregelen die met die bestrijding verband houden. Op het basistarief zijn kortingen mogelijk.

Gelijktijdig met het wetsvoorstel stuurde de minister ook het gewijzigde Varkensbesluit naar de Tweede Kamer. Daarin stonden nieuwe eisen op het gebied van het welzijn van de varkens. De twee Koninklijke Besluiten waarbij de wijziging van het Varkensbesluit werd geregeld, beoogden te bevorderen dat bedrijven die in varkensrechten investeerden, ook verbeteringen op het gebied van het welzijn van de varkens zouden aanbrengen. Het bleek dat deze koppeling onder andere tot gevolg had dat op veel bedrijven helemaal niet werd geïnvesteerd in varkensrechten, hetgeen de dynamiek in de sector eerder belemmerde dan stimuleerde. De koppeling werd daarom voor de jaren 1998 en 1999 ongedaan gemaakt.

⁸⁷ Binnen het varkensrecht wordt een afzonderlijk *fokzeugenrecht* onderscheiden (definitie voor het overige gelijk aan die van *varkensrecht*). De omvang van het fokzeugenrecht wordt op overeenkomstige wijze bepaald als het varkensrecht. In dit document zal steeds gesproken worden van varkensrecht, maar daarbij dient steeds ook het fokzeugenrecht te worden bedacht.

De aanpak van de problematiek in de concentratiegebieden wordt geregeld in een nog in ontwerp zijnde Reconstructiewet, die beoogt een nieuw evenwicht tussen de verschillende functies in het landelijk gebied te bereiken. De varkenshouderij speelt daarin nadrukkelijk een rol. Met de wet moet de verplaatsing van varkensbedrijven naar “schone” gebieden aan banden worden gelegd. Dit gebeurt door eisen te stellen aan de verhandeling van varkensrechten en door bestaande wetgeving op het gebied van ruimtelijke ordening gedeeltelijk te herzien. Een van de onderdelen zal zijn de verplaatsing van varkensbedrijven uit gevoelige gebieden. De bedrijven worden in clusters geplaatst, met daartussen varkensvrije zones (dit ter bescherming tegen uitbraak van besmettelijke ziekten). De provincies zijn verantwoordelijk voor het maken van reconstructieplannen, waarin staat hoe de gebieden eruit zullen moeten zien en hoe dat moet worden gerealiseerd.

Algemeen

(442.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de varkenshouderij
 Periode 1945-
 Bron o.a. discussienota *Structuurveranderingen in de varkenshouderij (Kraamkamer of Denemarken)*, februari 1997; brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit d.d. 10 juli 1997

(443.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden van de totstandkoming, wijziging en intrekking van wetgeving ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de varkenshouderij
 Periode 1945-
 Product Wet herstructurering varkenshouderij (Stb. 1998, 236);
 Uitvoeringsbesluit Wet herstructurering varkenshouderij (Stb. 1998, 417)

(444.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de varkenshouderij
 Periode 1945-
 Product bijv. Opkoopregeling varkenshouderij (Stcrt. 1997, 231),
 Beëindigingsregeling varkensbedrijven in de EHS (Stcrt. 1998, 245)
 Opmerking Het betreft hier regelgeving die niet rechtstreeks uit de in dit hoofdstuk genoemde wetgeving voortvloeit.

(445.)
Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het vaststellen van bijdrageregelingen voor de ontwikkeling of sanering van de varkenshouderijsector
Periode 1964-
Product Toepassingsbesluit varkenshouderijbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (bestuursbesluit nr. 125); Besluit stimulering investeringen varkenshouderij (SIV – bestuursbesluit nr. 486, Stcrt. 1996, 57)

(446.)
Actor Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)
Handeling Het verlenen van een bijdrage voor initiatieven betreffende de ontwikkeling of sanering van de varkenshouderijsector
Periode 1964-
Grondslag Toepassingsbesluit varkenshouderijbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (bestuursbesluit nr. 125); Besluit stimulering investeringen varkenshouderij (SIV – bestuursbesluit nr. 486, Stcrt. 1996, 57)
Opmerking Hieronder valt naast bijdragen voor de bijdrageregelingen ook steun voor individuele projecten.

Herstructurering van de varkenshouderij: Europees

(447.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie aanvragen van een machtiging tot aanpassing van het aantal plaatsen voor varkens in het kader van een ontwikkelingsplan
Periode 1981-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2180/81, art. 3

(448.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het aan de Europese Commissie verslag doen over bijzondere gevallen waarin een aanpassing van het aantal plaatsen voor varkens in het kader van een ontwikkelingsplan heeft plaatsgevonden
Periode 1981-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 2180/81, art. 4

Herstructurering van de Nederlandse varkenshouderij: invoering varkensrechten (1997)

(449.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van regels betreffende de bepaling van het al dan niet in een concentratiegebied liggen van een varkenshouderij
Periode 1998-
Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 17, lid 4

- (450.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij algemene maatregel van bestuur vaststellen van afwijkende percentages voor vermindering van de omvang van de varkensrechten bij overgang van varkensrechten
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 21, lid 1 en 2
- (451.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van regels betreffende een financiële tegemoetkoming aan varkenshouders die worden gekort op overgedragen varkensrechten
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 21, lid 3
 Product Regeling financiële tegemoetkoming Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 131), gewijzigd bij regelingen gepubliceerd in Stcrt. 1998, 245 en Stcrt. 1999, 252
- (452.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het vaststellen en verstrekken van een financiële tegemoetkoming aan varkenshouders die in verband met overgang van varkensrechten of bedrijfsoverdracht worden gekort op overgedragen varkensrechten
 Periode 1998-
 Grondslag Regeling financiële tegemoetkoming Wet herstructurering varkenshouderij, art. 2, lid 1
 Opmerking De aanvraag wordt door de varkenshouder gelijktijdig met de kennisgeving van de overgang van het varkensrecht ingediend bij het Bureau Heffingen.
- (453.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van regels betreffende gehele of gedeeltelijke vrijstelling van de 10%-vermindering voor bedrijven die vooroplopen op het gebied van milieu of dierenwelzijn
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 24, lid 5
 Product Regeling voorloperbedrijven varkenshouderij (Stcrt. 1998, 149)
- (454.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij algemene maatregel van bestuur stellen van regels voor afwijking van de voorgeschreven hoogte van de varkensrechten wegens onbillijkheden van overwegende aard
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 25
 Product Besluit hardheidsgevallen herstructurering varkenshouderij (Stb. 1998, 368)

- (455.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van regels betreffende ambtshalve vaststelling van de omvang van de varkensrechten van een bedrijf
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 26, lid 1 en 2
- (456.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bepalen van een maximumaantal varkens dat op een bedrijf mag worden gehouden
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 27, lid 1
- (457.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van regels betreffende verlaging van het percentage van de tweede generieke korting per 1 januari 2000
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 31, lid 2
- (458.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het bij algemene maatregel van bestuur stellen van regels betreffende de mogelijkheid om op grond van genomen maatregelen ter reductie van meststoffen meer dan het toegestane aantal varkens te houden
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 32, lid 2
- Registratie e.d.*
- (459.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het vaststellen van regels betreffende modelformulieren voor de aanmelding bij het Bureau Heffingen van (de wijziging van) de omvang van het varkensrecht
 Periode 1998-
 Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 7, lid 2, art. 18, lid 1, art. 30
 Besluit hardheidsgevallen herstructurering varkenshouderij, art. 2, lid 3
 Product Regeling vaststelling formulieren Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 163)
 Opmerking De omvang van de varkensrechten kan veranderen door overgang van (een gedeelte van) het varkensrecht, samenvoeging van bedrijven met varkensrechten, splitsing van een bedrijf met varkensrechten, doorhaling van varkensrechten of overdracht van een geheel bedrijf tezamen met het daarop rustende mestproductierecht en varkensrecht.

(460.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van nadere voorwaarden voor registratie van de kennisgeving van de overgang van varkensrechten
Periode 1998-
Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 22, lid 2 en 3, art. 23, lid 1
Product Regeling leges en blokkade Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 140)
Opmerking De voorwaarden hebben betrekking op mededeling aan derde-belanghebbenden (bijv. hypotheekhouders) of het voorafgaand aan registratie betalen van een bedrag (bijv. leges).

(461.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het registreren van kennisgevingen betreffende de overgang van varkensrechten
Periode 1998-
Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, o.a. art. 18, lid 2 en 3
Opmerking De juridische verkleining of vergroting treedt in op het moment van registratie.

(462.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het stellen van regels betreffende de administratieve verplichtingen voortvloeiend uit de Wet herstructurering varkenshouderij
Periode 1998-
Grondslag Wet herstructurering varkenshouderij, art. 29, lid 1, 2 en 3
Product Regeling administratieve verplichtingen Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 143)
Opmerking Het betreft onder andere regels voor het opmaken, bewaren, overleggen en afdragen van gegevens door varkenshouders en regels voor de berekening van het aantal varkens dat gedurende een jaar gemiddeld op een bedrijf is gehouden. Met de regeling wordt volledig aangesloten bij de administratieve verplichtingen zoals die in het kader van de Meststoffenwet bestaan.

21.3 Flankerend beleid

Extra borgstelling

De Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw besloot eind 1998 om, gelet op de verminderde leencapaciteit van boeren als gevolg van onder andere de varkenspest en de herstructurering, een eerdere algemene beperking van de borgstellingsfaciliteit ongedaan te maken ten behoeve van kredieten voor aankoop van varkensrechten. Hiermee werd beoogd de leencapaciteit van varkenshouders met voldoende toekomstperspectieven te vergroten, waardoor de handel in varkensrechten zou worden gestimuleerd en de dynamiek in de sector weer zou toenemen.

Opkoopregeling varkenshouderij

De Opkoopregeling varkenshouderij (Stcrt. 1997, 231) was een van de instrumenten om de herstructurering van de varkenshouderij te faciliteren. Doel was om bedrijven die waren gelegen in herbevolkingsgebieden voor varkens (in de nasleep van de varkenspest) en die weinig perspectief zagen in voortzetting van de varkenshouderij, de gelegenheid te geven de mestproductie van varkens te beëindigen.⁸⁸ Voor deze regeling werd 50 miljoen gulden beschikbaar gesteld uit het herstructureringsfonds.

Middels een tenderconstructie werden de mestproductierechten opgekocht. De minister, i.c. het Bureau Heffingen, besliste op de aanvragen aan de hand van een rangschikking op basis van een gewogen prijs, waarbij de laagste gewogen prijs het hoogste werd gerangschikt. Toekenning van de aanvraag tot opkoop van de niet-gebonden mestproductierechten had tot gevolg dat deze geheel werden “doorgehaald” en vernietigd en dat afstand werd gedaan van toekomstige varkensrechten. Het te betalen bedrag werd gezien als een prijs voor ingeleverde productiecapaciteit en niet als subsidie.

(463.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen op een aanvraag tot opkoop van niet-gebonden mestproductierechten in het kader van de herstructurering van de varkenshouderij
Periode	1997-1998
Grondslag	Opkoopregeling varkenshouderij, art. 10

Bedrijfsbeëindiging

Medio januari 1999 trad de Beëindigingsregeling varkensbedrijven in de EHS (Stcrt. 1998, 245) in werking. Vooruitlopend op de Reconstructiewet en in aansluiting op de Ecologische Hoofdstructuur moest deze regeling voorzien in subsidies voor de beëindiging van varkenshouderijen in de concentratiegebieden die in 1996 beschikten over een niet-gebonden mestproductierecht en die beschikten over een geldige milieuvergunning.

(464.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het beslissen op een aanvraag voor een subsidie voor de beëindiging van varkenshouderijen
Periode	1999-
Grondslag	Beëindigingsregeling varkensbedrijven in de EHS, art. 2 en art. 7

(465.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het besluiten tot sluiting van de indieningstermijn voor subsidieaanvragen voor bepaalde categorieën van bedrijven of voor bedrijven in bepaalde concentratiegebieden
Periode	1999-
Grondslag	Beëindigingsregeling varkensbedrijven in de EHS, art. 15, lid 1
Opmerking	Een dergelijk besluit dient in de Staatscourant te worden gepubliceerd.

⁸⁸ Weinig perspectief i.v.m. hoge investeringen en strenge milieu-eisen. De regeling vertoont wat de motivering betreft overeenkomsten met andere bedrijfsbeëindigingsregelingen, zoals ook beschreven in het voorliggende rapport.

22. Pluimveehouderij

De pluimveehouderij heeft betrekking op kippen en in veel mindere mate ook op kalkoenen, parelhoenders, eenden, ganzen en fazanten. Tot de jaren '50 was er slechts een enkel product van de pluimveehouderij van belang: het ei. Met de komst van de legbatterij heeft deze sector een enorme vlucht genomen, zowel in kwaliteit als in kwantiteit. Diversiteit is kenmerk van de sector geworden. Zij omvat verschillende functies: reproductie (vermeerderingsdierenfokkers, vermeerderaars, broederijen), leg (leghennen - legpluimveehouders, eierhandelaren/pakstationshouders, eiproductenfabrikanten) en slacht (slachtkuikens - slachterijen). De omvang van de pluimveestapel is toegenomen van 55 miljoen kippen in 1970 tot 90 miljoen in 1995 en zelfs bijna 100 miljoen in 1998 (m.n. vleeskuikens). De pluimveehouderij kent veel gezinsbedrijven. Er is een relatief gering aantal grote bedrijven, die echter wel een groot aandeel hebben in de totale productie. De schaalvergroting heeft zich vooral bij de leghennenhouderij voorgedaan. Zoals in veel andere sectoren wordt er veel met contractproductie gewerkt.

De structuurverandering van de pluimveehouderijsector heeft zich in het algemeen autonoom voorgedaan. Uiteraard waren er de algemene ondersteunings- en stimuleringsregelingen. Vanuit de mestproblematiek is verder te noemen de Interimwet beperking varkens- en pluimveehouderijen, dat een verbod op uitbreiding behelsde.⁸⁹

Aan het eind van de jaren '90 ontstond bij de overheid de behoefte om, evenals het geval was in andere dierlijke sectoren, als overheid in te grijpen naar aanleiding van onder andere Europese regelgeving en maatschappelijk veranderende opvattingen inzake dierenwelzijn (legbatterijen), milieu (mest, m.n. ammoniak en fosfaat) en productkwaliteit (bijv. salmonella, camphylobacter). In een brief aan de Tweede Kamer d.d. 6 november 1998 kondigde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan een halt te willen toeroepen aan de groei van de pluimveesector. "Vooral het terugdringen van het mestoverschot, maar ook de strengere eisen die vanuit de markt en vanuit de overheid op het gebied van welzijn en productveiligheid zullen worden gesteld, zullen door een verdere uitbreiding van de sector ernstig worden belemmerd. Om dit doel [bevrozing van de pluimveestapel] te bereiken zal een stelsel van pluimveerechten in het leven worden geroepen."⁹⁰

In het kader van bovenbedoelde bezinning werd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de sector gevraagd zelf een herstructureringsplan op te stellen waarin een pakket van concrete maatregelen moest zijn uitgewerkt dat draagvlak had onder de belanghebbenden en oplossingen moest aandragen voor de gesignaleerde knelpunten. In dit document moest een bijzondere plaats worden ingeruimd voor de biologische pluimveehouderij.

Er werd daarom een Stuurgroep Heroriëntatie Pluimveehouderij (naar haar voorzitter ook wel de *Commissie-Alders* genoemd) ingesteld. In deze stuurgroep hadden naast vertegenwoordigers van de sector en het ministerie van LNV ook afgevaardigden van onder andere de Dierenbescherming en de Stichting Natuur & Milieu zitting. De stuurgroep richtte zich op de volgende drie onderwerpen: de bijdrage van de pluimveesector aan het wegwerken van het landelijk mestoverschot, de huisvesting van leghennen en de snelle groei van en

⁸⁹ Zie ook de opmerkingen hierover bij het hoofdstuk over de varkenshouderij.

⁹⁰ Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 280, nr. 1.

bezettingsdichtheid in de vleeskuiken- en kalkoenhouderij. De Stuurgroep leverde eind 1999 haar eindrapport, dat - in de woorden van de minister - "een goede basis" vormde "voor verdere invulling van [het] beleid om de noodzakelijke veranderingen binnen de pluimveesector te realiseren"⁹¹.

Uiteindelijk heeft een en ander geresulteerd in een wijziging van de Meststoffenwet, waarmee een stelsel van pluimveerechten werd ingevoerd.⁹² Aan hoofdstuk V van de Meststoffenwet werd een titel 2 toegevoegd, die handelde over het stelsel van pluimveerechten en die werd uitgewerkt in de artikelen 58a tot en met 58y.

De invoering van een stelsel van pluimveerechten kent veel parallellen met die van een stelsel van varkensrechten, maar is soberder in de uitwerking. Zo zijn bepalingen ter voorkoming van "onbillijkheden van overwegende aard" al in de pluimveeregeling opgenomen, terwijl voor de varkenshouderij terzake aparte regelgeving tot stand is gebracht. Het uitgangspunt was in beide regelingen echter gelijk. In beide gevallen lagen er verschillende motieven aan ten grondslag en spitste de uitwerking zich toe op de mestproblematiek.

Algemeen

(466.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de pluimveehouderij
Periode	1945-
Bron	o.a. Brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer, d.d. 6 november 1998

(467.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden van de totstandkoming, wijziging en intrekking van wetgeving ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de pluimveehouderij
Periode	1945-
Grondslag	Brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer, d.d. 6 november 1998; e.a.
Product	Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten (Stb. 2000, 538)

⁹¹ Brief van de minister van LNV aan de Tweede Kamer, d.d. 29 november 1999.

⁹² Dit stelsel is overigens zowel op kippen als op kalkoenen van toepassing. De wet is van kracht geworden op 1 januari 2001.

Advies

(468.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van een stuurgroep voor advisering over maatregelen in het kader van de herstructurering van de pluimveehouderij
Periode 1999
Bron MvT Wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 473, nr. 3

(469.)

Actor Stuurgroep Heroriëntatie Pluimveehouderij (Commissie-Alders)
Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over maatregelen in het kader van de herstructurering van de pluimveehouderij
Periode 1999
Bron Brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer, d.d. 29 november 1999; e.a.
Product Eindrapport Stuurgroep Heroriëntatie Pluimveehouderij, november 1999

Herstructurering van de pluimveehouderij: invoering pluimveerechten (2000)

(470.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij algemene maatregel van bestuur stellen van nadere regels betreffende de uitvoering van de Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten
Periode 2000-
Grondslag Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, artt. 58k en 58t
Product Uitvoeringsbesluit pluimveerechten Meststoffenwet (Stb. 2000, 599)

(471.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij algemene maatregel van bestuur vaststellen van afwijkende percentages voor vermindering van de omvang van de pluimveerechten bij overgang van pluimveerechten
Periode 2000-
Grondslag Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, art. 58t

(472.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van regels betreffende ambtshalve vaststelling van de omvang van de pluimveerechten van een bedrijf
Periode 2001-
Grondslag Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, art. 58w

(473.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bepalen van een maximumaantal kippen en kalkoenen dat op een bedrijf mag worden gehouden
Periode 1998-
Grondslag Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, art. 58^e, lid 1

(474.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij ministeriële regeling stellen van nadere voorwaarden voor registratie van de kennisgeving van de overgang van pluimveerechten
Periode 2000-
Grondslag Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, artt. 58u en 58v
Product Regeling leges en blokkade pluimveerechten Meststoffenwet (Stcrt. 2000, 247)
Opmerking De voorwaarden hebben betrekking op mededeling aan derde-belanghebbenden (bijv. hypotheekhouders) of het voorafgaand aan registratie betalen van een bedrag (bijv. leges).

(475.)
Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het registreren van kennisgevingen betreffende de overgang van pluimveerechten
Periode 2000-
Grondslag Wet tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten, artt. 58q, lid 3, en 58r, lid 2
Opmerking De juridische verkleining of vergroting treedt in op het moment van registratie.

23. Schapen- en geitenhouderij

De schapenstapel in Nederland is niet groot in vergelijking met andere dierhouderijsectoren. Een groot deel van de schapen wordt gehouden als tweede tak op dierhouderijbedrijven of als hobby. Het overgrote deel van de schapen bevindt zich op graasdierbedrijven, zoals melkveehouderijbedrijven, vleesveehouderijbedrijven e.d. Bijna een kwart van de schapen wordt hobbymatig gehouden, terwijl een tiende deel van de schapenstapel graast op marginale gronden of in natuurgebieden. Vlees is het belangrijkste product, met wol wordt nauwelijks iets verdiend. Daarnaast heeft het schaap een aantal zeer nuttige 'nevenfuncties': beheerder van natuur en landschap, gralslandverbeteraar voor de melkveehouderij en beheerder van dijklichamen en natuur.

In ons land is de melkgeitenhouderij ontwikkeld van melkleverantie voor de arme man ("melkkoe van de arbeider") via hobbydieren naar "bedrijfsmatige" pioniers met kleine zelfverwerkende bedrijven. Met name door de superheffing in 1984 groeide de interesse om te investeren in deze bedrijfstak. Er zijn coöperatieve leveranciersverenigingen opgericht. De laatste jaren neemt de bedrijfsomvang steeds meer toe. Belangrijkste product is de geitenmelk (vooral voor geitenkaas). Hiermee wordt ook ingespeeld op de behoefte van de gezondheidsbewuste consument.⁹³

Vanuit het oogpunt van het landbouwstructuurbeleid is de sector van de schapen- en geitenhouderij van ondergeschikt belang (geweest). Met name de voorlichting en het onderzoek spelen een rol. Daarnaast is deze sector van enig belang in het kader van het agrarisch markt- en prijsbeleid. Voor wat betreft de regelingen maakte een gering aantal bedrijven gebruik van geboden algemenere omschakelings- of rentesubsidieregelingen.

(476.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen voor de schapen- en geitenhouderij
Periode	1945-
Product	Nota's, bijv. Structuurnota schapenhouderij (discussienota), 1979

(477.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende structuurmaatregelen voor de schapen- en geitenhouderij
Periode	1945-

⁹³ Informatie deels geciteerd uit het rapport *Voor het kalf verdronken is...* van de Raad voor het Landelijk Gebied.

24. Overige dierlijke sectoren

24.1 Bijenteelt

De bijenteelt wordt in het algemeen op kleine schaal beoefend. De bijen vormen vanwege hun rol bij de bestuiving een onmisbare factor voor de handhaving van de opbrengst van een groot aantal landbouwgewassen. De bijenteelt levert vaak een bijkomend inkomen op voor de landbouwers. Deze teelt wordt gezien als een tak van de landbouw die voornamelijk is gericht op de instandhouding en ontwikkeling van de economische activiteit op het platteland en de productie van honing. Door de gevoeligheid van bijen voor ziekten en weersomstandigheden is deze sector kwetsbaar.

In Europees en in navolging daarvan op nationaal niveau is regelgeving tot stand gekomen ter ondersteuning van de bijenteelt. Op grond van Richtlijn 74/409/EEG betreffende de harmonisatie van de wettelijke voorschriften van de lidstaten inzake honing konden lidstaten voor elk jaar nationale steunprogramma's opstellen, gericht op onder andere technische bijstand aan bijenhouders, bestrijding van ziekten, rationalisatie en onderzoek. Deze programma's worden in nauwe samenwerking met de bijenhouderijsector opgesteld. Eind jaren '90 werden, als uitvloeisel van voornoemde richtlijn, bij Verordening (EG) nr. 1221/97 algemene regels voor de uitvoering van maatregelen tot verbetering van de productie en afzet van honing vastgesteld. In dit kader moest een studie naar de bijenteelt worden uitgevoerd. De financiële steun van de Gemeenschap aan deze programma's bedraagt 50%.

In de jaren '80 werd een specifieke steunregeling voor de bijenteelt in verschillende verkoopseizoenen (1981-1984) verordend: Verordening (EEG) nr. 1196/81 en Beschikking steunverlening bijenteelt 1981. Met deze steunregeling werd beoogd bij te dragen aan een verhoging van de honingproductie en het behoud van een ecologisch evenwicht. Op basis van de regeling kon een bijdrage worden geleverd aan zowel programma's ter verbetering van de structuur van de bijenteelt teneinde een hogere productiviteit te bereiken, als aan de aankoop van wintervoeding voor de bijen.

(478.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van steun aan de bijenteelt
Periode	1945-

(479.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de structuur van de bijenhouderij
Periode	1945-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 1196/81; Verordening (EG) nr. 1221/97
Product	Beschikking steunverlening bijenteelt 1981 (Stcrt. 1981, 100)

- (480.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het in het kader van steunverlening aan de bijenteelt opstellen van nationale programma's
 Periode 1974-
 Grondslag Richtlijn 74/409/EEG betreffende de harmonisatie van de wettelijke voorschriften van de lidstaten inzake honing
 Product Beschikking steunverlening bijenteelt 1981 (Stcrt. 1981, 100)
- (481.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het in het kader van steunprogramma's (doen) uitvoeren van een studie naar de bijenteelt
 Periode 1997-
 Grondslag Verordening (EG) nr. 1221/97 houdende algemene regels voor de uitvoering van de maatregelen tot verbetering van de productie en de afzet van honing, art. 2
- (482.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het verlenen en vaststellen van financiële steun aan programma's ter versterking van de bijenteelt
 Periode 1997-
 Grondslag Verordening (EG) nr. 1221/97 houdende algemene regels voor de uitvoering van de maatregelen tot verbetering van de productie en de afzet van honing, art. 3
- (483.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beslissen op een aanvraag tot toekenning en uitkering van financiële steun aan erkende verenigingen van bijenhouders
 Periode 1981-1984
 Grondslag Verordening (EEG) nr. 1196/81 tot invoering van een steunregeling voor de bijenteelt in de verkoopseizoenen 1981/1982, 1982/1983 en 1983/1984, art. 1; Beschikking steunverlening bijenteelt 1981, art. 2, lid 1
 Opmerking De steunbedragen worden uitbetaald aan de verenigingen, die het geld mogen besteden aan aankoop van suiker voor bijenvoeding of aan vooraf door de lidstaat goedgekeurde programma's ter verbetering van de honingproductie, de technologie en de afzet.

(484.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het in het kader van steunverlening aan de bijenteelt beslissen op een verzoek tot erkenning van een organisatie van bijenhouders
Periode 1981-1984
Grondslag Beschikking steunverlening bijenteelt 1981, art. 3

(485.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het in het kader van steunverlening aan de bijenteelt beoordelen van een programma waarvoor steun kan worden verleend
Periode 1981-1984
Grondslag Beschikking steunverlening bijenteelt 1981, art. 5, onder d

24.2 Pelsdierenhouderij

De pelsdierenhouderij, i.c. de nertsenhouderij, heeft zich - in eerste instantie vaak ook als nevenactiviteit - ontwikkeld tot een sector die sterk onderhevig is aan het maatschappelijke krachtenveld. Met name voor wat betreft het dierenwelzijn heeft zij aan kritiek blootgestaan, terwijl kritische groeperingen tegelijkertijd ook geprobeerd hebben de consument te bewerken geen bontproducten meer te gebruiken. Als het gaat om het aspect van het dierenwelzijn, kan worden verwezen naar het daarop betrekking hebbende contextrapport. Ten aanzien van de bontproductie heeft de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit naar aanleiding van een motie vanuit de Tweede Kamer (medio 1999) begin 2001 ingestemd met een verbod op het houden en doden van dieren om hun pels. Volgens de mededeling daarover in de Staatscourant (2000, 75) rechtvaardigt het doel van de bontproductie niet de instandhouding van de bedrijfsmatige nertsenhouderij. Met het oog op de voorgenomen beëindiging is een wetsvoorstel ingediend. Bijzondere aandacht is er voor de zogenoemde *knelgevallen*, waarvoor overgangsmaatregelen komen.

(486.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het structuurbeleid ten aanzien van de pelsdierenhouderij
Periode 1945-

(487.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de structuur van de pelsdierenhouderij
Periode 1945-

DEEL 6 - VERWERKING EN AFZET VAN AGRARISCHE PRODUCTEN

25. Verwerking en afzet van agrarische producten

25.1 Omschrijving

Voor de bewerking en afzet van landbouwproducten zijn respectievelijk de voedings- en genotmiddelenindustrie (VG-industrie) en de agrarische handel verantwoordelijk.

VG-industrie

De bewerking en verwerking van landbouwproducten vindt plaats in de voedings- en genotmiddelenindustrie, ook wel *agrarische industrie* genoemd. De VG-industrie bestaat uit verschillende sectoren en bedrijven, die sterk uiteenlopen wat betreft schaalgrootte, herkomst van de grondstoffen en arbeids- en kapitaalintensiteit. Ook betrekkelijk recente factoren zoals milieuproblemen en energieverbruik variëren per sector. Deze industrie is sterk verweven met de primaire landbouwproductie: niet alleen wordt hier zo'n 60% van de Nederlandse landbouwproductie verwerkt, maar bovendien levert de industrie ongeveer 30% van zijn eigen productie aan de landbouwsector in de vorm van diervoeder. Het is van oudsher een van de belangrijkste industriële bedrijfstakken, die bijvoorbeeld in 1985 goed was voor 18% van de industriële werkgelegenheid en een exportwaarde van 61 miljard gulden.⁹⁴ Naast deze innige verbondenheid met de landbouw heeft de VG-industrie nauwe contacten met verschillende sectoren van agrarische handel, dienstverlening, toelevering en hulpmiddelen. Deze wijdivertakte agrarische connecties worden sinds enkele jaren samengevat in het begrip *agribusiness*.⁹⁵

De VG-industrie kan op allerlei manieren worden uitgesplitst; tegenwoordig onderscheidt men de volgende sectoren⁹⁶:

- slachterijen en vleesverwerking;
- zuivel;
- groente- en fruitverwerking (incl. aardappelproducten);
- margarine, oliën en vetten;
- diervoeder;
- visverwerking;
- overige voedingsmiddelenindustrie (meel; brood, banket, beschuit en biscuit; suiker; zetmeel; cacao; chocolade en suikerwerk; deegwaren; koffie en thee; azijn, specerijen en kruiden; voedingspreparaten en dieetvoeding; bakkerijgrondstoffen);
- drankenindustrie (alcohol en gedistilleerd; bier en mout; frisdranken en waters);
- tabak (valt onder Economische Zaken).

⁹⁴ Informatiedossier VAAP 1986.

⁹⁵ Deze term is al terug te vinden in de Begroting 1970, zij het met een beperktere betekenis dan nu het geval is.

⁹⁶ Ministerie van LNV, *Feiten en cijfers 1996. Kerngegevens over landbouw, natuurbeheer en visserij*.

Agrarische handel

De afzet van al dan niet bewerkte of verwerkte agrarische producten wordt verzorgd door de agrarische handel.⁹⁷ Deze bestaat uit:

- veilingen;
- veemarkten;
- groothandel (binnenlandse handel, importhandel en exporthandel);
- detailhandel.

Organisatiestructuur

De organisatiegraad in de agrarische handel en industrie is hoog, deels door de eerdergenoemde nauwe relaties tussen de primaire en de verwerkende sector en tussen een aantal sectoren onderling. Typisch is de organisatie in coöperaties, vooral in de VG-sectoren, die voornamelijk binnenlandse landbouwproducten verwerken (zoals zuivel, aardappelmeel, suiker, diervoeder en vlees). Coöperatieve VG-ondernemingen hebben hun eigen Vereniging voor de Coöperatieve Industrie (Cecoin), die op zijn beurt verbonden is aan de Nationale Coöperatieve Raad (NCR). Deze privaatrechtelijke instellingen behartigen de belangen van hun leden en zorgen voor bemiddeling en coördinatie ten opzichte van de overheid. Ook de afzet kent coöperatieve samenwerking, met name in de veilingen en veemarkten.

De ondernemingen in de VG-industrie zijn in het algemeen – dus los van hun organisatievorm – zowel verenigd per branche als via centrale organisaties zoals de Commissie van de Nederlandse Voedsel- en Agrarische Industrie (VAI).⁹⁸ De groothandelaren hebben het Agrarisch Groothandelsverbond (AGV) als koepelorgaan (eind 2001 opgeheven).

Bij de verwerking en afzet treden ook de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties (PBO's) naar voren. Voor alle agrarische producten (behalve voor suiker en pootaardappelen) zijn er productschappen, die ieder een hele bedrijfskolom bestrijken van primaire productie tot verwerking en afzet, en daarnaast is het bedrijfsleven per sector 'horizontaal' georganiseerd in bedrijfschappen (industrie, groothandel, detailhandel).

Zowel de privaat- als de publiekrechtelijke organisaties kunnen bijdragen aan herstructurering of onderzoek van sectoren van de VG-industrie. Met de VAI, het AGV, CBL, de PBO's en de afzonderlijke privaatrechtelijke brancheorganisaties en afzonderlijke bedrijven onderhoudt/onderhield het ministerie van LNV regelmatig contact.

⁹⁷ In veel sectoren en bedrijven van de VG-industrie zorgt de industrie daar zelf voor.

⁹⁸ Sinds 1997 staat VAI voor Nederlandse Voedingsmiddelenindustrie VAI.

25.2 Beleidsdoelstelling

De overheid bevordert de structuurverbetering van de bewerking, verwerking en afzet van agrarische producten. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om de grootte, het aantal en de doelmatigheid van bedrijven in de agrarische handel en industrie of om het voorkomen van monopolievorming. In 1976 werd de doelstelling omschreven als: "De zorg voor een economische en maatschappelijk verantwoorde ontwikkeling van de voedings- en genotmiddelenindustrie en van de handel in agrarische producten".⁹⁹

De regering is (behalve in economisch zwakke regio's) aanzienlijk terughoudender bij het verlenen van steun aan de agrarische industrie en handel dan het geval is ten aanzien van de primaire landbouwsectoren. Er wordt zoveel mogelijk overgelaten aan de bedrijven zelf, zodat de overheidsinbreng dus een aanvullend karakter heeft. In de jaren '70 en '80 was deze inbreng als gevolg van diverse herstructureringen groter dan in de perioden daarvoor of daarna.

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bevordert de structuurverbetering in de agrarische handel en industrie door een keuze te maken uit de beschikbare instrumenten en begrotingsposten en daarnaast door aansluiting te zoeken bij mogelijkheden en instrumenten van andere departementen of Europese structuurfondsen. Bij de versterking van de financiering door kredietverschaffing, borgstelling e.d. spelen de overkoepelende landbouwfondsen een rol: het Borgstellingsfonds voor de Landbouw en het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw. Bovendien worden EZ-instrumenten voor het algemene industrie- en groothandelsbeleid door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit waar mogelijk aangepast aan het specifieke karakter van de agrarische sectoren. Het stimuleren van innovatie kan zowel rechtstreeks als in samenwerking met andere instanties gebeuren. Ten slotte fungeert het departement als centraal aanspreekpunt voor de agribusiness, waarvan het onder meer de belangen behartigt ten opzichte van lokale en buitenlandse overheden.

⁹⁹ Doelstellingenstructuur van de directie VAAP, 1976.

25.3 Afbakening van bevoegdheden

Het landbouwstructuurbeleid heeft verschillende raakvlakken met het algemene handels- en industriebeleid, waarvoor de minister van Economische Zaken verantwoordelijk is. Stimulering en versterking van het agrarisch bedrijfsleven gebeurde aanvankelijk dan ook vooral door het algemene economische structuurbeleid. Pas sinds de jaren '70 toetst de minister van Landbouw dit economisch beleid aan de specifieke ontwikkelingen in de agribusiness en wordt hij ook in een eerder stadium betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van het sociaal-economische beleid.¹⁰⁰

Een taakverdeling tussen beide ministeries is alleen vastgelegd op het gebied van het industriële sectorstructuurbeleid, onder andere in briefwisseling.¹⁰¹ Daarnaast vindt regelmatig ambtelijk overleg tussen beide departementen plaats.

Zo is nader bepaald dat de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit primair verantwoordelijk is voor:

- de VG-industrie (behalve tabak, maar met inbegrip van vlas)¹⁰²;
- de bedrijfs- en marktstructuur hiervan wordt door LNV gestimuleerd binnen de toepasselijke algemene kaders van de rijksoverheid, zoals die met betrekking tot industrieel beleid, bestaande financieringsinstrumenten en criteria voor steunverlening;
- de specifieke brancheaspecten van de groothandel in landbouwproducten;
- geldelijke bijdragen aan de agrarische handel en industrie: LNV voert financiële regelingen uit en ontwerpt die ten dele;
- bijdragen aan de formulering en uitvoering van nationaal en internationaal handels- en industriebeleid, vanuit het belang van de agrarische handel en industrie;
- functie als aanspreekpunt voor de agribusiness.

Ook met de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zijn werkafspraken op ambtelijk niveau geweest en werd regelmatig overlegd. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft zich ingezet voor de sociale ontwikkeling van bedrijven in de agrarische industrie en handel, wat in het afgelopen decennium overigens aanzienlijk minder actueel geworden is.

¹⁰⁰ Brief taakverdeling VA/1489 (1977).

¹⁰¹ Afbakeningsbrieven van Economische Zaken: 1276/I/8468 (1976) en 786/VI/79 (1986), en van Landbouw: VA/1489 (1977), J 931 (1986) en VA/894766 (1989).

¹⁰² Daarom wordt deze sector hier buiten beschouwing gelaten. Over de reden dat tabak onder EZ valt is weinig informatie te achterhalen buiten het vermoeden, dat het gebaseerd kan zijn op het feit dat tabak niet genuttigd kan worden.

25.4 Geschiedenis en context

25.4.1 *Ontwikkelingen tot in de jaren '70*

Herstel en ontplooiing

In 1934 werd met het oog op de uitvoering van crisismaatregelen een algemene publiekrechtelijke veilplicht ingevoerd, die alle boeren verplichtte om zich bij een veiling aan te sluiten en om daar hun gehele productie te laten verkopen. Na een onderbreking tijdens de bezetting, toen de prijzen voor landbouwproducten van hogerhand werden vastgesteld, trad de veilplicht in 1945 opnieuw in werking.

In de eerste naoorlogse jaren was de voedselvoorziening van overheersend belang en kregen de primaire landbouwsectoren voorrang om zich te herstellen en te ontplooiën.

De voedingsmiddelenindustrie bleef voorlopig gebonden aan het stelsel van beperkte toewijzing van grondstoffen en voor de agrarische groothandel bleven de exportcontingenteringen gelden. Deze maatregelen dienden zowel voor de binnenlandse voedselvoorziening als voor een spaarzaam gebruik van harde valuta.¹⁰³ Toen de voedselschaarste begon weg te ebben, werd de distributie opgeheven (eind 1949). Inmiddels verminderde ook het gebrek aan harde valuta, waardoor de agrarische handel en industrie vanaf 1950 de ruimte kregen om zich te herstellen en zich verder te ontplooiën.

Expansie en productievergroting

De oprichting van de EEG in 1957 had over het algemeen een stimulerend effect op de Nederlandse agrarische sectoren. Op de sector groenten en fruit was de uitwerking gemengd: de fruitteelt en de conservenindustrie kregen het aanvankelijk erg moeilijk op de Europese markt, maar de groententeelt deed het opmerkelijk goed. Bovenal in de dierlijke productie echter heeft Nederland zich door de toegenomen handelsvrijheid ruimschoots kunnen ontwikkelen, waarbij een sleutelrol was weggelegd voor de expansiemogelijkheden van de mengvoederindustrie. Als wisselgeld voor de Europese plannen voor het markt- en prijsbeleid werd namelijk binnen de internationale handelsassociatie GATT overeengekomen dat een aantal landbouwproducten vanuit de wereldmarkt op een laag prijsniveau naar EEG-landen ingevoerd konden worden zonder communautaire beperkingen. Het ging onder meer om producten waarvan in Nederland aan het begin van de jaren '60 de toepassingsmogelijkheden voor de mengvoederindustrie werden ontdekt. De voornaamste van deze graanvervangers was tapioca. Het veevoer werd hierdoor goedkoper, zodat de productiekosten van vlees, zuivel en eieren aanzienlijk daalden en ons land zijn vooraanstaande exportpositie in deze sectoren verstevigde. Een van de voornaamste vormen van agrarische productie in Nederland is immers de zogenaamde veredeling, waarbij veevoer wordt omgezet in hoogwaardiger producten zoals de hierboven genoemde.¹⁰⁴

Zowel de primaire als de secundaire sectoren van de landbouw richtte zich ook na de wederopbouw nadrukkelijk op productievergroting. Uit het succes daarvan vloeide in

¹⁰³ Deze ontwikkelingen worden beschreven in het PIVOT-rapport *Agrarisch markt- en prijsbeleid en voedselvoorziening*.

¹⁰⁴ *EU-landbouwpolitiek van binnen en van buiten* (1996), blz. 143.

volgende decennia een van de voornaamste beperkingen van de Nederlandse landbouw voort: de nadruk op producten van standaardkwaliteit. Deze zogenaamde bulkproducten (zoals groentenconserven, melkpoeder en karkassen) werden in grote hoeveelheden geproduceerd, zeker toen het Europese markt- en prijsbeleid de aankoop van overschotten garandeerde. Niettemin werd al in de jaren '60 geconstateerd dat de vraag naar traditionele voedingsmiddelen verminderde. Omschakeling naar een ander en meer gevarieerd assortiment zou grote investeringen vergen, die alleen te realiseren zouden zijn door schaalvergroting binnen de voedingsmiddelenindustrie. Zo veroorzaakten toenemende marktverzadiging en concurrentie op de wereldmarkt een aandachtsverschuiving binnen de Nederlandse agrarische productiekolom naar producten met een hogere toegevoegde waarde. Daarin zouden voor de Nederlandse landbouw grotere kansen liggen, en zeker voor de VG-industrie.¹⁰⁵ Door het samenspel van deze factoren kwamen verschillende sectoren op den duur in aanmerking voor sanering en herstructurering.

Waar de VG-industrie voor herstructurering kon aansluiten bij het algemene industriebeleid, daar gold dit voor de agrarische afzet uiteraard niet, hoewel ook daar behoefte was aan schaalvergroting vanwege de toenemende internationale concurrentie en stijgende loonkosten. Bovendien schafte de minister van Landbouw in 1966 de publiekrechtelijke veilplicht af, waarna alleen de statutaire veilplicht resteerde die veilingen aan hun leden kunnen opleggen.¹⁰⁶ In het algemeen kwam ondersteuning door de overheid in deze branche pas op gang toen in 1964 het Europese Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) actief werd, waarvan de afdeling Oriëntatie subsidies ging verstrekken ter verbetering van de marktstructuur. Gesubsidieerde projecten moesten namelijk mede ondersteund worden door de nationale overheid, en zo ging de minister van Landbouw substantieel bijdragen aan verbetering van de afzetstructuur in de groenten- en fruitsector, bijvoorbeeld door de 3, 2, 1%-Regeling voor hardfruit (1972-1984).

De positie van de import- en de groothandel kwam vanaf de jaren '60 danig onder druk te staan door de opkomst van de supermarkten, die hun krachten meer en meer gingen bundelen bij de inkoop en zelfs bij de invoer van agrarische producten. Net als de veilingen zagen ook de import- en de groothandel zich hierdoor gedwongen tot schaalvergroting. Van iets andere aard was de voorgenomen fusie tussen de Bond van Exporteurs en het Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen aan het eind van de jaren '60, die overigens net niet gerealiseerd werd.¹⁰⁷

Industrieel structuurbeleid en toepassing op de VG-industrie

Tussen 1949 en 1963 bracht de minister van Economische Zaken een achttal industrialisatienota's uit, waarin een verschuiving te zien was van industriële wederopbouw naar regionale spreiding. Het begin van het industrieel structuurbeleid kan gelegd worden bij de Groeinota uit 1966, die - zoals de naam al aangeeft - vooral de nadruk legde op productiviteitsbevordering en waarin voor het eerst ook de sectoren landbouw en diensten werden betrokken.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Het belang van de toegevoegde waarde was een van de conclusies van de Studiecommissie Voedsel- en Agrarische Industrie, die in 1974 werd ingesteld door de minister van Landbouw en die eindrapport uitbracht in 1976 (zie Stcrt. 1976, 53). Overigens werd al veel eerder gewezen op de toenemende vraag naar producten met een hogere kwaliteit, zoals in de begroting 1960.

¹⁰⁶ *Rapport over de groenten- en fruitveilingen* (directie AHN, 1971).

¹⁰⁷ *100 Jaar veilingen in de tuinbouw*, 68-74.

¹⁰⁸ *Nota inzake groei en structuur van onze economie*.

Het macro-economisch beleid was gericht op volledige werkgelegenheid, prijsstabiliteit en een redelijke inkomensverdeling. Toen in de loop van de jaren '70 de Nederlandse economie verzwakte onder invloed van de internationale recessie en de kostenstijgingen van lonen, grondstoffen en energie, bleek de beperkte effectiviteit van deze benadering. De minister van Economische Zaken formuleerde vervolgens in zijn Structuurnota de noodzaak van een actiever beleid, dat voorwaardenscheppend en flankerend zou zijn.¹⁰⁹ Ter bestrijding van blijvende werkloosheid zou een aanzienlijke versterking nodig zijn van het industriële structuurbeleid, waarbij zowel continuïteit als selectiviteit van belang waren. Het laatste betekende dat de te realiseren groei ingepast zou worden binnen andere maatschappelijke doeleinden, zoals milieubehoud, ruimtelijke ordening en een zuinig beheer van grondstoffen en energie. Het begrip *selectieve groei* werd overigens in 1969 geïntroduceerd door de SER, die in het *Rapport inzake structuurpolitiek* de lijn naar sectorgericht structuurbeleid uitzette. Dit beleid zou niet alleen productiviteitsgroei moeten bevorderen, maar ook een kwaliteitverhoging moeten bewerkstelligen door middel van verbeterde technologie en innovatie.¹¹⁰

Structurele problemen werden gericht aangepakt met behulp van sectorstructuuronderzoeken en herstructureringsovereenkomsten. Een belangrijke rol in de onderzoeks- en uitvoeringsfase was weggelegd voor de NEHEM, de Nederlandse Herstructureringsmaatschappij. Voor de financiering van structuurmaatregelen werd in de eerste plaats gebruikgemaakt van economische steunregelingen, zoals de Regeling Bijzondere Financiering, de Kredietbeschikking MKB, de Investeringspremieregeling en de WIR¹¹¹. Voor beheer en aanwending ervan werden de ministers van Economische Zaken, Financiën en Sociale Zaken verantwoordelijk, met voor de agrarische sectoren tevens een inbreng van de minister van Landbouw. Laatstgenoemde bewindsman bevordert ten slotte de structuurverbetering binnen zijn ressort door niet alleen een keuze te maken uit de beschikbare mogelijkheden en instrumenten op zijn eigen begroting, maar tevens door aansluiting te zoeken bij steunregelingen vanuit andere departementen en Europese structuurfondsen.

In 1977 begon Economische Zaken met het opstellen van bedrijfstakverkenningen voor alle takken van industrie; voor de verkenningen ten aanzien van de bedrijfstak voedingsmiddelen tekent de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De bedrijfstakverkenningen komen tot stand in samenwerking met het bedrijfsleven en specificeren de relevante ontwikkelingen binnen iedere sector.¹¹² Ze vormen aanleiding tot nader overleg met het bedrijfsleven en dienen als beleidsmatige kaders voor het oplossen van sectorgebonden knelpunten.

Zo richtte het industriële structuurbeleid zich geleidelijk op sectoren als geheel, waarbij aspecten als innovatie en de internationale concurrentiepositie aan belang toenamen.

Voorbeelden van structuurveranderingen in de VG-industrie

¹⁰⁹ *Nota inzake de selectieve groei*, TK 1975-1976, 13 955.

¹¹⁰ Innovatie werd omschreven als de ontwikkeling en succesvolle introductie van nieuwe of verbeterde goederen, diensten, productie- en distributieprocessen. De tussenstappen in het innovatieproces zijn: onderzoek, ontwikkeling, toepassing en verspreiding op de markt.

¹¹¹ Wet op de investeringsrekening (WIR), Stb. 1978, 368; ingetrokken in 1989.

¹¹² Niet te verwarren met de bedrijfstakbeschouwingen van het Centraal Planbureau, die meer globaal en beschouwend van aard zijn; bedrijfstakverkenningen kunnen gezien worden als specifieke aanvullingen daarop.

Een voorbeeld van toepassing van structuurbeleid op de VG-industrie is te vinden in de slachtsector. In de jaren '70 werd het openbare slachthuiswezen gereorganiseerd toen de nadere keuringsplicht uit art. 8 van de Vleeskeuringswet werd afgeschaft. Om op de verwachte veranderingen te kunnen anticiperen, stelden de ministers van Landbouw en van Volksgezondheid in 1969 de Commissie organisatie slachthuiswezen in, die zes jaar later werd opgevolgd door de Commissie herstructurering slachthuiswezen. Het uiteindelijke advies kwam erop neer dat de openbare slachthuizen niet meer gesubsidieerd moesten worden door de lokale en andere overheden, maar beter overgenomen konden worden door het bedrijfsleven. Tegelijk zou de hele slachtsector drastisch verkleind moeten worden. Toen het bedoelde wetsartikel in 1978 verviel, stelde de minister van Landbouw enige tijd overbruggingstoelagen ter beschikking aan gemeenten met openbare slachthuizen.¹¹³

In de zetmeelsector kwamen halverwege de jaren '70 diepgaande problemen aan het licht. Toen de Europese subsidies werden verminderd, bleek ineens in hoeveel opzichten de sector het moeilijk had: de productielokaties waren versnipperd, het energieverbruik lag te hoog en er waren geen voorzieningen om het milieu te sparen. De minister van Landbouw instigeerde in 1975 een herstructurering die aanvankelijk vooral gericht was op Koninklijke Scholten Honig (KSH), maar waarbij vervolgens de hele sector betrokken werd in een jarenlang en kostbaar aanpassingsproces. Zo nam de staat in 1978 via de Nationale Investeringsbank voor 40% deel in de maïszetmeelbedrijven 'De Bijenkorf' (ZBB). Om de gewenste afstand tot het bedrijfsleven te herstellen werden deze aandelen vier jaar later overgedragen aan de Stichting Continuïteit ZBB. De sector werd steeds sterker geconcentreerd rond de AVEBE, die om te beginnen de zetmeelactiviteiten van KSH overnam. Na alle andere vormen van steun bij de herstructurering schold de regering het concern uiteindelijk in 1986 het grootste deel van een gegarandeerde lening van 183 miljoen gulden kwijt.¹¹⁴

Bij de herstructurering van het industrieel broodbakkerijbedrijf nam het bedrijfsleven het voortouw. In 1974 stelde het Productschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten (PGZP) een structuurcommissie in, die een herstructureringsplan ontwikkelde voor het wegnemen van overcapaciteit van de industriële broodbakkerij. Het plan werd uitgevoerd door de Stichting Herstructurering Broodbakkerij (SBH) en behelsde onder meer een uitkoopregeling, een vergunningenstelsel voor uitbreiding of nieuwe vestigingen en verlenging van de vastgelegde minimumwinkelprijs voor brood. De getroffen maatregelen werden deels door het productschap vastgesteld en deels door de ministers van Economische Zaken, LNV en Sociale Zaken. In 1994 begon de SHB aan de vierde ronde van herstructureringsmaatregelen, die nog steeds gefinancierd worden uit meelheffingen.

Een ander voorbeeld van herstructurering was te vinden in de sector varkensslachterij. De minister van Economische Zaken stelde in 1981 na overleg met zijn collega van LNV een structuurcommissie voor de vleesindustrie in (Stcrt. 1981, 81). Het plan van de commissie werd niet geheel uitgevoerd. Een van de onderdelen was het Onderzoeks- en Ontwikkelingsprogramma voor de varkensvleessector, dat een aantal specifieke stimuleringsregelingen omvatte en gerealiseerd werd vanaf midden jaren '80.

¹¹³ Begrotingen 1970 en 1979; bericht over eindrapport van de commissie (Stcrt. 1976, 134).

¹¹⁴ *Avebe: en hoe nu verder?*, blz. 11-13; Begroting 1983, nr. 10. Deze schuldensanering werd toegestaan op advies van het College van advies herstellfinanciering (de commissie-Goudswaard).

25.4.2 *Ontwikkelingen vanaf de jaren '80*

Vanaf het midden van de jaren '80 legde de EU beperkingen op aan de melkproductie, wat nadrukkelijke gevolgen had voor enkele VG-sectoren. De zuivelindustrie reageerde op de verminderde melkaanvoer door een overschakeling naar grotere efficiëntie van het productieproces en door uitbreiding van het assortiment (zoals meer en betere soorten kaas). De mengvoederindustrie kreeg niet alleen afzetproblemen door de superheffing op melk, maar ook door andere beperkende Europese maatregelen voor dierlijke productie en door de nationale meststoffenwetgeving. Ook deze sector paste zich aan door kostenverlaging en kwaliteitsverbetering.

De in de jaren '70 ingezette trend naar grotere waardetoevoeging is sindsdien alsmaar duidelijker naar voren gekomen. Recentelijk wordt zelfs gesproken van ketenomkering: zowel in de agrarische productie als de voedselverwerkende industrie vormt niet meer de producent, maar de consument het uitgangspunt. De kapitaalkrachtige Europese consument is tenslotte steeds kritischer geworden en minder geïnteresseerd in bulkproducten dan in een gedifferentieerd aanbod van voedingsproducten, zoals gezondheids-, sport- en kant-en-klaarproducten.¹¹⁵ Door betere onderlinge afstemming tussen de diverse productiestadia, oftewel integrale ketenbeheersing (IKB), zou er een grotere kwaliteitsverbetering en waardetoevoeging in de agrosector bereikt kunnen worden.¹¹⁶

Een vorm van innovatie die sinds de jaren '80 opgeld deed, is de agrificatie: het gebruik – binnen en buiten de VG-industrie – van landbouwproducten als grondstoffen voor niet-voedingsmiddelen.¹¹⁷ De belangrijkste grondstoffen zijn granen, aardappelen en suikerbieten. Tevens worden bij agrificatie de mogelijkheden onderzocht van gewassen als hennep en vlas. De toepassingen van deze agrarische ingrediënten lopen uiteen van dijkversterkingsmatten en brandstof tot de vervanging van kunststoffen. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit stimuleert de agrificatie sinds ongeveer 1980. Agrificatie-ontwikkelingen hebben ook raakvlakken met beleidsterreinen van ministeries als EZ en VROM. Het gaat dan met name om ontwikkeling van milieuvriendelijke producten, nieuwe grondstoffen en grondstoffen voor duurzame energieproductie.

In de Toelichting Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (1989) en in de *Notitie Agrificatie* (1993) werd de oprichting aangekondigd van een interdepartementale stuurgroep milieuvriendelijke agrificatie. Deze moest functioneren als overlegkader voor agrificatie binnen de overheid, in het bijzonder tussen de departementen van LNV, VROM en EZ. De stuurgroep zou moeten adviseren en de inzet van overheidsinstrumentarium coördineren, mogelijke belemmeringen ten aanzien van agrificatie onderzoeken, buitenlandse ontwikkelingen signaleren en fungeren als aanspreekpunt voor bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. De stuurgroep is een aantal maal bijeen geweest.

¹¹⁵ Deze tendens werd overigens al gesignaleerd in LNV-stukken uit 1971.

¹¹⁶ Structuurnota Landbouw (1989). Het begrip IKB is rond 1985 geïntroduceerd, hoewel het aanvankelijk niet ging om beheersing maar om bewaking van de keten: de bedoeling was toen het voorkomen van een qua volksgezondheid tekortschietende kwaliteit.

¹¹⁷ Dit geldt ook voor de primaire sector bij de teelt van gewassen die speciaal bedoeld zijn voor niet-voedingsdoeleinden. Nieuw is dit principe niet, blijkens de teelt van vezelgewassen en bijvoorbeeld meekrap.

De belangrijkste LNV-regeling op het gebied van de agrificatie is de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie uit 1989, die nog steeds geldt.¹¹⁸ Een belangrijke stimulans voor de agrificatie ging uit van het hervormde EU-landbouwbeleid, dat namelijk vanaf 1993 aan grote akkerbouwers voorschreef een deel van hun land braak te leggen of te bestemmen voor de teelt van non-foodgewassen. Agrificatie-onderzoek wordt niet alleen gesubsidieerd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, maar ook in het Agro-Industriële Researchprogramma (AIR) van de EU.

De overheidssteun aan de agrarische afzetkanalen verminderde langzamerhand. In 1984 werd de 3,2,1%-Regeling voor veilingen ingetrokken, omdat de Europese gewijzigde marktordening voor groenten en fruit de steunverlening aan telersverenigingen aan een maximum stelde. Wel kon nog steun aan veilingen worden verleend in het kader van Europese verordeningen 355/77 en 866/90. De subsidies aan bloemenveilingen werden gestaakt in 1985 en aan de groenten- en fruitveilingen in 1991, aangezien de beschikbare middelen te beperkt waren om een wezenlijke bijdrage te kunnen leveren aan de benodigde investeringen.

Net als in de agrarische verwerking heeft de tendens tot schaalvergroting zich in de afzetsectoren doorgezet, wat de veemarkten betreft zelfs op Europese schaal. De situatie bij de groenten- en fruitveilingen illustreert dit: in 1985 waren er nog 45, en sinds 1996 zijn het er nog maar enkele. Verreweg de grootste is The Greenery International, ontstaan uit een fusie van negen veilingorganisaties als verkoop- en marketingbedrijf van de coöperatie Voedingstuinbouw Nederland (VTN).

Stimuleringskader

De verschillende geldstromen die de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit bestemt voor de bevordering van de vernieuwing van de land- en bosbouw en visserij, zijn in 1997 opgegaan in het zogenoemde Stimuleringskader. Hierin is ook een plaats ingeruimd voor het onderwerp *verwerking en afzet* van landbouwproducten. Vanaf 1997 worden bijdragen van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan verwerking/afzetprojecten in het kader van de daarop betrekking hebbende Europese verordeningen geplaatst binnen het Stimuleringskader.

Op basis van de Investeringsregeling markt en concurrentiekracht (onderdeel verwerking en afzet), die uiteindelijk voortvloeit uit Europese verordeningen terzake, kunnen zowel voor de landbouwproductie in algemene zin als voor specifieke sectoren ervan subsidies worden verleend. Overigens wordt de investeringsregeling in haar geheel behandeld in hoofdstuk 12.

Ook voor het specifieke onderdeel van de agrificatie is het Stimuleringskader van belang. Zo is bovengenoemde investeringsregeling mede gericht op agrificatieprojecten en is er de nog immer van kracht zijnde Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie.

¹¹⁸ Vanaf 1997 ondergebracht in het Stimuleringskader.

25.5. Europese regelgeving voor verwerking en afzet

25.5.1 *Rol van het EOGFL*

Tussen 1964 en 1977 werden uit de afdeling Oriëntatie van het EOGFL subsidies verstrekt voor individuele projecten ter versterking van de structuur van de landbouw en de agrarische verwerking en afzet. In 1978 werd de subsidiëring door het EOGFL-O toegespitst op de verwerking en afzet van producten uit de land- en bosbouw en de visserij, als doeltreffender middel tot het verbeteren van boereninkomens. Hiertoe verving Verordening (EEG) nr. 355/77 Verordening 17/64/EEG, zodat steunverlening sindsdien alleen gebeurt aan projecten die deel uitmaken van door de EC goedgekeurde nationale sectorprogramma's. In 1985 werd het gemeenschappelijke structuurbeleid herzien, en ter vervanging van de acties uit 1972 (sociaal-structurele richtlijnen) en 1975 (*Bergboerenregeling*) kwam Verordening (EEG) nr. 797/85. In 1990 werden de doelstellingen van Verordening (EEG) nr. 355/77 gesplitst. De verordening werd vervangen door een drietal sectorgerichte verordeningen voor de verwerking en afzet van landbouw-, bosbouw- en visserijproducten, respectievelijk Verordening (EEG) nr. 866/90, 867/90 en 4042/89.

25.5.2 *De Europese verordeningen betreffende afzet en verwerking*

EEG-verordening 17/64

Op grond van deze verordening subsidieerde het EOGFL-O individuele projecten voor structurele verbeteringen van de agrarische productie. Het ging om investeringsprojecten ten behoeve van zowel de voortbrenging als de verwerking en afzet van landbouwproducten, namelijk:

- aanpassing en verbetering van de productievoorwaarden in de landbouw;
- aanpassing en oriëntatie van de landbouwproductie;
- aanpassing en verbetering van het in de handel brengen van landbouwproducten;
- ontwikkeling van de afzet van landbouwproducten.

De lidstaten droegen de projecten voor en verleenden daaraan zelf ook steun (een minimale rijksbijdrage was in de meeste gevallen verplicht). Het ministerie van LNV selecteerde de eerste serie projecten aan de hand van eenvoudige criteria, die een jaar later al aanzienlijk verder gespecificeerd werden naar hun bijdrage aan de verbetering van de marktstructuur.

Een voorbeeld van projecten die in aanmerking kwamen voor nationale bijdragen in combinatie met EOGFL-steun, zijn de groenten-, fruit- en bloemenveilingen. De Commissie voor marktstructuur legde hierbij de nadruk op het belang van samenwerking en concentratie. Het kon dan gaan om een volledige fusie, een gentleman's agreement tot fusie of het door de minister doorhakken van de knoop wanneer in een bepaalde regio niet alle veilingen in een groter verband wensten op te gaan. Veilingen kwamen meestal onderling tot samenwerking en bundeling, maar af en toe werd het ministerie gevraagd om hen hierbij behalve in financiële zin ook behulpzaam te zijn bij de totstandkoming van een samenwerking.¹¹⁹ Overigens gelden voor veilingen ook de garantiemogelijkheden van het Borgstellingsfonds.

¹¹⁹ Dit gold voor de Zeeuwse fruitveilingen in 1971, die tevens vroegen om EOGFL-steun voor de investeringen, subsidie voor de aanloopkosten en overheidsgarantie voor mogelijke liquidatieverliezen.

Naar aanleiding van Verordening nr. 17/64/EEG verleende het EOGFL tussen 1964 en 1978 voor meer dan 2 miljard ecu aan subsidies, die rechtstreeks aan de begunstigden werden uitgekeerd.¹²⁰ In 1977 werd de verordening vervangen door Verordening (EEG) nr. 355/77, die betrekking had op steun voor de be- en verwerking en afzet (zodat er wat de veilingen betreft nog altijd een steunmogelijkheid bleef).

Aparte vermelding verdient in het kader van deze verordening de Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur. Deze werd in 1964 ingesteld en had tot taak het beoordelen van projecten die voor Europese steun voorgedragen zouden kunnen worden en in dat geval ook een bijdrage van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zouden krijgen. Het ging om mogelijkheden op basis van Verordening 17/64/EEG (1964-1977), Verordening (EEG) nr. 355/77 (1978-1990), Verordening (EEG) nr. 866/90 (1990-1997) en Verordening (EG) nr. 951/97. In 1968 is de commissie gesplitst in een zogenaamd ‘gesprekcentrum met landbouw, handel en industrie’ en een *Commissie voor Marktstructuur*. In het eerste bespreken vertegenwoordigers van het bedrijfsleven structurele ontwikkelingen met het ministerie van Landbouw, terwijl de Commissie voor Marktstructuur zich alleen richtte op de advisering over ingediende projecten ter verbetering van de agrarische marktstructuur. Deze commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van de overheid en van productschappen, is naderhand *Projecten Advies Commissie* (PAC) gaan heten.

EEG-verordening 159/66

Voor telersverenigingen (veilingen) zijn vanaf 1966 specifieke steunmogelijkheden in het leven geroepen. Deze zijn ondergebracht in de basisverordening 159/66 voor de sector groenten en fruit.¹²¹ Deze werd in 1972 vervangen door Verordening (EEG) nr. 1035/72 (PbEG L 118), later gewijzigd bij Verordening (EEG) nr. 1154/78, Verordening (EEG) nr. 3284/83 en Verordening (EEG) nr. 3669/93. Deze verordeningen stelden de mogelijkheid in tot Europese steun aan telersverenigingen die zelf opgericht waren door groenten- en fruittelers. Het ging om verenigingen die actief waren bij de concentratie van het aanbod en de regulering van de producentenprijzen, en daarnaast technische hulpmiddelen voor het verpakken en verhandelen van de producten ter beschikking stelden aan de aangesloten telers. De telers dienden hun hele productie te verkopen via de vereniging en de verenigingsregels toe te passen met betrekking tot de kwaliteitsbevordering en aanpassing van de aangeboden hoeveelheden aan de marktvraag. In Nederland werd van deze subsidiemogelijkheid pas sinds 1972 gebruikgemaakt in de 3, 2, 1%-Regeling voor hardfruit (Stcrt. 1974, 68), ingesteld op advies van de werkgroep-Wellen.

Er waren twee vormen van steun: startsubsidies en rentesubsidies. De rentesubsidies, bedoeld voor leningen die de kosten van interventies dekken, werden geheel door de nationale lidstaten gedragen. De startsubsidies konden de eerste drie jaar na oprichting van de vereniging 3%, 2% respectievelijk 1% van de in de handel gebrachte waarde bedragen; de helft van deze bedragen werd vergoed door het EOGFL. Daarnaast mochten lidstaten vijf jaar

¹²⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen / Parsy, P. en C. Nordmann, *Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw. Rol en werking*, 1986, p. 63. De hier geconstateerde gang van zaken is in tegenspraak met de tekst van de verordening, die niet alleen aangeeft dat investeringsprojecten ingebed moeten zijn in programma's, maar ook dat de Europese steun wordt overgemaakt aan daartoe door de lidstaat aangewezen instanties (artt. 14, lid 1a, en 22, lid 1).

¹²¹ De maatregelen met betrekking tot de afzetstructuur van groenten en fruit maken formeel dus deel uit van de desbetreffende marktordening, maar worden niettemin op deze plaats behandeld vanwege hun samenhang met andere structuurmaatregelen voor de verwerking en afzet. De rest van de marktordening voor groenten en fruit wordt besproken in het PIVOT-rapport *Agrarisch markt- en prijsbeleid en voedselvoorziening*.

lang speciale leningen verstrekken aan producentenverenigingen die het interventiebeleid gingen uitvoeren. Vanaf 1977 konden de startsubsidies vijf jaar lang worden verleend, ter hoogte van respectievelijk 5%, 4%, 3%, 2% en 1% (art. 3, Verordening (EEG) nr. 1154/78). Vanaf 1984 werden de steunpercentages verder verhoogd, al kwamen daarvoor alleen nationaal erkende telersverenigingen in aanmerking (art. 2, Verordening (EEG) nr. 3284/83). Omdat de steunverlening toen tegelijk aan een maximum gebonden werd, trok de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de 3, 2, 1%-Regeling voor hardfruit in (Str. 1984, 155). Wel kon inmiddels steun aan veilingen worden verleend in het kader van Verordening (EEG) nr. 355/77 en vanaf 1990 op basis van Verordening (EEG) nr. 866/90.

EEG-verordening 355/77

In 1978 werd de subsidiëring door het EOGFL-O mede toegespitst op de verwerking en afzet van producten uit de land- en bosbouw en de visserij; de veel globalere Verordening 17/64/EEG verviel daarmee.

Doel van deze gemeenschappelijke actie was het verbeteren van de marktstructuur voor landbouw- en visserijproducten, vooral ter vergemakkelijking van de aanpassingen die nodig zijn geworden door het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EEG. Voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de be- en verwerking en afzet van landbouw- en visserijproducten stelden de lidstaten meerjarige specifieke programma's op, die door de Europese Commissie dienden te worden goedgekeurd. Zo kende Nederland in 1986 programma's voor groente- en fruitveilingen, groente- en fruitconserven, landbouwzaai- en kalver-, runder-, varkens- en pluimveeslachterijen, vleeswaren en voor visbewerking.

In het kader van bovengenoemde goedgekeurde programma's konden de lidstaten projecten voordragen voor Europese subsidie, die beoordeeld werden door de Europese Commissie in nauwe samenwerking met de Permanente Comités voor de Landbouwstructuur en voor de Visserijstructuur. Enkele essentiële voorwaarden betroffen de minimale eigen bijdragen: 5% door de lidstaat en 50% door de begunstigde ondernemers (in zwakke regio's minder). De projecten moesten bijdragen tot verbetering van de situatie van de primaire producenten in de betrokken agrarische sectoren. Van subsidie uitgesloten waren investeringen ten behoeve van de detailhandel.

De subsidies voor goedgekeurde projecten bedroegen doorgaans 25% en in zwakke regio's 50% (variaties daargelaten) en werden verstrekt door de afdeling Oriëntatie van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL-O). Na afloop van een gesubsidieerd project zond de begunstigde via de lidstaat een verslag over de financiële resultaten aan de Commissie.

Bij de goedkeuring van nationale programma's en uitvoeringsbepalingen door de Europese Commissie werd ook het Comité van het EOGFL betrokken, dat hoofdzakelijk bestond uit vertegenwoordigers van de ministeries van Financiën van de lidstaten. Een adviserende rol was weggelegd voor het Permanent Comité voor de Landbouwstructuur, waarin de ministeries van Landbouw vertegenwoordigd waren. Dit comité is opgevolgd door het Comité Landbouwstructuur en Plattelandsontwikkeling (art. 29, Verordening (EEG) nr. 4253/88). De Europese Raad van Landbouwministers was bevoegd om de toepassing en strekking van de verordening te wijzigen en om af te wijken van beslissingen van de Commissie.

De verordening werd ingetrokken in 1989; projecten in het kader van goedgekeurde sectorprogramma's konden nog worden ingediend tot eind 1990.¹²² Wanneer zulke

¹²² Aangekondigd in Verordening (EEG) nr. 4256/88 (PbEG L 374).

investeringsprogramma's een meerjarige looptijd hadden, werd de effectieve werking van Verordening (EEG) nr. 355/77 dus verlengd.

EEG-verordening 4253/88

Deze zogenaamde Coördinatieverordening maakt het de lidstaten onder andere mogelijk om verantwoordelijkheden inzake de uitvoering van regionale structuursubsidies (doelstelling 5b) te delegeren aan regionale instellingen. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft hiervoor Gedeputeerde Staten van de betreffende provincies aangewezen.

EEG-verordening 866/90

In het kader van de EOGFL-subsidies werden bijna twintig sectorprogramma's vastgesteld, waarvan er meestal meer dan tien tegelijk geldig waren. Doordat de programma's voor soms zeer kleine sectoren golden, ontstond een grote versnippering van middelen en bleef het stimulerende effect nogal beperkt.¹²³ Vanuit de nieuwe doelstellingen van het structuurbeleid kwam er in 1990 een nieuwe verordening voor de verwerking en afzet. Deze Verordening (EEG) nr. 866/90 is de opvolger van Verordening (EEG) nr. 355/77 voor wat betreft landbouwproducten; de verwerking en afzet van visserijproducten kreeg een afzonderlijke regeling in Verordening (EEG) nr. 4042/89 (PbEG L 388)¹²⁴. Waar Verordening (EEG) nr. 355/77 nog onderscheid maakte tussen deelgebieden van productiekolommen, zoals veilingen naast conservenfabrieken, slachterijen naast vleeswarenfabrieken, daar is de nieuwe verordening bedoeld voor de hele kolom. Een ander verschil is dat de formaliteiten volgens de nieuwe voorschriften binnen een duidelijke planning worden afgehandeld, terwijl het ondernemers voorheen altijd toegestaan was om uitstel te krijgen voor het leveren van de vereiste gegevens.

Doel van deze gemeenschappelijke actie is het verbeteren en rationaliseren van de be- en verwerking en afzet van landbouwproducten. Van deze regeling uitgesloten zijn investeringen voor de detailhandel en voor de verwerking of afzet van producten waarvan overschotten bestaan of die afkomstig zijn uit derde landen. Investeringen kunnen in aanmerking komen wanneer ze:

- de afstemming van de productie op de marktsituatie verbeteren;
- nieuwe afzetmogelijkheden bevorderen;
- de totstandkoming van nieuwe producten bevorderen (zoals van de biologische landbouw);
- de noodzaak van marktordenende interventie maatregelen verminderen;
- plaatsvinden in economisch zwakke regio's;
- bijdragen tot verbetering of rationalisatie van afzetkanalen of van het verwerkingsproces;
- kwaliteitsverbetering bevorderen;
- de toepassing van milieubeschermdende technieken vergemakkelijken.

In de eerste uitvoeringsperiode van Verordening (EEG) nr. 866/90 (1990-1993) stelden de lidstaten meerjarenplannen op voor de structurele verbetering van de sectoren afzet en verwerking van landbouwproducten. Deze plannen moesten onder meer ingaan op de capaciteit en spreiding van de sectoren bewerking, verwerking en afzet van landbouwproducten en besloegen doorgaans een uitvoeringstermijn van drie tot zes jaar.

¹²³ Notitie VAAP-visie 1990.

¹²⁴ Handelingen op grond van laatstgenoemde verordening zijn niet in dit rapport opgenomen.

De plannen fungeerden als uitgangspunt voor communautaire bestekken van de Europese Commissie, die jaarlijks herzien konden worden en die het financiële raamwerk aangaven. Binnen het kader van de goedgekeurde plannen konden operationele investeringsprogramma's worden opgesteld, die door de lidstaat ter subsidiëring werden voorgedragen bij de Europese Commissie. De programma's bevatten een overzicht van de daadwerkelijk voorgenomen investeringen in alle sectoren. Deze investeringen dienden rendabel te zijn en minimale eigen bijdragen te hebben van de lidstaat (5%) en van de begunstigden (in de meeste regio's 45%), terwijl de producenten van basisproducten een passend en duurzaam aandeel behoorden te krijgen in de economische voordelen die zouden resulteren uit de voorgenomen investeringen. Voor investeringsplannen kan de Europese Commissie subsidies toekennen, in de meeste regio's 30%, maar aan variatie onderhevig. Het EOGFL keert de gelden uit via daartoe door de lidstaat aangewezen instanties, die zelf controles uitvoeren bij de begunstigden en regelmatig verslag uitbrengen aan de Commissie. Een andere vorm van bijstandsverlening uit het EOGFL bestaat uit globale subsidies, die door de lidstaat zelf worden verdeeld onder individuele aanvragers; voor deze vorm heeft Nederland niet gekozen. De EC zorgt samen met de lidstaat voor toezicht op de uitvoering van de verordening en de specifieke programma's. Daartoe is in 1991 op grond van Verordening (EEG) nr. 2328/91 een tweetal comités ingesteld met betrekking tot de verwerking en afzet van agrarische producten en de visserij. Deze Comités van Toezicht bestaan uit vertegenwoordigers van het ministerie van LNV en van de Europese Commissie; de voorzitter is afkomstig van de directie I&H.¹²⁵ Onregelmatigheden inzake EOGFL-steun moeten op grond van Verordening (EEG) nr. 1681/94 gemeld worden aan de EC.

De voornaamste wijzigingen van de verordening zijn vastgesteld in art. 2 van Verordening (EEG) nr. 3669/93 (PbEG L 338) en traden in werking op 1 januari 1994. Het toegevoegde artikel 10bis maakte een vereenvoudigde aanvraagprocedure mogelijk, waarbij de lidstaat een 'enig programmeringsdocument' (EPD) indient met de gegevens die anders afzonderlijk werden vermeld in de sectorplannen en in de operationele programma's. Nederland gebruikt deze EPD-procedure voor de tweede uitvoeringsperiode (1994-1999) van Verordening (EEG) nr. 866/90.

EG-verordening 951/97

Verordening (EEG) nr. 866/90 werd in 1997 vervangen door Verordening (EG) nr. 951/97 inzake de verbetering van de verwerking en de afzet van landbouwproducten. De nieuwe verordening, die ook een codificatie is van de verordening van 1990, behelsde een nieuwe gemeenschappelijke actie ter bevordering van de verbetering en de rationalisatie van de behandeling, de verwerking en de afzet van landbouwproducten. Met het oog op deze doelstelling kan het EOGFL deelnemen in de financiering van investeringen die - onder meer - ertoe bijdragen dat er nieuwe afzetmogelijkheden voor de landbouwproductie ontstaan en die bijdragen tot de verbetering of de rationalisatie van de afzetkanalen of het verwerkingsproces voor landbouwproducten. Deze investeringen moesten passen binnen door de lidstaten op te stellen plannen voor verbetering van de onderscheiden sectoren van producten en binnen op basis van daarmee overeenkomende communautaire bestekken. Verder moesten de onder deze verordening vallende acties in geval van toepassing worden geïntegreerd in de plannen voor regio's waarop de - toenmalige - prioritaire doelstellingen 1 en 6 betrekking hadden. Voor regio's die niet onder deze doelstellingen vielen, moesten apart nog communautaire bestekken worden opgesteld. De bijstand van het fonds kon op een van de

¹²⁵ Wijzigingen, zoals in het nationale steunpercentage of in de reikwijdte van een programma, mogen niet door het comité worden aangebracht. Daartoe is alleen de EC bevoegd, die beslist op advies van het permanente structuurcomité STAR (mededeling van dhr. R. van den Bergh, 11-7-1997).

volgende manieren worden verleend: medefinanciering van operationele programma's of toekenning van globale subsidies. Een bijstandsaanvraag kon eventueel in de vorm van een enig programmeringsdocument worden ingediend. De steun bedroeg maximaal 50% voor regio's onder doelstellingen 1 en 6 en 30% in de overige regio's.

25.6 Handelingen verwerking en afzet

25.6.1 *Algemeen*

(488.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid ten aanzien van structuurmaatregelen betreffende de verwerking en afzet van agrarische producten
Periode 1945-
Grondslag begrotingen
Opmerking Hieronder valt tevens het voeren van overleg met centrale en branche-organisaties van de agrarische industrie en handel.

(489.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden en vaststellen van regelgeving betreffende de structuur van de verwerking en afzet van agrarische producten
Periode 1945-
Opmerking Het betreft hier regelgeving die niet elders in dit hoofdstuk is gespecificeerd.

(490.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het voorbereiden van de Nederlandse inbreng in internationale fora betreffende het vaststellen, wijzigen en intrekken van internationale regelingen op het gebied van de structuur van de verwerking en afzet van agrarische producten
Periode 1945-
Opmerking Het betreft met name de inbreng in EU-verband.

25.6.2 Nationaal beleid

Interactie met andere departementen

Het onderwerp *verwerking en afzet* kan, zoals uit het contextgedeelte valt te constateren, door verschillende ministeries worden bestreken. Er zijn dan ook interdepartementale relaties te leggen. Zo kan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit samen met de minister van EZ regelgeving vaststellen en kan hij de ministers van Financiën, EZ en SZW adviseren over de toepassing van regelgeving.

Zo heeft LNV inbreng bij de toepassing van de volgende EZ-regelingen:

- Toekenning van kredieten met staatsgarantie aan middelgrote en kleine agrarische bedrijven op grond van:
 - Kredietbeschikking voor het midden- en kleinbedrijf 1965 (Stcrt. 30)
 - Kredietbeschikking voor het midden- en kleinbedrijf 1976 (Stcrt. 248)
 - Kredietregeling voor het midden- en kleinbedrijf 1985 (Stcrt. 123)
 - Regeling borgstelling MKB-kredieten 1988 (Stcrt. 232)
 - Besluit borgstelling MKB-kredieten (Stb. 1994, 225)
- Financiële steunverlening in het kader van het deel van de ‘werkgelegenheidsgelden’ die op de LNVbegroting stonden (ca. 1968-ca. 1986)
- Toewijzing van premies krachtens de Investeringspremieregeling (IPR, vanaf 1968)
- Toekenning van kredieten met staatsgarantie aan grote agrarische bedrijven op grond van de Regeling bijzondere financiering 1971 (BF-regeling), waarbij de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ten aanzien van agrarische bedrijven veel gewicht in de schaal legt.¹²⁶
- Uitvoering van de Wet op de investeringsrekening (WIR) ten aanzien van agrarische bedrijven (1978-1989). Toeslageregelingen van de WIR met betrekking tot energie, milieu of kleinschaligheid werden deels gefinancierd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit; ook paste het departement jaarlijks de lijsten aan van agrarische bedrijven die daarvoor in aanmerking kwamen.
- Financiële steunverlening aan individuele agrarische handels- of industriebedrijven krachtens de Regeling steun aan individuele bedrijven (1980-1984?). De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit behandelde aanvragen door agrarische bedrijven wanneer in de betreffende regio geen ontwikkelingsmaatschappij werkzaam is. Beslissingen over leningen of garanties werden genomen in overeenstemming met de minister van Economische Zaken na overleg met de ministers van Sociale Zaken en Financiën.

(491.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het gezamenlijk met andere ministers vaststellen van beleid dat mede van toepassing is op de agrarische verwerking en afzet
Periode	1945-
Bron	Begrotingen

¹²⁶ Het VAAP-Informatiedossier 1986 spreekt zelfs van een vetorecht.

(492.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het gezamenlijk met andere ministers vaststellen van regelgeving die mede van toepassing is op de agrarische verwerking en afzet
Periode 1945-
Bron begrotingen
Product Bedrijfsvergunningenbesluiten industrieel broodbakkerijbedrijf (Stb. 1976, 383 en Stb. 1982, 1; ook inbreng van Sociale Zaken);
Regelingen voor het mogen verkopen van bloemen en planten door levensmiddelenhandel en zaadhandel (1969); e.a.
Opmerking Deze handeling vindt voornamelijk met de minister van Economische Zaken plaats (bijv. in het kader van het vestigingsbeleid), maar ook gezamenlijke regelgeving op het gebied van milieu of volksgezondheid is mogelijk.

(493.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het adviseren van de minister van Economische Zaken over de toepassing van financiële instrumenten op bedrijven in de agrarische industrie en handel
Periode 1965-
Bron begrotingen, interne notities
Opmerking Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(494.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het adviseren van andere ministers dan die van Economische Zaken over de toepassing van subsidieregelingen op bedrijven in de agrarische industrie en handel
Periode 1970-
Bron begrotingen, afbakeningsbrieven
Opmerking - Sociale Zaken: toekenning van arbeidsplaatsverbeterende subsidies aan agrarische bedrijven (vanaf ca. 1970).
- VROM: subsidieregelingen voor milieutechnologie (vanaf 1989). Zo gaat het bij de VROM-Stimuleringsregeling ontwikkeling en toepassing milieutechnologie om de prioriteitenstelling en praktijkwaarde van ingediende agrarische projecten.
- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(495.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Economische Zaken
Handeling	Het samen preciseren van de onderlinge taakverdeling op het gebied van het industrieel structuurbeleid
Periode	1976-
Bron	interne notities
Product	Afbakeningsbrieven en notities, zoals van LNV: VA/1489 (1977), J 7996 (1985), J 931 (1986) en van EZ: 1276/I/8468 (1976) en 786/VI/79 (1986)
Opmerking	Ten dele hebben deze stukken betrekking op andere beleidsterreinen, zoals de exportbevordering.

Structuurversterking per sector

Het structuurbeleid ten aanzien van sectoren van de agrarische industrie (en in mindere mate ook de handel) had tot eind jaren '60 een eenvoudiger aanzien dan daarna. De maatschappelijke ontwikkelingen vroegen vanaf de jaren '70 om een gelijktijdige aanpak van een groter aantal aspecten, waardoor de minister van Economische Zaken en de PBO's een grotere inbreng kregen. In deze periode werd de volgende werkwijze ontwikkeld.

Verkennd en signalerend onderzoek door de overheid, de PBO's of het bedrijfsleven naar de sociaal-economische positie van een sector kan resulteren in aanbevelingen of opdrachten tot het verrichten van diepergaand structuuronderzoek. Wanneer herstructurering nodig is, kan daarvoor een plan worden opgesteld dat ook de financiële en sociale implicaties aangeeft. De opstelling en uitvoering van zo'n herstructureringsplan gebeurt door de NEHEM, PBO's of een door de minister van Economische Zaken ingestelde structuurcommissie. Het plan moet in ieder geval de instemming krijgen van de structuurcommissie en haar achterban, die bestaat uit werkgevers, werknemers en overheid. Voor de uitvoering ervan kunnen eerst overeenkomsten gesloten worden tussen de overheid en het bedrijfsleven, waarna de betrokken ministers zich door bekrachtiging van een overeenkomst verplichten tot ondersteuning van het herstructureringsplan; hiertoe worden aan de overeenkomst kaderregelingen verbonden. Enkele belangrijke herstructureringen worden hierna genoemd.

Het PVV leidde medio jaren '70 de herstructurering in de vleeswarenindustrie. Het stelde een commissie in voor het opstellen van een herstructureringsplan en richtte in 1976 voor de uitvoering daarvan de Stichting Herstructurering Ham- en Schouderexport USA op. Een onderzoekcommissie van het PVV bracht in 1977 rapport uit. Door de te beperkte reikwijdte van het structuurplan en de verslechterende economische situatie kwam de stichting niet toe aan de bedoelde werkzaamheden. Wel zag de overheid daarna in dat herstructurering gewenst was en werden daarna de ministeries van Economische Zaken en LNV erbij betrokken.

Het PGZP stelde in 1974 een structuurcommissie in en richtte een jaar later de Stichting Herstructurering Broodbakkerij (SHB) op, die al een vierde herstructureringsprogramma heeft ondergaan. In de stichting zijn het bakkerijwezen, werkgevers en werknemers vertegenwoordigd, evenals (met raadgevende inbreng) de ministers van EZ, LNV, en SZW. De financiering van de maatregelen gebeurt uit de meelheffingen krachtens de PGZP-verordeningen Herstructurering Broodbakkerij. De uitvoering van structuurmaatregelen kan door de SHB worden opgedragen aan zelf ingestelde organisaties, zoals de Stichting Bakkerij

Technologie (SBT), of aan bestaande ondernemingen. Dit laatste geldt voor de uitvoering van de sociale paragraaf van de stille regeling, waarvoor de stichting ook een Adviescommissie Herstructurering heeft ingesteld. De SHB is in 1999/2000 overgegaan naar het GZP (Commissie Brood en Banket).

(496.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het ontwikkelen, wijzigen en intrekken van stimuleringsbeleid voor de structuurversterking van sectoren van de agrarische verwerking en afzet
Periode 1945-1970
Bron Begrotingen
Product Bijv. steunregeling voor de vlasindustrie (jaren '50)
Opmerking - Het gaat hier om maatregelen die geen deel uitmaken van een van de hierna besproken kaders, zoals herstructurering, innovatie of EU-verordeningen.
- Tussentijdse evaluaties en eventuele herziening van prioriteiten of criteria voor steunverlening maken deel uit van deze handeling, ook wanneer de regeling ongewijzigd blijft.
- Het aangegeven eindjaar is indicatief.

(497.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het in het kader van de uitvoering van subsidieregelingen voor de structuurversterking van sectoren van de agrarische verwerking en afzet verlenen van subsidies
Periode 1945-1970
Bron begrotingen
Opmerking - Het gaat om maatregelen die geen deel uitmaken van specifiekere kaders zoals herstructurering, innovatie of EU-verordeningen.
- Het aangegeven eindjaar is indicatief.

(498.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het subsidiëren van activiteiten die de structuur van de agrarische verwerking en afzet kunnen bevorderen en die niet onder een subsidieregeling vallen
Periode 1945-
Bron Begrotingen
Opmerking - De financiering gebeurt meestal op basis van een bestaande begrotingspost.
- Het gaat hier om maatregelen die geen deel uitmaken van specifiekere kaders zoals herstructurering, innovatie of EU-verordeningen.

(499.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Productschappen
Bedrijfschappen
Nederlandse Herstructureringsmaatschappij

Handeling Het (doen) verrichten van structuuronderzoeken in sectoren van de agrarische verwerking en afzet

Periode 1965-

Bronnen begrotingen; bedrijfstakverkenningen VG-industrie

Product Sectorstructuuronderzoeken en (vanuit LNV) sectorvisies, rapporten over groenten- en fruitveilingen (1971), rapport *Beeldvorming slachtpluimveebranche* (1975), rapport *Voedsel- en agrarische industrie* (1976)

Opmerking - Inbreng van bedrijfsorganisaties door onder andere het Produktschap voor Vee en Vlees (PVV) en het Bedrijfschap voor de Groothandel in Bloemkwekerijproducten.
- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(500.)

Actor Commissie Organisatie Slachthuiswezen
Commissie Herstructurering Slachthuiswezen (Commissie Franke)

Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Volksgezondheid over de herstructurering van het slachthuiswezen met het oog op de voorgenomen afschaffing van art. 8 Vleeskeuringswet

Periode 1969-1976

Bron Begrotingen

Opmerking In 1975 (Stcrt. 41) werd de commissie opgevolgd door de Commissie Herstructurering Slachthuiswezen (kortweg Commissie-Franke), die eindrapport uitbracht in 1976 (Stcrt. 134).

(501.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Handeling Het ontwikkelen, wijzigen en intrekken van stimuleringsmaatregelen in het kader van de herstructurering van sectoren van de agrarische verwerking en afzet

Periode 1970-

Bron begrotingen

Product Bijv. overbruggingstoelagen aan gemeenten met openbare slachthuizen (jaren '70).

Opmerking - Tussentijdse evaluaties en eventuele herziening van prioriteiten of criteria voor steunverlening maken deel uit van deze handeling, ook wanneer de regeling ongewijzigd blijft.
- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(502.)

Actor	Minister van Economische Zaken Productschappen Bedrijfschappen
Handeling	Het instellen, instrueren en opheffen van structuurcommissies voor sectoren van de agrarische verwerking en afzet
Periode	1975-
Bronnen	Economische structuurnota; Jaarverslag 1996 SHB
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- De instelling gebeurt in overleg met de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.- Enkele agrarische sectoren waarvoor structuurcommissies zijn ingesteld: slachtpluimvee, bloembollen, vleesindustrie en broodbakkerij (deze laatste werd in 1974 ingesteld door het PGZP).- Bij de instelling van een structuurcommissie voor de agrarische sectoren kan besloten worden om namens de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een lid, een adviseur of een vertegenwoordiger aan te wijzen.- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(503.)

Actor	Structuurcommissies Nederlandse Herstructureringsmaatschappij Productschappen Bedrijfschappen
Handeling	Het ontwikkelen van herstructureringsplannen in sectoren van de agrarische verwerking en afzet
Periode	1975-
Grondslag / bron	Instellingsbeschikkingen structuurcommissies, zoals voor de vleesindustrie (Stcrt. 1981, 81) / Economische structuurnota; Bedrijfstakverkenning VG-industrie 1980
Product	O.a. herstructureringsplannen en daaronder vallende programma's, PBO-verordeningen zoals Herstructurering Broodbakkerij (PBO-blad 1975, 26; 1984, 21; 1990, 13)
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.- Bijv. PGZP en PVV.

(504.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het bijdragen aan de totstandkoming van herstructureringsplannen voor de agrarische verwerking en afzet
Periode	1975-
Bron	Bedrijfstakverkenning VG-industrie 1980
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- Het gaat vooral om een inhoudelijke en coördinerende inbreng.- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(505.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Minister van Economische Zaken
Productschappen
Bedrijfschappen

Handeling Het vaststellen of bekrachtigen van herstructureringsplannen voor sectoren van de agrarische verwerking en afzet

Periode 1975-

Bron Economische structuurnota

Product Herstructureringsplannen, PBO-verordeningen

Opmerking - Bekrachtiging impliceert (mede)financiering, waartoe kaderregelingen worden ingesteld; de uitvoering ervan komt in veel gevallen onder autonomie van de NEHEM te berusten.
- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(506.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Nederlandse Herstructureringsmaatschappij
Productschappen
Bedrijfschappen

Handeling Het uitwerken van herstructureringsplannen in sectoren van de agrarische verwerking en afzet

Periode 1975-

Bronnen Bedrijfstakverkenning VG-industrie 1980; Jaarverslag SHB 1996

Opmerking - Soms wordt maar een deel van een herstructureringsplan uitgewerkt, zoals de Onderzoeks- en Ontwikkelingsprogramma's (zie rubriek Innovatie).
- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(507.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Handeling Het opstellen en actualiseren van bedrijfstakverkenningen voor de agrarische verwerking en afzet

Periode 1977-

Bron Economische structuurnota

Product Hoofdstukken over de voedings- en genotmiddelenindustrie in *Bedrijfstakken verkend 1977* en *Bedrijfstakverkenning 1980*, actualiseringen

Opmerking In 1995 is de naam *bedrijfstakverkenningen* veranderd in *bedrijfstaktoetsen*.

Innovatie

Van oudsher stimuleert het ministerie van LNV de primaire agrarische sectoren met de OVO-instrumenten onderwijs, voorlichting en onderzoek. Op de sectoren van agrarische verwerking en afzet is dit drieluik minder van toepassing dan het begrip innovatie, waaronder zowel onderzoek en ontwikkeling inbegrepen zijn als toepassing en verspreiding op de markt. Innovatie is meestal gericht op een specifieke sector van de VG-industrie, maar kan ook betrekking hebben op de hele bedrijfstak. Overigens wordt het onderwerp *innovatie* in brede zin, maar wel toegepast op de landbouw, elders in dit rapport behandeld.

Een vroeg voorbeeld is de stimuleringsregeling uit 1969 voor TNO-onderzoek ten behoeve van het bedrijfsleven. Tegenwoordig wordt innovatie veelal gestimuleerd op basis van regelmatige analyses van ontwikkelingen, knelpunten en toekomstperspectieven (bijv. bedrijfstakverkenningen en landbouweconomische onderzoeken), die na bespreking met het bedrijfsleven kunnen leiden tot concrete actiepunten. Daarbij kan de minister gebruikmaken van nationale en internationale instrumenten, die doorgaans uitgaan van respectievelijk het ministerie van Economische Zaken en de EU.

Een belangrijke vorm van innovatie in het kader van de verwerking en afzet is de agrificatie, die sinds circa 1980 door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zowel structureel bevorderd wordt via de financiering van DLO-instituten die dit als deel van hun taak hebben, als incidenteel door instelling van tijdelijke regelingen en programma's voor onderzoek. De voornaamste aspecten van het agrificatie-onderzoek zijn veredeling en teelt, technologische verwerking en commerciële toepassing. Een overkoepelende regeling was de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (Stcrt. 1989, 248), op grond waarvan subsidies verleend werden voor onderzoeksprojecten en haalbaarheidsprojecten. Deze regeling werd als volgt uitgevoerd:

- Jaarlijks werd het beschikbare bedrag vastgesteld ter uitvoering van de regeling, evenals de verdeling daarvan over de aanvraagperioden en over haalbaarheids- en onderzoeksprojecten (artt. 3 en 3a)
- Het aanvraagformulier voor bijdragen werd vastgesteld (art. 6, lid 2)
- Op aanvragen werd beslist (artt. 12-18). Dit kon gebeuren op advies van daartoe samengestelde commissies, zoals de Adviescommissie milieuvriendelijke agrificatie (Stcrt. 1990, 118). Aan een toezegging kon de minister aanvullende voorwaarden verbinden, en tijdens de looptijd van een project konden voorschotten worden toegekend op grond van tussentijdse verslagen. Vaststelling van de ministeriële bijdrage gebeurde achteraf, naar aanleiding van het eindverslag met accountantsverklaring.
- Op bezwaarschriften werd beslist (art. 21). Sinds 1995 gold daarvoor als grondslag de Algemene Wet Bestuursrecht (Wijziging Stimuleringsregeling, Stcrt. 1995, 149).

Vanaf 1996 werd het budget bestemd voor pilot-projecten op het gebied van agrificatie (tot 1998 een bedrag van 16,5 miljoen gulden) ingezet als onderdeel van een (breder) stimuleringskader voor innovatieprojecten, waardoor halverwege 1995 voor het laatst een tender werd opengesteld onder de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (Stcrt. 1995, 149).

Aan integrale ketenbeheersing (IKB) wordt eveneens sinds midden jaren '80 een toenemend belang gehecht. In dat opzicht komt naast de verwerking ook de afzet van de agrarische producten in beeld. Aanvankelijk stond IKB voor integrale ketenbewaking en ging het vooral om het voorkomen van negatieve kwaliteit in de keten (salmonella e.d.). Naderhand werd met

IKB een ketenbeheersing bedoeld die de samenhang tussen de ketens binnen de agrarische bedrijfskolom en de relatie hiermee met de (kennis)infrastructuur versterkt, met als bedoeling om wensen van de eindafnemers te laten meespelen in alle stadia van voortbrenging. In dit kader verleende de minister bijdragen aan het Platform Ketenkennis, in 1994 ingesteld door Interdepartementale commissie voor economische structuurverbetering (ICES), ressorterend onder EZ. De introductie van ketensystemen in de vee- en vleessector zal inzet van kennis vragen. Hiertoe zijn onder andere de Agro Keten Kennis (AKK) projecten in het leven geroepen (Nota *Kracht en kwaliteit*).

Een andere stimulans voor de afzetstructuur ging uit van het programma Collectief Marktonderzoek, dat tussen 1988 en 1996 een meer marktgerichte benadering van de hele agribusiness bevorderde.

Sommige vormen van innovatie kunnen gestimuleerd worden binnen het kader van Europese verordening 866/90, die de totstandkoming van nieuwe producten bevordert; zo is er een programma voor ecologische en biologisch-dynamische landbouw.

(508.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het subsidiëren van activiteiten die innovatie binnen de voedingsmiddelenindustrie kunnen bevorderen en die niet onder een subsidieregeling vallen
Periode	1945-
Bron	begrotingen
Opmerking	<ul style="list-style-type: none"> - De financiering gebeurt meestal op basis van een bestaande begrotingspost. - Het gaat hier om maatregelen buiten de kaders van herstructureringen of EU-verordeningen. - Sinds eind jaren '40 kon subsidiëring plaatsvinden van onderzoeksinstituten (bijv. IBVL: Instituut voor het Onderzoek van de Bewaring, Bewerking en Verwerking van Plantaardige Landbouwproducten) of van specifieke onderzoeken (bijv. door TNO of door het Centraal Instituut voor Industrialisatie).

(509.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Productschappen Bedrijfschappen
Handeling	Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid op het gebied van de innovatie ten behoeve van de agrarische verwerking en afzet
Periode	1968-
Bron	Begrotingen
Product	O.a. <i>Notitie agrificatie</i> (directie I&H, 1993)
Opmerking	<ul style="list-style-type: none"> - Het Landbouwschap stelde de Taakgroep Agrificatie in ter bevordering van de aansluiting tussen akkerbouwsector, industrie en markt. - Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(510.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het opstellen, wijzigen en intrekken van stimuleringsregelingen en programma's voor innovatie van de agrarische verwerking en afzet
Periode	1968-
Bron	Begrotingen
Product	Bijv. Onderzoeks- en Ontwikkelingsprogramma's voor de groenten- en fruitverwerkende industrie (1985-1986) en de varkensvleessector (1985-1987) ¹²⁷ , IKB-project slachtkuikens (1987), Programma collectief marktonderzoek (1988-1996), Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (MVA, 1989-1995), Programma natuurlijke vezels in bouw- en compositiematerialen, Bijdrageregeling innovatieprojecten (1991-1997), Bijdrageregeling kwaliteitsprojecten agrarische producten en productieprocessen (1992-1995)
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- Tussentijdse evaluaties en eventuele herziening van prioriteiten of criteria voor steunverlening maken deel uit van deze handeling, ook wanneer de regeling ongewijzigd blijft.- Afstemming met andere ministeries (vooral Economische Zaken en VROM) moet overlapping met aanverwante regelingen voorkomen. Zo is in de MVA-regeling geen cumulatie mogelijk met de Regeling technische ontwikkelingskredieten 1987 (TOK) of de Stimuleringsregeling ontwikkeling en toepassing milieutechnologie.- Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(511.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verstrekken van ontwikkelingskredieten aan agrarische industriële ondernemingen
Periode	1968-1987
Bron	begrotingen
Opmerking	<ul style="list-style-type: none">- Het gaat om 'zachte' leningen, die in sommige gevallen kwijtscholden konden worden. Vanaf 1987 is er de EZ-regeling Technische ontwikkelingskredieten (TOK).- De aangegeven periode is indicatief.

¹²⁷ Dit enige gerealiseerde onderdeel van een ruim opgezet herstructureringsplan was gericht op het verbreden van marktkennis en het stimuleren van product- en procesinnovatie.

(512.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Minister van Verkeer en Waterstaat Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
Handeling	Het samen opstellen van programma's voor milieuvriendelijke technologie die mede van toepassing is op de agrarische verwerking en afzet
Periode	1975-
Bron	Toelichting Stimuleringsregeling ontwikkeling en toepassing milieutechnologie
Product	Bijv. Stimuleringsregeling ontwikkeling en toepassing milieutechnologie (Stcrt. 1988, 252)
Opmerking	- Op het gebied van bestrijdingstechnieken van waterverontreiniging bij de bron werd voor 1988 al jarenlang samengewerkt tussen VROM, LNV en VW. - Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

(513.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het bevorderen van deelname door Nederlandse agrarische bedrijven en instellingen aan onderzoeksprogramma's van Economische Zaken of van de EU
Periode	1980-
Bron	Begrotingen
Opmerking	- Dit gebeurt onder meer door de inbreng van LNV in de stuurgroep- Eureka, waarin ook Economische Zaken vertegenwoordigd is. Als een project de Eureka-status krijgt, kan het in aanmerking komen voor EZ-subsidies zoals het Besluit subsidies bedrijfsgerichte technologiestimulering internationale programma's (Betip). Andere instrumenten waarbij aangesloten wordt, zijn het Agro-Industriële Researchprogramma voor agrificatie-onderzoek (EU) en de begrotingsmiddelen 'research op aandachtsgebieden' van Economische Zaken. - Het aangegeven aanvangsjaar is indicatief.

Agrificatie

(514.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het voorbereiden en vaststellen van stimuleringsregelingen voor milieuvriendelijke agrificatie
Periode	1989-
Grondslag	Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie, art. 12, lid 1, en art. 16, lid 2
Opmerking	Vanaf 1996 in het kader van het bredere stimuleringskader voor innovatieprojecten.

- (515.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het beslissen op een aanvraag voor een bijdrage in het kader van de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie
 Periode 1989-1995
 Grondslag Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie, art. 12, lid 1, en art. 16, lid 2
 Product In de Staatscourant moesten het jaarlijkse totale subsidiebedrag en de namen van de gesubsidieerde belanghebbenden worden gepubliceerd.
- (516.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het instellen van een commissie voor advisering over aanvragen voor een bijdrage voor haalbaarheids- en onderzoeksprojecten in het kader van de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie
 Periode 1990-1995
 Product beschikking Instelling Adviescommissie Milieuvriendelijke Agrificatie (Stcrt. 1990, 118)
- (517.)
 Actor Adviescommissie Milieuvriendelijke Agrificatie
 Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over aanvragen voor een bijdrage voor haalbaarheids- en onderzoeksprojecten in het kader van de Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie
 Periode 1990-1995
 Grondslag beschikking Instelling Adviescommissie Milieuvriendelijke Agrificatie (Stcrt. 1990, 118), art. 3
- (518.)
 Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
 Handeling Het instellen van een interdepartementale stuurgroep agrificatie
 Periode 1994-
 Bron Toelichting bij Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (1989) en Notitie Agrificatie (1993)
- (519.)
 Actor Interdepartementale stuurgroep agrificatie
 Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het coördineren van het overheidsinstrumentarium voor agrificatie
 Periode 1994-
 Grondslag Toelichting bij Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (1989) en Notitie Agrificatie (1993)
 Opmerking De stuurgroep is enkele malen bijeengeweest.

25.6.3 *Uitvoering van EU-beleid*

Adviescommissie

(520.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van de Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur
Periode 1964-
Product besluit Instelling Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur (Stcrt. 1964, 67)

(521.)

Actor Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur
Handeling Het adviseren van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit inzake de toepassing van subsidiemogelijkheden door het EOGFL-O ter zake van de verwerking en afzet van agrarische producten
Periode 1964-
Grondslag Instellingsbeschikking (Stcrt. 1964, 67), art. 1

Toekenning financiële bijdragen aan projecten

(522.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het beslissen over de toekenning van financiële bijdragen aan investeringsprojecten in het kader van specifieke programma's voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de behandeling, verwerking en/of afzet van landbouwproducten
Periode 1964-
Grondslag Verordening 17/64/EEG, art. 20, lid 3; verordening (EEG) nr. 355/77, art. 13, lid 3; verordening (EEG) nr. 866/90, art. 16, lid 3
Opmerking - Over de aanvragen werd de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit geadviseerd door de Commissie van Advies voor de Agrarische Marktstructuur, vanaf 1968 opgevolgd door de Commissie voor Marktstructuur en de Projecten adviescommissie (PAC).
- Na bekendmaking van de subsidiemogelijkheden werden de aanvragen behandeld volgens een tendersysteem.
- Onder deze handeling vallen derhalve ook de bijdragen aan het bedrijfsleven i.v.m. verbetering van de marktstructuur.

Vaststellen en indienen van programma's die voor Europese cofinanciering in aanmerking komen

(523.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van specifieke programma's voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de behandeling, verwerking en/of afzet van landbouwproducten, waarbinnen (individuele) projecten mede door de EU gesubsidieerd kunnen worden
Periode 1964-1977
Bron Begrotingen
Opmerking Het formuleren en wijzigen van prioriteiten of criteria voor steunverlening maakt deel uit van deze handeling.

(524.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van verzoeken om subsidie voor Nederlandse (individuele) projecten voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de behandeling, verwerking en/of afzet van landbouwproducten
Periode 1964-1977
Grondslag Verordening 17/64/EEG

(525.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van sectorprogramma's voor de ontwikkeling of rationalisering van Nederlandse ondernemingen op het gebied van de be- en verwerking of afzet van landbouwproducten, waarbinnen projecten mede door de EU gesubsidieerd kunnen worden
Periode¹²⁸ 1981-1989
Grondslag Verordening (EEG) nr. 355/77, art. 2
Product Sectorprogramma's (ook: specifieke programma's) en aanpassingen
Opmerking De programma's worden opgesteld in samenwerking met het bedrijfsleven en met de productschappen.

(526.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het ter goedkeuring bij de Europese Commissie indienen van sectorprogramma's voor de ontwikkeling of rationalisering van Nederlandse ondernemingen op het gebied van de be- en verwerking of afzet van landbouwproducten
Periode 1981-1989
Grondslag Verordening (EEG) nr. 355/77, art. 4
Opmerking Hieronder valt tevens het verstrekken van aanvullende gegevens.

¹²⁸ Hoewel de inkadering van investeringsprojecten in vooraf goedgekeurde sectorprogramma's al in de originele verordening uit 1977 voorgeschreven was, werd deze gang van zaken pas in de praktijk gebracht met ingang van 1981 (MvT begroting 1980).

(527.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het instellen van jaarlijkse tenders op basis van sectorprogramma's (later ook enige programmeringsdocumenten) voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de be- en verwerking of afzet van landbouwproducten, waarbinnen projecten mede door de EU gesubsidieerd kunnen worden
Periode 1977-
Bron Begrotingen
Opmerking De tenders, waarop door bedrijven kan worden ingeschreven, noemen de criteria en het te verdelen subsidiebedrag.

(528.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van verzoeken om subsidie voor Nederlandse projecten binnen sectorprogramma's voor de ontwikkeling of rationalisering van ondernemingen op het gebied van de be- en verwerking of afzet van landbouwproducten
Periode 1977-1990
Grondslag Verordening (EEG) nr. 355/77, art. 13, lid 1
Opmerking - De verzoeken gaan vergezeld van een gunstig advies en een formeel besluit tot financiële ondersteuning door de Nederlandse regering.
- De Europese Commissie doet de beschikkingen inzake toekenning van subsidie toekomen aan de lidstaat (de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en aan de begunstigde.

(529.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van meerjarenplannen voor de structurele verbetering van de agrarische verwerking en afzet, waarbinnen projecten mede door de EU gesubsidieerd kunnen worden
Periode 1990-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 866/90, art. 2, lid 1, artt. 6 en 10bis
Product Sectorplannen en Nederlands Plan 1994-1999 ter verbetering en de rationalisatie van de behandeling, de verwerking en afzet van landbouwproducten Verordening (EEG) nr. 866/90
Opmerking - In de eerste financieringsperiode ging het om een zestal sectorplannen. Daarna is gebruikgemaakt van de mogelijkheid tot bundeling van de gegevens uit een plan en een bijstandsaanvraag in een zogenaamd *enig programmeringsdocument* (EPD).
- De plannen worden opgesteld in samenwerking met het bedrijfsleven en de productschappen.

(530.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van meerjarenplannen voor de structurele verbetering van de agrarische verwerking en afzet in Nederland, en van wijzigingen daarvan
Periode 1990-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 866/90, art. 2, lid 1, artt. 6 en 10bis

(531.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bijdragen aan de totstandkoming van communautaire bestekken voor de agrarische verwerking en afzet
Periode 1990-1993
Grondslag Verordening (EEG) nr. 866/90, art. 2, lid 1; Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 8
Opmerking - In de bestekken wordt het financiële kader gegeven voor de afzonderlijke sectorplannen. Voor de financieringsperiode 1994-1999 is deze procedure niet van toepassing, aangezien het financiële kader deel uitmaakt van het EPD.
- De bestekken worden in het kader van het partnerschap vastgesteld volgens de procedure van Verordening (EEG) nr. 4253/88, art. 29.

(532.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van operationele programma's voor investeringen ten behoeve van de structurele verbetering van de agrarische verwerking en afzet
Periode 1990-1993
Grondslag Verordening (EEG) nr. 866/90, art. 10
Product operationele programma's
Opmerking - Deze jaarlijkse programma's geven een overzicht van de voorgenomen investeringen in alle sectoren.
- Voor de financieringsperiode 1994-1999 is deze procedure niet meer van toepassing, aangezien het overzicht al gegeven is in het EPD.

(533.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het bij de Europese Commissie indienen van operationele programma's voor investeringen ten behoeve van de structurele verbetering van de agrarische verwerking en afzet
Periode 1990-1993
Grondslag Verordening (EEG) nr. 866/90, art. 10
Opmerking De Europese Commissie doet de beschikkingen inzake toekenning van subsidie toekomen aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en aan de uitbetalende instantie.

Verantwoording, controle e.d.

(534.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het desgevraagd informeren van de Europese Commissie over het verloop van projecten waarvoor EOGFL-subsidie krachtens een van de verwerking/afzet-verordeningen is toegekend
Periode	1964-
Grondslag	Verordening 17/64/EEG, art. 22, lid 2; verordening (EEG) nr. 355/77, art. 19, lid 2; verordening (EEG) nr. 866/90, artt. 17 en 21, lid 1
Product	O.a. kwartaaloverzichten van overgemaakt subsidies en jaarverslagen
Opmerking	Het gaat onder meer om het controleren van de juistheid van ingediende gegevens en van de rechtmatigheid van uitgaven door de begunstigen, en het terugvorderen van ten onrechte verleende subsidies.

(535.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het ten behoeve van de Europese Commissie opstellen van verslagen over de financiële resultaten van afgeronde projecten betreffende de verwerking en afzet van agrarische producten waarvoor EOGFL-subsidie is toegekend
Periode	1978-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 355/77, art. 22, lid 1

(536.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het treffen van maatregelen die de naleving van communautaire milieuvoorschriften garanderen bij de uitvoering van acties in het kader van plannen voor de structurele verbetering van de agrarische verwerking en afzet
Periode	1994-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 866/90, art. 3, lid 1c (zoals gewijzigd bij Verordening (EEG) nr. 3669/93)
Opmerking	Gezien de uitgebreide milieuvoorschriften waaraan ieder Nederlands bedrijf moet voldoen, heeft de minister het niet nodig gevonden om aparte milieumaatregelen te treffen (mededeling dhr. R. van den Bergh, 15-4-1997).

25.6.4 Verordening (EEG) nr. 159/66 e.v. inzake telersverenigingen

Voor telersverenigingen (veilingen) zijn vanaf 1966 specifieke steunmogelijkheden in het leven geroepen. Deze zijn ondergebracht in de basisverordening 159/66 voor de sector groenten en fruit, die in 1972 werd vervangen door Verordening (EEG) nr. 1035/72, later gewijzigd bij Verordening (EEG) nr. 1154/78, Verordening (EEG) nr. 3284/83 en Verordening (EEG) nr. 3669/93.

Deze verordeningen bevorderden een bundeling van de afzet door Europese steunmogelijkheden aan telersverenigingen die zelf opgericht waren door groenten- en fruittelers. In de verordening uit 1972 werd bepaald dat tot drie jaar na oprichting van dergelijke verenigingen steun kon worden verleend, ten bedrage van respectievelijk 3%, 2% en 1% van de waarde van de in de handel gebrachte productie waarop de werkzaamheden van de telersvereniging betrekking hadden. In Nederland werd van deze subsidiemogelijkheid gebruik gemaakt in de 3, 2, 1%-Regeling voor hardfruit (Stcrt. 1974, 68), die met terugwerkende kracht gold vanaf 1972 en ingetrokken werd in 1984. Nadien werd nog enkele jaren steun verleend aan veilingen binnen de kaders van verordeningen 355/77 en 866/90. Voor specificatie van de procedures rond de Europese regels zie ook hoofdstuk 10. Bij Verordening (EG) nr. 2200/96 werd de verordening uit 1972 vervangen. Ook in deze nieuwe verordening bleef de mogelijkheid tot erkenning van telersverenigingen en het verlenen van subsidies aan deze verenigingen (echter niet meer volgens de 3, 2, 1%-regeling). De verordening voorziet tevens in de erkenning en steun van brancheorganisaties, maar alleen in een aantal andere landen is deze mogelijkheid ook daadwerkelijk toegepast.

(537.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het treffen van maatregelen ter ondersteuning van de oprichting van telersverenigingen
Periode	1966-
Grondslag	Verordening (EEG) nr. 159/66, art. 2, lid 1; verordening (EEG) nr. 1035/72, art. 14; verordening (EG) nr. 2200/96, art. 14
Product	3, 2, 1%-regeling hardfruit (Stcrt. 1974, 68; ingetrokken Stcrt. 1984, 155)

(538.)

Actor	Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling	Het verlenen van financiële bijdragen aan telersverenigingen
Periode	1972-
Grondslag	Verordening (EG) nr. 2200/96, art. 14; 3, 2, 1 %-Regeling hardfruit, art. 2

(539.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het vaststellen van verslagen voor de Europese Commissie over de genomen steunmaatregelen ten aanzien van telersverenigingen
Periode 1967-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 159/66, art. 2, lid 3; verordening (EEG) nr. 1935/72, art. 14, lid 3; verordening (EEG) nr. 3284/83, art. 3, lid 5; verordening (EG) nr. 2200/96, art.
Opmerking Het gaat om verleende steun voor de oprichting van telersverenigingen en voor het gedeeltelijk dekken van te voorziene interventiekosten. Nadere specificatie van de reële oprichtings- en beheerskosten wordt gegeven in Verordening (EEG) nr. 2118/78 (PbEG L 246).

(540.)

Actor Productschap voor Groenten en Fruit
Handeling Het beslissen inzake verzoeken van telersverenigingen tot erkenning
Periode 1984-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 3284/83, art. 2; verordening (EG) nr. 2200/96, art. 11, lid 2; wijziging Overdrachtsbeschikking bevoegdheden Landbouwwet 1966 Algemeen (Stcrt. 1984, 172)
Opmerking - Sinds 1984 komen alleen erkende telersverenigingen voor steun in aanmerking; de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit droeg zijn erkenningsbevoegdheid over aan het PGF.
- Voorwaarden tot erkenning zijn onder meer de voldoende waarborg van doelmatigheid en de verplichting tot het voeren van een afzonderlijke boekhouding voor de werkzaamheden waarover de erkenning plaatsvindt.

(541.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Handeling Het opstellen van verslagen voor de Europese Commissie over de genomen beslissingen inzake erkenning van telersverenigingen
Periode 1985-
Grondslag Verordening (EEG) nr. 3284/83, art. 2; Verordening (EG) nr. 2200/96, art. 12, lid 1, onder c

25.7 Overzicht van instrumenten

25.7.1 *Structuurversterking per sector*

EOGFL-sectorprogramma's

Om voor subsidies uit het EOGFL in aanmerking te komen, moeten investeringsprojecten passen in sectorprogramma's (sinds 1990: sectorplannen). Deze programma's worden opgesteld door het ministerie van LNV in samenwerking met het bedrijfsleven. Er zijn onder andere programma's voor slachterijen, vleeswarenindustrie, groenten- en fruitverwerking, visverwerking en verwerking van akkerbouwgewassen; vanaf 1994 geldt het Enig Programmeringsdocument.

Nationale bijdragen aan door het EOGFL gesubsidieerde projecten

Door de Europese verordeningen 355/77 en 866/90 kunnen vernieuwende projecten met betrekking tot de verwerking en afzet gesubsidieerd worden door het EOGFL. De projecten moeten dan wel mede gesubsidieerd worden door de lidstaat. Sinds 1964 worden de Nederlandse gelden hiervoor op de LNV-begroting ondergebracht bij de post *Verbetering marktstructuur*, en in een aantal gevallen regelt het O&S-fonds de vereiste nationale bijdrage.

Structuuronderzoek

Vanaf circa 1969 onderzoekt het ministerie van LNV de agrarische marktstructuur of subsidieert onderzoeken daarnaar. Sinds 1977 stelt het departement bedrijfstakverkenningen op van alle sectoren van de VG-industrie, die dienen voor het traceren van knelpunten en geactualiseerd werden in o.a. 1981 en 1986. De laatste jaren is met dergelijke onderzoeken gestopt.

Subsidieregelingen voor veilingen

De 3, 2, 1%-Regeling hardfruit (1972-1984) was gebaseerd op een EOGFL-steunmogelijkheid.

Subsidiëring structuurverbetering

Aan de hand van sectorstructuurplannen vindt verbetering of sanering van sectoren plaats. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit kan zich verbinden aan herstructureringsovereenkomsten, die meestal kaderregelingen bevatten waarin de financiering of subsidiëring is vastgelegd.

Verbetering marktstructuur

In deze begrotingspost zijn onder meer de middelen opgenomen waarmee infrastructurele en onderzoeksprojecten gestimuleerd worden, die de hele bedrijfstak ten goede kunnen komen. Overigens is dit begrotingsartikel jarenlang min of meer geblokkeerd geweest vanwege het grootscheepse programma waarbij de aardappelmeelindustrie werd omgeschakeld op schonere processen. In 1974 werd deze post geheel overgeheveld naar het LEF. Pas vanaf 1983 werden deze uitgaven weer gebruikt voor een groot aantal kleine projecten, zoals financiering van marktonderzoek ter bevordering van marktgerichtheid van de agrarische sector.¹²⁹

¹²⁹

Archief directie VAAP.

25.7.2 *Financiële versterking van individuele bedrijven*

Fiscale instrumenten

Fiscale verlichting werd tussen 1978 en 1989 ook mogelijk voor niet-winstmakende ondernemingen door de WIR. Andere fiscale instrumenten maken bijvoorbeeld verliescompensatie of verrekening van fiscale verliezen mogelijk.

Investeringspremieregeling (IPR)

Deze regeling van Economische Zaken (Stcrt. 1968, 94) is bedoeld voor economisch zwakke regio's, vooral het noorden en Zuid-Limburg. Vanaf 1986 kwamen alleen nieuwe ondernemingen in aanmerking kwamen, zodat de regeling voor de agrarische sectoren alleen nog interessant was in geval van herstructurering.

Kredietbeschikking Midden- en kleinbedrijf

Regeling van EZ. Deze kredietverlening met staatsgarantie is gericht op het midden- en kleinbedrijf, waaronder doorgaans bedrijven worden bedoeld met minder dan 100 werknemers of een omzet van minder dan 10 miljoen gulden. De uitvoering berust bij het reguliere bankwezen. Het gaat om de Kredietbeschikkingen voor het midden- en kleinbedrijf uit 1965 (Stcrt. 30) en 1976 (Stcrt. 248), opgevolgd door de Kredietregeling voor het midden- en kleinbedrijf 1985 (Stcrt. 123). Daarnaast is er de Regeling borgstelling MKB-kredieten 1988 (Stcrt. 232) en het Besluit borgstelling MKB-kredieten (Stb. 1994, 225)

In het kader van deze beschikking zijn nog andere regelingen ingesteld, zoals de Bedrijfsontwikkeling-Kredietregeling en de Regeling Vermogensversterkingskrediet.

Kredietgaranties, rentesubsidies, kapitaalvergoedingen

Dit gebeurde na de bevrijding ad hoc door de minister van Landbouw, en later in toenemende mate door het Borgstellingfonds.

Regeling bijzondere financiering 1971 (BF-regeling)

Deze regeling van Financiën heeft het karakter van een overeenkomst tussen de staat en de Nationale Investeringsbank (NIB) met als doel ondernemingen behulpzaam te zijn bij het aantrekken van financiële middelen. Het gaat daarbij om het realiseren van investeringen door grote ondernemingen in de sectoren productie, handel en dienstverlening; de NIB voert de regeling uit. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft in de besluitvorming ten aanzien van agrarische bedrijven een belangrijke stem in het interdepartementale kapittel van de BF-commissie.

Regeling Steun aan individuele bedrijven

Regeling van EZ (Stcrt. 1980, 50; ingetrokken Stcrt. 1984, 60). Onder staatsgarantie konden hierbij aan kleine bedrijven kredieten verstrekt worden wanneer verlies van arbeidsplaatsen dreigde. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit behandelde aanvragen uit agrarische sectoren.

Staatsdeelname aan bedrijven

In een enkel geval heeft de staat met inschakeling van de NIB deelgenomen aan grote bedrijven; een voorbeeld uit 1978 betreft de maïszetmeelfabriek ZBB.

Uitkeringen bij bedrijfsbeëindiging

Bijvoorbeeld door tegemoetkomingen uit het O&S-fonds.

Werkgelegenheidsgelden

Deze individuele steunregeling in het kader van de zogenaamde werkgelegenheidsprogramma's werd door de minister van Economische Zaken toegepast vanaf 1974.¹³⁰

Wet op de investeringsrekening (WIR)

Met deze wet stimuleerden de ministers van Economische Zaken, Financiën en Sociale Zaken bedrijfsinvesteringen door toekening van basispremies en specifieke toeslagen (Stb. 1978, 368). Voor de agrarische sector waren vooral toeslagen van belang, zoals de kleinschaligheidstoelage (KST). In 1989 werd de WIR ingetrokken.

25.7.3 *Innovatie*

Ontwikkelingskrediet

Dergelijke 'zachte' leningen, in zwang sinds eind jaren '60, voorzagen in een aantal gradaties van risico-afdekking bij innovatieve projecten. Ze konden door het ministerie van LNV kwijtgescholden worden wanneer een proefproject onverhoopt mislukte. Vergelijkbare mogelijkheden zijn er via EZ door de Regeling technische ontwikkelingskredieten 1987 (TOK, Stcrt. 1986, 241).

Stimulering van innovatie

Agrificatie wordt gestimuleerd met de Regeling milieuvriendelijke agrificatie (MVA) en het programma Natuurlijke vezels in bouw- en compositiematerialen. Andere regelingen zijn de Bijdrageregeling innovatieprojecten (1991-1997) en de Bijdrageregeling kwaliteitsprojecten agrarische producten en productieprocessen (1992-1995). Tussen 1988 en 1996 was er het programma Collectief Marktonderzoek, dat een meer marktgerichte benadering van de hele agribusiness bevorderde. Incidenteel worden VROM-stimuleringsregelingen medegefinancierd, zoals de Stimuleringsregeling ontwikkeling en toepassing milieutechnologie (Stcrt. 1988, 252). Vanuit EZ zijn er vrij veel regelingen, zoals de Subsidieregeling Innovatiestimulering (Instir, Stcrt. 1984, 140), die rond 1990 zijn ondergebracht in een kaderwet. Voor het verbreden van marktkennis en het stimuleren van product- en procesinnovatie was er bijvoorbeeld het Onderzoeks- en Ontwikkelingsprogramma voor de varkensvleessector (1985-1987).

Verder wordt de deelname gestimuleerd aan het Agro-Industriële Researchprogramma (AIR) van de EU en aan andere Europese programma's, en wordt in het algemeen waar mogelijk aansluiting gezocht bij de EOGFL-middelen voor structuurbeleid (al dan niet regionaal).

Stimuleren van onderzoek

Sinds eind jaren veertig kon subsidiëring plaatsvinden van onderzoeksinstituten (bijv. IBVL: Instituut voor het Onderzoek van de Bewaring, Bewerking en Verwerking van Plantaardige Landbouwproducten) of van specifieke onderzoeken (bijv. door TNO of door het Centraal Instituut voor Industrialisatie).

Daarnaast kunnen landbouwkundige instituten beïnvloed worden ten aanzien van prioriteitenstelling voor onderzoek waarvan de be- en verwerking en agrificatie kunnen profiteren, wat al gebeurde in 1968. De financiering van onderzoeksinstituten die op de LNV-begroting staan, zoals de DLO-instituten, gebeurt in de vorm van programmasubsidiëring.

¹³⁰

Niettemin worden dergelijke gelden al genoemd in de Landbouwbegroting van 1969.

Ten derde worden vanaf 1968 onderzoeksplannen samen met Economische Zaken gesubsidieerd, zoals de meerjarige onderzoekprogramma's naar biotechnologie, industriële eiwitten en koolhydraatchemie binnen het raamwerk van het Innovatiegericht Onderzoekprogramma Biotechnologie (IOP-b, sinds 1981). Ook stimuleert de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de samenwerking tussen bedrijfsleven en publieke onderzoeksinstituten, onder andere in EU-onderzoekprogramma's of in nog ruimer opgezette internationale samenwerking. Een voorbeeld van het laatste zijn de projecten in het kader van het *Eureka*-verdrag, waarin overheden, instellingen en bedrijfsleven uit negentien Europese landen sinds ongeveer 1983 samenwerken bij de ontwikkeling van nieuwe producten en nieuwe toepassingen van moderne technologieën. Zowel de ministers van LNV als van Economische Zaken zijn vertegenwoordigd in de stuurgroep-Eureka. Als een project de Eureka-status krijgt, kan het in aanmerking komen voor aanvullende EZ-subsidies zoals het Besluit subsidies bedrijfsgerichte technologiestimulering internationale programma's (Betip). Andere instrumenten waarbij aangesloten wordt zijn het Agro-Industriële Researchprogramma voor agrificatie-onderzoek (EU) en de begrotingsmiddelen 'research op aandachtsgebieden' van Economische Zaken.

Stimulering samenwerking in ketens

Bijdragen aan het Platform Ketenkennis, in 1994 ingesteld door Interdepartementale commissie voor economische structuurverbetering (ICES).

26. Afkortingen en begrippen

26.1 Afkortingen

AGV	Agrarisch Groothandelsverbond
AHI	Agrarische Handel en Industrie (LNV)
AHN	Agrarische Handel en Nijverheid (LNV)
AHS	Agrarische Hoge Scholen
AID	Algemene Inspectiedienst (LNV)
AIR	Agro-Industriële Researchprogramma
AOC	Agrarische onderzoekscentra
APVA	Agrarische Productie, Verwerking en Afzet (directie -)
ASV	Agrarisch Sociale Voorlichting
AT	Akkerbouw en Tuinbouw (directie -)
AVA	Agrarische productie, Verwerking en Afzet (directie -)
BETIP	Besluit subsidies bedrijfsgerichte technologiestimulering internationale programma's
BF	Bijzondere Financiering (regeling -)
BIOTECH	Eén van de kaderprogramma's voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (OTO)
BSA	Bedrijfsstructurele Aangelegenheden (directie -)
CAD	Consulentschap in Algemene Dienst
CBB	College van Beroep voor het Bedrijfsleven
CILO	Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek
CIOP	Commissie industriële ontwikkeling probleemgebieden
CIVI	Centraal Instituut Voor Industrieontwikkeling
CNV	Nederlandse Christelijke Voedingsbond
CPSA	Permanent Comité voor de Landbouwstructuur
CvTPOP	Comité van Toezicht Plattelandsontwikkelingsplan Nederland
DAT	Directie Akker- en Tuinbouw (LNV)
DBH	districtsbureauhouder
DBL	Directie Beheer Landbouwgronden
DG	directeur-generaal / directoraat-generaal
GRR	Directie Groene Ruimte en Recreatie (LNV)
DKB	Dienst Kleine Boerenbedrijven
DLG	Diens Landelijk Gebied (LNV)
DLO	Directoraat voor Landbouwonderzoek (LNV), vanaf 1999 Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek
DLV	Dienst Landbouwvoorlichting (LNV), vanaf 1993 Stichting Dienst Landbouwvoorlichting, vanaf 1998 DLV Adviesgroep NV
DUR	Dienst Uitvoering Regelingen (LNV)
DWK	Directie Wetenschap en Kennisoverdracht (LNV)
DWT	Directie Wetenschap en Technologie (DWT)
EC	Europese Commissie
EC-LNV	Expertise Centrum-LNV
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

EG	Europese Gemeenschap
EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
EOGFL-O	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw, afdeling Oriëntatie
EPD	Enig (of: Enkelvoudig) Programmeringsdocument
EPS	Experimental Plant Sciences (onderzoeksschool Wageningen UR)
ESF	Europees Sociaal Fonds
ESV	Economisch Sociale Voorlichting
EU	Europese Unie
EU-DEMO	benaming voor Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten natuur- en milieuvriendelijke landbouwproductiemethoden
EZ	Economische Zaken (ministerie van -)
FAIR	een van de kaderprogramma's voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (OTO)
FAO	Food and Agricultural Organization
FD	Faculteit Diergeneeskunde (RUU)
FES	Fonds Economische Structuurversterking voor technologische vernieuwingen
FIOV	Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GLAMI	Glastuinbouw en milieu. De naam waaronder het convenant tussen de sector en het kabinet, dat in in 1997 is ondertekend, bekend is geworden. Tevens de naam van de uitvoeringsorganisatie van dit convenant, gevestigd te Utrecht (Novem)
GLB	Gemeenschappelijk landbouwbeleid
GZP	Productschap voor Granen en Peulvruchten
HEB	Herstelwerk in Eigen Bedrijf (i.h.k.v. landbouwherstel)
HID	Hoofd-ingenieur directeur voor de Bedrijfsontwikkeling
HIO	Hoofdafdeling Handels- en Industrieontwikkeling (LNV / dir. I&H)
HPA	Hoofdproduktschap voor Akkerbouwproducten
HPV	Stichting Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande
I&H	Industrie en Handel (directie -)
IBVL	Instituut voor het Onderzoek van de Bewaring, Bewerking en Verwerking van Plantaardige Landbouwproducten
ICES	Interdepartementale commissie voor economische structuurverbetering
IGF	Stichting Industrieel Garantiefonds
IKB	integrale ketenbeheersing (eind jaren '80: integrale ketenbewaking)
IKC	Informatie- en Kenniscentrum, in 2001 opgegaan in EC-LNV
IMT	Integrale Milieutaakstelling
INCO	een van de kaderprogramma's voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling (OTO)
Innonet	Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (taakopvolger van de NRLO)
IOP	Innovatiegericht Onderzoeksprogramma; Integrale ontwikkelingsplannen (i.h.k.v. de glastuinbouw)
IOP-b	Innovatiegericht Onderzoeksprogramma- biotechnologie
IOPW	Integraal ontwikkelingsplan Westland
IPR	Investeringspremiereregeling

ISP	Integraal Structuurplan Noorden des Lands
IZ	Internationale Zaken (LNV)
KB	Koninklijk Besluit
KCW	Kennis Centrum Wageningen
KNLC	Koninklijk Nederlands Landbouw Comité
KNTB	Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond
KST	kleinschaligheidstoelage
LASER	Landelijke Service bij Regelingen van het ministerie van LNV
LAVO	Landbouw en Voedselvoorziening (DG, provinciaal apparaat van -)
LEI	Landbouw Economisch Instituut
LTO-Nederland	Land- en Tuinbouworganisatie Nederland
LNV	Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (ministerie van)
LUW	Landbouw Universiteit Wageningen
MIP	Maatschappij voor Industriële Projecten
MKG	Milieu, kwaliteit en gezondheid (LNV)
MKZ	mond- en klauwzeer
MVA	milieuvriendelijke agrificatie
MvT	Memorie van Toelichting
NEHEM	Nederlandse Herstructureringsmaatschappij
NIB	Nationale Investeringsbank
NRLO	Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
O&S-fonds	Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw
OC&W	Onderwijs, Cultuur & Wetenschappen (ministerie van -)
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OPP	Ontwikkelings- en Participatiebedrijf Publieke Sector BV (onderdeel van de Bank Nederlandse Gemeenten)
OTO	Onderzoek en Technologische Ontwikkeling
OVO	onderzoek, voorlichting en onderwijs
PAC	Projecten Adviescommissie (i.v.m. verwerking en afzet)
PAC	Provinciale Adviescommissie (i.v.m. O&S-fonds)
PAGV	Proefstation voor de Akkerbouw en de Groenteteelt in de Vollegrond
PAV	Praktijkonderzoek voor de Akkerbouw en de Vollegrondsgroenteteelt
PbEG	Publicatieblad der Europese Gemeenschappen
PBG	Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente
PBO	Publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (product- of bedrijfschap)
PCB	Programmacommissie Landbouw
PcLB	Programmacommissie Landbouw Biotechnologie
PE&RC	Production Ecology and Resource Conservation (onderzoeksschool Wageningen UR)
PGF	Produktschap voor Groenten en Fruit
PGZP	Produktschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten (onderdeel van HPA)
PIL	Programma Inkomenssteun in de Landbouw. Dit programma geeft aan welke maatregelen Nederland inzet om het inkomen van landbouwers op een aanvaardbaar welvaartsniveau te houden.
PIVOT	Project Invoering Verkorte Overbrengingstermijn
PMVO	Produktschap voor Margarine, Vetten en Oliën

POP	Plattelandsontwikkelingsplan Nederland. Dit meerjarige plan geeft aan welke maatregelen Nederland inzet ter realisatie van de plattelandsontwikkeling (zie ook het begrip plattelandsontwikkeling).
PP	Preofstion voor de Pluimveehouderij
PPE	Produktschap voor Pluimvee en Eieren
PPO	Praktijkonderzoek Plant & Omgeving
PPS MIBITON	Stichting Publieke Private Samenwerking Materiële Infrastructuur Biotechnologisch Onderzoek
PR	Proefstation voor de Rundvee, schapen en paardenhouderij
PT	Produktschap Tuinbouw
PV	Praktijkonderzoek Veehouderij
PVa	Proefstation voor de Varkenshouderij
PVS	Produktschap voor Siergewassen
PVV	Produktschap voor Vee en Vlees
PZ	Produktschap voor Zuivel
RBD	Regionale beleidsdirectie
RIG	Commissie Ruimtelijke Inrichting Glastuinbouwgebieden (een subcie. van Glamie)
RIVO	Rijksinstituut voor Visserijonderzoek
ROC	Regionaal Onderzoekscentrum
RUU	Rijsuniversiteit Utrecht
SBF	Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw
SER	Sociaal-Economische Raad
SEV	Sociaal Economische Voorlichting
SHB	Stichting Herstructurering Broodbakkerij
Stb.	Staatsblad
Stert.	Staatscourant
STULM	Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ministerie van -)
TK	Tweede Kamer (handelingen van de -)
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TOK	Technische Ontwikkelingskredieten (regeling -)
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
VAAP	Verwerking en Afzet van Agrarische Producten (directie -)
VAI	Nederlandse Voedsel- en Agrarische Industrie (vanaf 1997: Nederlandse Voedingsmiddelenindustrie)
VLAG	Voeding, Levensmiddelen, Agrobiotechnologie en Gezondheid (onderzoeksschool Wageningen UR)
VROM	Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (ministerie van -)
VW	Verkeer en Waterstaat (ministerie van -)
VZ	Veehouderij en Zuivel (LNV)
Wageningen-UR	Wageningen Universiteit en Researchcentrum
WIAS	Wageningenn Institute of Animal Sciences (onderzoeksschool Wageningen UR)
WIMEK	Wageningen Instituut voor Milieu en Klimaatonderzoek (onderdeel van onderzoeksschool SENSE)

WIR	Wet op de investeringsrekening
WTO	World Trade Organization / Wereldhandelsorganisatie
WU	Wageningen Universiteit
WV	Wederopbouw en Volkshuisvesting (ministerie van -)
ZBO	zelfstandig bestuursorgaan

26.2 Begrippen

agentschap	intern verzelfstandigde dienst
agribusiness	Voedings- en genotmiddelenindustrie, agrarische handel en diensten, toeleveringssector en non-food agro-industrie.
agrificatie	Toepassing van landbouwproducten voor niet-traditionele doeleinden (brandstof enz.).
agrosector	Primaire producenten (boeren, tuinders en vissers), voedings- en genotmiddelenindustrie, agrarische handel.
Arbo-convenant Agrarische Sectoren	Een contract waarin LNV, SZW en de sociale partners in de landbouwsector zich verplichten tot het nakomen van gezamenlijk gemaakte afspraken ten aanzien van het verbeteren van de arbeidsomstandigheden in de landbouw.
Arbo-project	Het geheel van activiteiten gericht op de verbetering van de arbeidsomstandigheden.
bedrijfsverzorgings- vereniging	Vereniging die hulp geeft aan landbouwers gedurende ongeval, ziekte of zwangerschap.
beschikking (EU)	Europese regelgeving die direct toepasbaar is, waardoor omzetting in nationale wet- en regelgeving niet nodig is en overheid en burgers rechtstreeks aan de inhoud van de verordening zijn gebonden. Een beschikking is – in tegenstelling tot een verordening – direct gericht aan een individuele lidstaat of burger van de Gemeenschap.
combinatiebaan	Een arbeidsplaats die wordt gevormd door op verschillende bedrijven deeltijdwerkzaamheden te verrichten.
communautair bestek	Het communautaire bestek omvat met name: de voor de bijstandsverlening van de Gemeenschap vastgestelde prioritaire zwaartepunten, de vormen van bijstandsverlening, het indicatieve financieringsplan en de duur van de bijstandsverlening. Het bestek wordt meestal in de vorm van een of meer operationele programma's ten uitvoer gelegd.
cross-compliance	Het verbinden van verplichte passende milieuvorwaarden aan rechtstreekse betalingen.
districtsbureauhouder	Organisatieonderdeel vallend onder de directeur Landbouw en Voedselvoorziening in de provincie (tot 1988), en later onder de directeur Landbouw, Natuur en Openluchtrecreatie in de provincie. De DBH werd vanaf 1988 functioneel aangestuurd door de in 1988 ingestelde Directie Uitvoering Regelingen. De taken van de DBH zijn in 1995 overgegaan op LASER.
doelstelling 1	Op zwakke regio's gericht Europees structuurbeleid waar plattelandontwikkeling onder meer deel van uitmaakt (zie ook het begrip plattelandontwikkeling).

doelstelling 5b	Europees structuurbeleid dat specifiek op het bevorderen van de ontwikkeling van het platteland gericht is.
EU-DEMO	benaming voor Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten natuur- en milieuvriendelijke landbouwproductiemethoden
exportrestitutie	Bijdrage ter hoogte van het verschil tussen de EU-minimumprijs en de prijs op de wereldmarkt. Dit is een instrument van het markt- en prijsbeleid.
extensivering	Een productievermindering met ten minste twintig procent van zogenoemde <i>overschotproducten</i> voor een periode van minstens vijf jaar, zonder dat de productiecapaciteit van andere overschotproducten zal stijgen.
Gewestelijke Stichting	Samenwerkingsverband van door een Gewestelijke Raad van het Landbouwschap aangewezen vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers.
globale subsidie	Deze subsidie wordt in de regel beheerd door een door de lidstaat aangewezen bemiddelende instantie die zorgt voor de verdeling in individuele subsidies aan de uiteindelijke begunstigden.
innovatie	De ontwikkeling en succesvolle introductie van nieuwe of verbeterde goederen, diensten, productie- en distributieprocessen. De tussenstappen in het innovatieproces zijn: onderzoek, ontwikkeling, toepassing en verspreiding op de markt.
integrale ketenbeheersing	Systeem dat de samenhang tussen de ketens binnen de agrarische bedrijfskolom en de relatie hiermee met de (kennis)infrastructuur versterkt, met als bedoeling om wensen van de eindafnemers te laten meespelen in alle stadia van voortbrenging.
landbouwproducten	Alle voortbrengselen van de landbouw en de bij be- of verwerking daarvan verkregen voortbrengselen, derivaten en afvallen.
Landelijke Stichting	Samenwerkingsverband van door het Landbouwschap aangewezen vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers.
mengvoeder	Synoniem van dier- of veevoeder.
moderniseringsdoel	Moderniserende investeringen in een landbouwbedrijf die gericht zijn op het behalen van een rendement dat gelijk staat aan het bereiken van een arbeidsinkomen van ten minste één volwaardige arbeidskracht.
omschakeling	Het overgaan op producten waarvan er geen overschot op de communautaire markt bestaat.
ontwikkelingsplan	Een ontwikkelingsplan is een door een lidstaat opgestelde analyse van de situatie in het licht van de prioritaire doelstellingen, alsmede de overwogen strategie en actieprioriteiten, de specifieke doelstellingen daarvan en de bijbehorende indicatieve financiële middelen (formulering Verordening (EG) nr. 1260/1999).
plattelands-ontwikkeling	Beleid gericht op het creëren van evenwicht en integratie tussen de functies van het platteland (ook wel plattelandsvernieuwing genoemd).
referentie-inkomen	Het gemiddelde bruto-loon van een niet-agrarische werknemer.
regionale ontwikkelingsprogramma's	Plannen met maatregelen ter verbetering van de sociaal-economische, infrastructurele en landbouwkundige structuur van bepaalde regio's.

richtlijn (EU)	Europese regelgeving die de lidstaten indirect bindt. Lidstaten zijn alleen gebonden ten aanzien van het te bereiken resultaat; het is aan de lidstaten om de vorm en de middelen te kiezen om de gemeenschappelijk vastgelegde doelen in het kader van de interne rechtsorde te verwezenlijken.
structuurfonds	Fonds waaruit financiële middelen worden verstrekt die gebruikt worden om de onevenwichtigheden in de sociaal-economische structuur van bepaalde regio's op te heffen. Het EFRO, het EOGFL en het ESF zijn structuurfondsen.
veredeling	Binnen de landbouwproductie wordt met de term veredeling bedoeld op het omzetten van goedkoop veevoer in hoogwaardiger producten, zoals varkensvlees, pluimveevlees en eieren. Dit begrip kan ook gekoppeld worden aan in- en uitvoer, waarbij dan nog onderscheid gemaakt wordt tussen actief en passief. Bij passieve veredeling worden Nederlandse basisproducten uitgevoerd en na veredeling in het buitenland weer ingevoerd, terwijl bij actieve veredeling het omgekeerde gebeurt; een voorbeeld van het laatste is de Nederlandse cacaobewerkende industrie.
zelfstandig bestuursorgaan	Een instelling met een openbare gezagstaak op het niveau van de centrale overheid die niet hiërarchisch ondergeschikt is aan een ministerie.

27. Lijst van geraadpleegde wet- en regelgeving

Het onderstaand overzicht van wetten, *AMvB's*, besluiten en regelingen betreffende het landbouwstructuurbeleid is vanwege de grote diversiteit aan onderwerpen binnen dit beleidsterrein opgedeeld in rubrieken. Het volgt in grote lijnen de opbouw van het rapport.

De wetten staan binnen elke rubriek in chronologische volgorde. Verder zijn wijzigingen op een wet, besluit of regeling alleen dan opgenomen indien die van invloed zijn geweest op de handeling.

Kaderwetgeving

Wet van 26 juli 1957, houdende nieuwe regelen ter bevordering van de voortbrenging, de afzet en een redelijke prijsvorming van voortbrengselen van de landbouw en de visserij en in verband daarmee ten behoeve van de afnemers van produkten (Landbouwwet) (Stb. 1957, 342)

Financieringsinstrumenten

Borgstellingsfonds voor de Landbouw (BSF)

Besluit Borgstellingsfonds voor de Landbouw (bestuursbesluit van het BSF) (o.a. Stcrt. 1993, 54)

Bestuursbesluit houdende mandatering van functionarissen van LASER (Stcrt. 1997, 118)

Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O&S-fonds)

LNV-subsidies

Wet van 17 december 1997, houdende regels inzake de verstrekking van subsidies door de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (Kaderwet LNV-subsidies) (Stb. 1997, 710)

Fiscale instrumenten

Wet van 24 december 1970, houdende vervanging van de wetgeving betreffende de registratie- en de zegelbelasting door een nieuwe wettelijke regeling (Wet op belastingen van rechtsverkeer - WBR) (Stb. 1970, 611)

Instellingsbeschikking werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw (Stcrt. 1999, 44)

Europese structuurfondsen

EEG Raad: Verordening nr. 25 inzake de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (PbEG nr. 030, d.d. 20.04.1962)

Beschikking van de Raad van 4 december 1962 betreffende de coördinatie van het structuurbeleid in de landbouw (PbEG nr. B 136)

- Verordening nr. 17/64/EEG van de Raad van 5 februari 1964 betreffende de voorwaarden voor het verlenen van bijstand door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (PbEG nr. B 34)
- Verordening (EEG) nr. 729/70 van de Raad van 21 april 1970 betreffende de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (PbEG nr. L 94)
- Verordening (EEG) 724/75 houdende de oprichting van een Fonds voor Regionale Ontwikkeling (PbEG nr. L 73)
- Verordening (EEG) nr. 1787/84 van de Raad van 19 juni 1984 inzake het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (PbEG nr. L 169)
- Verordening (EEG) nr. 2052/88 van de Raad van 24 juni 1988 betreffende de taken van de Fondsen met structurele strekking, hun doeltreffendheid alsmede de coördinatie van hun bijstandsverlening onderling en met die van de Europese Investeringsbank en andere bestaande financieringsinstrumenten (zgn. *kaderverordening*) (PbEG nr. L 185)
- Verordening (EEG) nr. 4253/88 van de Raad van 19 december 1988 tot vaststelling van de toepassingsbepalingen van Verordening (EEG) nr. 2052/88 met betrekking tot de coördinatie van de bijstandsverlening uit de onderscheiden Structuurfondsen enerzijds en van die bijstandsverlening met die van de Europese Investeringsbank en de andere bestaande financieringsinstrumenten anderzijds (zgn. *coördinatieverordening*) (PbEG nr. L 374)
- Verordening (EEG) nr. 4256/88 van de Raad van 19 december 1988 tot vaststelling van bepalingen voor de uitvoering van Verordening (EEG) nr. 2052/88 met betrekking tot het EOGFL, Afdeling Oriëntatie (PbEG nr. L 374)
- Verordening (EG) nr. 1257/1999 van de Raad van 17 mei 1999 inzake steun voor plattelandontwikkeling uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) en tot wijziging en instelling van een aantal verordeningen (PbEG nr. L 160)
- Verordening (EG) nr. 1258/1999 van de Raad van 17 mei 1999 betreffende de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (PbEG nr. L 160)
- Verordening (EG) nr. 1260/1999 van de Raad van 21 juni 1999 houdende algemene bepalingen inzake de Structuurfondsen (PbEG nr. L 161)

Onderzoek

Nationaal

- Besluit tot regeling van de dienst der Rijkslandbouwproefstations (Stb. 1926, 109)
Ingetrokken: Stb. 1979, 494
- Machtiging tot oprichting van de Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij (Wet Stichting Proefstation voor de Varkenshouderij) Tweede Kamer, vergaderjaar 1983-1984, 18 282, nrs. 1-3
- Instellingsbeschikking Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (Stcrt. 1986, 208)
- Subsidievoorwaarden regionale onderzoekscentra (Stcrt. 1990, 110)
- Regeling Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek (Stcrt. 251, 1994)
- Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek (Stcrt. 1999, 65)

Europees

Besluit (EG) nr. 182/99 van het Europees Parlement en de Raad betreffende het vijfde kaderprogramma van de Europese Gemeenschap voor activiteiten op het gebied van onderzoek, technologische ontwikkeling en demonstratie (1998-2002) (PbEG nr. L 26)

Besluit van de Raad betreffende de regels inzake de deelneming van ondernemingen, onderzoekscentra en universiteiten, en inzake de verspreiding van de onderzoeksresultaten ter uitvoering van het vijfde kaderprogramma van de Europese Gemeenschap (1998-2002) (PbEG nr. L 26)

Voorlichting

Nationaal

Besluit instelling Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad in Zuidholland (Stcrt. 1955, 116)

Besluit instelling Provinciale Landbouwvoorlichtingsraad in Noordholland (Stcrt. 1955, 116)

Subsidieregeling economisch-sociale voorlichting (Stcrt. 1967, 86)

Subsidieregeling agrarisch-sociale voorlichting (Stcrt. 1971, 105)

Beschikking bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting (Stcrt. 1977, 140)

Bijdrageregeling sociaal-economische voorlichting 1988 (Stcrt. 1988, 20)

Instellingsbesluit adviescommissie Landbouwvoorlichting (Stcrt. 1988, 177)

Wet van 3 september 1992, houdende regelen met betrekking tot de oprichting van de Stichting Landbouwvoorlichting (Wet Stichting Landbouwvoorlichting) (Stb. 1992, 619)

Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (Stcrt. 1994, 217)

Europees

Richtlijn 72/161/EEG van de Raad van 17 april 1972 betreffende de sociaal-economische voorlichting en de scholing van personen die in de landbouw werkzaam zijn (PbEG nr. L 94)

Aanpassing van de landbouwstructuur

Modernisering

Nationaal

Investeringsregeling markt en concurrentiekracht (Stcrt. 1997, 131)

O&S-fonds

Bestuursbesluit nr. 102: Kaderbesluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1972, 221)

Bestuursbesluit nr. 104: Toepassingsbesluit akkerbouw-, veehouderij- en gecombineerde bedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1972, 221)

Bijdrageregeling verbetering agrarische bedrijfsgebouwen in het noorden (Stcrt. 1972, 42)

Bestuursbesluit nr. 111: Toepassingsbesluit fruitteeltbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (jaarverslag 1973)

Bestuursbesluit nr. 112: Toepassingsbesluit glastuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (jaarverslag 1973)

- Bestuursbesluit nr. 113: Toepassingsbesluit vollegrondstuinbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (jaarverslag 1973)
- Bestuursbesluit nr. 125: Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 83)
- Bestuursbesluit nr. 130 inzake de uitvoering van het Besluit landbouwbedrijven met ontwikkelingsmogelijkheden (Stcrt. 1974, 128)
- Bestuursbesluit nr. 352: Besluit structuurverbetering landbouwbedrijven (Stcrt. 1985, 188)
- Bestuursbesluit nr. 417: Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven (Stcrt. 1989, 221)
- Bestuursbesluit nr. 475: Besluit stimulering duurzame landbouwbedrijven (Stcrt. 1996, 57)

Europees

- Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG nr. L 96)
- Richtlijn (EEG) nr. 81/528 van de Raad tot wijziging van Richtlijn 72/159/EEG betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG nr. L 197)
- Verordening (EEG) nr. 797/85 van de Raad betreffende de verbetering van de doeltreffendheid van de landbouwstructuur (PbEG nr. L 93)
- Verordening (EEG) nr. 2328/91 van de Raad betreffende de verbetering van de doeltreffendheid van de landbouwstructuur (PbEG nr. L 218)

Bedrijfsbeëindiging

O&S-fonds

- Bestuursbesluit nr. 103: Beëindigingsvergoedingsbesluit (Stcrt. 1972, 221)
- Bestuursbesluit nr. 423: Stimuleringsregeling bedrijfsbeëindiging en structuurverbetering akkerbouw (Stcrt. 1990, 157)

Vorming van samenwerkingsverbanden

O&S-fonds

- Bestuursbesluit nr. 47: Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsvormen in land- en tuinbouw (Stcrt. 1969, 200)
- Bestuursbesluit nr. 82: Bijdrageregeling ter bevordering van samenwerkingsverbanden tussen landbouwbedrijven (Stcrt. 1974, 144)

Europees

- Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van landbouwbedrijven (PbEG nr. L 96)

Sociaal beleid

Bedrijfsverzorging

O&S-fonds

Bestuursbesluit nr. 126: Bijdrageregeling voor verenigingen voor bedrijfsverzorging (Stcrt. 1974, 83)

Bestuursbesluit nr. 147: Bijdrageregeling ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging (Stcrt. 1975, 194)

Bestuursbesluit nr. 308: Bijdrageregeling ter bevordering van de ontwikkeling van de bedrijfsverzorging (Stcrt. 1983, 239)

Europees

Richtlijn 72/159/EEG van de Raad betreffende de modernisering van de landbouwbedrijven (PbEG nr. L 96)

Inkomensondersteuning, omscholing en afvloeiing

Nationaal

Regeling stimulering combinatiebanen (Stcrt. 1986, 158)

Beschikking tijdelijke inkomenssteun in de akkerbouw (Stcrt. 1990, 147)

O&S-fonds

Bestuursbesluit nr. 62: Bijdrageregeling voor oudere agrarische werknemers (Stcrt. 1970, 125)

Bestuursbesluit nr. 63: Bijdrageregeling bij omscholing samengaand met beroepsovergang uit de landbouw (Stcrt. 1970, 125)

Bestuursbesluit nr. 403: Vergoedingsregeling voor uittreding van werknemers in de landbouw (Stcrt. 1988, 114)

Europees

Besluit (EEG) nr. 72/428 van de Raad betreffende de bijstand van het Europees Sociaal Fonds ten gunste van personen die de landbouw verlaten om een beroep buiten de landbouw te gaan uitoefenen (PbEG nr. L 291)

Verordening (EEG) nr. 768/89 van de Raad tot instelling van een regeling inzake tijdelijke inkomenssteun in de landbouw (PbEG nr. L 84)

Verordening (EEG) nr. 3813/89 van de Commissie tot vaststelling van de bepalingen ter uitvoering van de regeling inzake tijdelijke inkomenssteun in de landbouw (PbEG nr. L 371)

Verordening (EEG) nr. 2079/92 van de Raad tot instelling van een communautaire steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector (PbEG nr. L 215)

Verbetering van de arbeidsomstandigheden

Tijdelijke Bijdrageregeling Arbo-projecten (Stcrt. 1995, 174)

O&S-fonds

Bestuursbesluit nr. 199: Bijdrageregeling verbetering werksituatie melkveehouderij 1978
(Stcrt. 1978, 46)

Bestuursbesluit nr. 417: Complementaire regeling voor investeringen in landbouwbedrijven
(Stcrt. 1989, 221)

Regiobeleid en plattelandsontwikkeling

Regiobeleid

Nationaal

Besluit organisatie Integraal Structuurplan Noorden des Lands (Stcrt. 1973, 34)

Besluit uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1993/94 (Stb. 1993, 174)

Besluit uitkeringen Integraal Structuurplan Noorden des Lands 1995/99 (Stb. 1994, 891)

Europees

Verordening (EEG) nr. 724/75 houdende de oprichting van een Fonds voor Regionale
Ontwikkeling (PbEG nr. L 73)

Verordening (EEG) nr. 2052/88 betreffende de taken van de Fondsen met structurele
strekking, hun doeltreffendheid alsmede de coördinatie van hun bijstandsverlening
onderling en met die van de Europese Investeringsbank en andere bestaande
financieringsinstrumenten (PbEG nr. L 185)

Verordening (EEG) nr. 4254/88 tot vaststelling van toepassingsbepalingen voor Verordening
(EEG) nr. 2052/88 met betrekking tot het Europees Fonds voor Regionale
Ontwikkeling (PbEG nr. L 374)

Verordening (EEG) nr. 4256/88 tot vaststelling van de bepalingen voor de uitvoering van
Verordening (EEG) nr. 2052/88 met betrekking tot het EOGFL, Afdeling Oriëntatie
(PbEG nr. L 374)

Verordening (EEG) nr. 4253/88 tot vaststelling van de toepassingsbepalingen van
Verordening (EEG) nr. 2052/88 met betrekking tot de coördinatie van de
bijstandsverlening uit de onderscheiden Structuurfondsen enerzijds en van die
bijstandsverlening met die van de Europese Investeringsbank en de andere
financieringsinstrumenten anderzijds (PbEG nr. L 374)

Verordening (EEG) nr. 2081/93 tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 2052/88 betreffende
de taken van de Fondsen met structurele strekking, hun doeltreffendheid alsmede de
coördinatie van hun bijstandsverlening onderling en met die van de Europese
Investeringsbank en andere bestaande financieringsinstrumenten (PbEG nr. L 193)

Verordening (EG) nr. 1260/99 houdende algemene bepalingen inzake de Structuurfondsen
(PbEG nr. L 161)

Plattelandsontwikkeling

Nationaal

Subsidieregeling eenmalige projecten plattelandsvernieuwing en agrarisch natuurbeheer (Stcrt. 1995, 251)

Stimuleringsregeling vernieuwing landelijk gebied (Stcrt. 1997, 80)

Benoeming beoordelingscommissie vernieuwing landelijk gebied (Stcrt. 1997, 207)

Europees

Verordening (EEG) nr. 1257/1999 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) en tot wijziging en instelling van een aantal verordeningen (PbEG nr. L 160)

Milieu

Verordening (EEG) nr. 2078/92 van de Raad van 30 juni 1992 betreffende landbouwproductiemethoden die verenigbaar zijn met de eisen inzake milieubescherming, en betreffende natuurbeheer (PbEG nr. L 215)

Biologische landbouw

Beschikking extensivering akker- en tuinbouwproducten (Stcrt. 1991, 218)

Regeling stimulering biologische productiemethode (Stcrt. 1994, 96)

Landbouwherstel en incidentele schade

Besluit van 30 augustus 1945, houdende instelling van een Rijksdienst voor Landbouwherstel (Stb. 1945, 155)

Opgeheven: Besluit van 23 november 1956, houdende opheffing van de Rijksdienst voor Landbouwherstel.

Wet van 24 december 1953, houdende regeling omtrent het verlenen van bijdragen door de Staat in materiele schade, geleden als gevolg van de op 1 februari 1953 ingetreden watersnood. (Wet op de Watersnoodschade 1953) (Stb. 1953, 661)

Wet van 14 juli 1960, houdende regelen met betrekking tot de afsluiting van een gedeelte van de uit de Wet op de Materiële Oorlogsschaden, de Wet overheidsaansprakelijkheid, Bezettingshandelingen en de Wet op de Watersnoodschade 1953 voortvloeiende werkzaamheden (Liquidatiewet Oorlogs- en Watersnoodschade) (Stb. 1960, 294)

Toeslagbeschikking wateroverlast 1975 (Stcrt. 1975, 2)

Wet van 11 maart 1978, houdende nadere regelen tot beëindiging van de afwikkeling van de oorlogs- en watersnoodschaden en van schaden in de zin van de Wet Overheidsaansprakelijkheden Bezettingshandelingen (Liquidatiewet Oorlogs- en Watersnoodschade II) (Stb. 1978, 263)

Gewijzigd: Stcrt. 1979, 626 en 627

Regeling oogtschade 1994 Noord-Holland (Stcrt. 1995, 184)

Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij voor de verstrekking van een tegemoetkoming in de oogstschade als gevolg van de extreme weersomstandigheden in het najaar van 1998 (Regeling oogstschade 1998) (Stcrt 1998, 244)

Subsidieregeling nieuwe agrarische schadeverzekering (Stcrt 1998, 66)

Regeling tegemoetkoming schade bij tweede extreem zware regenval 1998 (Stcrt 1998, 244)

Plantaardige sector

Tuinbouw algemeen

Wet houdende regelen omtrent de erkenning van tuinbouwers (Stb. 1961, 389)

Gewijzigd: Stb. 1993, 650, 690

Wet van 28 januari 1999 tot herstel van wetstechnische gebreken en leemten in diverse wetten alsmede intrekking van enkele wetten die geen betekenis meer hebben (Reparatiewet I) (Stb. 1999, 30) [zou weg kunnen als al aangehaald in de hierboven genoemde wet]

KB houdende regelen omtrent de erkenning van telers van groenteteelt (Stb. 1962, 70)

KB houdende regelen omtrent de erkenning van telers van bloemen (Stb. 1962, 71)

KB houdende regelen omtrent de erkenning van telers van bloembollen (Stb. 1962, 72)

KB houdende regelen omtrent de erkenning van telers van boomteeltproducten (Stb. 1962, 73)

Glastuinbouw

Beschikking voorschot aankoop stookolie (Stcrt 1970, 191)

Beschikking bijdrage omschakeling stookolie-installaties (Stcrt. 1971, 254)

Beschikking bijdrageregeling ter zake van de accijns op minerale oliën (Stcrt. 1973, 244)

Bijdrageregeling voor glastuinbouwbedrijven (Stcrt. 1974, 109)

Beschikking garantie olie-aankoop glastuinbouw 1974 (Stcrt. 1974, 109 en 249)

Beschikking garantie olie-aankoop glastuinbouw 1974-1975 (Stcrt. 1974, 249)

Kwijtschelding olievoorschotten 1974 (Stcrt. 1975, 46)

Bijdrageregeling ombouw verwarmingsinstallaties op aardgas glastuinbouw 1975 (Stcrt. 1975, 117)

Beschikking bijdrageregeling olie-aankoop glastuinbouw (Stcrt. 1975, 247)

Beschikking energiebesparende maatregelen in de glastuinbouw (Stcrt. 1981, 136)

Instelling stuurgroep energiebesparingsprojecten in de glastuinbouw (Stcrt. 1981, 175)

Beschikking gescheiden afvoer van drainagewater (Stcrt. 1981, 252)

Beschikking grondstomen (Stcrt. 1981, 252)

Beschikking bedrijfsverkleining glastuinbouw (Stcrt. 1982, 203)

Infrastructuurregeling glastuinbouwgebieden (Stcrt. 1998, 53; 1998, 216)

Regeling structuurverbetering glastuinbouw (Stcrt. 1997, 187; Stcrt. 1998, 249)

Stimuleringsregeling inrichting duurzame glastuinbouwgebieden (Stcrt. 2000, 131)

Kaderbeschikking structuurversterking glastuinbouw Noord-Nederland

Dierlijke sector

Algemeen

Nationaal

Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I (Stcrt. 1976, 147)

Aangevuld: Beschikking ter uitvoering van artikel 10, derde lid, van de Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-I (Stb. 1976, 166)

Beschikking bevordering ruwvoedervervoering 1976-II (Stcrt. 1976, 147)

Beschikking bevordering ruwvoedervervoering Waddeneilanden 1976 (Stcrt. 1976, 208)

Beschikking bijdrage ruwvoedervervoer Waddeneilanden 1976 (Stcrt. 1976, 208)

Tijdelijke beëindigingsvergoedingsregeling bepaalde intensieve veehouderijen (Stcrt. 1977, 96)

Subsidieregeling zeldzame landbouwhuisdierrassen (Stcrt. 1998, 128)

Regeling instelling tijdelijke Begeleidingscommissie herstructurering veehouderij (Stcrt. 1999, 235)

Regeling beëindiging veehouderijtakken (Stcrt. 2000, 55)

Rundveehouderij, algemeen

O&S-regelingen

Bestuursbesluit nr. 7: Bijdrageregeling voor rundveestallen gebouwd volgens een arbeidsbesparend bouwsysteem (montagestallen) (jaarverslag 1963-1965)

Bestuursbesluit nr. 39: Bijdrageregeling voor het centraal opfokken van jongvee (jaarverslag 1969)

Melkveehouderij

Nationaal

Beschikking kleine melkveehouders (Stcrt. 1982, 252)

Regeling instelling Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Stcrt. 2000, 166)

Benoeming leden Commissie Herstructurering Melkveehouderij (Stcrt. 2000, 168)

O&S-regelingen

Bestuursbesluit nr. 20/21: Bijdrageregeling voor de proef met bewaring en transport van boerderijmelk in/buiten Oostelijk Flevoland (jaarverslag 1966)

Bestuursbesluit nr. 46: Bijdrageregeling voor de bouw van koeienhutten (jaarverslag 1969)

Bestuursbesluit nr. 48: Bijdrageregeling voor de bouw van gestandaardiseerde ligboxenstallen voor melkvee (jaarverslag 1969)

Bestuursbesluit nr. 73: Bijdrageregeling voor de bouw van experimentele, relatief goedkope rundveestallen (jaarverslag 1971)

Bestuursbesluit nr. 162: Melktankbesluit (jaarverslag 1976)

Vleesveehouderij

Bijdrageregeling extensivering vleesstierenhouderij (Stcrt. 1996, 65)

Subsidieregeling extensivering vleesstierenhouderij (Stcrt. 1996, 134)

Varkenshouderij

Nationaal

Opkoopregeling varkenshouderij (Stcrt. 1997, 231)

Wet van 9 april 1998, houdende regels inzake een stelsel van varkensrechten en een heffing ter zake van het houden van varkens (Wet herstructurering varkenshouderij (Stb. 1998, 236)

Besluit van 3 juli 1998, houdende nadere regels in het belang van een goede uitvoering van de Wet herstructurering varkenshouderij en regels omtrent de vermindering van het varkensrecht bij overgang (Uitvoeringsbesluit Wet herstructurering varkenshouderij) (Stb. 1998, 417)

Besluit van 18 juni 1998, houdende regels voor de hardheidsgevallen bij de toepassing van hoofdstuk II en artikel 24 van de Wet herstructurering varkenshouderij (Besluit hardheidsgevallen herstructurering varkenshouderij) (Stb. 1998, 368)

Regeling financiële tegemoetkoming Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 131/140)

Regeling leges en blokkade Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 140)

Regeling administratieve verplichtingen Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 143)

Regeling voorloperbedrijven varkenshouderij (Stcrt. 1998, 149)

Gewijzigd: Stcrt. 2000, 122/123

Besluit extra voorziening varkenshouderij 1999 (Stcrt. 1998, 242) [besluit SBF-bestuur]

Beëindigingsregeling varkensbedrijven in de EHS (Stcrt. 1998, 245)

Regeling vaststelling formulieren Wet herstructurering varkenshouderij (Stcrt. 1998, 250)

Europees

Verordening (EEG) nr. 1945/81 van de Raad van 30 juni 1981 tot beperking van de investeringssteun voor de varkensproductie (PbEG nr. L 197)

Verordening (EEG) nr. 2180/81 van de Commissie van 30 juli 1981 houdende uitvoeringsmaatregelen met betrekking tot de beperking van de investeringssteun voor de varkensproductie (PbEG nr. L 211)

Verordening (EEG) nr. 1191/89 van de Raad van 27 april 1989 houdende afwijking van Verordening (EEG) 797/85 ten aanzien van bepaalde gevallen van verlening van investeringssteun in de varkenshouderij (PbEG nr. L 123)

Pluimveehouderij

Regeling leges en blokkade pluimveerechten Meststoffenwet (Stcrt. 2000, 247)

Wet van 7 december 2000 tot wijziging van de Meststoffenwet in verband met de invoering van een stelsel van pluimveerechten (Stb. 2000, 538)

Besluit van 18 december 2000 houdende regels ter uitvoering van het stelsel van pluimveerechten (Uitvoeringsbesluit pluimveerechten Meststoffenwet) (Stb. 2000, 599)

Overige dierlijke sectoren

Bijenteelt

- Richtlijn 74/409/EEG van de Raad van 22 juli 1974 betreffende de harmonisatie van de wettelijke voorschriften van de lidstaten inzake honing (PbEG nr. L 221)
- Verordening (EEG) nr. 1196/81 van de Raad van 28 april 1981 tot invoering van een steunregeling voor de bijenteelt in de verkoopseizoenen 1981/1982, 1982/1983 en 1983/1984 (PbEG nr. L 122)
- Beschikking steunverlening bijenteelt 1981 (Stcrt. 1981, 100)
- Verordening (EG) nr. 1221/97 van de Raad van 25 juni 1997 houdende algemene regels voor de uitvoering van de maatregelen tot verbetering van de productie en de afzet van honing (PbEG nr. L 173)

Verwerking en afzet van agrarische producten

Nationaal

- 3, 2, 1%-Regeling hardfruit (Stcrt. 1974, 68; ingetrokken Stcrt. 1984, 155)
- Bedrijfsvergunningenbesluit industrieel broodbakkerijbedrijf 1976 (Stb. 1976, 383)
- Bedrijfsvergunningenbesluit industrieel broodbakkerijbedrijf 1981 (Stb. 1981, 1)
- Regeling steun aan individuele bedrijven (Stcrt. 1980, 50; ingetrokken Stcrt. 1984, 60)
- Stimuleringsregeling ontwikkeling en toepassing milieutechnologie (Stcrt. 1988, 252)
- Stimuleringsregeling milieuvriendelijke agrificatie (Stcrt. 1989, 248; wijzigingen Stcrt. 1992, 249 en 1995, 149)
- Instellingsbeschikking Adviescommissie milieuvriendelijke agrificatie (Stcrt. 1990, 118)

Europees

- Verordening (EEG) nr. 159/66 houdende aanvullende bepalingen inzake de gemeenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit (PbEG 27-10-1966; ingetrokken 1972)
- Verordening (EEG) nr. 1035/72 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit (PbEG nr. L 118)
- Verordening (EEG) nr. 355/77 inzake een gemeenschappelijke actie ter verbetering van de voorwaarden inzake verwerking en afzet van landbouw- en visserijproducten (PbEG nr. L 51)
- Verordening (EEG) nr. 866/90 inzake de verbetering van de verwerking en afzet van landbouwproducten (PbEG nr. L 91); belangrijkste wijziging Verordening (EEG) nr. 3669/93 (PbEG nr. L 338)
- Verordening (EG) nr. 2200/96 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit (PbEG nr. L 297)
- Verordening (EG) nr. 951/97 inzake de verbetering van de verwerking en de afzet van landbouwproducten PbEG nr. L 142)

28. Lijst van geraadpleegde bronnen en literatuur

Publicaties van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Aard en omvang van het landbouwkundig onderzoek. Tweede Kamer, vergaderjaar 1985-1986, nrs. 1-2

Aartsen, J.J. van (Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit),
Structuurveranderingen in de varkenshouderij (Kraamkamer of Denemarken) :
discussienota. LNV, 1997.

Actualisering en bedrijfsstakverkenningen (directie I&H), 1980-1990.

Adviesaanvraag: De toekomst van de dierhouderij in Nederland (TRC 2000/1207).

Atlas van het vernieuwend platteland. Lochem, 1997.

Bedrijfstakverkenningen 1977 en 1980: zie Minister van Economische Zaken.

Begrotingen ministerie van LNV, 1945-2000.

Beleidsinformatie, 1989-1996.

Bok, R. & T. Lossbroek (EC-LNV), Evaluatie Plan van Aanpak Biologische landbouw, 1997-1999. Ede, 2000

Brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aan de Tweede Kamer, d.d. 6 november 1998 (Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 280, nr. 1).

Brief van de ministers van VROM en LNV aan de Tweede Kamer, d.d. 25 februari 2000 (Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 26 729, nr. 19).

EU-handboek, Den Haag. 1997.

Feiten en actualiteiten, 1985-1988.

Financiële verantwoordingen over het jaar 1999 (Tweede Kamer, vergaderjaar 1999-2000, 27 127, nr. 46). Mei 2000.

In de kas. Over glastuinbouw in Nederland. Brochure nr. 05. 2000.

Informatiedossiers

Kennisbeleidsplan voor de plantaardige sectoren 1995-1998. 1994

LNV-Vademecums

Met rede gekaveld. Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren op het terrein van de landinrichting in de periode 1945-1993, nr. 59, Den Haag. 1999.

Nederlands Plan 1994-1999 ter verbetering en de rationalisatie van de behandeling, de verwerking en afzet van landbouwproducten Vo. 866/90, 1994.

Niet alle borgen zijn gelijk : 1951-1991: veertig jaar Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw. I.s.m. Stichting Borgstellingsfonds voor de Landbouw. Juni 1991.

Nota Bedrijfs grootte en Productiebeheersing. Februari 1979.

Nota Dynamiek en vernieuwing. 1995. Tweede Kamer, vergaderjaar 1994-1995, 24 140, nrs. 1-2.

Nota Een biologische markt te winnen. September 2000.

Nota fruitteelt 1986-1990. Directie Akker- en Tuinbouw. 1990.

Nota glastuinbouw 1981-1985: beschouwingen over de ontwikkelingen in de sector glastuinbouw (groente, fruit, snijbloemen, potplanten, perkplanten) 1981.

Nota glastuinbouw 1986-1990: discussienota over de ontwikkelingen in de glastuinbouwsector. 1986.

Nota Kracht en kwaliteit : Het LNV-beleidsprogramma 1999-2002. 1999.

Nota plantaardige productie. 1987.

Nota pluimveehouderij 1986-1990 : discussienota over de ontwikkelingen in de sector pluimveehouderij. Directie Veehouderij en Zuivel. Januari 1987.

Nota varkenshouderij 1981-1985 : Een beschouwing betreffende de ontwikkelingen in de periode 1960-1980 en een vooruitblik naar 1981-1985. Directie Veehouderij en Zuivel. Juli 1981.

Nota varkenshouderij 1986-1990 : discussienota over de ontwikkelingen in de sector varkenshouderij. Directie Veehouderij en Zuivel. November 1986.

Nota Voedsel en groen : Het Nederlandse agro-foodcomplex in perspectief. Juli 2000.

Notitie agrificatie. Directie I&H. 1993.

Ontwikkelingsplan voor de instituten en proefstations van het ministerie van Landbouw en Visserij, 1987-1990. Landbouwkundig onderzoek in perspectief. Tweede Kamer, vergaderjaar 1987-1988, 19 307, nrs. 5-6

Opzet beheers- en controlestructuur van Structuurfondsen. Directie FEZ. 1996.

Orgaanbeschrijvingen. Directie VAAP.

Plattelandontwikkelingsprogramma Nederland 2000-2006, samenvatting. Den Haag, 1999

Pluimveehouderij. I.s.m. Centrum voor Onderzoek en Voorlichting voor de Pluimveehouderij "Het Spelderholt". Maart 1988.

Rapport over de groenten- en fruitveilingen in Nederland. Directie AHN. 1971.

Rapport Studiecommissie Voedsel- en Agrarische Industrie, 1976.

Rijksdienst voor het landbouwherstel, Verslag in hoofdzaken over 1949.

Sectornota plantaardig produktie 1992-1994. Den Haag, 1992.

Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, Statuten.

Strategische Positionering Praktijkonderzoek. Een leidraad voor de standpuntvorming door en in het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Rapportage van de Werkgroep Praktijkonderzoek. Directie DWK. Den Haag, 1996.

Structuurnota Landbouw. Tweede Kamer, vergaderjaar 1989-1990, 21 148, nrs. 2-3.

Structuurnota schapehouderij (discussienota). Juni 1979. Directie Veehouderij en Zuivel.

Structuurverandering varkenshouderij. Brief van de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag, 10 juli 1997. Tweede Kamer, vergaderjaar 1996-1997, 25 448, nr. 1.

Structuurvisie Landbouw. Den Haag, 1977.

Ter bevordering van menswaardige arbeid. Rapport institutioneel onderzoek op het beleidsterrein arbeidsomstandigheden, 1940-1993. Den Haag. 1994.

Toepassing landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland. Vijfde evaluatierapport: januari t/m december 1999. Den Haag, 2001

Verstrekkingen zekerheid. Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein sociale zekerheid ten aanzien van de sociale verzekeringen, 1940-1997. Den Haag. 1999.

Varkenshouderij op een keerpunt. Den Haag, januari 1999.

Overige publicaties

Adviescommissies inzake het industriebeleid, Een nieuw elan. De marktsector in de jaren tachtig. Deventer, 1984.

Adviesgroep Plan van Aanpak Biologische Landbouw 2001-2004, Biologische landbouw: een historische kans! Advies aan de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Mr. L.J. Brinkhorst ten behoeve van het Plan van Aanpak Biologische Landbouw 2001-2004. Utrecht, 2000

Adviesgroep Plan van Aanpak Biologische Landbouw 2001-2004, Een biologische markt te

- winnen. Beleidsnota biologische landbouw 2001-2004. Utrecht, 2000
- Algemene Rekenkamer, Beleid voor de glastuinbouw 1990-1994. 1996
- Andringa, H. en H. Botter, AVEBE: en hoe nu verder? (werkstuk vakgroep Chemie & Samenleving Rijksuniversiteit Utrecht). Utrecht, 1991.
- Aspecten van landbouwvoorlichting in Nederland. 100 jaar landbouwvoorlichting. Een serie artikelen in de land- en tuinbouwpers in 1976. 1976
- Beerendonk, F.J. van, '*LTO-visie op duurzame vollegrondsgroenteteelt*', In: Duurzame vollegrondsgroenteteelt. Spanning tussen telers, markt in maatschappij. Samenstelling ir. W. Sukkel. Praktijkonderzoek voor de Akkerbouw en de Vollegrondsgroenteteelt, PAV. Lelystad. 2000
- Bekke, H. & J. de Vries, *De herstructurering van de varkenshouderij*. In: De ontpoldering van de Nederlandse landbouw : het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij 1994-2000. Apeldoorn : Garant, 2001.
- Blokker, K.J. en Jong, A., de, Landbouwvoorlichting. Muiderberg 1986.
- Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen. Het landbouwbeleid van de Europese Gemeenschap, Luxemburg. 1983.
- Centraal Bureau van de Tuinbouwveilingen in Nederland, Vereniging van Bloemenveilingen in Nederland, 100 Jaar veilingen in de tuinbouw. 1987.
- Commissie Herstructurering Glastuinbouw, Glasheldere alternatieven. Tweede tussenrapportage. 2001
- Commissie van de Europese Gemeenschappen / P. Parsy en C. Nordmann, Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw. Rol en werking, Brussel, 1986.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen, Vademecum over de hervorming van de communautaire structuurfondsen. Luxemburg, 1989.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen, De structuurfondsen van de Gemeenschap 1994-1999. Luxemburg, 1993.
- Consulentschap in Algemene Dienst voor Varkenshouderij, De varkenshouderij in Nederland. Rosmalen, 1985.
- Denkgroep-Wijffels, Toekomst voor de veehouderij : agenda voor een herontwerp van de sector. Advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. 29 mei 2001 (TRCDL/2001/2462).
- Dijk, F. van, Per slot van rijksrekening. Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein beheer van de rijksbegroting, 1940-1993. Den Haag, 1994.

- Dr. N. Slot over het landbouwbeleid van de afgelopen jaren : van 'voedselvoorziening' tot 'natuur, landschap en milieu'.* In: Platform, 1989-3, blz. 4-7.
- Esch, J.C.P.A. van, *Het landbouwstructuurbeleid van de EG na het plan-Mansholt.* In: Economisch-Statistische Berichten, 1981-66, blz. 1064-1067.
- Europese Commissie, Directoraat-Generaal Landbouw, Biologische Landbouw. Gids betreffende de communautaire regelgeving. Luxemburg, 2001
- Extra werkgelegenheid door verbouw agrarische bedrijfsgebouwen.* Stcrt. 1972, 142.
- Geessink, E.F., *Structurele veranderingen in de varkenshouderij.* In: Bedrijfsontwikkeling, 1980-1, blz. 45-47.
- Het landbouwbeleid van de Europese Gemeenschap. Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, Luxemburg. 1983.
- Hoogh, J. de & H.J. Silvis, EU-landbouwpolitiek van binnen en van buiten. Wageningen, 1996.
- Horbach, N.L.J.T., *Indirecte milieu-effecten van het landbouwstructuurbeleid van 1985-1990.* In: Agrarisch recht, 1990-11, blz. 511-527.
- Horring, J., *Landbouwstructuurbeleid : wat het is en wat het zou moeten zijn.* In: Landbouwkundig Tijdschrift, 1970-8.
- Integraal Structuurplan Noorden des Lands. Tweede Kamer, zitting 1978-1979, 15 550, nrs. 1-2
- Jager, A. de, De bedrijfsstructuur in de vollegrondsgroenteteelt. Ontwikkelingen in de periode 1985-1988. Landbouw-Economisch Instituut. Afdeling Tuinbouw. 1989
- KNBTB verontrust over ontwikkelingen varkenshouderij.* In: Boer & Tuinbouw, 1978-1578, blz. 4, 5 en 7.
- Landbouwschap, Secretariaat Melkveehouderij & Grondgebruik, Notitie Structuurontwikkeling melkveehouderij. Januari 1991.
- LEI / M.H. Borgstein en J.J. Verduyn, *Perspectieven voor veemarkten.* Den Haag, 1990.
- Lunshof, J.H., 'Coöperaties', in: W. Brussaard (red.), Hoofdlijnen van het agrarisch recht. Zwolle, 1993.
- Male, J.P. van, Verleden, heden en toekomst in de varkenshouderij. In: Boerderij, 1981-33, blz. 6VA, 7VA en 9VA.
- Minderen en bezinnen : Over het landbouwstructuurbeleid van 1985 tot heden.* In: Landinrichting, 1990-3, blz. 6-7.

- Ministerie van Economische Zaken, Nota inzake de selectieve groei ('Economische structuurnota') (HTK 1975-1976, 13 955).
- Ministerie van Economische Zaken, Bedrijfstakken verkend 1977 (deel 1, Voedings- en genotmiddelenindustrie, is samengesteld door het ministerie van LNV). Den Haag, 1977.
- Ministerie van Economische Zaken, Brief over de NEHEM (Stcrt. 1978, 203).
- Ministerie van Economische Zaken, Voortgangsnota Economisch Structuurbeleid ('Sectornota') (HTK 1979-1980, 15 818).
- Ministerie van Economische Zaken, Bedrijfstakverkenning 1980 (deel 1, Voedings- en genotmiddelenindustrie, is samengesteld door het ministerie van LNV). Den Haag, 1980.
- Ministerie van Economische Zaken, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij e.a. Integraal Structuurplan Noorden des Lands. Tweede Kamer, zitting 1978-1979, 15 550, nrs. 1-2.
- Ministerie van Economische Zaken, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij e.a. Nota Ontwikkeling van het Noorden des Lands. Tweede Kamer, vergaderjaar 1967-1968, 9458.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Evaluatieonderzoek Arbo-convenant Agrarische Sectoren 1994-1999. Eindrapport. Den Haag, 2000.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij e.a. Arbo-convenant, samenwerkingsovereenkomst inzake de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de agrarische sectoren. Den Haag. 1994.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij e.a. Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006. Den Haag, 1999.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij e.a. Plattelandsontwikkelingsplan Nederland, Bijlagen. Den Haag. 2000.
- Nederlandse Zoötechnische Vereniging, Verleden, heden en toekomst in de Nederlandse veeteelt : 50 jaar Nederlandse Zoötechnische Vereniging 1930-1980. 1981.
- Nota Ontwikkeling van het Noorden des Lands. Tweede Kamer, vergaderjaar 1967-1968, 9458.
- Ogink, G.J.A., *Enkele ontwikkelingen in de varkenshouderij in Nederland*. In: *Bedrijfsontwikkeling 1979-7*, blz. 689-692.
- Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw, jaarverslagen 1962-1997.

- Oostendorp, D. & L. Loseman, Vleesveehouderij. Praktijkreeks Veehouderij. Doetinchem : Uitgeversmaatschappij C. Misset, 1992.
- Peper, Bram, Duurzame kennis, duurzame landbouw. 1996.
- Platform. Extern magazine over het beleidsterrein van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Themanummer over landbouwkundig onderzoek. 8^e jaargang, nummer 11, november 1992.
- Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2000-2006. Den Haag, 1999
- Plattelandsontwikkelingsprogramma Nederland 2000-2006, samenvatting. Den Haag, 1999
- Plattelandsontwikkelingsplan Nederland, Bijlagen. Den Haag, 2000
- Raad voor het natuurbeheer, Advies EU-fondsen en geïntegreerde plattelandsontwikkeling, 1996.
- Produktschap voor Groenten en Fruit, Produktschap voor Groenten en Fruit : 25 jaar. Den Haag, 1981.
- Programmabureau Industriële Biotechnologie, Innovatiegericht Onderzoekprogramma Biotechnologie (IOP-b) 1985-1990 : eindverslag. Leidschendam, 1990.
- Raad voor het Landelijk Gebied, Voor het kalf verdronken is... : Advies over de toekomst van de dierhouderij in Nederland. Augustus 2001.
- Raad voor het Natuurbeheer, Advies EU-fondsen en geïntegreerde plattelandsontwikkeling. 1996.
- Sociaal Economische Raad, Commissie Internationale Sociaal-Economische Aangelegenheden, Advies EG-landbouwstructuurbeleid.
- Staatsalmanak, 1945-2000.
- Staatscourant, 1945-2000.
- Staatsblad, 1945-2000.
- Stichting Herstructurering Broodbakkerij, Jaarverslag 1996. Den Haag, 1997.
- Structuur in beweging : Dissertatie over het landbouwstructuurbeleid in Nederland 1945-1985.* In: Landinrichting, 1990-3, blz. 1-4.
- STULM, jaarverslag 1973
- Stuurgroep Heroriëntatie Pluimveehouderij, eindrapport, november 1999.
- Vijverberg, A.J., Ontwikkelingen bij Onderzoek Voorlichting en Onderwijs (OVO). Voordracht jaarvergadering ROC Vleuten, 31-3-93. Vleuten 1993.

Werkgroep Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw.
Rapport Fiscale opties bij herstructurering op bedrijfsniveau in de land- en tuinbouw.
2000.

Wesseling, V.F.M., *De Europese structuurfondsen*. In: Economisch Statistische Berichten,
1991-76, nr. 3799.

PIVOT-publicaties

Brochures

Van de selectie van papier naar de selectie van handelingen

Een methode voor de vervaardiging van een archiefselectie-instrument uitgaande van het handelen van de overheid

(samenstelling: W.D. Küller; ISBN 90-74442-03-X) 's-Gravenhage 1992, 1993

Om de kwaliteit van het behoud:

NORMEN 'GOEDE EN GEORDENDE STAAT'

(samenstelling: M. Beekhuis/R.C. Hol; ISBN 90-74442-10-2) 's-Gravenhage 1993

Handelend optreden

Overheidshandelen: modellen, onderzoeksmethoden en toepassingen

(samenstelling: medewerkers PIVOT; ISBN 90-74442-27-7) 's-Gravenhage 1994

De toegang ontsloten

Voordrachten gehouden op de themabijeenkomst over bewerking en toegankelijkheid van het archiefblok over de Rijksbegroting van het ministerie van Financiën over de periode 1940-1981

(samenstelling: R.W. Steensma; ISBN 90-74442-41-2) 's-Gravenhage 1996

Rapporten

1 *Coördinatie op hoog niveau*

Institutioneel onderzoek naar de ministeriële coördinatie organen en de ambtelijke voorportalen, 1945-1990

(samenstelling: dr. L. Hovy; ISBN 90-74442-01-3) 's-Gravenhage 1992

2 *Kwakzalverij is nooit uit te roeien: 'Mundus vult decipi'*

Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving op het terrein van de medische beroepen en opleidingen, 1940-1990 (samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-02-1) 's-Gravenhage 1992

3 *Oorlog duurt een leven lang*

Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving inzake de oorlogsgetroffenen, 1945-1990

(samenstelling: drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-04-8) 's-Gravenhage 1993 **uitverkocht**

4 *Telecommunicatie en post in Nederland*

Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein telecommunicatie en post, 1945-1990

(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts en dr. L. Hovy; ISBN 90-74442-05-6) 's-Gravenhage 1993 **uitverkocht**

5 *Zicht op toezicht*

Een institutioneel onderzoek naar het staats-toezicht op de volksgezondheid, 1940-1990

(samenstelling: drs. L.B. Humbert; ISBN 90-74442-06-4) 's-Gravenhage 1993

- 6 *Planning van voorzieningen in de gezondheidszorg*
Rapport van een institutioneel onderzoek, 1945-1990
(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-07-2) 's-Gravenhage 1993
- 7 *Verzekerd van zorg*
Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving op het terrein van de bekostiging en verzekering van de gezondheidszorg als onderdeel van het stelsel van structuur en financiering van de gezondheidszorg, 1940-1990
(samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-09-9) 's-Gravenhage 1993 **uitverkocht**
- 8 *De vaststelling van tarieven in de gezondheidszorg*
Een institutioneel onderzoek, 1945-1990
(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-08-0) 's-Gravenhage 1993
- 9 *Het bejaardenbeleid*
Een onderzoek naar instituties en wet- en regelgeving inzake het ouderenbeleid, 1945-1990
(samenstelling: drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-12-9) 's-Gravenhage 1993
- 10 *Rechtspleging en rechtshulp*
De datageschiedenis van handelingen en organisatie-eenheden van de justitiële ministeriële organisatie van de rechtspleging en rechtshulp, 1945-1992
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis; ISBN 90-74442-14-5) 's-Gravenhage 1993
- 11 *Nationaliteiten*
Een onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de nationaliteitsaangelegenheden, 1945-1991
(samenstelling: drs. A.H. Netiv; ISBN 90-74442-13-7) 's-Gravenhage 1994
- 12 *"So many laws argue so many sins"*
Een onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de wetgeving, 1945-1991
(samenstelling: drs. A.H. Netiv; ISBN 90-74442-11-0) 's-Gravenhage 1994
- 13 *Kwaliteit op recept*
Een onderzoek naar de actoren en handelingen op het terrein geneesmiddelen en medische hulpmiddelen,
1940-1990
(samenstelling: drs. L.B. Humbert, drs. F. van der Doe en drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-16-1)
's-Gravenhage 1994 **uitverkocht**
- 14 *Externe adviesorganen in de gezondheidszorg*
Een institutioneel onderzoek op het terrein van de advisering in de gezondheidszorg, 1940-1990
(samenstelling: drs. N.P. van Egmond en drs. F. van der Doe; ISBN 90-74442-15-3) 's-Gravenhage 1994 **uitverkocht**
- 15 *Per slot van rijksrekening*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein beheer van de rijksbegroting, 1940-1993
(samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-17x) 's-Gravenhage 1994 **uitverkocht**

16 *Luchtvaart gebonden*

Een institutioneel onderzoek op het terrein van de burgerluchtvaart, 1945-1993
(samenstelling: dr. L. Hovy; ISBN 90-74442-18-8) 's-Gravenhage 1994 **uitverkocht**

17 *Driemaal 's Raads Recht*

Een institutioneel onderzoek naar de taakgebieden van de Raad van State, (1940) 1945-1990
(samenstelling: drs. A. Spijksma en drs. L. Verbeek; ISBN 90-74442-20x) 's-Gravenhage
1994

18 *De heilige koe geboekstaafd*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de Rijksdienst voor het Wegverkeer,
1951-1994
(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-19-6) 's-Gravenhage 1994

19 *Belastingver(h)effend*

Een institutioneel onderzoek naar de actoren en handelingen op het terrein van het heffen en
invorderen van belastingen, 1940-1993
(samenstelling: P.C.A. Lamboo; ISBN 90-74442-24-2) 's-Gravenhage 1994

20 *Roeien met de riemen*

Een onderzoek naar instituties, bedrijfsprocessen en handelingen met betrekking tot het
beleidsterrein militair materieel Koninklijke Marine, 1945-1993
(samenstelling: drs. A.G. de Vries; ISBN 90-74442-22-6) 's-Gravenhage 1994 **uitverkocht**

21 *Stuurlui aan wal*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein scheepvaart en maritieme zaken, 1980-
1994
(samenstelling: drs. J.T. Klinkenberg; ISBN 90-74442-21-8) 's-Gravenhage 1994

22 *Smelten, pletten, ponsen en slaan (geldvoorziening)*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van het 'geldwezen'
(de geldvoorziening), 1940-1993
(samenstelling: drs. N.P. van Egmond; ISBN 90-74442-23-4) 's-Gravenhage 1994
uitverkocht

23 *De toelating van vreemdelingen*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein toelating van vreemdelingen, 1945-1993
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis, W. Hoffstädt, W.D. Küller; ISBN 90-74442-28-5) 's-
Gravenhage 1994

24 *Ter bevordering van menswaardige arbeid*

Rapport institutioneel onderzoek op het beleidsterrein arbeidsomstandigheden, 1940-1993
(samenstelling: M. Schaap, A. Spijksma; ISBN 90-74442-25-0) 's-Gravenhage 1994
uitverkocht

25 *Geef acht*

Een institutioneel onderzoek naar bedrijfsprocessen en handelingen op het beleidsterrein
militair personeel: beroeps- en reservepersoneel in dienst van het ministerie van Defensie en
voorgangers, 1945-1993

(samenstelling: drs. F. van der Doe, en drs. M.L. Loef; ISBN 90-74442-26-9) 's-Gravenhage 1994

26 *Agrarisch Onderwijs*

Een onderzoek naar actoren, taken en handelingen op het beleidsterrein Agrarisch Onderwijs in de periode 1945-1992

(samenstelling: G.M.C.J. Smeets; ISBN 90-74442-30-7) 's-Gravenhage 1995 **uitverkocht**

27 *Tussen waarneming en neerslag*

Een institutioneel onderzoek naar het takenpakket van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut

(samenstelling: W.D. Küller; ISBN 90-74442-29-3) 's-Gravenhage 1994

28 *Waterstaat*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein waterstaat over de periode 1945-1994

(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-31-5) 's-Gravenhage 1995 **uitverkocht**

29 *Eenheid in verscheidenheid*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van staatkundige verhoudingen en samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk der Nederlanden in de periode 1954-1995

(samenstelling: drs. I. Broos; ISBN 90-74442-32-3) 's-Gravenhage 1996

30 *Inlichtingendienst Buitenland*

Een institutioneel onderzoek naar de Buitenlandse Inlichtingendienst/Inlichtingendienst Buitenland 1946-1996 (samenstelling: dr. D. Engelen; ISBN 90-74442-33-1) 's-Gravenhage 1996

31 *Handelen met de sterke arm, deel II*

Rapport institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein politie (deel II), vanaf 1994

(samenstelling: drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-34-x) 's-Gravenhage 1996

uitverkocht

32 *Flora en Fauna*

Rapport van een onderzoek naar het beleidsterrein Flora en Fauna in de periode 1945-1993

(samenstelling: drs. M.L. Baten; ISBN 90-74442-35-8) 's-Gravenhage 1996

33 *Van monumentale waarde*

Een institutioneel onderzoek naar de rijksoverheidsbemoeyenis met monumentenzorg, 1945-1990

(samenstelling: drs. F. van der Doe en drs. H. Spijkerman; ISBN 90-74442-36-6) 's-Gravenhage 1996

34 *Geld(t) voor overzee*

Institutioneel onderzoek naar overzeese pensioenen en eenmalige uitkeringen aan Indische oorlogsslachtoffers

(samenstelling: drs. N.J.W. de Goeje; ISBN 90-74442-40-4) 's-Gravenhage 1996

35 *Pacht- en Grondprijnsbeleid*

Institutioneel onderzoek naar twee beleidsterreinen die zich begeven op het deeltaakgebied prijsbeheersing van de landbouwgronden, 1945-1993
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis en drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-37-4) 's-Gravenhage 1996

36 *Echt goud, echt zilver ?*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en de handelingen betreffende het waarborgen van (platina), gouden en zilveren werken over de periode 1940-1995.
(samenstelling: drs. G. Beks; ISBN 90-74442-39-0) 's-Gravenhage 1996

37 *De grens verlegd*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en het overheidshandelen op het beleidsterrein invoerrechten en accijnzen, 1940-1962
(samenstelling: drs. G. Beks; ISBN 90-74442-38-2) 's-Gravenhage 1996

38 *De grens geslecht*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en het overheidshandelen op het beleidsterrein invoerrechten en accijnzen, 1962-1995
(samenstelling: A.A. Mietes; ISBN 90-74442-72-2) 's-Gravenhage 1999

39 *Zakelijk gezien*

Rapport van het institutioneel onderzoek naar de taken en handelingen van de dienst Domeinen van het ministerie van Financiën over de periode 1945-1994
(samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-42-2) 's-Gravenhage 1996

40 *Geregeld toezicht*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de regulering van en het toezicht op de centrale bank, het kredietwezen, het effectenverkeer en het giroverkeer (en de Rijkspostspaarbank), het voorkomen van het witwassen van uit criminele activiteiten verkregen gelden, en het financiële verkeer in buitengewone omstandigheden, 1940-1995
(samenstelling: drs. N.P. van Egmond; ISBN 90-74442-43-9) 's-Gravenhage 1996

21 *Stuurlui aan wal*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein scheepvaart en maritieme zaken, 1980-1994
(samenstelling: drs. J.T. Klinkenberg; ISBN 90-74442-21-8) 's-Gravenhage 1994

22 *Smelten, pletten, ponsen en slaan (geldvoorziening)*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van het 'geldwezen' (de geldvoorziening), 1940-1993
(samenstelling: drs. N.P. van Egmond; ISBN 90-74442-23-4) 's-Gravenhage 1994

uitverkocht

23 *De toelating van vreemdelingen*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein toelating van vreemdelingen, 1945-1993
(samenstelling: drs. C.K. Berghuis, W. Hoffstädt, W.D. Küller; ISBN 90-74442-28-5) 's-Gravenhage 1994

24 *Ter bevordering van menswaardige arbeid*

Rapport institutioneel onderzoek op het beleidsterrein arbeidsomstandigheden, 1940-1993

(samenstelling: M. Schaap, A. Spijksma; ISBN 90-74442-25-0) 's-Gravenhage 1994
uitverkocht

25 *Geef acht*

Een institutioneel onderzoek naar bedrijfsprocessen en handelingen op het beleidsterrein militair personeel: beroeps- en reservepersoneel in dienst van het ministerie van Defensie en voorgangers, 1945-1993

(samenstelling: drs. F. van der Doe, en drs. M.L. Loef; ISBN 90-74442-26-9) 's-Gravenhage 1994

26 *Agrarisch Onderwijs*

Een onderzoek naar actoren, taken en handelingen op het beleidsterrein Agrarisch Onderwijs in de periode 1945-1992

(samenstelling: G.M.C.J. Smeets; ISBN 90-74442-30-7) 's-Gravenhage 1995 **uitverkocht**

27 *Tussen waarneming en neerslag*

Een institutioneel onderzoek naar het takenpakket van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut

(samenstelling: W.D. Küller; ISBN 90-74442-29-3) 's-Gravenhage 1994

28 *Waterstaat*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein waterstaat over de periode 1945-1994

(samenstelling: J.W.J.M. Bogaarts; ISBN 90-74442-31-5) 's-Gravenhage 1995 **uitverkocht**

29 *Eenheid in verscheidenheid*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van staatkundige verhoudingen en samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk der Nederlanden in de periode 1954-1995

(samenstelling: drs. I. Broos; ISBN 90-74442-32-3) 's-Gravenhage 1996

30 *Inlichtingendienst Buitenland*

Een institutioneel onderzoek naar de Buitenlandse Inlichtingendienst/Inlichtingendienst Buitenland 1946-1996 (samenstelling: dr. D. Engelen; ISBN 90-74442-33-1) 's-Gravenhage 1996

31 *Handelen met de sterke arm, deel II*

Rapport institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein politie (deel II), vanaf 1994

(samenstelling: drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-34-x) 's-Gravenhage 1996

uitverkocht

32 *Flora en Fauna*

Rapport van een onderzoek naar het beleidsterrein Flora en Fauna in de periode 1945-1993

(samenstelling: drs. M.L. Baten; ISBN 90-74442-35-8) 's-Gravenhage 1996

33 *Van monumentale waarde*

Een institutioneel onderzoek naar de rijksoverheidsbemoeyenis met monumentenzorg, 1945-1990

(samenstelling: drs. F. van der Doe en drs. H. Spijkerman; ISBN 90-74442-36-6) 's-Gravenhage 1996

34 *Geld(t) voor overzee*

Institutioneel onderzoek naar overzeese pensioenen en eenmalige uitkeringen aan Indische oorlogsslachtoffers

(samenstelling: drs. N.J.W. de Goeje; ISBN 90-74442-40-4) 's-Gravenhage 1996

35 *Pacht- en Grondprijnsbeleid*

Institutioneel onderzoek naar twee beleidsterreinen die zich begeven op het deeltaakgebied prijsbeheersing van de landbouwgronden, 1945-1993

(samenstelling: drs. C.K. Berghuis en drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-37-4) 's-Gravenhage 1996

36 *Echt goud, echt zilver ?*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en de handelingen betreffende het waarborgen van (platina), gouden en zilveren werken over de periode 1940-1995.

(samenstelling: drs. G. Beks; ISBN 90-74442-39-0) 's-Gravenhage 1996

37 *De grens verlegd*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en het overheidshandelen op het beleidsterrein invoerrechten en accijnzen, 1940-1962

(samenstelling: drs. G. Beks; ISBN 90-74442-38-2) 's-Gravenhage 1996

38 *De grens geslecht*

Rapport van een institutioneel onderzoek naar de taken en het overheidshandelen op het beleidsterrein invoerrechten en accijnzen, 1962-1995

(samenstelling: A.A. Mietes; ISBN 90-74442-72-2) 's-Gravenhage 1999

39 *Zakelijk gezien*

Rapport van het institutioneel onderzoek naar de taken en handelingen van de dienst Domeinen van het ministerie van Financiën over de periode 1945-1994

(samenstelling: F. van Dijk; ISBN 90-74442-42-2) 's-Gravenhage 1996

40 *Geregeld toezicht*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de regulering van en het toezicht op de centrale bank, het kredietwezen, het effectenverkeer en het giroverkeer (en de Rijkspostspaarbank), het voorkomen van het witwassen van uit criminele activiteiten verkregen gelden, en het financiële verkeer in buitengewone omstandigheden, 1940-1995

(samenstelling: drs. N.P. van Egmond; ISBN 90-74442-43-9) 's-Gravenhage 1996

41 *En morgen gezond weer op*

Een institutioneel onderzoek naar het takenpakket en de handelingen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne, 1940-1995

(samenstelling: drs. I.E.C.M. Broos m.m.v. ing. S. Slagter en drs. H.E. Erich; ISBN 90-74442-46-3)

's-Gravenhage 1996

42 *Leergeld*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein studiefinanciering, 1945-1994

(samenstelling: J. van der Meer en G.J. Willighagen; ISBN 90-74442-47-1) 's-Gravenhage 1997

- 43 *Die zijn schuld betaalt, verarmt niet*
Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de zorg voor de financiering en beheersing van de staatsschuld, 1940-1993
(samenstelling: drs. A. Ettekoven; ISBN 90-74442-48-x) 's-Gravenhage 1997
- 44 *Bomen met beleid*
Een institutioneel onderzoek naar actoren, taken en handelingen op het beleidsterrein bosbouw, 1945-1995
(samenstelling: drs. A.S. Fris; ISBN 90-74442-49-8) 's-Gravenhage 1997
- 45 *Het Rijk onder dak*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein van de rijkshuisvesting, 1945-1994 en in het bijzonder de Rijksgebouwendienst (1922-1994)
(samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets; ISBN 90-74442-52-8) 's-Gravenhage 1997
- 46 *“In den strijd tegen onwetendheid, valsche voorstelling en leugen”*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein voorlichting van de rijksoverheid, 1931-1990
(samenstelling: drs. M.J.B. Kavelaars; ISBN 90-74442-50-1) 's-Gravenhage 1997
- 47 *Het verdiende loon*
Een institutioneel onderzoek op het terrein van inkomens- en arbeidsvoorwaardenbeleid over de periode 1940-1994
(samenstelling: A. Ettekoven en A.T. Spieksma; ISBN 90-74442-51-x) 's-Gravenhage 1997
- 48 *De draden van de WEB*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein beroepsonderwijs en volwasseneneducatie 1945 - 1995/1996
(samenstelling: drs. A.E.M. Jonker; ISBN 90-74442-54-4) 's-Gravenhage 1998
- 49 *Van pro-actie tot nazorg*
Een institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein brandweezorg, rampenbestrijding en crisisbeheersing vanaf 1952
(samenstelling: W.D. Küller; ISBN 90-74442-57-9) 's-Gravenhage 1998
- 50 *Te land, ter zee en in de lucht*
Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen op het beleidsterrein militaire operatiën van het ministerie van Defensie en voorgangers, 1945-1993
(samenstelling: A.D.M. Bakker, F. van Dijk, drs. F. van der Doe, dr. B Jaski, drs. L. Verbeek; ISBN 90-74442-63-3) 's-Gravenhage 1998 **uitverkocht**
- 51 *Openluchtrecreatie*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein openluchtrecreatie over de periode 1945-1996
(samenstelling: drs. R. van der Wal; ISBN 90-74442-60-9) 's-Gravenhage 1998
- 52 *Speciaal Centraal*
Een institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein speciaal onderwijs periode 1950-1996
(samenstelling: Y. van Dam-Kooij; ISBN 90-74442-53-6) 's-Gravenhage 1998

- 53 *Geschiedschrijving van de toekomst*
Een rapport institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein algemeen wetenschappelijke beleidsvoorbereiding, (1892) 1945-1996
(samenstelling: drs. F. van der Doe, drs. A.G. de Vries, drs. Ch. M. Zeegers; ISBN 90-74442-58-7) 's-Gravenhage 1998
- 54 *Gewasbescherming*
Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein Gewasbescherming met actoren en handelingen in de periode 1945-1993
(samenstelling: drs. M.L Baten; ISBN 90-74442-61-7)
- 55 *Een academische zaak, deel II*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein wetenschappelijk onderwijs, (1945) 1960-1997
(samenstelling: drs. Ch.M. Zeegers; ISBN 90-74442-59-5) 's-Gravenhage 1998
- 56 *Behoorlijk behandeld*
Rapport van een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van de Nationale Ombudsman (1964), 1982-1997
(samenstelling: drs. R.J.B. Hageman; ISBN 90-74442-55-2) 's-Gravenhage 1998
- 57 *Staatsdeelneming en financiering van het bedrijfsleven*
Een institutioneel onderzoek naar de handelingen en taken van de Rijksoverheid op het beleidsinstrument staatsdeelnemingen en financiering van het bedrijfsleven, 1940-1995
(samenstelling: drs. G. Beks, drs. A.G. de Vries; ISBN 90-74442-56-0) 's-Gravenhage 1998
- 58 *De Sociaal-Economische Raad*
Een institutioneel onderzoek naar de taken en handelingen van de SER, 1950-1997
(samenstelling: E.A.T.M. Schreuder; ISBN 90-74442-65-5) 's-Gravenhage 1998
- 59 *Met rede gekaveld*
Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren op het terrein van de landinrichting in de periode 1945-1993
(samenstelling: drs. R.J.B. Hageman; ISBN 90-74442-67-6) 's-Gravenhage 2000
- 60 *Een Academische Zaak, deel I*
Een institutioneel onderzoek naar universiteiten op het beleidsterrein wetenschappelijk onderwijs sinds (1981) 1968-1998
(samenstelling: J. van der Meer en A. Spieksma; ISBN 90-74442-64-1) 's-Gravenhage 1999
- 61 *De militaire inlichtingendiensten*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid op het terrein van de militaire inlichtingendiensten, (1930) 1945-1999
(Samenstelling: dr. D. Engelen; ISBN 90-74442-65-x) 's-Gravenhage 1999
- 62 *Hoger Beroepsonderwijs*
Een institutioneel onderzoek naar het handelen van nationale overheidsorganen op het beleidsterrein hoger onderwijs, (1945)1968-1998
(samenstelling: drs. Ch.M. Zeegers; ISBN 90-74442-66-8) 's-Gravenhage 1999

63 *Mammoetsporen, deel I*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein voortgezet onderwijs, 1968-1998
(samenstelling: Y. van Dam-Kooij; ISBN 90-74442-68-4) 's-Gravenhage 1999

64 *Klaar...af*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein basisonderwijs, 1945-1998
(samenstelling: Y. van Dam-Kooij, H. Sauter, J. Yard; ISBN 90-74442-69-2) 's-Gravenhage 1999

65 *Belastingen: de geheiligde schuld*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van actoren op het beleidsterrein van de heffing van rijksbelastingen op grond van de wet- en regelgeving betreffende de zogenoemde heffingswetten per belastingsoort, met uitzondering van de invoerrechten en accijnzen, 1940-1993
(samenstelling: P.C.A. Lamboo; ISBN 90-74442-70-6) 's-Gravenhage 1999

66 *Verstrekkende zekerheid*

Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein sociale zekerheid ten aanzien van de sociale verzekeringen, 1940-1997
(samenstelling: J. van der Meer, A. Wittkamp, J. Lendering; ISBN 90-74442-71-4) 's-Gravenhage 1999

67 *Toezicht verzekerd*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein toezicht op het verzekeringsbedrijf, 1940-1996
(samenstelling: drs. B.J. Abels; ISBN 90-74442-73-0) 's-Gravenhage 1999

68 *Constitutionele zaken*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein constitutionele zaken.
(samenstelling: M. Schaap en drs. M.C. Windhorst; ISBN 90-74442-74-9) 's-Gravenhage 1999

69 *Mammoetsporen deel II*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de (rijks)overheid op het beleidsterrein middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo), 1968-1999
(samenstelling: Y. van Dam-Kooij; ISBN 90-74442-75-7) 's-Gravenhage 1999

70 *Medewetgeving en controle*

Een institutioneel onderzoek naar de Staten-Generaal, 1945 - 2002
(samenstelling: drs. B.J. Abels, C.G. van Beek, drs. H.R. Jordaan, T.P. Reuderink-Kort, T.A. Rolak en dr. A.P. Versteegh; ISBN 90-5909-043-8) 's-Gravenhage 2004

71 *Volgens de regelen der kunst*

Rapport institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein kunsten,
(1945) 1965-1999
(samenstelling: drs. Ch. M. Zeegers; ISBN 90-74442-76-5) 's-Gravenhage 1999

72 *Overheidspersoneel: arbeidsverhoudingen*

Een rapport institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein arbeidsverhoudingen bij overheidspersoneel, 1945-1995 (1997)

(samenstelling: drs. R. van der Wal, m.m.v. drs. M.L. Baten, drs. R.P.B.A. Dingemans, J. van der Meer, M. Schaap en drs. J.H. de Vries; ISBN 90-74442-99-4) 's-Gravenhage 2000

73 *Overheidspersoneel: arbeidsvoorwaarden*

Een rapport institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein arbeidsvoorwaarden rijkspersoneel, 1945-1996

(samenstelling: G.J. Huizinga, H. van der Meer, A.B. van der Ploeg, H.H. Scholtens; ISBN 90-5909-001-2)

's-Gravenhage 2000

74 *Overheidspersoneel: buitensectorale arbeidsvoorwaarden*

Een rapport institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein buitensectorale arbeidsvoorwaarden bij de overheid, 1945-1996

(samenstelling: M. Schaap; ISBN 90-5909-038-1) 's-Gravenhage 2003

75 *Overheidspersoneel: formatiebeleid, arbeidsmarktbeleid en personeelsontwikkeling en mobiliteit*

Een rapport institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein formatiebeleid, arbeidsmarktbeleid en personeelsontwikkeling en mobiliteit bij de (rijks)overheid, 1945-1996.

(samenstelling: drs. R.P.B.A. Dingemans m.m.v. F.C. Hartman; ISBN 90-5909-003-9) 's-Gravenhage 2000

76 *Overheidspersoneel: arbeidsomstandigheden*

Een rapport institutioneel onderzoek naar het deelbeleidsterrein arbeidsomstandigheden bij de overheid, 1945-1996

(samenstelling: drs. J.H. de Vries; ISBN 90-74442-98-6) 's-Gravenhage 2000

77 *Overheidspersoneel: personeelsinformatievoorziening- en administratie*

Een rapport institutioneel onderzoek naar personeelsinformatievoorziening- en administratie (samenstelling: M. Schaap; ISBN 90-5909-002-0) 's-Gravenhage 2000

78 *Herverzekerd*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein herverzekering van export- en importkredieten en investeringsgaranties, 1940-1996

(samenstelling: A.A. Mietes; ISBN 90-74442-81-1) 's-Gravenhage 1999

79 *Natuur- en landschapsbeheer en relatienotabeleid*

Een institutioneel naar taken en handelingen van actoren op de beleidsterreinen natuur- en landschapsbeheer (1945-) en relatienotabeleid (1947-)

(samenstelling: drs. N. van Oldenbeek en drs. A. Fris; ISBN 90-74442-78-1) 's-Gravenhage 2000

80 *Agrarische handelspolitiek en exportbevordering.*

Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren op het gebied van de agrarische handelspolitiek, internationale samenwerking en exportbevordering ten aanzien van agrarische en visserijproducten, en naar de agrarische vertegenwoordiging in het buitenland, vanaf 1945

(samenstelling: J.H. van Tol; ISBN 90-74442-73-3) 's-Gravenhage 2000 **uitverkocht**

81 *Macro-economische politiek*

Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein macro-economische politiek in de periode 1947-1999 (samenstelling: drs. H.M. Schrauwers en A.P. Smit; ISBN 90-74442-80-3) 's-Gravenhage 1999

82 *Energiebeleid, deel I*

Een institutioneel onderzoek naar het beleid van de rijksoverheid met betrekking tot het algemeen energiebeleid, de elektriciteitsvoorziening, de kernenergie, de energiebesparing en de duurzame energie, 1946-1994

(samenstelling: drs. G. Beks, C.I.L. Houbraken, G.F. van Neer, A.P. Smit en drs. H.M. Schrauwers; ISBN 90-5909-024-1) 's-Gravenhage 2001

83 *Energiedelfstoffen*

Een institutioneel onderzoek naar het beleid van de rijksoverheid met betrekking tot de in Nederland aangetroffen energiedelfstoffen over de jaren 1946-1994

(samenstelling: dr. L. Hovy, drs. H.M. Schrauwers, A.P. Smit; ISBN 90-74442-79-x) 's-Gravenhage 2000

84 *Integraal beleid verkeer en vervoer*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein overkoepelend inlands verkeer en vervoer, 1945-2000 **nog te verschijnen**

85 *Goed vervoerd*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein goederenvervoer, 1945-1996

(samenstelling: drs. N. Marcelis, M. de Koning en drs. A. Spieksma) **nog te verschijnen**

86 *Iedereen onderweg*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein personenvervoer, 1945-1996

(samenstelling: dr. L. Hovy m.m.v. drs. N.P. van Egmond, drs. M. de Koning en drs. A. Spieksma, ISBN

90-5909-029-2) 's-Gravenhage 2002

87 *Reclassering*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein reclassering, 1948-1999

(samenstelling: drs. P.R. te Slaa; ISBN 90-74442-82-x) 's-Gravenhage 2000

88 *Wie wat spaart, die wat heeft*

Een institutioneel onderzoek op het terrein van het bezitsvormingsbeleid over de periode 1940-1994

(samenstelling: A. Ettekoen; ISBN 90-74442-83-8) 's-Gravenhage 2000

89 *Sociale Voorzieningen*

Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein sociale zekerheid ten aanzien van sociale voorzieningen, 1940-1996

(samenstelling: J. van der Meer en A. Wittkamp; ISBN 90-5909-009-8) 's-Gravenhage 2002

90 *Wapens in het vizier*

Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen op het beleidsterrein wapens en munitie, 1945-1997 (samenstelling: drs. L.P.A. Siepel; ISBN 90-74442-84-6) 's-Gravenhage 2000

91 *Consumentenbeleid*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein consumentenbescherming en consumentenrecht, voorzover dit thans wordt aangestuurd door het ministerie van Economische Zaken, over de jaren 1946-1996 (samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets; ISBN 90-74442-86-2) 's-Gravenhage 2000

92 *Overheidsinformatievoorziening*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheidsorganen op het beleidsterrein overheidsinformatievoorzieningen, 1945 - 1999 (samenstelling: drs. P. Fijnheer; ISBN 90-5909-035-7) 's-Gravenhage 2003

93 *Mededingingsbeleid*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen inzake de economische mededinging over de periode 1946-1998, waaronder inbegrepen het handelen van het Bureau Industriële Eigendom en de Nederlandse Mededingingsautoriteit (samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets; ISBN 90-74442-85-4) 's-Gravenhage 2000

94 *Milieubeheer*

Een institutioneel onderzoek naar de handelingen van diverse actoren op het beleidsterrein Milieubeheer en de thans daaronder vallende taken van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer over de jaren 1945-1994. (samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets, J.W.J.M. Bogaarts, drs. N.C. van Oldenbeek, M. Schaap, drs. J. Velsink; red. dr. J.A.A. Bervoets; 2 delen; ISBN 90-74442-87-0) 's-Gravenhage 2000

95 *Rechtspersonen*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheidsorganen op het beleidsterrein rechtspersonen, 1945-1998 (samenstelling: drs. R. Koster) **nog te verschijnen**

96 *Wetenschapsbeleid*

Een institutioneel onderzoek naar het wetenschapsbeleid van de rijksoverheid in de periode 1945-1999 (samenstelling: dr. A.P. Versteegh; ISBN 90-74442-88-9) 's-Gravenhage 2000

97 *Een academische zaak, deel III*

Een institutioneel onderzoek naar het werkterrein van de academische ziekenhuizen, 1985- (samenstelling: drs. N. van Heezik; ISBN 90-74442-89-7) 's-Gravenhage 2003

98 *Weerkorpsen en particuliere beveiligingsorganisaties*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen op het terrein van weerkorpsen en particuliere beveiligingsorganisaties (1945-1997) (samenstelling: drs. M.J. Bagchus; ISBN 90-74442-90-0) 's-Gravenhage 2000

99 *“Verraders waarvoor in een bevrijd Nederland geen plaats zal zijn”*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein van de bijzondere rechtspleging, 1945-1952

(samenstelling: drs. S.C. Kooijman; ISBN 90-74442-91-9) 's-Gravenhage 2000

100 *Handelen met de sterke arm, deel I*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein politie, 1945-1993

(samenstelling: drs. M.J. Bagchus; ISBN 90-74442-92-7) 's-Gravenhage 2000

101 *Adelsbeleid, adelsrecht en het decoratiestelsel*

Een institutioneel onderzoek naar het adelsbeleid, adelsrecht en het decoratiestelsel na 1945

(samenstelling: drs. G. Beks, Y. van Dam-Kooij en M. Swen; ISBN 90-74442-93-5) 's-Gravenhage 2000

102 *Ieder zijn nummer*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de minister van Defensie en de minister van Sociale Zaken (en Werkgelegenheid) op het beleidsterrein dienstplicht 1945-1996

(samenstelling: drs. Y.L. Bender, drs. F. van der Doe en drs. M.L. Loef; ISBN 90-74442-94-3) 's-Gravenhage 2000

103 *Gedane buitenlandse zaken*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein buitenland, ontwikkelingssamenwerking en het ministerie van Buitenlandse Zaken, 1945-1990 (1994)

(samenstelling: P.L. Groen, drs. E. Burger en drs. J. Steenhuis; ISBN 90-74442-95-1) 's-Gravenhage 2000

104 *Beroepkwaliteit*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein kwaliteitszorg voor de bedrijfsvoering en beroepsuitoefening in Nederland, 1946-1999

(samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets; ISBN 90-74442-96-x) **nog te verschijnen**

105 *Ijken en meten*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het terrein van de metrologie, 1946-1997.

(samenstelling: A.A. Mietes; ISBN 90-5909-013-6) 's-Gravenhage 2001

106 *Persoonsregistraties*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein persoonsregistraties 1968-2000

(samenstelling: drs. P.R. te Slaa; ISBN 90-74442-97-8) 's-Gravenhage 2000

107 *Gezondheid en welzijn van dieren*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein gezondheid en welzijn van dieren 1945-1998

(samenstelling: E.A.T.M. Schreuder; ISBN 90-5909-004-7) 's-Gravenhage 2000 **uitverkocht**

108 *Prijsbeleid en Economische Controle*

Een tweetal institutionele onderzoeken naar het handelen van de rijksoverheid met betrekking tot prijsregulering voor zover dit wordt aangestuurd door het Ministerie van Economische Zaken, over de jaren 1946-1999 en naar het handelen van de Economische Controledienst en zijn voorgangers over de jaren 1946-1999

(samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets; ISBN 90-5909-005-5) 's-Gravenhage 2000

109 *Het mestbeleid*

Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren binnen het mestbeleid van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1945-1997
(samenstelling: drs. P. Spierenburg; ISBN 90-5909-009-3) 's-Gravenhage 2001

110 *Schappelijk welzijn op maat*

Een institutioneel onderzoek naar beleidsterreinen binnen het taakgebied welzijn, 1945-1996
(samenstelling: dr. B. Jaski; ISBN 90-5909-007) 's-Gravenhage 2001

111 *Verzekerd op weg*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen voortvloeiend uit de Wet aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen, 1964-2000
(samenstelling: drs. B.J. Abels, drs. G. Beks, drs. N. van Heezik; ISBN 90-5909-010-1) 's-Gravenhage 2001

113 *Coördinatie integratiebeleid minderheden*

Institutioneel onderzoek naar het taakveld van de Directie Coördinatie Integratiebeleid Minderheden 1978-1999
(samenstelling: drs. C.R. van Troost; ISBN 90-5909-036-5) 's-Gravenhage 2003

114 *Werkende arbeidsverhoudingen*

Een institutioneel onderzoek op het terrein van rijksoverheid en arbeidsverhoudingen (1940) 1945-1994
(samenstelling drs. E. Burger; ISBN 90-5909-011-X) 's-Gravenhage 2001

115 *Internationale samenwerking in de volksgezondheid*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het terrein van de volksgezondheid
(samenstelling: Y. Alkema; ISBN 90-5909-014-4) 's-Gravenhage 2001

116 *Vluchten kan niet meer*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid van de overheidsorganen op het beleidsterrein internationale rechtshulp in strafzaken
(samenstelling: drs. A. Mul; ISBN 90-5909-015-2) 's-Gravenhage 2001

117 *Voedings- en productveiligheid*

Een institutioneel onderzoek naar actoren en handelingen inzake de bescherming van de volksgezondheid tegen ondeugdelijke voedingsmiddelen en producten, 1945-1996
(samenstelling: drs. N.J. van Oldenbeek; ISBN 90-5909-012-8) 's-Gravenhage 2001

118 *Ere wie ere toekomt*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid op het beleidsterrein auteursrecht, (1912) 1945-2000
(samenstelling: drs. R. Baan; ISBN 90-5909-017-9) 's-Gravenhage 2001

119 *De schoonste parel op de Kroon*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein gratie (1945-2000)
(samenstelling: drs. A. Mul; ISBN 90-5909-016-0) 's-Gravenhage 2001

120 *Ruimtelijke ordening en geo-informatie*

Rapport institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het terrein van de ruimtelijke ordening en van de geo-informatie, 1945-1999
(samenstelling: E.A.T.M. Schreuder; ISBN 90-5909-018-7) 's-Gravenhage 2002

121 *Ter voorkoming van erger*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein infectieziektebestrijding en preventieve gezondheidszorg, 1945-1996
(samenstelling: drs. J.J. Philippi m.m.v. drs. I.E.C.M. Broos en drs. J. van der Meer; ISBN 90-5909-019-5)
's-Gravenhage 2001

122 *Per Undas Adversas*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de Binnenlandse Veiligheidsdienst en zijn voorgangers, 1945-2002
(samenstelling: dr. D. Engelen; ISBN 90-5909-020-9) 's-Gravenhage 2002

123 *Onder invloed*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen ten aanzien van verslaving, 1945-1966
(samenstelling: drs. J. van de Meer en M. Schaap; ISBN 90-5909-021-7) 's-Gravenhage 2001

124 *Gedeelde geschillen*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rechterlijke macht
(samenstelling: drs. R.P.B.A. Dingemans en R.W. Steensma; ISBN 90-5909-022-5) 's-Gravenhage 2001

125 *Cultuurbeheer*

Een institutioneel onderzoek naar het cultuurbeheer van de rijksoverheid in de periode 1945-2000
(samenstelling: drs. R.P.B.A. Dingemans en dr. A.D. Versteegh; ISBN 90-5909-023-3) 's-Gravenhage 2002

126 *Internationaal financieel en monetair beleid*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het terrein van internationale financiële en monetaire betrekkingen en beleid, 1945-2000
(samenstelling: E.A.T.M. Schreuder; ISBN 90-5909-026-8) 's-Gravenhage 2002

127 *Vergoeding van materiële oorlogs- en watersnoodschaden*

Een institutioneel onderzoek op het beleidsterrein financieel-economisch beleid, onderdeel vergoeding van geleden materiële oorlogsschaden als gevolg van de Tweede Wereldoorlog en geleden materiële schaden als gevolg van de watersnoodramp 1953, periode 1940-ca.1980
(samenstelling: P.C.A. Lamboo; ISBN 90-5909-025-X) 's-Gravenhage 2002

128 *Leraar onder voorwaarden*

Een institutioneel onderzoek op het terrein van arbeidsvoorwaarden en beroepskwaliteit in de sector onderwijs en wetenschappen 1945-2000
(samenstelling: drs. T.J. van Galen-Steegstra; ISBN 90-5909-027-6) 's-Gravenhage 2002

129 *In eigen hand*

Een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen inzake patiëntenbeleid 1945-1997

(samenstelling: R. Ubachs; ISBN 90-5909-028-4) 's-Gravenhage 2002

130 *Het kanaliseren van de menselijke speelzucht*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de overheid met betrekking tot het beleidsterrein kansspelen 1945-2000

(samenstelling: drs. L.P.A. Siepel; ISBN 90-5909-030-6) 's-Gravenhage 2002

131 *Emanciperen kun je leren*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein emancipatie en gelijke behandeling 1965-1998

(samenstelling: drs. T.J. van Galen-Steegstra; ISBN 90-5909-031-4) 's-Gravenhage 2002

132 *Deviezen zijn schaars*

Een institutioneel onderzoek naar het deviezenbeleid van de overheid in de periode 1945-1981

(samenstelling: A.A. Mietes; ISBN 90-5909-032-2) 's-Gravenhage 2002

133 *Volksgezondheidssubsidies.*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein subsidiëring op het terrein van de volksgezondheid

1945-1997

(samenstelling: J. Lendering m.m.v. J. van der Meer; ISBN 90-5909-033-0) 's-Gravenhage 2002

135 *Gevangeniswezen en TBS*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein gevangeniswezen en terbeschikkingstelling (TBS) 1945-2000 (samenstelling: T. Bachus, G. Beks en P.R. te Slaa; ISBN 90-5909-034-9) **nog te verschijnen**

136 *Volkshuisvesting*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein volkshuisvesting over de jaren 1945-1994.

(samenstelling: dr. J.A.A. Bervoets, drs. N.C. van Oldenbeek, drs.J.C.Velsink)

ISBN: 90-5909-041-1 's-Gravenhage 2003

137 *Kabinet der Koningin*

Een institutioneel onderzoek naar het Kabinet der Koningin 1945-1994 (samenstelling: mr. J.C. van Ingen, G.M. Baldé) 's- Gravenhage 1994 **niet in druk verschenen**

138 *Burgers te Boek*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein Bevolkingsadministratie en reisdocumenten 1945-1999 **nog te verschijnen**

139 *Friese taal*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein Friese taal 1937-2002

nog te verschijnen

140 *Lijkbezorging*

Institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein Lijkbezorging 1945-1998
(samenstelling: Carla Lont, Mathilde Kors; ISBN: 90-5909-038-1) 's-Gravenhage 2003

141 *Migratiebeleid*

Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein Migratiebeleid **nog te verschijnen**

143 *Organisatie Rijksoverheid*

Institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein organisatie van de rijksoverheid 1945-1999
(samenstelling: Petra Honnef, Mathilde Kors, Paul Spierenburg, Hanno de Vries; ISBN 90-5909-037-3)

's-Gravenhage 2003 **niet in druk verschenen**

151 *Geld speelt een hoofdrol*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen in het kader van de geldzuivering, onderdeel van het financieel-economische en monetaire beleidsterrein waarvoor de Minister van Financiën verantwoordelijk is 1942-1986

(samenstelling: P.C.A. Lamboo; ISBN 90-5909-040-3)

's-Gravenhage 2003 **uitverkocht**

155 *Agrarisch markt- en prijsbeleid en voedselvoorziening*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein Agrarisch markt- en prijsbeleid en voedselvoorziening, 1934/1945-2000 (samenstelling: drs. A. Mul, drs. M.J.G. Kors, drs. S. Aarts, drs. R. van Abel en J.H. van Tol; ISBN 90-5909-0470) 's Gravenhage 2005

156 *Binnenvisserij*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein Binnenvisserij, 1945-1999 (samenstelling: R. van der Wal; ISBN 90-5909-0454) 's Gravenhage 2004

157 *Landbouwkwaliteit en voeding*

Landbouwkwaliteit en voedselveiligheid. Kwaliteit van het uitgangsmateriaal en Biotechnologie 1945-1998

(samenstelling: A. Overbeeke); ISBN: 90-5909-042-X)

's-Gravenhage 2004

158 *Landbouwstructuurbeleid*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein Landbouw-structuurbeleid, 1945 – 2000 (samenstelling: A. Mul; ISBN 90-5909-0004) 's Gravenhage 2005

166 *O&I: de Nederlandse stay behind-organisatie in de Koude Oorlog*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van overheidsorganen op het beleidsterrein van de Nederlandse stay behind-organisatie in de Koude Oorlog (samenstelling: dr. D. Engelen; ISBN 90-5909-0489) 's Gravenhage 2004

167 *Voorkomen is beter dan genezen*

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van het Prophylaxefonds (1931-1950) en haar rechtsopvolger Praeventiefonds (1950-1998) (samenstelling : S. Korff de Gidts, C. Lubben); Den Haag 2004 **nog te verschijnen**

ERRATUM

- A. Twee handelingen inzake het Landbouwstructuurbeleid worden toegevoegd aan het RIO, te weten:

(1.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(2.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
Handeling Het leveren van bijdragen aan de totstandkoming van het nationale beleid van andere ministers, voorzover dit (mede) betrekking heeft op (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

- B. Als gevolg van bovenstaande aanvulling dienen bij alle nummers van de handelingen in het RIO twee nummers bij geteld te worden, zodat ze corresponderen met de nummers van de handelingen in het Basis Selectiedocument.

ERRATUM

- A. Twee handelingen inzake het Landbouwstructuurbeleid worden toegevoegd aan het RIO, te weten:

(1.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
Handeling Het voorbereiden, vaststellen en evalueren van het beleid betreffende (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

(2.)

Actor Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
Handeling Het leveren van bijdragen aan de totstandkoming van het nationale beleid van andere ministers, voorzover dit (mede) betrekking heeft op (aspecten van) het landbouwstructuurbeleid
Periode 1945-

- B. Als gevolg van bovenstaande aanvulling dienen bij alle nummers van de handelingen in het RIO twee nummers bij geteld te worden, zodat ze corresponderen met de nummers van de handelingen in het Basis Selectiedocument.